

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

სადოქტორო პროგრამა
ტურიზმისა და მასპინძლობის მენეჯმენტი

ინეზა ვაწაძე

სოფლის ტურიზმის რესურსული პოტენციალის გამოყენების პრიორიტეტული
მიმართულებები რაჭაში

ტურიზმის დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი დისერტაცია

სამეცნიერო ხელმძღვანელი : ნანა კაციტაძე
თსუ ასოცირებული პროფესორი

თბილისი

2019

აბსტრაქტი

სოფლის ტურიზმის რესურსული პოტენციალის გამოყენების პრიორიტეტული მიმართულებები რაჭაში

Priority Trends in Usage of Potential for Rural Tourism Resource in Racha

სადისერტაციო ნაშრომი ეხება თანამედროვე ტურისტული ინდუსტრიის ერთ-ერთი ყველაზე განვითარებადი და პერსპექტიული მიმართულების - სოფლის ტურიზმის რესურსული პოტენციალის გამოკვლევას და ამის საფუძველზე მისი გამოყენების პრიორიტეტული მიმართულებების გამოვლენას რაჭაში. იგი მოიცავს : სატიტულო გვერდს, შინაარსს, აბსტრაქტს (ქართულ და ინგლისურ ენაზე), შესავალს, ძირითად ნაწილს (3 თავს 9 პარაგრაფით), დასკვნას, გამოყენებული წყაროების და ლიტერატურის სიას და დანართებს.

პირველ თავში განხილულია სოფლის ტურიზმის კონცეფტუალური საკითხები, კერძოდ სოფლის ტურიზმის ცნებისადმი თანამედროვე მიდგომები, დახასიათებულია სოფლის ტურიზმის სახეები და მოდელები, ასევე სოფლის ტურიზმის წარმოშობის და განვითარების თეორიები და სოციალურ-ეკონომიკური პირობები. მეორე თავი ეძღვნება რაჭის ტურისტული რესურსების კვლევას და მათი გამოყენების არსებული მდგომარეობის შეფასებას. სოფლის ტურიზმის უცხოური გამოცდილების და რაჭის რესურსების შესწავლის საფუძველზე დადგენილია, რომ რაჭაში შეიძლება განვითარდეს სოფლის ტურიზმის სხვადასხვა სახეები. ნაშრომის მესამე თავში ყურადღება გამახვილებულია რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების არსებულ მდგომარეობაზე, ჩამოყალიბებულია სოფლის ტურიზმის წინაშე მდგომი გამოწვევები და მათი დაძლევის გზები, გამოვლენილია რაჭის სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებები.

დისერტაციის საკვანძო საკითხების გაშუქების დროს დოქტორანტი ხელმძღვანელობდა კონცეფციით, რომლის მიხედვით სოფლის ტურიზმი მიჩნეულია სასოფლო-სამეურნეო და მთიანი რეგიონების განვითარების ალტერნატიულ

საშუალებად და გულისხმობს სასოფლო-სამეურნეო და მთიანი რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას მოსახლეობის კეთილდღეობის ამაღლების, ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის რაციონალური გამოყენების, ეკოლოგიურად სუფთა ტურისტული პროდუქტების წარმოების, სოფლად მეწარმეობის მხარდაჭერის, ტურისტულ საქმიანობაში ადგილობრივი თემის ჩართულობის და ამ საქმიანობაში მონაწილე სუბიექტთა პარტნიორული ურთიერთობის ჩამოყალიბების გზით.

საქართველოს დღევანდელი სოფელი, განსაკუთრებით ეკონომიკურად ჩამორჩენილი და დეპრესირებული რეგიონის სოფელი, განიცდის ფინანსური რესურსების მწვავე უკმარისობას, რაც, რესურსების შეზღუდულობის პრინციპის შესაბამისად გვიბიძგებს მწირი ფინანსური რესურსების რაციონალური გზების ძიებისაკენ. ერთ-ერთ ასეთ გზას წარმოადგენს სოფლის ტურიზმის განვითარების საწყის სტადიაზე ორიენტაციის აღება ისეთი მიმართულებების განვითარებაზე, რომლებიც ყველაზე მეტი ეკონომიკური სარგებლის მიღების შესაძლებლობას მოგვცემს. სადოქტორო კვლევა ორიენტირებულია ასეთი გზის დადგენაზე. თემის აქტუალობას ამწვავებს საქართველოში სოფლის ტურიზმის განვითარების პრობლემისადმი მიძღვნილი სპეციალურ გამოკვლევათა სიმწირე. ყოველივე ეს მოითხოვს სოფლის ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის სრულყოფას და ამ მიმართებით სახელმწიფოს როლის ამაღლებას.

კვლევის ძირითადი მიზანს წარმოადგენს რაჭაში სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების განვითარებისათვის, არსებული რესურსული პოტენციალის ოპტიმალური გამოყენებით, მეთოდოლოგიური მიდგომებისა და პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავება. კვლევის მეთოდოლოგიურ საფუძველად გამოყენებულია სამეცნიერო კვლევის თანამედროვე ინსტრუმენტები. კვლევა დაფუძნებულია როგორც პირველადი, ასევე მეორადი ინფორმაციის ანალიზზე. ინფორმაციის წყაროს წარმოადგენდა სოფლის ტურისტული პროდუქტის პოტენციური და რეალური მწარმოებლებისა და ტურისტული პროდუქტების მომხმარებლის გამოკითხვის საფუძველზე შეგროვილი მონაცემები. ასევე რაჭაში სოფლის ტურისტული ბიზნესის პრაქტიკული განხორციელების პროცესში დოქტორანტის უშუალო მონაწილეობის საფუძველზე მიღებული ინფორმაცია.

ავტორის მიერ შემუშავებულია სოფლის ტურიზმის განვითარების კონცეფცია, რომელიც ითვალისწინებს მჭიდრო ურთიერთკავშირს ტურისტული ბაზრის სხვადასხვა სუბიექტებს - კერძო სექტორს, სახელმწიფოს, რეგიონულ და მუნიციპალურ თვითმმართველობებს შორის. დისერტაციაში გამოვლენილია რაჭისთვის სოფლის ტურიზმის მოთხოვნადი პროდუქტები და პერსპექტიული მიმართულებები (მოდელები), განსაზღვრულია მოცემული მოდელების რეალიზაციის აუცილებელი პირობები.

კვლევის შედეგები, მეცნიერული სიახლეების სახით მდგომარეობს შემდეგში: დაზუსტებულია სოფლის ტურიზმის ცნება, ჩამოყალიბებულია სოფლის რეკრეაციული ტურისტული, ღვინის ტურისტული, კულინარიული ტურისტული და სამკურნალო ტურისტული პროდუქტების ცნებები, გამოვლენილია რაჭის რეგიონისათვის სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებები და მათი განხორციელების შესაძლებლობები, შემოთავაზებულია სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების შერჩევის და განხორციელების მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები.

ჩატარებული კვლევის შედეგები (დასკვნები და რეკომენდაციები) შეიძლება გამოყენებული იქნეს სოფლის ტურიზმის განვითარების მუნიციპალური და რეგიონული პროგრამების შემუშავების დროს, აგრეთვე შესაბამისი ადაპტირების შემდეგ, როგორც სასწავლო-მეთოდური ლიტერატურის კომპონენტი.

Abstract

Priority Trends in Usage of Potential for Rural Tourism Resource in Racha

The dissertation thesis concerns one of the most developing and promising trends of the modern tourism industry - exploring the resource potential of rural tourism and identifying priority directions for its use in Racha. It includes: title, content, annotation, introduction, main article (3 to 9 paragraphs), conclusion, used literature and appendices.

The first chapter discusses the conceptual issues of rural tourism, in particular the modern approach to the concept of rural tourism, the types and models of rural tourism, as well as theories and socio-economic conditions of origin and development of rural tourism. The second chapter is dedicated to the study of resources in Racha in order to assess the current state of affairs. Based on the foreign experience of rural tourism and the study of Racha resources, it is established that different types of rural tourism can be developed in Racha. The third chapter focuses on the current state of rural tourism development in Racha, outlines the challenges facing rural tourism and ways of overcoming them, identifying priority areas for rural tourism in Racha.

Thesis doctoral student while covering the key issues of the research, was led by the concept according to which rural tourism is considered to be the alternative means of development of agricultural and mountainous regions and includes the development of socio-economic conditions of agricultural and mountainous regions through the prosperity of the population, rational use of the natural and cultural heritage, environmentally friendly tourism products, rural support to entrepreneurship, tourism activities and local community involvement in this activity and through the creation of partnerships between the participants.

Today's village of Georgia, especially the economically backward and depressed region, is experiencing a severe shortage of financial resources, which, in line with the principle of resource scarcity, drives us to seek rational ways for scarce financial resources. One of these ways is to focus on the initial stages of rural tourism development, to develop directions that will provide the most economic benefits. Doctoral research is focused on identifying such a

path. The topic is aggravated by the scarcity of special studies dedicated to the problem of rural tourism development in Georgia. All of this requires the improvement of the rural tourism development strategy and the role of the state in this regard.

The main aim of the research is to develop the priority directions of rural tourism in Racha, to make optimal use of the existing resource potential, to develop methodological approaches and practical recommendations. The research methodologies are based on modern tools of scientific research. The research is based on both primary and secondary information analysis. The source of information was the data gathered through the survey of potential and real producers of rural tourism products and their consumers. The research is also based on information obtained from the PhD student's participation in the practical implementation of rural tourism business in Racha.

From the author's point of view, the concept of rural tourism is elaborated, which considers the close interconnectedness between different entities of the tourism market - private sector, state, regional and municipal self-governments. The dissertation identifies the required tourism products and prospects (models) for Racha and identifies the necessary conditions for realization of these models.

The results of the research are as follows: Rural knowledge is clarified, concepts of rural recreational tourism, wine tourism, culinary tourism and medicinal tourism products are established, priority areas and opportunities for their implementation have been identified for Racha region. Methodological recommendations for selecting and implementing priorities for rural tourism have been suggested.

Research findings (conclusions and recommendations) can be used to develop professionalism in the development of municipal and regional programs, as well as in post-adaptation, as a teaching-methodical literacy component.

სარჩევი

აბსტრაქტი.....	ii
Abstract.....	v
შესავალი	9
თავი I.სოფლის ტურიზმის კონცეფტუალური საფუძვლები	18
1.1. სოფლის ტურიზმისადმი თანამედროვე მიდგომები	18
1.2. სოფლის ტურიზმის სახეები და მათი განხორციელების ფორმები	31
1.3. სოფლის ტურიზმის წარმოშობის ობიექტური წანამდგერები.....	48
თავი II. რაჭის ტურისტული რესურსები და მისი გამოყენების არსებული მდგომარეობა	70
2.1. რაჭის ბუნებრივი გარემო, როგორც ტურისტული რესურსი	70
2.2. რაჭის კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა, როგორც ტურისტული რესურსი....	87
2.3. რაჭის სოციალ-ეკონომიკური გარემო, როგორც ტურიზმის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორი.....	91
2.4.რაჭის ტურიზმის ინფრასტრუქტურის არსებული მდგომარეობის ანალიზი	106
თავი III. რაჭის სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების განვითარების კონცეფციის ფორმირების მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები	119
3.1.სოფლის ტურიზმის არსებული მდგომარეობის კომპლექსური ანალიზი	119
3.2. სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების შერჩევისა და განხორციელების მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები	157
დასკვნები და რეკომენდაციები.....	181
გამოყენებული ლიტერატურა.....	189
დანართები.....	199

ცხრილების ჩამონათვალი

ცხრ. 1.1.1	სოფლის ტურიზმის განმარტებები ლიტერატურული წყაროების მიხედვით (პირველი ჯგუფი)	22
ცხრ. 1.1.2	სოფლის ტურიზმის განმარტებები ლიტერატურული წყაროების მიხედვით (მეორე ჯგუფი)	25
ცხრ. 1.1.3	სოფლის ტურიზმის განმარტებები ლიტერატურული წყაროების მიხედვით (მესამე ჯგუფი)	27
ცხრ. 1.1.4	სოფლის ტურიზმის განმარტებები ლიტერატურული წყაროების მიხედვით (მეოხე ჯგუფი)	28

ცხრ. 2.3.1	რაჭაში მოსახლეობის განაწილება ასაკობრივი ნიშნის მიხედვით	93
ცხრ. 2.3.2	სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების გამოყენების სტრუქტურა რაჭაში 2017 წლის მდგომარეობით	100
ცხრ.3.1.1	ვიზიტორთა სტუმრობის დინამიკა რაჭის მუნიციპალიტეტებში	122
ცხრ.3.1.2	ტურისტთა რაოდენობა სასტუმრო „შარეულში“	125
ცხრ.3.1.3	სასტუმროების დაჯგუფება წლის განმავლობაში ვიზიტორთა რაოდენობის მიხედვით	132
ცხრ.3.1.4	სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველები, მათი ასაკობრივი ჯგუფები და სამეწარმეო გამოცდილება	139
ცხრ. 3.1.5	ფსიქოლოგიური მზაობა სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმისათვის	140
ცხრ. 3.1.6	განთავსების საშუალებების ტიპები და კვებითი მომსახურების მოდელები, რომლებსაც შესთავაზებენ სტუმრებს	142
ცხრ. 3.1.7	დამხმარე პროდუქტის სავარაუდო სახეები, რომლებიც შეიძლება შესთავაზონ ტურისტს რაჭის სოფლებში	143
ცხრ. 3.1.8	მომსახურებისა და განთავსების საშუალებების კომფორტულობა	144
ცხრ. 3.1.9	სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარების ხელშემშლელი ფაქტორები	145
ცხრ. 3.1.10	ტურისტთა კვებითი მომსახურების უზრუნველყოფის შესაძლებლობები	146
ცხრ. 3.1.11	რაჭაში ტურიზმის განვითარების SWOT ანალიზი	153
ცხრ.3.2.1	სოფლის ტურიზმის ცნობადობა	167
ცხრ. 3.2.2	პოტენციური მომხმარებლის დამოკიდებულება საქართველოს ბრენდული კურორტებისა და სოფლად დასვენებისადმი	168
ცხრ. 3.2.3	პოტენციური მომხმარებლის დამოკიდებულება სოფლის ტურიზმის სახეობებისადმი	168
ცხრ. 3.2.4	სოფლად დასვენების მოტივატორები	170
ცხრ. 3.2.5	მომხმარებლის მოთხოვნა დაბინავების საშუალებებისადმი (ფართის და ოთახების რაოდენობის მიხედვით)	171
ცხრ. 3.2.6	კვებითი მომსახურების პაკეტები	172
რუკების ჩამონათვალი		
რუკა 2.1.1	რაჭა-ლეჩხუმის და ქვემო სვანეთის მხარე	76
რუკა 2.4.1	ზემო იმერეთი-რაჭის დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის მშენებლობა	114
სურათების ჩამონათვალი		
სურ. 3.4.1	დუროიანი ციხე-სახლები	109
სურ. 3.4.2	ხის ჭვირულაივნაიანი სახლები	110
სურ. 2.4.3	სოფელი გონა	113

შესავალი

თემის აქტუალობა. საქართველოს მთავრობისა და მისი საერთაშორისო პარტნიორების მიერ სოფლის ტურიზმი მიჩნეულია როგორც სასოფლო-სამეურნეო და მთიანი რაიონების რეგიონული განვითარების და ალტერნატიული დასაქმების წყარო [60, გვ.1-20]. მდგრადი სოფლის ტურიზმის განვითარება გულისხმობს სოფლად სოციალურ-ეკონომიკური კეთილდღეობის ამაღლებას, რეგიონის ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის რაციონალურ გამოყენებას, ეკოლოგიური ტურისტული პროდუქტის შექმნას, მეწარმეობის მხარდაჭერას, ადგილობრივი თემის ჩართულობას ტურიზმის განვითარებაში და ამ პარტნიორობის საფუძველზე ურთიეთსასარგებლო თანამშრომლობას [36; 55, გვ.1341–1362; 59, გვ. 79–88.]. ყოველივე ეს მოითხოვს სოფლის ტურიზმის განვითარების სტრატეგიის სრულყოფას და ამ მიმართებით სახელმწიფოს როლის ამაღლებას, რასაც ადასტურებს ევროპის ქვეყნების გამოცდილება. ამ გამოცდილების მიხედვით სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის ხელშეწყობა მიჩნეულია ადგილობრივი ხელისუფლების საქმიანობის პრიორიტეტულ მიმართულებად. სოფლის ტურიზმის დიდი მნიშვნელობა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური აღორძინებისა და მდგრადი განვითარებისათვის კიდევ ერთხელ დაადასტურა გაეროს მსოფლიო ტურიზმის ორგანიზაციამ 2019 წლის 25 მარტს ჩატარებულ ფორუმზე - „Facing the Demographic Challenge through Tourism and Innovation“ (სეგოვია, ესპანეთი). ფორუმის მუშაობას, რომელშიაც მონაწილეობდნენ პოლიტიკური, საქმიანი და კულტურული სფეროს წამყვანი მოღვაწეები და ექსპერტები, ლაიტმოტივად გასდევდა თანამედროვე სოფლის მწვავე პრობლემა – სოფლის დეპოპულაცია, რომლის მოგვარების ეფექტიან საშუალებად მიჩნეულია სოფლის ტურიზმის განვითარება. ამიტომაც ფორუმმა 2020 წელი გამოაცხადა სოფლის ტურიზმის მხარდაჭერის წლად¹.

სოფლის ტურიზმის განვითარება პირდაპირ უკავშირდება საქართველოს დღევანდელი მთავრობის მიერ ეკონომიკური პოლიტიკის პრიორიტეტად აღიარებულ ინკლუზიური ეკონომიკის ზრდის კონცეფციას [8, გვ. 464-470], რომელიც

¹ <http://www2.unwto.org/press-release/2019-03-26/unwto-allies-spain-face-demographic-challenge>

გულისხმობს სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მოგვარებას ქვეყნის მთლიანი შიგა პროდუქტის შექმნაში მოსახლეობის რაც შეიძლება მეტი რაოდენობის ჩართვის გზით [27, გვ.4]. მაგრამ სოფლის ტურიზმის განვითარება საქართველოს თანამედროვე სოციალურ-ეკონომიკურ და სამართლებრივ-საკანონმდებლო პირობებში გართულებულია სოფლის ტურიზმის სფეროში სახელმწიფო და რეგიონული კანონმდებლობის არასრულყოფილების, ეკონომიკური კოოპერაციისა და მმართველობის მექანიზმების დანერგვისადმი დაუინტერესებლობის, ინფრასტრუქტურის განვითარების დაბალი დონის, მუნიციპალურ ორგანოთა მმართველობითი ფუნქციების, კერძოდ სოფლის ტურიზმის განვითარების პოლიტიკის სფეროში ფუნქციების არასრულყოფილად განხორციელების, სოფლის ტურიზმის განვითარების ფინანსური უზრუნველყოფის სისტემის არასრულყოფილებისა და ა. შ. გამო. მართალია სოფლის ტურიზმი საქართველოში ჯერ კიდევ საწყის სტადიაზე იმყოფება და შორსაა იმ მდგომარეობიდან, რაც დამახასიათებელია განვითარებული ტურისტული ინდუსტრიისათვის, მაგრამ ქვეყნის ბუნებრივ-გეოგრაფიული პირობებისა და სხვა მდიდარი ტურისტული რესურსების გათვალისწინების საფუძველზე უნდა ვიფიქროთ, რომ ტურისტული ინდუსტრიის ეს მიმართულება შეიძლება წარმატებით განვითარდეს საქართველოში, კერძოდ რაჭაში.

მსოფლიო გამოცდილება აჩვენებს, რომ სოფლის ტურიზმი შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა მიმართულებით [70, გვ. 286–304.; 8, გვ.410–426]. ცხადია, რომ ეს ხელს უწყობს ტურისტული პროდუქტების მომხმარებელთა უკეთ დაკმაყოფილებას და ამალებს სოფლის ტურისტული რესურსების გამოყენების ეკონომიკურ ეფექტიანობას. რაჭაში კონკურენტუნარიანი სოფლის ტურისტული ბიზნესის ჩამოყალიბებისათვის, ჩვენი აზრით, აუცილებელია, რომ დარგის სტრატეგიული დაგეგმვა ეფუძნებოდეს რეგიონის ბუნებრივი რესურსების შედარებითი უპირატესობების ეფექტიან გამოყენებას. ასეთი მიდგომა რეგიონს მისცემს იმის შესაძლებლობას, რომ წარმატებით გამოიყენოს საკუთარი შედარებითი უპირატესობა, განავითაროს ტურიზმის პრიორიტეტული დარგები (ტურიზმის პრიორიტეტულ მიმართულებაში ჩვენ ვგულისხმობთ ტურიზმის იმ სახეობას, რომელიც საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე არსებული

რესურსების პირობებში იძლევა მაქსიმალური ეკონომიკური ეფექტის მიღწევის შესაძლებლობას), სამეწარმეო საქმიანობა და, საბოლოო ჯამში, ხელი შეუწყოს რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას. ადეკვატური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე დონის შესაბამისი პრიორიტეტული ტურისტული საქმიანობის განსაზღვრის პრობლემურობა განპირობებულია იმით, რომ ტურიზმის სხვადასხვა მიმართულების ერთდროული განვითარება მოითხოვს გაცილებით მეტი ბუნებრივ-რეკრეაციული რესურსების გამოყენებას და, შესაბამისად, მეტი ფინანსური რესურსების ინვესტირებას, რის შესაძლებლობასაც რაჭა ჯერ-ჯერობით მოკლებულია. რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონი ამჟამად ყველაზე ღარიბ რეგიონად არის მიჩნეული², ამიტომ რეგიონის სპეციფიკიდან, რესურსებიდან და გამოწვევებიდან გამომდინარე, რეგიონის განვითარების ღონისძიებების შემუშავების დროს სახელმწიფო ორიენტირებულია მეურნეობის პრიორიტეტულ მიმართულებებზე, კერძოდ ტურიზმის (მისი სხვადასხვა მიმართულებების) განვითარებაზე³.

საქართველოს დღევანდელი სოფელი, განსაკუთრებით ეკონომიკურად ჩამორჩენილი და დეპრესირებული რეგიონის სოფელი, განიცდის ფინანსური რესურსების მწვავე უკმარისობას. ეს, რესურსების შეზღუდულობის პრინციპის შესაბამისად, გვიბიძგებს მწირი ფინანსური რესურსების რაციონალური გამოყენების გზების ძიებისაკენ. ერთ-ერთ ასეთ გზას წარმოადგენს სოფლის ტურიზმის განვითარების საწყის სტადიაზე ორიენტაციის აღება მისი ერთი ან რამდენიმე მიმართულების განვითარებაზე, რაც მოგვცემს ამ მიმართულებებზე ფინანსური რესურსების კონცენტრირებისა და, შესაბამისად, ამ მიმართულებების სწრაფი ტემპით და ნაკლები დანახარჯებით განვითარების შესაძლებლობას. ამის საფუძველზე დაგროვილი ფინანსური რესურსები, სამეწარმეო გამოცდილება და განვითარებული სოფლის ინფრასტრუქტურა გახდება სოფლის ტურიზმის სხვა მიმართულებების განვითარების ბაზა.

საკვლევი თემა აქტუალურია როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული თვალსაზრისით. იგი შეესაბამება „საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025“-ის

² <https://droa.ge/>

³ <https://commerciant.ge/ge/>

სახელმძღვანელო პრინციპებს, რომლებიც საფუძვლად უდევს ტურიზმის სფეროში სტრატეგიული მიზნების მიღწევას, კერძოდ, ბაზრების პრიორიტეტულობის განსაზღვრის პრინციპს, რომლის მიხედვით „საქართველოს ტურიზმის განვითარების და მარკეტინგის სტრატეგია უნდა იყოს ორიენტირებული ისეთი ბაზრების დაინტერესებასა და მომსახურებაზე, რომლებიც ჩადებული ინვესტიციიდან ყველაზე მეტ ამონაგებს მოიტანენ [28, გვ.18].

საკვლევი პრობლემა შეესაბამება აგრეთვე იმავე სტრატეგიით განსაზღვრულ პრიორიტეტულ აქტივობებს, რაც ტურიზმის განვითარების მიზნით ითვალისწინებს ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართვას ამ საქმიანობაში. ყოველივე ამან განაპირობა სადისერტაციო თემის შერჩევა, კვლევის ძირითადი მიზნისა და ამოცანების ჩამოყალიბება, კვლევის ობიექტისა და საგნის განსაზღვრა.

სადისერტაციო ნაშრომის მიზანი და ამოცანები. კვლევის ძირითადი მიზანია რაჭაში სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების დადგენა და არსებული რესურსების გამოყენებით, ამ მიმართულებების განვითარებისათვის მეთოდოლოგიური მიდგომებისა და პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავება

ამ მიზნის მიღწევისათვის საჭირო გახდა შემდეგი ამოცანების ჩამოყალიბება და გადაწყვეტა:

- „სოფლის ტურიზმის“ ცნების დაზუსტება სოფლის ტურიზმის არსებული განმარტებების და შეხედულებების ანალიზის საფუძველზე;
- სოფლის ტურიზმის პროდუქტების და სახეების თავისებურებების შესწავლა და რაჭის რეგიონის პოტენციალის გათვალისწინებით ყველაზე ოპტიმალურის შერჩევა;
- სოფლად სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების მოგვარებაში სოფლის ტურიზმის მნიშვნელობის კვლევა;
- სხვადასხვა ქვეყნების სოფლის ტურიზმის განვითარების გამოცდილების შესწავლა;
- რაჭის ინფრასტრუქტურისა და ტურიზმის რესურსული პოტენციალის კვლევა;
- რაჭაში ტურიზმის განვითარების არსებული მდგომარეობის ანალიზი და სოფლის ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობების დადგენა;

- რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებების გამოვლენა;
- სოფლის ტურიზმის განვითარებაში დაინტერესებული მხარეების ჩართულობა და მათი როლის განსაზღვრა;
- დარგში მონაწილეთა შორის კავშირების ჩამოყალიბების მეთოდოლოგიური რეკომენდაციების შემუშავება;
- რაჭის მუნიციპალიტეტებში სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების შერჩევისა და განხორციელებისათვის მეთოდოლოგიური რეკომენდაციების შემუშავება
- რაჭის სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების გამოვლენა

კვლევის ობიექტია რაჭის ტურიზმის რესურსული პოტენციალი და მისი ეფექტიანი გამოყენების მიმართულებები;

კვლევის საგანია სოფლის ტურისტული პოტენციალის გამოვლენის და რეალიზაციის მექანიზმები რაჭის მუნიციპალიტეტების მაგალითზე.

კვლევის მეთოდოლოგიური და თეორიული საფუძვლები. კვლევის თეორიულ და მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს წამყვანი უცხოელი და ქართველი მეცნიერების შრომებში ჩამოყალიბებული თეორიული დებულებები და ტურიზმის სფეროში საქართველოს მთავრობის სამეურნეო პოლიტიკის პროგრამულ დოკუმენტებში მოცემული კონცეფციები. კვლევის მეთოდოლოგიურ საფუძველად გამოყენებულია სამეცნიერო კვლევის თანამედროვე ინსტრუმენტები - სისტემური მიდგომის, ანალიზის და სინთეზის, ინდუქციის და დედუქციის, შედარების და ანალოგის, სიტუაციური, ლოგიკური, სტრუქტურული ანალიზის, კონტენტ-ანალიზის და მოდელირების მეთოდები.

კვლევისათვის გამოყენებულ მონაცემთა ბაზას წარმოადგენს საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის, ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს, სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, ტურიზმის მსოფლიო ორგანიზაციის მონაცემები და საერთაშორისო სამეცნიერო პუბლიკაციებში ასახული შედეგები. კვლევა დაფუძნებულია როგორც პირველადი, ასევე მეორადი ინფორმაციის ანალიზზე. ამ ინფორმაციის წყაროს წარმოადგენდა სოფლის ტურისტული პროდუქტის პოტენციური და რეალური მწარმოებლებისა და

ტურისტული პროდუქტების მომხმარებლის გამოკითხვის საფუძველზე შეგროვილი მონაცემები, რაჭაში სოფლის ტურისტული ბიზნესის პრაქტიკული განხორციელების პროცესში დოქტორანტის უშუალო მონაწილეობის საფუძველზე მიღებული ინფორმაცია, აგრეთვე რაჭის ტურიზმის მუნიციპალური საინფორმაციო ცენტრების მიერ მოწოდებული მონაცემები.

სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერული სიახლე. ავტორის მიერ მიღებული კვლევის შედეგები, მეცნიერული სიახლეების სახით მდგომარეობს შემდეგში:

- სოფლის ტურიზმის ცნებისადმი გავრცელებული მიდგომების ანალიზის საფუძველზე ჩამოყალიბებულია ხუთი ძირითადი პრინციპი, რომელთა საფუძველზე შესაძლებელია სხვადასხვა ტურისტული აქტივობების გაერთიანება „სოფლის ტურიზმის“ ჯგუფში, აგრეთვე, ამ სიმრავლიდან თვითიულის გამოყოფა. ამ პრინციპების შესაბამისად დაზუსტებულია სოფლის ტურიზმის ცნება;
- ტურისტულ ინტერესებზე, ტურისტულ შთაბეჭდილებებსა და ტურისტული პროდუქტების კატეგორიზაციაზე დაყრდნობით ჩამოყალიბებულია სოფლის რეკრეაციული ტურისტული, ღვინის ტურისტული, კულინარიული ტურისტული და სამკურნალო ტურისტული პროდუქტების ცნებები;
- სხვადასხვა ქვეყნებში აპრობირებული სოფლის ტურისტული ბიზნესის განხორციელების მოდელების ანალიზის საფუძველზე დადგენილია, რომ ყოველ ქვეყანაში შესაბამისი მოდელის შერჩევას განაპირობებდა კონკრეტული მიზანი, ხოლო წარმატებას იქ არსებული ტურისტული რესურსები და სოციალ-ეკონომიკური გარემო;
- რაჭის სოფლის ტურიზმის ბიზნესის თანამედროვე მდგომარეობის გამოკვლევის საფუძველზე იდენტიფიცირებულია მისი გამოწვევები და შესაძლებლობები;
- სოფლის ტურიზმის განვითარების რესურსული პოტენციალის შეფასების საფუძველზე გამოვლენილია რაჭის რეგიონისათვის სოფლის ტურიზმის მოთხოვნადი ტურისტული მიმართულებები და მათი მიწოდების შესაძლებლობები;

- შემოთავაზებულია რაჭის, როგორც ეკონომიკურად დეპრესირებული მხარის სოფლის ტურიზმის განვითარებისადმი კონცეფტუალური მიდგომა, რომელიც ითვალისწინებს სოფლის ტურიზმისა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ერთდროულ განვითარებას;
- შემოთავაზებულია ტურისტული მიმართულებების კონცეფციების შემუშავების ალგორითმი მუნიციპალური ერთეულის დონეზე.
- შემოთავაზებულია სოფლის ტურიზმის განვითარების მართვაში ღონისძიებების გადანაწილების კონცეფტუალური მიდგომა ტურიზმის სუბიექტებს შორის (სახელმწიფო სტრუქტურები-კერძო სექტორი), მჭიდრო თანამშრომლობის საფუძველზე;
- მსოფლიოში არსებული მოდელების და რაჭის სოფლის ტურიზმის მიზნებისა და რესურსული პოტენციალის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე განსაზღვრულია რაჭის სოფლის ტურიზმის პერსპექტიული მიმართულებები (მოდელები)

ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა. ჩატარებული კვლევის შედეგები (დასკვნები და რეკომენდაციები) შეიძლება გამოყენებული იქნეს სოფლის ტურიზმის განვითარების მუნიციპალური და რეგიონული პროგრამების შემუშავების დროს, აგრეთვე შესაბამისი ადაპტირების შემდეგ, როგორც სასწავლო-მეთოდური ლიტერატურის კომპონენტი.

კვლევის შედეგების პუბლიკაცია. სადისერტაციო კვლევის შედეგები, დებულებები, წინადადებები და რეკომენდაციები მოხსენდა რამდენიმე სამეცნიერო-პრაქტიკულ კონფერენციას და გამოქვეყნებულია რეფერირებად გამოცემებში:

- საქართველოში ეკოტურიზმის განვითარების ზოგიერთი საკითხი, „მეცნიერება და ცხოვრება“/ საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი, 2014№2 (10)გვ.89-93
- „კაპიტალიზმის ინსტიტუციური საფუძვლები და ტურიზმისა და მასპინძლობის მენეჯმენტის პრობლემები გარდამავალ ეტაპზე მყოფი ქვეყნებისათვის“, მეცნიერების, ინჟინერინგისა და ტექნოლოგიების მსოფლიო აკადემია (WASET) საერთაშორისო კონფერენცია თანამედროვე მარკეტინგსა და მენეჯმენტზე (მადრიდი, ესპანეთი), 2014, გვ.

- „ტურისტული პროდუქტის ხარისხის ამაღლების პრობლემები“, „მეცნიერება და ცხოვრება“/საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი, 2015№1 (11)გვ. 79-85
- „ტურისტული პროდუქტის ხარისხის შეფასებისადმი მოდგომების შედარებითი ანალიზი“ „მეცნიერება და ცხოვრება“/ საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი,2015№2 (12)გვ.52-57
- „სოფლის ტურიზმი - არსი და განვითარების პერსპექტივები, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში“, თბილისი 2016, გვ. 218-224
- „სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარება, როგორც ინკლუზიური ეკონომიკის ზრდის კონცეფციის რეალიზაციის ფაქტორი“, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია „ეკონომიკისა და ეკონომიკური მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ტენდენციები, 2018, გვ.464-470.
- „სოფლის ტურიზმი და ქვემო ქართლის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობები“, სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენცია „ქვემო ქართლის ტურისტული პოტენციალი“. 2019 წ. 20 თებერვალი, ქ. რუსთვი
- „სოფლის ტურისტული ბიზნესისადმი ადგილობრივი საზოგადოების დამოკიდებულება (რაჭის რეგიონის მაგალითზე), „ეკონომიკა და ბიზნესი“/ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი, 2019, ტ XI, №2, გვ. 196-208
- „სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარების თანამედროვე მდგომარეობა და გამოწვევები რაჭაში“, „ეკონომისტი“/ საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი, 2019, №2,ტ XV, გვ. 149-157
- ნ. კაციტაძე, ი. ვაწაძე „რაჭის სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების განვითარების და ფორმირების მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები“ „ეკონომიკა და ბიზნესი“ თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის

ფაკულტეტის რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი, 2019, ტ XII, №3

- **ნაშრომის მოცულობა და სტრუქტურა.** სადისერტაციო შრომა წარმოდგენილია კომპიუტერზე აკრეფილ 179 გვერდზე და შედგება აბსტრაქტის, შესავალის, სამი თავის, დასკვნების და რეკომენდაციების, გამოყენებული ლიტერატურის სიისა და დანართებისაგან (18გვ).

თავი I. სოფლის ტურიზმის კონცეფტუალური საფუძვლები

1.1. სოფლის ტურიზმისადმი თანამედროვე მიდგომები

სოციალური ისტორია ადასტურებს, რომ საზოგადოების განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე, მატერიალური და სულიერი დოვლათის წარმოების სხვადასხვაგვარი შესაძლებლობის პირობებში ადამიანი სხვადასხვანაირად უდგება დასვენების ფენომენს. სწორედ ეს უდევს საფუძვლად ტურიზმის ახალი სახეების, მათ შორის სოფლის ტურიზმის, როგორც სამეურნეო საქმიანობის ფორმის წარმოშობას. ინტენსიურ ტექნოლოგიურ საზოგადოებაში, სადაც სულ უფრო ნაკლები დრო რჩება მაცოცხლებელ ბუნებასთან უშუალო კონტაქტისათვის, იზრდება აქეთკენ ადამიანის ლტოლვა. საზოგადოების განვითარების ადრეულ სტადიაზე შრომის დანაწილების შედეგად წარმოშობილმა ქალაქებმა მალე შეიძინეს წამყვანი როლი ცხოვრების ყველა სფეროში, რაც უპირველეს ყოვლისა დაკავშირებულია სამრეწველო წარმოების განვითარებასთან. წარმოების განვითარებასთან მოკვება არასაწარმოო სფეროს ზრდა და, ყოველივე ამას – მოსახლეობის კონცენტრაციის ზრდა ქალაქებში, ანუ ქვეყნის ურბანიზაცია. ურბანიზაცია ხელს უწყობს ეკონომიკურ განვითარებას, მაგრამ იმავდროულად წარმოშობს მწვავე სოციალურ პრობლემებს, მათ შორის სტრესს. ურბანიზაციის დონე, შესაბამისად სტრესული პრობლემების სიმწვავე განსაკუთრებით მაღალია ინდუსტრიულად დაწინაურებულ ქვეყნებში. სტრესის უარყოფითი გავლენა ადამიანზე საყოველთაოდ ცნობილი პრობლემაა. სტრესმა შეიძლება გამოიწვიოს ადამიანის მოქმედების სრული დეზორგანიზაცია.

სტრესი, როგორც მსოფლიოში ცნობილი წიგნის ავტორები გერიგი და ზიმბარდო წერენ, არის ორგანიზმის მიერ განხორციელებულ რეაქციათა პატერნი იმ მასტიმულირებელი მოვლენების (სტრესორების) მიმართ, რომელიც ურღვევს წონასწორობას, გამოცდას უწყობს მას, ანუ აღემატება მისი დაძლევის უნარს [6, გვ.519]. სტრესის მიზეზი შეიძლება იყოს მუდმივი ფრუსტრაცია იმის გამო, რომ ინდივიდი ვერ ახერხებს გამონახოს დრო, რათა გააკეთოს ყველაფერი ის, რაც მას სურს. ბევრი ადამიანი ცხოვრობს ქრონიკული სტრესის პირობებში [6, გვ.522]. ყოველი სტრესორი მოითხოვს ადაპტაციას: ორგანიზმმა უნდა შეინარჩუნოს ან აღიდგინოს ინტეგრირებულობა და ჯანმრთელობა. მრავალი ადამიანისათვის ქრონიკული სტრესი საზოგადოებრივი ვითარებით და გარემო პირობებით არის გამოწვეული.

ისეთი მოვლენები, როგორცაა მოსახლეობის სიჭარბე, ეკონომიკური პირობები, კრიმინალი საზოგადოებაში, ატმოსფეროს დაბინძურება, შიდსის და ტერორიზმის საფრთხე და გარემოს სხვა სტრესორები, საზოგადოებრივი ვითარებით არის გამოწვეული და არ უკავშირდება გენეტიკურ ფაქტორს [6, გვ.528]. სპეციალურმა გამოკვლევამ, რომელიც ლინჩმა, კაპლანმა და შემამ (Lynch, Kaplan, Shema) ჩაატარეს აჩვენა, რომ ხანგრძლივი ეკონომიკური სიდუხჭირე ადამიანის ორგანიზმის ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ფუნქციონირების გაუარესებას იწვევს [68, გვ. 1889-1895]. არა მხოლოდ ძლიერი სტრესორები იწვევენ სტრესს, არამედ ისეთი ყოველდღიური უსიამოვნებები, რომლებიც გამოწვეულია უფრო სუსტი სტრესორების ზემოქმედებით, ისეთებით, როგორცაა მაგალითად, მნიშვნელოვან შეხვედრაზე დაგვიანება, აკრძალულ ადგილზე მანქანის დაყენებისათვის დაჯარიმება, ხმაურიანი მეზობლის მიერ ძილის დაფრთხობა და ა. შ. როგორც რიჩარდ ლაზარუსი (Lazarus) წერს, სრულიად აშკარაა კავშირი უსიამოვნებებსა და ჯანმრთელობის პრობლემებს შორის: რაც უფრო ხშირ და ინტენსიურ უსიამოვნებებს აღნიშნავდნენ რესპონდენტები, მით უფრო უარესი იყო მათი ფიზიკური და ფსიქიკური ჯანმრთელობის მდგომარეობა [65, გვ. 58-62].

გერიგი და ზიმბარდო რეკომენდაციას იძლევიან: რადგან ცხოვრებაში სტრესი გარდაუვალია და ქრონიკულ სტრესს შეუძლია ცხოვრების დანგრევა და ადამიანის განადგურება, აუცილებელია ვისწავლოთ სტრესის მართვა [6, გვ.531]. ამ თვალსაზრისით საიმედო პერსპექტივას ქმნის ტურიზმისადმი სოფლის ტურისტული კონცეფციით მიდგომა.

სოფლის ტურიზმის განვითარებას, მათ შორის მისი სოციალური დანიშნულების შესწავლას ხელს უშლის მრავალი ფაქტორი, რომელთაგანაც საკვანძო მნიშვნელობისაა მოცემულ სფეროში რიგი კონცეფტუალური დებულებების არასაკმარისი დამუშავება. ეს, უპირველეს ყოვლისა, ეხება სოფლის ტურიზმის ფენომენის არსისადმი, მისი სხვადასხვა მიმართულებებისადმი და მათ შორის ურთიერთკავშირისადმი მიდგომებს [61, გვ.1-46]. სოფლის ტურიზმი დიდი პოპულარობის გამო სპეციალური ლიტერატურის აქტუალურ თემად იქცა უკანასკნელ ათწლეულში, რომელსაც მრავალრიცხოვანი გამოკვლევა მიეძღვნა. მაგრამ ამ სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენის ფუნდამენტური საკითხებისადმი მიდგომები

ჯერ კიდევ ვერ პოულობენ საყოველთაო აღიარებას. ეს ეხება სოფლის ტურიზმის დეფინიციასაც. აღნიშნული სოფლის ტურიზმის პრაქტიკასა და თეორიაში ქმნის მრავალ უხერხულობას. ჯერ კიდევ არ არის ჩამოყალიბებული სოფლის ტურიზმის საყოველთაოდ აღიარებული განმარტება. ჩვენი მიზანია სოფლის ტურიზმის განმარტების გავრცელებული ვარიანტების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე რაციონალური ვარიანტის შერჩევა და მისი დასაბუთება.

სოფლის ტურიზმის ცნების სწორად ჩამოყალიბება აქტუალურია არა მხოლოდ თეორიული თვალსაზრისით, მას არსებითი ხასიათის პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს. ამას ხაზგასმით აღნიშნავენ მკვლევარები სოფლის ტურიზმის განმარტების სირთულეზე მსჯელობის დროს. მაგალითად, ლეინის (B. Lane) მიხედვით სოფლის ტურიზმის ცნების განმარტებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ეკონომიკური პოლიტიკის თვალსაზრისით, კერძოდ ცალკეული რეგიონებისა და საწარმოებისათვის, რომლებიც დაფინანსებას, ტურისტულ ბაზარზე დამკვიდრებას და ეფექტიან პრომოუშენს საჭიროებენ [63, გვ.354-370]. ჰალი, რობერტსი და მიტჩელი (D. Hall, L. Roberts და M. Mitchell) წერენ: იმის გამო, რომ გამძნელებულია ამ ცნების განმარტება, გამძნელებულია საქმიანობის სხვადასხვა მხარეებზე სოფლის ტურიზმის გალენის შეფასებაც [53, გვ.3-18]. სოფლის ტურიზმის ცნებაში სხვადასხვა ქვეყნის სპეციალისტები სხვადასხვა შინაარსს მოიაზრებენ. რატცი (Ratz) წერს, რომ ფინეთში სოფლის ტურიზმი ნიშნავს სოფლად სახლის იჯარით მიცემას ტურისტისათვის და მის კვებით მომსახურებას. უნგრეთში სოფლის ტურიზმი გულისხმობს სოფლად დასვენებას და ტურისტის ნებაყოფლობით მონაწილეობას სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში [73, გვ.450-464]. არსებული ვითარება, როგორც სამართლიანად შენიშნავს დასავლეთ სიდნეის უნივერსიტეტის პროფესორი ნოუდი (I.Knowd), ართულებს სოფლის ტურიზმის აღწერას [61, გვ.1-46].

ძირითად ოფიციალურ დოკუმენტში – საქართველოს კანონი „ტურიზმისა და კურორტების შესახებ“ [23], რომელიც არეგულირებს ურთიერთობებს ტურიზმისა და საკურორტო საქმიანობის სფეროში, განსაზღვრავს ამ სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკას და ტურიზმის სახელმწიფო რეგულირების პრინციპებს, სადაც მოცემულია ტურიზმთან დაკავშირებული ძირითადი ცნებები და მათი განმარტებები, არც ტერმინი „სოფლის ტურიზმი“ და არც სპეციალურ ლიტერატურაში ამ ტერმინის

ექვივალენტად მიჩნეული სხვა ტერმინი ნახსენები არ არის. მაგრამ კანონში არც ტურიზმის სხვა სახეებია მოხსენიებული. სხვა ვითარებაა ფუძემდებლურ დოკუმენტებში: „საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025“[28] და „რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონის განვითარების სტრატეგია 2014-2021 წლებში“[20]. პირველში, ტურიზმის განვითარების პერსპექტიული მიმართულებების ჩამოთვლის დროს, დასახელებულია ეკო, სათხილამურო, ველო, სამთო, სათავგადასავლო და გამაჯანსაღებელი ტურიზმი. მეორე დოკუმენტშიც რეგიონში ტურიზმის განვითარების ამოცანების ჩამოთვლის დროს პრაქტიკულად ტურიზმის იგივე სახეებია დაფიქსირებული: კულტურული, სათავგადასავლო, სამკურნალო, რელიგიური, აგრო, ეკო და სპორტული ტურიზმი. ამასთან, არც ერთ დოკუმენტში ტერმინი „სოფლის ტურიზმი“ მოხსენიებული არ არის. გარდა აგროტურიზმისა, ტურიზმის ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი სახეები, მათთან ერთად, რეკრეაციული ტურიზმიც, რომელიც ჩამოთვლილებში ნახსენები არ არის და რომელიც ტურისტული აქტივობის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გავრცელებული და მასობრივია, შეიძლება განხორციელდეს, როგორც სოფლად, ასევე სოფლის ტერიტორიის გარეთ. ამასთან პრინციპულად მნიშვნელოვანია ის, რომ სოფლად განხორციელებულ ტურისტულ აქტივობას სრულიად განსხვავებული შინაარსი აქვს, რადგანაც იგი სოფლად ხორციელდება. ამიტომ სამეურნეო-პოლიტიკური ღონისძიებების შერჩევის დროს აუცილებელია იმის ცოდნა, თუ სად განხორციელებული ტურიზმისათვის არის გამიზნული ეს ღონისძიებები. წინააღმდეგ შემთხვევაში ეს ღონისძიებები არ იქნება მიზანმიმართული, მაშასადამე, შეუძლებელია, რომ მათგან სასურველი ეფექტი მივიღოთ. სწორედ ამ ხარვეზით ხასიათდება ზემოთ მოხსენიებული სტრატეგიები. სოფლის ტურიზმის პრობლემატიკის მკვლევარები, მიუხედავად იმისა, თუ პრობლემის რომელი ასპექტის შესწავლა დაუსახავთ მიზნად, თავიდან, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, იწყებენ სოფლის ტურიზმის ცნების ორიგინალური განმარტების ჩამოყალიბებით, რაც განაპირობებს განმარტებათა სიმრავლესა და მრავალგვარობას.

ლიტერატურულ წყაროებში მოცემული სოფლის ტურიზმის განმარტებების ტიპოლოგიურმა ანალიზმა აჩვენა მათი მრავალგვარობა. ამასთან, შესაძლებელი გახდა განმარტებათა განაწილება ოთხ ჯგუფად. პირველ ჯგუფში ჩვენ შევიტანეთ ის

განმარტებები, რომლებშიც ხაზგასმულია ტურიზმის განხორციელების ადგილი – სოფელი (იხ. ცხრ. 1.1.1).

ცხრილი 1.1.1

სოფლის ტურიზმის განმარტებები
ლიტერატურული წყაროების მიხედვით (პირველი ჯგუფი)

№	განმარტება	წყარო
1	2	3
1.	სოფლის ტურიზმი არის მოქმედებებისა და მომსახურების ერთობლიობა, რომელსაც ადგილობრივი ფერმერები და გლეხები სთავაზობენ ტურისტებს იმისათვის, რომ მიიზიდონ ისინი თავიანთ საცხოვრებლებში და მიიღონ დამატებითი შემოსავალი ამ საქმიანობით	[48]
2.	სოფლის ტურიზმი არის ტურიზმის სახეობა, რომელიც გულისხმობს ტურისტთა დროებით ყოფნას სოფლად დასვენების ან სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებში მონაწილეობის მიზნით. იგი არის ტურისტული დარგის სექტორი, რომელიც ორიენტირებულია კომპლექსური პროდუქტის შექმნისათვის სოფლის ბუნებრივი, კულტურულ-ისტორიული ან სხვა რესურსების და მისი სპეციფიკის გამოყენებაზე	[61, გვ.1-46]
3.	სოფლის ტურიზმი არის საქმიანობის სახე, რომელიც დაკავშირებულია სასოფლო ადგილებში მიზანმიმართული მოგზაურობის ორგანიზაციასთან, გულისხმობს კომპლექსური ტურისტული პროდუქტის (დაბინავება, კვება, საექსკურსიო მომსახურება) ფორმირებასა და ტურისტისათვის მიწოდებას, ასახავს და იცავს რეგიონის ნაციონალურ თვითმყოფადობას, უზრუნველყოფს მასპინძელი მოსახლეობის ეკონომიკურ სარგებელს სამუშაო ადგილების შექმნისა და შემოსავლების მიღების საშუალებით	[105, გვ.5]
4.	აგროტურიაზმი (rural tourism) არის ტურისტების მიერ სასოფლო ადგილების წვევა ეკოლოგიურად სუფთა (ქალაქთან შედარებით) რაიონებში დასვენების და (ან) გართობის ორგანიზაციის მიზნით შენიშვნა: ავტორი ტერმინს „აგროტურიზმი“ და „სოფლის ტურიზმი“ სინონიმებად იყენებს	[84, გვ.96-98]
5.	სასოფლო (ანუ ფერმერული) ტურიზმი იმას ნიშნავს, რომ, როგორც წესი, ტურისტები ცხოვრობენ სპეციალურ ბანაკებში ან პატარა სასოფლო დასახლებაში. ტურისტები ეცნობიან სოფლის ცხოვრებას, აკვირდებიან სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებს, აწყობენ ფეხით სასიარულო ექსკურსიას, სწავლობენ ადგილობრივ ფლორას, ფაუნას, მოგზაურობენ მთაში, ტბებთან და მდინარეებთან ახლოს, ესწრებიან ეროვნული სამხარეულოს შემსწავლელი კურსების მუშაობას. ტურისტები ხშირად ცხოვრობენ ფერმერის საცხოვრებელ სახლში	[14]
6.	სოფლის ტურიზმი არის ტურისტთა მცირე ჯგუფების მოგზაურობა დასვენების მიზნით სოფლის, ზოგჯერ ცენტრიდან მოშორებულ ტრადიციულ დასვენების დასახლებებში, ადგილობრივი საუკუნოვანი ტრადიციების და გამოყენებითი	[19, გვ.160]

	ხელოვნების ნიმუშების გასაცნობად. ასევე ორგანული საკვებისა და ოჯახური კერძების დასაგემოვნებლად.	
7.	სოფლის ტურიზმი არის ეკოლოგიური ტურიზმის ერთ-ერთი სახე, რომელიც ხორციელდება სოფლად, განსაკუთრებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების ფარგლებს გარეთ, დაფუძნებულია ტერიტორიის ბუნებრივ თავისებურებებზე, მის კულტურულ და ისტორიულ პოტენციალზე, აუცილებლად ითვალისწინებს ტურისტების განთავსების საშუალების განლაგებას სოფლად და ტურისტულ საქმიანობაში სოფლის ადგილობრივი მოსახლეობის ჩაბმას	[89, გვ.5-6]
8.	სოფლის ტურიზმი არის საქმიანობის კომპლექსი, რომელიც ორგანიზებულია და იმართება ადგილობრივი (სოფლის) მოსახლეობის მიერ და დაფუძნებულია ბუნებრივ და ანთროპოგენურ გარემოსთან მჭიდრო კავშირზე	[47, გვ.388]

როგორც ცხრილიდან (იხ.ცხრ.1.1.1) ჩანს, პირველი ჯგუფის განმარტებათა ავტორები სოფლის ტურიზმის ძირითად ნიშან-თვისებად მიიჩნევენ ტურიზმის განხორციელების ადგილს - სოფელს. იმის აღნიშვნა, რომ სოფლის ტურიზმი სოფლად განხორციელებული ტურისტული აქტივობაა, თითქოს ახალს, განსაკუთრებულს არაფერს არ გვაუწყებს. მაგრამ განმარტების ტავტოლოგიურმა ფორმამ შეცდომაში არ უნდა შეგვიყვანოს. საქმე ის არის, რომ ტურისტული აქტივობები, რომლებიც შეიძლება განხორციელდეს სოფლად, შეიძლება აგრეთვე განხორციელდეს სხვაგანაც – არასასოფლო გარემოში, მაგალითად განსხვავებულად დაცული ბუნებრივი ტერიტორიების ფარგლებში. მაგრამ ასეთი აქტივობები არ შეიძლება მივაკუთვნოთ სოფლის ტურიზმის კატეგორიას, რადგანაც სოფლის ტურიზმის უმნიშვნელოვანესი ფუნქციაა ტურისტისათვის სოფლის ცხოვრების, სოფლის ადათ-წესების, კულტურის, ჩვევების გაცნობა. მათი გაცნობისათვის კი სხვა საშუალება არ არსებობს, გარდა ტურისტისა და სოფლის მცხოვრების უშუალო ურთიერთობისა, რაც ყალიბდება ტურისტული პროდუქტის შექმნისა და მოხმარების პროცესში. მსოფლიოში აღიარებული სპეციალისტები ჩარლზ რ. გელდნერი და ჯ. რ. ბრენტ რითჩი წერენ: მოგზაური ადამიანები სხვადასხვა დონეზე შედიან კონტაქტში ახალ კულტურასთან, სადაც ისინი ხშირად საკუთარ თავს შეიცნობენ და ასეთი გზით სიღრმისეულად ერთვებიან ადგილობრივ წეს-ჩვეულებებში. ყველაზე სასიამოვნო ურთიერთობები ვიზიტორსა და მასპინძელს შორის ყალიბდება მაშინ, როდესაც ისინი ურთიერთობენ

არაფორმალურ დონეზე, მაგალითად, ჩაის სმის დროს, კულტურულ დონისძიებებზე ან სახლში სტუმრობისას და მათი ცხოვრების უშუალოდ გაცნობის დროს [32:, გვ. 286-300].

სოფლის ტურიზმის განხორციელების ადგილის გეოგრაფიაში მკვლევართა უდიდეს ნაწილს ერთნაირი პოზიცია უჭირავს. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგ შემთხვევაში საწინააღმდეგო შეხედულებასაც გამოთქვამენ. ზოგიერთ მკვლევარი შესაძლებლად მიიჩნევს აგრეთვე, რომ ტურისტები დაბინავდნენ პატარა ქალაქში, სადაც არ არის სამრეწველო ნაგებობები [85, გვ.8]. სოფლის ტურიზმისადმი ასეთი მიდგომა შეცდომაა. ქალაქი ქალაქია და რაც არ უნდა პატარა იყოს იგი, მაინც ვერ უზრუნველყოფს ისეთი გარემოს შექმნას, როგორც ტურისტს სოფელში ეგულვება.

სოფლის ტურიზმის განმარტებებში, გარდა იმისა, რომ დაფიქსირებულია ტურისტული აქტივობების ადგილი, როგორც პირველი ცხრილიდან ჩანს, მოცემულია აგრეთვე ამ აქტივობების თავისებურებანი. მაგრამ სხვადასხვა ავტორს ეს თავისებურებანი სხვადასხვანაირად აქვს წარმოდგენილი. მაგალითად, პირველი განმარტების მიხედვით „სოფლის ტურიზმი არის მოქმედებებისა და მომსახურების ერთობლიობა“ და ა. შ. რას იძლევა ასეთი განმარტება? ტურიზმის რომელი სახე არ არის მოქმედებებისა და მომსახურების ერთობლიობა? სხვა განმარტებებში ხაზგასმულია ტურისტული პროდუქტის კომპლექსურობა. ამასთან, უმეტეს შემთხვევაში ტურიზმის კომპლექსურობაში ავტორები გულისხმობენ ტურისტული პროდუქტის კომპლექსურობას – დაბინავებას, კვებას, საექსკურსიო მომსახურებას და თავისუფალი დროის ორგანიზაციას (იხ. მაგალითად მე-3 განმარტება). კომპლექსურობა დამახასიათებელი ნიშანთვისებაა ყოველგვარი ტურისტული აქტივობისათვის და ამ ნიშნის მიხედვით ვერ მოხერხდება რომელიმე მათგანის სპეციფიკურობის დასაბუთება.

ამრიგად, პირველი ჯგუფის განმარტებების მიხედვით საერთო ნიშანთვისებად, რაც შეიძლება გამოდგეს ტურისტული ინდუსტრიის რომელიმე მიმართულების, როგორც ტურიზმის დამოუკიდებელი დარგის საიდენტიფიკაციო კრიტერიუმი, უნდა ჩაითვალოს ტურისტული აქტივობის განხორციელების ადგილის დაფიქსირება. გარდა ამისა, სხვა მახასიათებლები, რომლებიც დაფიქსირებულია ყოველ განმარტებაში, არ ემსახურებიან ტურისტული საქმიანობის კონკრეტულ

მიმართულებად წარმოჩენას. შესაბამისად პირველი ჯგუფის განმარტებების სინთეზის საფუძველზე შეიძლება ჩამოვაცალიბოთ სოფლის ტურიზმის ასეთი განმარტება:

სოფლის ტურიზმი არის ტურიზმის სახეობა, რომელიც ხორციელდება სოფლად და რომელსაც შეიძლება ახასიათებდეს ზოგადად ტურიზმის ყველა ნიშანთვისება. მაგრამ სოფლის ტურიზმის ასეთი განმარტება არ ასახავს ტურიზმის ამ მიმართულების განვითარების თანამედროვე დონეს.

ქვემოთ მოტანილ მეორე ჯგუფის განმარტებებში (ცხრ. 1.1.2) სხვა კრიტერიუმებს შორის ხაზგასმულია ადგილობრივი რესურსების გამოყენების აუცილებლობა.

ცხრილი 1.1.2

სოფლის ტურიზმის განმარტებები
ლიტერატურული წყაროების მიხედვით (მეორე ჯგუფი)

№	განმარტება	წყარო
1	2	3
9.	სოფლის ტურიზმის კონცეფციები მიმართულია ურბანიზაციის შედეგად დაკარგული კულტურული თვითმყოფადობის ხელახალ აღმოჩენასა და ამ გზით კომპენსაციის მიღებაზე, რაც მიიღწევა სოფლად კვების პროდუქტების წარმოების დათვალისწინებით, უნიკალური სამომხმარებლო პროდუქტების გასინჯვითა და შეძენით, სოფლის საზოგადოებასთან ურთიერთობისა და მათდამი ლოიალობის განვითარების გზით	[72, გვ. 1198]
10.	სოფლის ტურიზმი არის ტურისტული საქმიანობის თვისობრივად ახალი მიმართულება, რომელიც მოიცავს კონკრეტულ კომპლექსურ მომსახურებას – საცხოვრებლის მიქირავებას, სრული ან ნაწილობრივი პანსიონის მიწოდებას, გასართობ მომსახურებას, ეთნიკური ტრადიციების დემონსტრირებას. უმეტეს შემთხვევაში ეს არის ძირითადი საქმიანობის შევსება დამატებითი საქმიანობით	[109, გვ 7-8]
11.	სოფლის ტურიზმი არის სექტორი, რომელიც ძირითადი ტურისტული პროდუქტის შექმნისათვის ორიენტირებულია სოფლის ტერიტორიის სხვადასხვა ბუნებრივი, კულტურულ-სამეურნეო და სხვა მრავალი რესურსისა და მათი პოტენციალის გამოყენებაზე. სოფლის ტურიზმით ქალაქის მცხოვრებთ ეძლევათ სოფლის ტრადიციებისა და ცხოვრების წესთან თანაზიარების საშუალება. ეს არის დასვენების საუკეთესო საშუალება იმათთვის, ვინც დაიღალა ქალაქური მოუსვენრობითა და მძაფრი ტემპით	[99, გვ.91-96]
12.	სოფლის ტურიზმი არის რთული მრავალმხრივი საქმიანობა, რომელიც მოიცავს არდადეგებს ფერმაში, აგრეთვე ბუნებაში	[45, გვ.9]

	დასვენებას, ეკოტურიზმს, ფეხითა და ცხენით გასეირნებას, კლდეზე ცოცვას, სათავგადასვლო, სპორტულ, გამაჯანსაღებელ ტურიზმს, საგანმანათლებლო მოგზაურობას, ეთნიკურ ტურიზმს. ტურიზმის აქტიური სახეებით გართობას, თევზაობის და ნადირობის ორგანიზაციას	
13.	სოფლის ტურიზმი არის ტურიზმის სახეობა, რომელიც გულისხმობს ტურისტთა დროებით ყოფნას სოფლად, დასვენების ან სასოფლო-სამეურნეო სამუშაოებში მონაწილეობის მიზნით. იგი არის ტურისტული დარგის სექტორი, რომელიც ორიენტირებულია კომპლექსური პროდუქტის შექმნისათვის სოფლის ბუნებრივი, კულტურულ-ისტორიული ან სხვა რესურსების და მისი პოტენციალის გამოყენებაზე	[61, გვ.1-46]

მე-2 ჯგუფის განმარტებების მიხედვით სოფლის ტურიზმის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მაჩვენებლად მიჩნეულია ადგილობრივი რესურსების გამოყენება. სოფლის ტურიზმის რესურსებთან დაკავშირებით აუცილებლად უნდა გაესვას ხაზი იმ ფაქტს, რომ მათი მრავალფეროვნება განაპირობებს სოფლის ტურიზმის სხვადასხვა მიმართულებების განვითარების შესაძლებლობას. ადგილობრივი რესურსებით სარგებლობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სპეციფიკური მაჩვენებელია სოფლად მცხოვრები მასპინძლის (გლეხი, ფერმერი) სახლის და საერთოდ კარ-მიდამოს გამოყენება ტურისტთა განთავსების საშუალებად.

გლეხის (ფერმერის) სახლში ცხოვრებას პრინციპული მნიშვნელობა აქვს სოფლის ტურიზმის დამოუკიდებელ მიმართულებად ჩამოყალიბებისათვის. გლეხის (ფერმერის) სახლში ტურისტის ცხოვრებით შესაძლებელია სოფლის ტურიზმის სამი მნიშვნელოვანი ამოცანის გადაწყვეტა:

- გლეხის (ფერმერის) სახლში ცხოვრების დროს ტურისტს ექმნება სოფლის ცხოვრებასთან ზიარების ყველაზე საუკეთესო პირობები;
- განთავსების საშუალებით სარგებლობისათვის ტურისტის მიერ გადახდილი საფასური წარმოადგენს სოფლის ტურიზმიდან ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ მიღებული ეკონომიკური სარგებლის მნიშვნელოვან კომპონენტს.
- ტურისტული საქმიანობის დაფუძნება ადგილობრივი რესურსების გამოყენებაზე, ჩვენი აზრით, სოფლის ტურიზმის ფუნდამენტურ ნიშანთვისებად უნდა იქნეს მიჩნეული. ამ საკითხს ქვემოთ უფრო დაწვრილებით განვიხილავთ.

მესამე ცხრილში მოტანილი განმარტებები, ჩვენი შეხედულებით, შეადგენენ რამდენადმე ერთგვაროვან ჯგუფს, რომლის მიხედვით სოფლის ტურიზმს

მიეკუთვნება ყოველგვარი სახის ტურისტული აქტივობა თუ იგი სოფლის ტერიტორიაზე ხორციელდება, ანუ, სხვანაირად რომ ვთქვათ, სოფლის ტურიზმი აერთიანებს ტურიზმის სხვადასხვა სახეებს.

ცხრილი 1.1.3

სოფლის ტურიზმის განმარტებები
ლიტერატურული წყაროების მიხედვით (მესამე ჯგუფი)

№	განმარტება	წყარო
1	2	3
14.	სოფლის ტურიზმი განიხილება, როგორც ფართო ცნება, რომელიც მოიცავს ტურიზმის სხვადასხვა სახეებს	[70, გვ.286; 33, გვ. 410]
15.	სოფლის ტურიზმის ცნება მოიცავს ყოველგვარ ტურისტულ საქმიანობას, რაც ხორციელდება სოფლად	[96, გვ. 61-65]
16.	სოფლის ტურიზმი არის ტურისტული საქმიანობის ფუნქციონალური სახეების ჯგუფი, რომლებიც ხორციელდება სოფლად და მოიცავს იმ პირთა საქმიანობას, რომლებიც იმყოფებიან თავიანთი საცხოვრებლის გარეთ, მოგზაურობენ და ჩადიან სოფლად დასასვენებლად ან სხვა მიზნით	[76, გვ.119-124]
17.	სოფლის ტურიზმის ნაირგვარობად უნდა ჩაითვალოს ტურიზმის ყოველგვარი ფორმა, რომელიც სოფლად ხორციელდება, იმ ღონისძიებების ჩათვლით, რომლებისთვისაც სოფელი მხოლოდ ფონს წარმოადგენს სხვა ძირითადი საქმიანობის განხორციელებისათვის	[121, გვ.56-64]
18.	სოფლის ტურიზმი არის ტურიზმის სხვადასხვა სახეების და ტურისტული საქმიანობის ერთობლიობა, რომელიც ხორციელდება სოფლის ფარგლებში	[44, გვ. 12-16]

როგორც ცხრილიდან ირკვევა, სპეციალისტთა გარკვეული ნაწილი მიიჩნევს, რომ ტერმინი „სოფლის ტურიზმი“ უნდა გამოვიყენოთ ტურიზმის სხვადასხვა სახეების ერთობლიობის აღსანიშნავად. ასეთი მიდგომა გამოხატავს ტურიზმის განვითარების თანამედროვე ტენდენციას. შედარებით ახალი კაპიტალური პუბლიკაციის (2014) რედაქტორი კ. დამპერი (Katherine Daschper) აღნიშნავს კრებულის - „Rural Tourism: An International Perspective-ის წინასიტყვაობაში - „Rural Tourism: Opportunities and Challenges“ წერს: უკანასკნელი 25 წლის გამოცდილება მოწმობს აქტიური სოფლის ტურიზმის ზრდას, რისი დასტურიც არის ქალაქის მოსახლეობის სწრაფვა სოფლისაკენ. სოფლად დასვენების ისეთი ტრადიციული ფორმების პარალელურად, როგორც არის ფეხითა და ცხენით გასეირნება, ფრინველებზე

დაკვირვება და სხვ. სულ უფრო პოპულარული ხდება სათავგადასავლო ტურიზმის ისეთი სახეები, როგორცაა სნოუბორდინგი, ვინდსერფინგი და კაიკინგი. ამისათვის სოფელი გვთავაზობს აუცილებელ რესურსებს. შესაბამისად, ტურიზმის ეს სახეები მიიჩნევიან სოფლის ტურიზმად[44, გვ, 12-16]

მეოთხე ჯგუფში ჩვენ ვაერთიანებთ სოფლის ტურიზმის განმარტებებს, რომლებშიც აქცენტირებულია ტურიზმის მიზანი, კერძოდ რეკრეაციული ასპექტები.

ცხრილი 1.1.4

სოფლის ტურიზმის განმარტებები

ლიტერატურული წყაროების მიხედვით (მეოთხე ჯგუფი)

№	განმარტება	წყარო
1	2	3
19.	სოფლის ტურიზმი არის ტურიზმის სახეობა, რომელიც გულისხმობს წყნარ დასვენებას სოფლად, ძირითადი ტურისტული ნაკადებიდან და ინტენსიური ტურისტული საქმიანობის ზონიდან მოშორებით, რომელიც მოიცავს ტურისტების, სოფლის გარემოს და მიმღები საზოგადოების შესაბამის ურთიერთქმედებას	[74]
20.	სოფლის ტურიზმის არსი მდგომარეობს სოფლად დასვენებაში, სადაც ტურისტთა ყოფნის მთელს ორგანიზაციულ უზრუნველყოფას (განთავსების, კვების, გართობისა და სხვ.) თავის თავზე იღებს მასპინძელი ოჯახი. სოფლის ტურიზმი ქმნის დასვენების შესაძლებლობას იმათთვის, ვისაც რაიმე მიზეზის გამო სხვა სახის ტურიზმით სარგებლობა არ შეუძლია. მისი მიმზიდველი მხარეებია სუფთა ჰაერი, შინაური ატმოსფერო, შეურყვნელი ბუნება, ნატურალური პროდუქტები, სიწყნარე და დინჯი ცხოვრება	[91, გვ.30-38]
21.	სოფლის ტურიზმიდან, პირველ რიგში, მოელიან სიმშვიდეს და დარბაისლურ სოფლურ ცხოვრებას, სუფთა ჰაერს, სიწყნარეს და ნატურალურ პროდუქტებს, ცხოვრების კომფორტულ პირობებს, შინაურ ატმოსფეროს, მისაღებ ფასებს, ბუნებასთან ახლოს ყოფნის განცდას, ახალ შთაბეჭდილებებს, ადგილობრივი ტრადიციების გაცნობას, ბავშვთა გართობის შესაძლებლობას, ასაკიანთათვის თავისუფალი დროის შესაბამისად გატარებას	[118, გვ.4]

ტურიზმის სხვადასხვა სახეების გაერთიანება „სოფლის ტურიზმის“ ჯგუფში სისტემატიკის ტიპური ამოცანაა. ცნობილია, რომ ასეთი ამოცანის დასმასა და გადაწყვეტას მოითხოვს ყოველგვარი მეცნიერება, რომელიც სწავლობს რთულ, მრავალკომპონენტთან ობიექტს, რომლის შიგნით შესაძლებელია უფრო წვრილი ობიექტების (ერთეულების) გამოყოფა. მოცემულ შემთხვევაში ასეთი რთული ობიექტია „ტურიზმი“, რომელიც მოიცავს უფრო წვრილ ობიექტებს (ერთეულებს) –

ტურიზმის სხვადასხვა სახეებს. ცნობილია ისიც, რომ სისტემატიკის ამოცანების გადაწყვეტა დაფუძნებულია ტიპოლოგიის ზოგად პრინციპებზე. ამ პრინციპებიდან ფუნდამენტურია სისტემის შემქმნელ ერთეულებში საერთო ნიშანთვისების გამოვლენა. ასეთ საერთო ნიშანთვისებას მოცემულ შემთხვევაში წარმოადგენს ტურიზმის სხვადასხვა სახის განხორციელების ადგილის ერთტიპიურობა – სოფლის გარემო. ამასთან, სისტემის წარმომქმნელი ყოველი ერთეულის მახასიათებლები (თვისებები) საკმარისი უნდა იყოს იმისათვის, რომ შესაძლებელი გახდეს ამ ერთეულის გამოყოფა (გამოცალკევება) სისტემაში შემავალ სხვა ერთეულებისაგან.

რას ნიშნავს ცხრ. 1.1.1-ში მოცემული განმარტება, სადაც ვკითხულობთ: „სოფლის ტურიზმი არის საქმიანობის კომპლექსი, რომელიც ორგანიზებულია და იმართება ადგილობრივი (სოფლის) მოსახლეობის მიერ და დაფუძნებულია ბუნებრივ და ანთროპოგენურ გარემოსთან მჭიდრო კავშირზე“. შეიძლება ერთმა ან რამდენიმე კაცმა გადაწყვიტოს სოფლის ნაკადულზე ხიდის მოწყობა და ამ მიზნით განახორციელონ „საქმიანობის კომპლექსი“: შეკრიბონ მოსახლეობა, გააცნონ თავიანთი გადაწყვეტილება და დაითანხმონ მის განხორციელებაში, შეუდგნენ მუშაობას და ააგონ ხიდი. ყოველივე ეს შეესაბამება ზემოთმოტანილ განმარტებას თუ ამ განმარტებიდან ამოვადებთ ტერმინს „სოფლის ტურიზმს“. მაგრამ, ცხადია, რომ არავის აზრად არ მოუვა ჩატარებული საქმიანობისათვის ტურიზმის დარქმევა. რატომ შეიქნა ასეთი ვითარება? საქმე ის არის, რომ ცხრ. 1.1.1-ში მოცემული ზემოთაღნიშნული განმარტება ოპერაციონალური განსაზღვრების პრინციპის დაცვით არ არის ჩამოყალიბებული. ამ მიზეზითაა გამოწვეული სოფლის ტურიზმის სფეროში ცნებათა აღრევა.

ოპერაციონალური განსაზღვრება იძლევა იმის საშუალებას, რომ ცნებას მივანიჭოთ ისეთი გარკვეული ფორმა, რაც ერთნაირად გასაგები იქნება ყველასათვის, მათ შორის პროდუქტების მწარმოებლისა და მომხმარებლებისათვის. ოპერაციონალური განსაზღვრების გარეშე პრობლემის გამოკვლევას ეფექტი არ აქვს და თითქმის აუცილებლად მიგვიყვანს გაუთავებელ დავებამდე და ურთიერთდაპირისპირებამდე [100, გვ.254]. .

სოფლის ტურიზმისა და მისი მიმართულებების ცნებების ჩამოყალიბება ოპერაციონალური განსაზღვრების პრობლემაა, რომლის წარმატებით

გადაწყვეტისათვის საჭიროა განსასაზღვრავი ობიექტის ინდივიდუალური, მისთვის დამახასიათებელი ისეთი მაჩვენებლების იდენტიფიკაცია და ცნებებში დაფიქსირება, რაც მხოლოდ ამ ობიექტისათვის არის ნიშანდობლივი. მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი განსასაზღვრავი ობიექტის ისეთი ვერბალური მოდელის ანუ ცნების (დეფინიციის) ჩამოყალიბება, რომელიც თავიდან აგვაცილებს მრავალ გაუგებრობას.

ამრიგად, ზემოთ განხილული სოფლის ტურიზმის განმარტებათა ანალიზის საფუძველზე შესაძლებლად მიგვაჩნია ხუთი ძირითადი პრინციპის იდენტიფიკაცია:

- სოფლის ტურიზმის სფეროს შეიძლება მივაკუთვნოთ ტურიზმის ყოველგვარი სახეობა, რომელიც სოფლად ხორციელდება;
- სოფლის ტურიზმის განხორციელება უნდა ეფუძნებოდეს ადგილობრივი რესურსების გამოყენებას;
- რესურსების მრავალფეროვნება განაპირობებს სხვადასხვა ტურისტული პროდუქტის შექმნის შესაძლებლობას, მაშასადამე სოფლის ტურისტული აქტივობის მრავალსახეობრიობას;
- ეს ტურისტული აქტივობები ხასიათდებიან საერთო ნიშანთვისებებით, რაც იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ გაერთიანებული იქნენ ისინი საერთო ჯგუფში - „სოფლის ტურიზმი“. სოფლის ტურიზმის ჯგუფში გაერთიანებული ყოველგვარი ტურისტული აქტივობისათვის დამახასიათებელი საერთო ნიშანთვისებაა ბუნების წიაღში, ეკოლოგიურად სუფთა და გულითადი მასპინძლობის გარემოში ყოფნით მიღებული შთაბეჭდილებები და ამით განცდილი კმაყოფილება.
- ეს ტურისტული აქტივობები, ამასთან, ხასიათდებიან სპეციფიკური ნიშანთვისებებით, რაც იძლევა აქტივობათა სიმრავლიდან თითოეულის გამოყოფის შესაძლებლობას.

ამ პრინციპების შესაბამისად სოფლის ტურიზმს ჩვენ ასე განვმარტავთ: *სოფლის ტურიზმი შეიძლება ვუწოდოთ ყოველგვარ ტურისტულ აქტივობას, რომელიც ხორციელდება სოფლად ადგილობრივი რესურსების და სპეციფიკური ტექნოლოგიის გამოყენებით და უზრუნველყოფს სპეციფიკური ტურისტული პროდუქტის შექმნას.*

1.2. სოფლის ტურიზმის სახეები და მათი განხორციელების ფორმები

ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობები და ტემპები სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა ქვეყანასა და რეგიონში სხვადასხვანაირია და დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე. ტურიზმის განვითარებაზე სხვა ფაქტორებთან ერთად გავლენას ახდენს ტურიზმის სახეები და ამიტომ აუცილებელია ტურისტული საქმიანობის სახეების მიხედვით დიფერენციაცია და ამის საფუძველზე თვითეული მათგანის განსაკუთრებული ნიშანთვისებების განსაზღვრა. ეს მოგვცემს კონკრეტული რეგიონისათვის კონკრეტულ პერიოდში, კონკრეტული სახის ტურიზმის შერჩევას და, შესაბამისად, მეტი სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტის მიღწევის შესაძლებლობას. აქედან გამომდინარე, სადისერტაციო გამოკვლევის ამ ნაწილის ძირითადი მიზანია ტურიზმის განხორციელებადი სახეებიდან ისეთის შერჩევა, რომელიც ყველაზე მეტად მიესადაგება რაჭის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების თანამედროვე მდგომარეობას.

სოფლის ტურიზმის ცალკეული სახეების თავისებურებების შესწავლისას ვეფუძნებით კონცეფციას, რომლის მიხედვით სოფლის ტურიზმი წარმოადგენს ზოგად ცნებას, რაც მოიცავს ტურიზმის ყველა სახეს, რომელიც სოფლად ხორციელდება. ზემოთ აღნიშნული იყო, რომ თავიდანვე სოფლის ტურიზმი ძირითადად მოიცავდა სოფლისათვის დამახასიათებელ ტრადიციულ ფორმებს: ფეხით და ცხენით გასეირნებას. დღეისათვის მათ შეემატა უკვე ძალზე პოპულარული სათავგადასავლო ტურიზმის სახეები. ამიტომ აუცილებელი გახდა თვითეული მათგანის თავისებურებების განსაზღვრა.

მკვლევართა დიდ ნაწილს აგროტურიზმი, ეკოტურიზმი, ეთნოტურიზმი და სხვ., ტურიზმის ერთი რიგის მოვლენებად მიაჩნიათ [111, გვ.30-38], კერძოდ:

- ტიპობრივი კლასიფიკაციის თვალსაზრისით აგროტურიზმი ეკოტურიზმის ერთ-ერთი სახეა [113, გვ.182-187].
- აგროტურიზმი, აგრო-ეკოტურიზმი, „მწვანე ტურიზმი“ ეკოტურიზმის შემადგენელი ნაწილია [116, გვ. 241].
- ეკოტურიზმი აგროტურიზმის შემადგენელი ნაწილია, აგროტურიზმი სტრუქტურულად იმლება, მინიმუმ, ხუთ შემადგენელ ნაწილად:

სპორტულ, კულტურულ-შემეცნებით, ფერმერულ, საქმიან და ეკოლოგიურ ტურიზმად [104, გვ.149].

- ასეთი შეხედულება სამართლიანია სოფლის ტურიზმთან მიმართებაში, მაგრამ არა აგრარულ ტურიზმთან დაკავშირებით [96, გვ.61-65].
- საჭიროა ტურიზმისადმი ორგვარი მიდგომა. ვიწრო მიდგომით სოფლის ტურიზმი არის ტურიზმის ერთ-ერთი სახე, რომელიც დაკავშირებულია სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობასთან, ანუ ეს არის აგროტურიზმი. ფართო გაგებით სავალდებულო არ არის სოფლის ტურიზმის დაკავშირება სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობასთან: ეს არის საქმიანობა, რომელიც ხორციელდება სოფლად [95, გვ. 11-17].
- სოფლის ტურიზმი ეკოლოგიური ტურიზმის ერთ-ერთი სახეა [89, გვ.5-6].
- აგროტურიზმი და სოფლის ტურიზმი ეკვივალენტური ცნებებია [84, გვ.96-98].
- სოფლის ტურიზმი, ისევე როგორც სამეცნიერო, სამოგზაურო, ბუნების ისტორიის და სათავგადასავლო ტურიზმი, ეკოლოგიური ტურიზმის ერთ-ერთ სახეს წარმოადგენს [123, გვ.44].
- სოფლის ტურიზმი და აგროტურიზმი სინონიმებად შეიძლება ჩავთვალოთ და ამით თავიდან ავიცილებთ არევ-დარევას სოფლის ტურიზმის კონცეფციის გამოყენების დროს [102, გვ.265-269].
- სოფლის ტურიზმი არ არის უბრალოდ სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული ტურიზმი. იგი მოიცავს დღესასწაულებს ფერმაში, ბუნების დღესასწაულებს, ფეხით გასეირნებას, კლდეზე ცოცვას, ცხენით გასეირნებას, სათავგადასავლო, სპორტულ და კულტურულ ტურიზმს, გამაჯანსაღებელ ტურიზმს, ნადირობას და თევზაობას, საგანმანათლებლო მოგზაურობებს, ხელოვნების ტურიზმს. სოფლის ტურიზმის უმნიშვნელოვანესი ფორმაა აგროტურიზმი – ფერმის დათვალიერება და ყოველგვარი სასოფლო-სამეურნეო თემატური მოგზაურობა [56, გვ.2-28].

კლასიფიკაცია ტურიზმის თეორიის ერთ-ერთი პრობლემაა, და სირთულე გამომდინარეობს ერთიანი საკლასიფიკაციო კრიტერიუმების არ არსებობიდან. კლასიფიკაცია ამ სფეროში სუბიექტურ ხასიათს ატარებს რის გამოც ხშირად ერთმანეთში ურევენ ფუნდამენტურ ცნებებს, ისეთებს, როგორცაა „ტიპი“, „კატეგორია“, „სახე“, „ქვესახე“, „ფორმა“, „მიმართულება“ [86, გვ.11], შედეგად, უმეტეს შემთხვევაში გაუგებარი რჩება თუ კლასიფიკაციის რომელ ცნებას გულისხმობენ მოცემულ მომენტში (კონტექსტში). შედარებით კარგად არის დამუშავებული ტურისტული საქმიანობის სახეებად დაყოფის პრობლემა. ამ მხრივ მიღებული შედეგები დამაკმაყოფილებელია ტურიზმის კლასიფიკაციასთან დაკავშირებული პრაქტიკული ამოცანების გადაწყვეტის თვალსაზრისით. ტურისტული საქმიანობის სახეებად დაყოფას ახდენენ ტურიზმის განხორციელების მიზნის საფუძველზე. ამ კრიტერიუმის მიხედვით სოფლის ტურისტულ საქმიანობაში 9 სახეს გამოყოფენ. ესენია: რეკრეაციული, სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი, შემეცნებითი, საქმიანი, სპორტული, ეთნიკური, რელიგიური, სატრანზიტო და საგანმანათლებლო ტურიზმი [84, გვ.3].

ჩვენ ვთვლით, რომ ტურიზმის სხვადასხვა სახეების გაერთიანება ზემოთმოტანილ ავტორისეულ ნომენკლატურაში, არც თეორიული და არც პრაქტიკული თვალსაზრისით არ ქმნის რაიმე პრობლემას. ეს სახეები ხასიათდებიან ტურიზმის ინდუსტრიის დამოუკიდებელი მიმართულებებისათვის დამახასიათებელი აუცილებელი ნიშანთვისებებით და არ საჭიროებენ რაიმე დამატებით განმარტებებს. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ავტორის მიერ შემოთავაზებული სოფლის ტურიზმის ჯგუფის სტრუქტურული შემადგენლობა აბსოლუტური, ერთადერთი და უცვლელია. ამ ჯგუფს შეიძლება დაემატოს, ან პირიქით, გამოაკლდეს რომელიმე სახე იმის მიხედვით, თუ რამდენად შეესაბამება იგი იმ მოთხოვნებს, რომლებსაც უნდა აკმაყოფილებდეს სოფლის ტურიზმის ჯგუფში შემავალი ტურიზმის სახე. მაგალითად, ტრუხაჩოვის მიხედვით (2016) სოფლის ტურიზმში შედის: აგროტურიზმი, გასტრონომიული ტურიზმი, სოფლის სარეკრეაციო ტურიზმი, მწვანე ტურიზმი, საკარმიდამო ტურიზმი, მხარეთმცოდნეობის ტურიზმი, სამონადირეო ტურიზმი, სამეთევზეო ტურიზმი, ველური ხილ-კენკრისა და სამკურნალო მცენარეების შეგროვების ტურიზმი [122, გვ.132-137].

დღეისათვის მთელს მსოფლიოში სოფლის ტურიზმის სტრატეგიულ მიმართულებას წარმოადგენს რეკრეაციული ტურიზმი [116, გვ.71; 4, გვ. 119]. ვიზიტორისა და ტურის ორგანიზატორის საკუთარი ხანგრძლივი გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ტურიზმის რეკრეაციული ეფექტი ვლინდება ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც ადამიანი, რომელმაც ტურისტული მოგზაურობა გადაწყვიტა, შეუდგება მის განხორციელებას, როდესაც იწყებს ჩვეული გარემოდან გასვლას და გრძელდება ტურისტული აქტივობის მთელს მანძილზე.

რეკრეაციული ეფექტის გამოვლენის ინტენსივობაზე გავლენას ახდენს ტურისტული აქტივობის სახეები. რეკრეაცია, რომელიც დაკავშირებულია ტურიზმის პასიურ სახეობებთან, ორიენტირებულია უფრო მშვიდ და ნაკლებად დაძაბულ მოგზაურობაზე. ასეთი რეკრეაცია განკუთვნილია იმ ადამიანებისათვის, რომლებიც დასვენების უფრო მშვიდ ფორმას ეძებებიან. ასეთი ტურების მომხმარებლად, უფრო მეტად, გვევლინებიან ოჯახები, უფროსი ასაკის ტურისტები და პენსიონერები [4., გვ.25]. ასეთი დასვენების ყველაზე უკეთეს შესაძლებლობას ქმნის სოფლის ტურიზმი.

რეკრეაციაზე გავლენას ახდენს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი. ამ უკანასკნელის ზრდის კვალობაზე იზრდება ინტელექტუალური და ფსიქოემოციონალური ენერჯის ხარჯვის წილი შრომის პროცესში. ამიტომ აქტუალურია ამ ხარჯის ანაზღაურების საჭიროება. ეს ანაზღაურება მიიღწევა რეკრეაციული საქმიანობით. რეკრეაციული საქმიანობა ტურისტული პროგრამების საფუძველს წარმოადგენს. რეკრეაციული ტურიზმი ტურიზმის ერთ-ერთ გავრცელებულ სახეობას წარმოადგენს, რომელიც ტურისტებს დასვენების, გაჯანსაღების, ფიზიკური, ფსიქიკური და ემოციური ძალების აღდგენის საშუალებას აძლევს [14, გვ.34].

რეკრეაციული ეფექტის განსაკუთრებულად გამოვლენის შესაძლებლობით გამოირჩევა სოფლად განხორციელებული რეკრეაცია. სოფლის ტურიზმთან დაკავშირებით ჩვენს ცნობიერებაში უმაღლესი ჩნდებიან ცნებები – სიწყნარე, სიდინჯე, იდილიურად და ეკოლოგიურად სუფთა გარემო, სოფლური ცხოვრების ტრადიციული ადათ-წესები, მათდამი ერთგულება და ამით განცდილი სიმშვიდე, ადამიანთა შორის მარტივი, ალალი, თბილი დამოკიდებულება და ამით გამოწვეული სიხარული და ა. შ. მხოლოდ ამის შემდეგ აღმოცენდებიან, როგორც სოციალურ-

ეკონომიკური მოვლენის ამსახველი ცნებები, მათ შორის - „რეკრეაციული ტურიზმი“.

ყოველივე ამის საფუძველზე ჩვენ შესაძლებლად ვთვლით „სოფლის რეკრეაციული ტურიზმის“ დამოუკიდებელ მიმართულებად ჩამოყალიბებას და ამ მიმართულების ცნების ასეთნაირ განმარტებას:

სოფლის რეკრეაციული ტურიზმი არის სოფლის ტურიზმის მთავარი მიმართულება, რომლის ძირითადი მიზანია სოფლის მშვიდ, იდილიურ, ადამიანური ურთიერთობების გარემოში დასვენებით განცდილი კმაყოფილების საფუძველზე დახარჯული ფიზიკური, ინტელექტუალური და ფსიქოემოციონალური ენერჯის აღდგენა.

სოფლის ტურიზმს ჩვენ განვიხილავთ როგორც კრებსით სახელს, რომელიც მოიცავს ტურიზმის სხვადასხვა სახეებს. თითოეულ მათგანს შეესაბამება კონკრეტული ტურისტული პროდუქტი. მაშასადამე შეგვიძლია ვიმსჯელოთ „რეკრეაციული ტურიზმის პროდუქტზე“, „სამკურნალო ტურიზმის პროდუქტზე“ და ა. შ. სოფლის ტურიზმის სხვადასხვა სახეების განხორციელების ფილოსოფია იმაში მდგომარეობს, რომ მათ ფარგლებში იწარმოება განსაკუთრებული მახასიათებლების პროდუქტები. აგროტურიზმის არსი, ანუ ის, რისთვისაც ტურისტი სოფელს სტუმრობს, ის არის, რომ გაეცნოს ამ სოფლისათვის დამახასიათებელ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას და თუ სურვილი ექნება მონაწილეობა მიიღოს მასში. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ იგი შეზღუდულია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაცნობით და არ შეუძლია სოფლის რომელიმე ღირსშესანიშნაობის ნახვა. მაგრამ ტურისტული პროდუქტის განსაზღვრის დროს მკაფიოდ უნდა იყოს გამოყოფილი ამ კომპლექსური პროდუქტის ძირითადი კომპონენტი, ანუ ის, თუ რისთვის სტუმრობს ტურისტი სოფელს. რეკრეანტის ძირითადი მოტივაციაა წყნარ, მშვიდ გარემოში დასვენება, მაგრამ მას ასევე შეუძლია სოფლის ბიბლიოთეკაში შესვლა, ისტორიული მნიშვნელობის ობიექტების მონახულება და სხვ. მაგრამ იგი სოფელში არ წასულა ამ ობიექტების მოსანახულებლად, მისი ძირითადი მიზანი იყო ეკოლოგიურად სუფთა გარემოში წყნარად და მშვიდად დასვენება. თუ არ გვეცოდინება ტურისტული პროდუქტის ძირითადი კომპონენტი, ვერ შევძლებთ ტურისტული მომსახურების გაუმჯობესებას. ნოუდმა (I.Knowd) სცადა ამ პრობლემის გადაწყვეტა ტურისტული პროდუქტის

კატეგორიებად დაყოფის გზით. სოფლის ტურისტულ პროდუქტში ეს ავტორი გამოყოფს სამ კატეგორიას: ძირითად, დამხმარე და გაფართოებულ პროდუქტს. ძირითადი პროდუქტი (Core product) არის ის რეალური გამოცდილება, რომლის მიღებაც ტურისტს სურს სოფლის გარემოში. ასეთია, მაგალითად, ფერამაში მიღებული გამოცდილება, რომელიც იძლევა კულტურისა და სოფლის ლანდშაფტის პირობებში არსებული ყოველდღიური ყოფის გაზიარების შესაძლებლობას. დამხმარე პროდუქტებია (Auxiliary products) ის პროდუქტები, რომლებსაც ტურისტები ისურვებდნენ, როგორც მათი გამოცდილების ნაწილს, თუმცა ისინი არ წარმოადგენენ ტურისტული პროდუქტის აუცილებელ ნაწილს. მათი დანიშნულებაა ძირითადი პროდუქტის გაძლიერება და მოიცავს ისეთ აქტივობებს, როგორცაა სოფლის მუზეუმები და გალერეების მონახულება, ე. წ. „ტურისტულ ბილიკებზე“ გასეირნება და სხვ. გაფართოებული პროდუქტი (Augmented product) წარმოადგენს ყველა სხვა სახის სარგებელს, რასაც ტურისტები იღებენ სასოფლო ტურიზმის პროდუქტის შეძენისას, რაც აძლიერებს მათ მოხმარებას. ეს მოიცავს საჯარო ინფრასტრუქტურულ ობიექტებს სოფლად, საინფორმაციო დაფებს, ვიზიტორთა ცენტრებს და საინფორმაციო ჯიხურებს, სახელმწიფოს მიერ დაკანონებულ ხელშეწყობებს და ინფორმაციის გავრცელებას, გაუმჯობესებულ წვდომას მანიშნებელი დაფების, საგზაო სამუშაოების ან სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარების სხვა ხელშეწყობი ღონისძიებების საშუალებით [61, გვ. 25-28].

ტურისტული პროდუქტის ცნების სწორად ჩამოყალიბებას არსებითი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს, მათ შორის ტურისტული ინდუსტრიის სხვადასხვა მიმართულებების სწორად განსაზღვრისათვის. ცნების ჩამოყალიბება, როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული ოპერაციონალური განსაზღვრების პრობლემაა, რომლის წარმატებით გადაწყვეტისათვის საჭიროა განსასაზღვრავი ობიექტის ინდივიდუალური, მისთვის დამახასიათებელი ისეთი მაჩვენებლების იდენტიფიკაცია და ცნებაში დაფიქსირება, რაც მხოლოდ ამ ობიექტისათვის არის ნიშანდობლივი. მხოლოდ ამ გზით არის შესაძლებელი განსასაზღვრავი ობიექტის ისეთი ვერბალური მოდელის ანუ ცნების (დეფინიციის) ჩამოყალიბება, რომელიც თავიდან აგვაცილებს მრავალ გაუგებრობას.

სოფლის ტურისტული პროდუქტის ცნებების ჩამოყალიბება განხორციელდა ტურისტული ინტერესის, ტურისტული შთაბეჭდილების და ტურისტული პროდუქტების კატეგორიზაციის კონცეფციებზე დაყრდნობით. ტურისტული ინტერესი, მ. ბირჟაკოვის განმარტებით, ტურისტის მიერ ობიექტური ინფორმაციის, დადებითი, ემოციების და ტურისტული რესურსების განსაზღვრულ კომპლექსზე დამყარებული კონკრეტული მომსახურების, საქონლის და ტურისტული პროდუქტის მიღების პერსპექტივაა [4, გვ.147]. როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, ტურისტული ინტერესის ობიექტი სხვადასხვაგვარ ღირსშესანიშნაობებთან ერთად, რასაც შეუძლია ტურისტული მოთხოვნილების დაკმაყოფილება, შეიძლება იყოს სხვადასხვაგვარი საქმიანობის პროცესებიც, მაგალითად, ღვინის წარმოების პროცესი, ლორის წარმოების პროცესი, კულინარიული პროდუქტების წარმოების პროცესი, საკვები პროდუქტების სამომხმარებლო თვისებები – ფერი, გარეგნული სახე, კონსისტენცია, გემო, სუნი და, აქედან გამომდინარე, პროდუქტის დაგემოვნება. ტურისტული ინტერესის დაკმაყოფილების შედეგია ტურიზმის პროცესში მიღებული შთაბეჭდილება. ტურისტული შთაბეჭდილება მ.ბირჟაკოვის მიხედვით, ნიშნავს ძირითადად დადებითი ემოციების კომპლექსს, ტურისტის სულიერ და ფიზიკურ მდგომარეობას, რომელსაც მან მიაღწია ტურისტული მომსახურებით, ტურისტული საქონლის, ტურისტული პროდუქტის მოხმარების შედეგად [4, გვ. 149]. ტურისტული შთაბეჭდილება ტურისტული რესურსის და უშუალოდ ტურის შესახებ იქმნება მრავალი კომპონენტის მიხედვით. ამ კონცეფციებზე დაყრდნობით ჩვენ ჩამოვყალიბეთ რეკრეაციული, ღვინის, კულინარიული, სამკურნალო და აგროტურისტული პროდუქტების ცნებები:

რეკრეაციული სოფლის ტურისტული პროდუქტი არის კმაყოფილების განცდა, რაც შეიძლება ტურისტს დაეუფლოს ბუნების წიაღში, ეკოლოგიურად სუფთა, იდილიურ, მყუდრო გარემოში დასვენების შედეგად;

ღვინის ტურისტული პროდუქტი არის ღვინის დამზადების ადგილზევე დაგემოვნებით (დეგუსტაციით) მოტივირებული მევენახეობა-მეღვინეობის სამეურნეო საქმიანობის გაცნობით, ამ საქმიანობაში სურვილისამებრ უშუალოდ მონაწილეობით, აგრეთვე ღვინის ფესტივალებსა და ღვინისადმი მიძღვნილ სხვა ღონისძიებებზე დასწრებით მიღებული კმაყოფილება.

კულინარიული ტურისტული პროდუქტი⁴ არის კმაყოფილების განცდა, რაც ტურისტს შეეძენება სოფლის ადგილობრივი სამზარეულოს პროდუქციის წარმოების გაცნობის და დაგემოვნების პროცესში.

აგროტურისტული პროდუქტი არის კმაყოფილების განცდა, რასაც ტურისტი შეიძენს სოფლად მასპინძლის ოჯახში დროებითი „გაწევრიანების“ პირობებში ადგილობრივი საყოფაცხოვრებო-სამეურნეო გამოცდილებასთან ზიარებით.

სამკურნალო ტურისტული პროდუქტი არის კმაყოფილების განცდა, რაც ტურისტს დაეუფლება ბუნების წიაღში, ეკოლოგიურად სუფთა, იდილიურ, მყუდრო გარემოში, ადგილობრივი ბუნებრივი სამკურნალო საშუალებების გამოყენების დროს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში სოფლის ტურიზმის სახეების პრობლემასთან ერთად, როგორც კვლევის დამოუკიდებელ ობიექტს, განიხილავენ ტურიზმის მოდელების პრობლემასაც. მართლაც, „სახესა“ და „მოდელს“ შორის არსებითი განსხვავებაა, მაგრამ სპეციალურ ლიტერატურაში ჩვენ ვერ შევძელით ამ განსხვავების კონკრეტული დასაბუთების მოძიება. ვფიქრობთ, რომ განსხვავება ძირითადად ვლინდება ტურისტული პროდუქტის მწარმოებლისა და მომხმარებლის დამოკიდებულებაში. ტერმინი „ტურიზმის სახე“ ორიენტირებულია ტურისტის სურვილებზე, ასახავს ტურისტის მოთხოვნილებებს. „ტურისტულ მოდელში“ მოიაზრება ტურისტის სურვილების (მოთხოვნილებების) განხორციელების ორგანიზაცია და ტექნიკა, რაც პროდუქტის მწარმოებლის პრეროგატივაა. მოდელი შეიძლება ასახავდეს განსახორციელებელი ტურისტული აქტივობის სპეციფიკას, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ტურისტული მომსახურების ძირითადი ფორმების უნივერსალური ხასიათის გამო, შეიძლება გამოდგეს სხვადასხვა სახის ტურისტული მომსახურების განხორციელებისათვის. მოკლედ, ტურიზმის სახეში მოცემულია მიზანი, მოდელში – ამ მიზნის მიღწევის საშუალება.

სოფლის ტურიზმი, მიუხედავად იმისა, რომ დღეისათვის საყოველთაო მოვლენაა მთელს მსოფლიოში, მისი ფუნქციონირების მოდელები არსებითად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ა. ა. ბაკანოვას მიაჩნია, რომ მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონებში ტურისტული ინდუსტრიის ჩამოყალიბება ხორციელდება 4 სხვადასხვა

⁴ კულინარიულ ტურისტულ პროდუქტს ზოგჯერ გასტრონომიულ ტურისტულ პროდუქტსაც უწოდებენ. ორივე შემთხვევაში შესაძლებელია ტურისტებისათვის მასტერ-კლასის ჩატარება

მოდელის მიხედვით. ესენია: ინგლისურ-ამერიკული, აზიური, დასავლეთევროპული და აღმოსავლეთევროპული მოდელები.

ინგლისურ-ამერიკული მოდელის წარმოშობას ავტორი უკავშირებს ქვეყანაში საავტომობილო გზების მშენებლობას და, შესაბამისად, ავტოტურიზმის განვითარებას. მომხმარებელთა სპეციფიკურმა სეგმენტმა განაპირობა ტურისტული პროდუქტის, შესაბამისად, სოფლის ტურიზმის ამ მოდელის ძირითადი თავისებურება, რაც იმით გამოიხატება, რომ მომხმარებელი მოითხოვს განთავსებასა და კვებასთან დაკავშირებულ მომსახურებას და, როგორც წესი, არ სარგებლობს ტურისტული მომსახურების სხვა ფორმებით.

აზიური მოდელი ტურისტს სთავაზობს ქვეყნის ეროვნული კოლორიტით დატვირთულ მრავალფეროვან მომსახურებას. განთავსების საშუალებად გამოყენებულია სპეციალურად შექმნილი „VIP – სოფლები“ და ძვირადღირებული სასტუმროები, რომლებსაც აშენებენ სოფლის ტერიტორიაზე. აზიური მოდელი გამოიყენება მხოლოდ იმ ქვეყნებში, რომლებისათვისაც დამახასიათებელია სტუმარმასპინძლობის მაღალი კულტურა, განვითარებული ტურისტული ინდუსტრია და უცხოელ ტურისტთა სტაბილური ნაკადები [85, გვ.10].

დასავლეთ ევროპული მოდელი ჩამოყალიბდა საფრანგეთსა და ინგლისში. ეს იყო რეაქცია მსოფლიო ბაზარზე ევროპული აგრარული პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის შემცირებაზე, რამაც დეპოპულაციის საფრთხის წინაშე დააყენა სოფელი. ამ პროცესის შესაფერხებლად, ანუ სოფლად მოსახლეობის შესანარჩუნებლად ეფექტიან ღონისძიებად მიჩნეული იქნა აგროტურიზმის განვითარება. დასავლეთევროპული მოდელი გავრცელდა აგროტურისტული საქმიანობის სახელმწიფოს სისტემატური მხარდაჭერით, რაც გულისხმობდა:

- აგროტურისტული პროდუქტების პრომოუშენის უზრუნველყოფას ნორმატიულ-სამართლებლივი და სარეკლამო-ინფორმაციული ღონისძიებების განხორციელებით;
- აგროტურიზმის სუბიექტების ასოციაციებისა და აგროტურიზმის სექტორის მონაცემთა ბაზის პორტალების შექმნას;
- სახელმწიფო ფინანსურ მხარდაჭერას, რაც გამოიხატა აგროტურისტული ფირმების შეღავათიან დაკრედიტებასა და დოტაციებში.

- დასავლეთ ევროპაში აგროტურიზმის განვითარებას ხელი შეუწყო სოფლად საცხოვრებელი ფონდის კომფორტულობის მაღალმა დონემ.

აღმოსავლეთევროპული მოდელი გავრცელებულია ბულგარეთში, პოლონეთში, ჩეხეთში, საბერძნეთსა და კვიპროსზე. აქაური სოფლის საცხოვრებელ-კომუნალური ფონდის სუსტი განვითარების გამო საჭირო გახდა სოფლის რეკონსტრუქციის პროგრამების დამუშავება, რაც აძვირებს ამ მოდელის განხორციელებას დასავლეთევროპულ მოდელთან შედარებით [85, გვ.10-12].

შედარებით გვიან შესრულებულ მიმოხილვაში გამოკვეთილია სოფლის ტურიზმის 8 მოდელი: ბრიტანული, ფრანგული, გერმანული, იტალიური, ჩეხური, ესპანური, პოლონური და ლიტვური [102, გვ.265-269].

სოფლის ტურიზმის მოდელების ფორმირების ორი კონცეფცია აქვს განხილული თავის კვლევაში ე. კაზმინას. იგი აღნიშნავს, რომ დღეისათვის არსებობს სოფლის ტურიზმის მოდელების ფორმირების ორი კონცეფცია. პირველი კონცეფციით მცირე სასოფლო-სამეურნეო საწარმოები დამოუკიდებლად იწყებენ სამეწარმეო საქმიანობას ტურიზმის სფეროში. ამ შემთხვევაში სოფლის ტურიზმი ვითარდება საკუთარ, კერძო რესურსებზე დაყრდნობით, გარედან ინვესტიციების მოზიდვის გარეშე. მაგრამ დაფინანსების ასეთ პირობებში სოფლად ტურისტთა მნიშვნელოვანი ნაკადების ჩასვლას არ უნდა ველოდოთ. გარდა ამისა, პოტენციურ დამსვენებელთა კომფორტული მომსახურების ხარისხის კარდინალური ამაღლების გარეშე, სოფლის ტურისტულ მომსახურებაზე მოთხოვნა დაბალ დონეზევე რჩება.

მეორე კონცეფცია გულისხმობს სოფლად ტურიზმის კომპლექსურ განვითარებას. ეს კონცეფცია სოფლის ტურიზმს განიხილავს არა როგორც დამხმარე წარმოებას, არამედ როგორც ძირითად ბიზნესს, რომელიც მაქსიმალურად უზრუნველყოფს რეკრეაციული მომსახურების სხვადასხვა სახეების ჩართვას და მიმართულია ტურისტებისათვის სოფლად ცხოვრების ყველა ასპექტების გამოყენებაზე.

ეს ორი კონცეფცია ერთმანეთს არ ეწინააღმდეგება, სწორედ ამ გზით განვითარდა სოფლის ტურიზმი დასავლეთ ქვეყნებში. ავტორი გვთავაზობს სოფლის ტურიზმის ორგანიზაციის შემდეგ მოდელებს: დასავლეთევროპული,

ადმოსავლეთევროპული, აზიური და ინგლისურ-ამერიკული. უფრო დაწვრილებით არის განხილული დასავლეთევროპული მოდელი [105, გვ. 70].

ბრიტანული მოდელი, როგორც საინტერესოა ტურისტების განთავსების და კვებითი მომსახურების თავისებურების სისტემით. ყველაზე პოპულარულია განთავსებისა და კვებითი მომსახურების სამი ტიპი. ესენია:

- Bed & Breakfast -ფერმერის სახლში ცხოვრება და კვება საუზმის ფორმით;
- Self catering unit - ითვალისწინებს ტურისტის ცალკე შენობაში დაბინავებას თვითმომსახურების პირობით.
- Bunkhouse - გულისხმობს ტურისტის ცხოვრებას მასპინძლისაგან იზოლირებულ შენობაში, რომელიც საშუალოდ 8-15 ტურისტს იტევს.

ბრიტანეთის მოდელის სოფლის ტურები მოიცავენ შემეცნებით, აქტიურ და სოფლის ტურიზმს: ფეხით და ველოსიპედით გასეირნებას, პონით გასეირნებას და ველოსიპედით (ბავშვებისათვის), ფეხბურთის თამაშს, კრიკეტს. დიდ ბრიტანეთში ძალზე პოპულარულია ცხენით სეირნობა და გოლფი. დიდი ყურადღება ექცევა ბავშვთა ეკოლოგიურ აღზრდას [105, გვ.73].

ფრანგული მოდელი გულისხმობს სხვადასხვა ფორმებს, რომლებიც იცვლება დანიშნულების ადგილის ზღვასთან სიახლოვის მიხედვით. მოდელი ორიენტირებულია გასტრონომიული და ღვინის ტურიზმის ელემენტების გამოყენებაზე. სტუმარი იშვიათად ცხოვრობს მასპინძელთან ერთად. უპირატესობა ენიჭება კოტეჯში განთავსებას. საფრანგეთის მთავრობა დაადგა სოფლის დასახლებული პუნქტების ფუნქციების შეცვლის გზას, რადგანაც ქვეყნის სოფლის მეურნეობას უკვე აღარ შეეძლო წარსულში შექმნილი განსახლების სისტემის შენარჩუნება. ამის გამო დაიწყო სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შეცვლა სოფლის ტურისტული მომსახურებით. სოფლად ჩასული ტურისტების დასვენების ძირითად ფორმებს შეადგენს ფეხითა და ცხენით გასეირნება, აგრეთვე პასიური დასვენების სხვადასხვა ფორმები. იმავე ავტორის მიხედვით საფრანგეთში ძალზედ პოპულარულია სოფლის ტურიზმის განვითარების მიზნით სპეციალური სოფლების შექმნა [105, გვ. 74-75].

გერმანული მოდელისათვის დამახასიათებელია ფერმერის ოჯახისა და ტურისტის ერთად ცხოვრება, კვება და სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში აქტიური

მონაწილეობა. გერმანული მოდელის მიხედვით სახელმწიფოს მხრიდან ძირითადი ყურადღება ექცევა ტურისტთა მომსახურების ხარისხს, რომლის კონტროლის მიზნით შექმნილია სპეციალური სისტემა. ეს სისტემა წარმატებით გამოიყენება კვებითი მომსახურებისა და განთავსების საშუალებების ხარისხის შესაფასებლად [105, გვ.78].

იტალიური მოდელი ითვალისწინებს ტიპიური სოფლური ცხოვრების შეთავსებას ჯანმრთელობის აღდგენასთან, ადგილობრივი გასტრონომიის და კვების პროდუქტების შესწავლასა და სპორტულ ღონისძიებებთან. სტუმრებს უმთავრესად აპარტამენტებსა და იზოლირებულ ოთახებში აბინავებენ. იტალია წარმოადგენს სოფლის ტურიზმის სფეროს აღიარებულ ლიდერს ევროპაში. 20-30-იანი წლების სოფლის ტურიზმი იტალიაში, მოუწყობელი ინფრასტრუქტურის გამო იყო ძალიან იაფი. დღეისათვის სიტუაცია ძირფესვიანად არის შეცვლილი. უპირველეს ყოვლისა, შეიცვალა სოფლის ტურიზმის კონცეფცია: სოფლის ტურიზმი ადგილობრივი მცხოვრებლებისათვის დამატებითი საქმიანობიდან გადაიქცა საქმიანობის ძირითად სახედ. სულ უფრო იზრდება სოფლის ტურიზმში ადგილობრივი სამზარეულოს მნიშვნელობა. გემრიელად და ხარისხიანად დანაყრებასთან ერთდ ტურისტებს ეძლევათ ისეთი იშვიათი და ძვირფასი სუვენირების, მათ შორის ღვინის, ყველის, ზეთისხილის ზეთის შექმნის შესაძლებლობა, რომლებსაც ქალაქის მაღაზიებში ვერ შეიძენენ [105, გვ.75-76].

საინტერესოა ბულგარული მოდელი. უკანასკნელ წლებში ევროპაში გავრცელებული სოფლად დასვენების თავისებური მოდა ბულგარეთშიც შევიდა, ტურიზმის ეს სახე ბულგარელებისათვის სიახლეს წარმოადგენდა. დასავლეთ ევროპასთან ერთად ბულგარეთის მოსახლეობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ბუნებასა და სოფლის მეურნეობასთან. აქაური სოფლის ყველაზე ფასეულ ტურისტულ რესურსს წარმოადგენს მშვენიერი ბუნება, რომელთანაც ურთიერთობის დეფიციტს განიცდის ქალაქში მცხოვრებთა უმეტესობა. ტურისტებს იზიდავთ ლანდშაფტური, კლიმატოლოგიური, ისტორიულ-კულტურული ნაირფეროვნება, აგრეთვე ასეთი ტურიზმისადმი ადვილი ეკონომიკური ხელმისაწვდომობა. აქ შესაძლებელია მრავალი სახის ტურისტულ მარშრუტების (სამთო, წყლის, საფეხმავლო, საცხენოსნო, ველო და საავტომობილო) განხორციელება. ბულგარეთში არის არა მხოლოდ უნიკალური ბუნებრივი შესაძლებლობები, არამედ აგრეთვე მდიდარი, კულტურულ-

ისტორიული მემკვიდრეობა. ბულგარეთი აღიარებულია ევროპის ყველაზე პერსპექტიულ რეკრეაციულ ზონად, სადაც შესაძლებელია ტურისტთა მომსახურება მთელი წლის განმავლობაში. კარპატები წარმოადგენს მთების, წყალვარდნილების, სამკურნალო წყლების, და ტრადიციების მხარეს. სოფლის ტურიზმი ბულგარეთისათვის საგანგებოდ მნიშვნელოვანი მიმართულებაა [105, გვ 79].

ჩეხური მოდელი უმთავრესად ითვალისწინებს მეღვინეობისა და ნაკრძალი ტერიტორიების მოსაზღვრე ადგილებში დასვენებას. აქაური ბიზნესმენები სოფლის ტურიზმს განიხილავენ, როგორც აგრობიზნესის დივერსიფიკაციის საშუალებას. ესპანური მოდელი აქცენტს აკეთებს სოფლის ფერმაში დასვენებაზე, ადგილობრივი გასტრონომიისა და ცხოველთა მოვლის გაცნობაზე. პოლონური მოდელი მკაფიოდ განასხვავებს სოფლის ტურიზმის ორ კატეგორიას: მეურნეობები, რომლებისათვისაც ტურისტთა მიღება ბიზნესის ერთ-ერთი სახეობაა და მეურნეობები, რომლებისათვის ტურისტთა მიღება დამატებითი შემოსავლის წყაროა [102, გვ.265-269].

სოფლის ტურიზმის მოდელების მიმოხილვა აჩვენებს, რომ, მიუხედავად მათი მრავალგვარობისა ძნელია რომელიმე მათგანის გარანტირებულად რეკომენდირება, იმის წინასწარ განჭვრეტა, თუ რომელი მათგანი იქნება წარმატებული ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევებში. არც ერთი მათგანი არ გამოირჩევა მკაცრი ორიგინალობით, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი მაჩვენებლებით. ერთი რომელიმე მოდელის კომპონენტი ყოველთვის მეორდება სხვა მოდელში, რაც ართულებს მოდელის შერჩევას. ამიტომ ბიზნესის მფლობელი-მენეჯერი იძულებულია დაეყრდნოს საკუთარ გამოცდილებას და პრაქტიკაში გამოყენებული მოდელების საკუთარი შეხედულებების საფუძველზე შეფასების შედეგებს. მოდელების თავისებურებათა რაციონალური კომპონირებით შესაძლებელია ისეთი ვარიანტის შექმნა, რომელიც გამოდგებოდა კონკრეტულ შემთხვევაში.

ტურიზმის კონცეფცია საბაზრო ეკონომიკის პირობებში პრაქტიკულად რეალიზდება ბიზნესის მექანიზმით. სოფლის ტურისტული ბიზნესი შეიძლება განვიხილოთ როგორც სამეურნეო ინსტრუმენტი, რომლის გამოყენებით მიიღება სასარგებლო ეფექტი – იქმნება სოფლის ტურისტული პროდუქტი. ამ ინსტრუმენტის სარგებლიანობის ეფექტი დამოკიდებულია მისი რაციონალური გამოყენების შესაძლებლობაზე, რაც, თავის მხრივ, განპირობებულია ტურისტული ბიზნესის

წარმოშობასა და განვითარებაზე მოქმედი სოციალურ-ეკონომიკური პირობების სფეროში ცოდნის განვითარებით.

სოფლის ტურისტული ბიზნესი მიეკუთვნება საქმიანობათა იმ მრავალრიცხოვან ჯგუფს, რომლებიც თავიანთი სპეციფიკურობის გამო მოითხოვენ მცირე მასშტაბით, ანუ „მცირე ბიზნესის“ ფორმით განხორციელებას. პროფ. თ. შენგელიას აზრით, მცირე საწარმოები მეწარმეობის ეფექტიან ფორმად ითვლებიან. მცირე ბიზნესში წარმოების ორგანიზაციის სიმარტივე, მართვის მოქნილი სტრუქტურა და სხვა ფაქტორები იძლევიან მაღალი დონის მომსახურების გაწევს ან უმაღლესი ხარისხის კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოების საშუალებას [31, გვ.135-136]. „მცირე ბიზნესი“ არის მცირე საწარმოების ერთობლიობა, რომელსაც შეუძლია სწრაფად გაზარდოს ეკონომიკაში საქონელმწარმოებელთა რაოდენობა და ოპერატიულად დააკმაყოფილოს საქონელსა და მომსახურებაზე გაზრდილი მრავალფეროვანი მოთხოვნილება შედარებით მცირე კაპიტალდაბანდებით [21, გვ.174].

სპეციალისტები მიიჩნევენ, რომ სოფლის ტურიზმის ბიზნესი სწორედ მცირე ბიზნესის ფორმით უნდა ხორციელდებოდეს. მართლაც, თუ მოვიხილავთ სოფლის ტურისტული ბიზნესის გადიდებას, დაგვჭირდება მეტი პერსონალი, მეტი განთავსების საშუალებები განსხვავებული ორგანიზაციული ფორმებით და ა. შ. ერთი სიტყვით ეს აღარ იქნებოდა ის, რისთვისაც სოფლად ჩადის ტურისტი, არამედ იქნებოდა სხვანაირად ორგანიზებული ტურიზმი. ასე, რომ ბიზნესის სიმცირეს სოფლის ტურიზმის სფეროში განაპირობებს ამ საქმიანობის თავისებურებანი. ამ თავისებურებების განხორციელება მიიღწევა სწორედ მცირე ბიზნესის ფარგლებში. არ არის პირიქით: ბიზნესის სიმცირე არ განაპირობებს სოფლის ტურიზმის თავისებურებებს. სოფლის ტურისტული ბიზნესის სიმცირე ამ საქმიანობის ბუნებრივი მდგომარეობაა.

ევროპაში გავცელებული სოფლის ტურიზმის კონცეფცია ორიენტირებულია მცირე საოჯახო ბიზნესის განვითარებაზე სოფლის რაიონებში. მომსახურების სფეროში დომინანტია მცირე და საშუალო ზომის სამეწარმეო ფირმები. სოფლის ტურიზმის კონცეფცია პირველ რიგში ეფუძნება საოჯახო მეურნეობის რესურსების გამოყენებას განთავსების საშუალებებად.

ვლასიუკმა, რომელიც სპეციალურად სწავლობდა სოფლის ტურიზმის სფეროში მცირე მეწარმეობის წარმოშობისა და განვითარების პრობლემას, სცადა ჩამოეყალიბებინა ამ სახის ბიზნესის თავისებურებანი. იგი სამართლიანად თვლის, რომ დღეისათვის ეკოლოგიური კომპონენტი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ბიზნესის ორგანიზებაში. მეწარმე, რომელიც გულმოდგინედ იცავს ეკოლოგიის პრინციპებს და თანმიმდევრულად ახორციელებს გარემოს დაცვის პროგრამას, ადრე თუ გვიან შეიძენს დადებით რეპუტაციას რეგიონის ან დარგის მასშტაბით, რაც დადებითად აისახება მის კონკურენტუნარიანობაზე და, შესაბამისად, მისი ბიზნესის რენტაბელობაზე. თანამედროვე პირობებში (და მომავალშიც) ყოველ ადამიანს, მოეთხოვება ეკოლოგიური პრინციპების დაცვა, რათა თავიდან ავიცილოთ ლოკალური თუ გლობალური ბუნებრივი კატაკლიზმები. მაგრამ სოფლის ტურიზმის სფეროში ეკოლოგიის პრინციპების დაცვა მაინც განსაკუთრებული შემთხვევაა, სოფლის ტურისტული ბიზნესი უშუალოდ არის დაინტერესებული გარემოს დაცვით. ეს ინტერესი იმით არის განპირობებული, რომ სწორედ ეკოლოგიურად სუფთა და შეურყვნელი ბუნებაა ის მთავარი კომპონენტი, რომელიც ქმნის სოფლის ტურიზმის რეკრეაციულ რესურსს, მაშასადამე - ტურისტულ ინტერესს. ამიტომ, ბუნებრივია, რომ ტურიზმის სფეროს მეწარმეები აქტიურად არიან ჩაბმული ბუნებისდაცვით ღონისძიებებში, ტურისტული ღირსშესანიშნაობების რესტავრაციაში, რადგანაც ყოველივე ეს ხელს უწყობს ტურისტთა ნაკადების ფორმირებას, მაშასადამე - ტურისტული ბიზნესის შემოსავლების გაზრდას. [89, გვ.5-6].

სხვანაირად რომ ვთქვათ, ბიზნესი, იმისთვის, რომ წარმატებული იყოს, იმავე დროს უნდა იყოს სოციალურად ორიენტირებული, მიუხედავად იმისა თუ საქმიანობის რომელ სფეროსთან არის იგი დაკავშირებული, მით უფრო სოფლის ტურიზმი თავისი შინაარსით პირდაპირ უქმნის მოტივაციას ამ დარგში ჩართული ბიზნესს იყოს სოციალურად ორიენტირებული და დაექვემდებაროს მდგრადი განვითარების პრინციპებს.

მკვლევართა შორის გავრცელებულია შეხედულება იმის შესახებ, რომ სოფლის ტურისტული ბიზნესი არ მოითხოვს დიდ ინვესტიციებს. მკვლევარები სოფლის ტურისტული ბიზნესის თავისებურებების დახასიათების დროს ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ბიზნესის ეს სახეობა წარმოადგენს ტურისტული ბიზნესის ერთ-ერთ

ყველაზე ნაკლები დანახარჯებით განსახორციელებელ საქმიანობას იგი არ მოითხოვს თანამშრომელთა შტატის შესანახ განსაკუთრებულ დანახარჯებს. მოითხოვს მხოლოდ მცირე დანახარჯებს სეზონური სარემონტო და სხვა სახის სამუშაოების შესასრულებლად, არ წარმოადგენს დიდ მეურნეობას [112, გვ. 32-41].

სოფლის ტურიზმში ბიზნესის წამოწყებასთან მიმართებაში საინტერესო და ვფიქრობთ გასაზიარებელია პროფ. თ. შენგელიას აზრი იმასთან დაკავშირებით, რომ „ბიზნესი უნდა დაიწყოს იმ საქმიანობით, რომელიც მეწარმეს კარგად აქვს შესწავლილი“ [31, გვ. 128]. რა არის ის, რაც შეიძლება მიჩნეული იქნეს სოფლის ტურიზმში გამოცდილებად? სოფლის გარემოში დაბადებული და გაზრდილი კაცისათვის, რომელსაც გარკვეული გამოცდილება დაუგროვდა სოფლის ადათ-წესებში, ტრადიციებში, ჩვევებსა და შეხედულებებში, ასეთ გამოცდილებად უდაოდ უნდა იქნეს მიჩნეული სტუმარ-მასპინძლობის პრაქტიკა. ჩვენ ვთვლით, რომ საქართველოს ყოველ რეგიონში დაგროვილი სტუმარ-მასპინძლობის უნიკალური გამოცდილება, რომელიც შეიძლება მივიჩნიოთ სოფლის ტურისტული მომსახურების პროტოტიპად, შესაბამისი ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფის შემდეგ შეიძლება წარმატებით გადაიზარდოს ტურისტულ ბიზნესში. რა თქმა უნდა, სოფლის მცხოვრები იმთავითვე ვერ იქნება სოფლის ტურისტული პროდუქტის უზადო მწარმოებელი. აქ ჩვენ ვგულისხმობთ, რომ სოფლად მცხოვრები ადამიანი სოციალურ-ეკონომიკური ფაქტორების გავლენით ისტორიულად ჩამოყალიბდა როგორც გულითადი მასპინძელი. ეს დასტურდება მდიდარი ქართული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული და მხატვრული ლიტერატურის მონაცემებით. მაშასადამე, საქართველოში არსებობს სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პირობა, რომლის მიხედვით მომავალი ბიზნესმენი კარგად უნდა იცნობდეს საქმიანობის იმ სფეროს, რომელშიც უნდა იმოღვაწიოს. ეს „საწყისი გამოცდილება“ წარმოადგენს სოფლის ტურისტული ბიზნესის პოტენციურ რესურსს, რომელიც ბიზნესის დაწყებისათვის სხვა აუცილებელ პირობებთან თანხვედრის შემთხვევაში გარდაიქმნება რეალურ რესურსად, ბიზნესის წარმოების ფაქტორად.

ყოველგვარ ბიზნესსაქმიანობას თან ახლავს სხვადასხვა ტიპის რისკები. სოფლის ტურიზმი ბიზნესის ისეთი სფეროა, რომელიც ყველაზე ნაკლებად არის სარისკო. იმ შემთხვევაში თუ ბიზნესი წარმატებული არ აღმოჩნდება, ბიზნესმენის

მიერ გაწეული რისკი ნაკლებად ზარალიანი იქნება, რადგანაც, ხარჯები, რომელიც მან გასწია თავისი ბიზნესის მოსაწყობად „მთლად წყალში გადაყრილი ხარჯების“ კატეგორიას არ მიეკუთვნება. ეს ხარჯები ძირითადად დაკავშირებულია საკუთარი სახლისა და კარ-მიდამოს „გაკეთილშობილებასთან და თუ „სტუმარი არ მოვიდა“, მოწყობილი სახლი და კარ-მიდამო მაინც დარჩება პატრონს. რა თქმა უნდა, ეს არ არის ის, რისი მიღების მოლოდინიც მას ჰქონდა, მაგრამ, „საქმიანი ჩავარდნით“ გამოწვეული ზარალი შედარებით ადვილი გადასატანია.

დიდი მნიშვნელობა აქვს იმასაც, რომ სოფლის ტურიზმის სფეროში ბიზნესის მოსაწყობად მეწარმეს არ სჭირდება ადგილ-სამყოფელის შეცვლა: მისი საცხოვრებელი სივრცე იმავე დროს წარმოადგენს სამეწარმეო სივრცეს და ამიტომ ბიზნესის მოსაწყობად საჭირო აღარ არის იმ ხარჯების გაღება რაც დაკავშირებულია სხვა ადგილზე განთავსებულ ბიზნესამდე მისვლასთან, ამ ადგილზე საცხოვრებლის მოწყობასთან და ა. შ. ყველა სხვა სიკეთესთან ერთად ამას ის მნიშვნელობაც აქვს, რომ საჭიროების შემთხვევაში ბიზნესმენს შეუძლია იქონიოს ახლობელთა, განსაკუთრებით ოჯახის წევრთა დახმარების იმედი, ხოლო წარუმატებლობის შემთხვევაში შედარებით ადვილად დაძლიოს წარუმატებლობით გამოწვეული სტრესი.

აქვე უნდა აღინიშნოს სოფლის ტურისტული ბიზნესის მნიშვნელოვანი თავისებურება. ცნობილია, რომ წარმატებული ბიზნესის მენეჯმენტის აუცილებელი კომპონენტია საქონლის მწარმოებლისა და მომხმარებლის მჭიდრო კავშირი, რომლის ძირითადი მიზანი მომხმარებელთა სურვილებისა და მოთხოვნების მაქსიმალური გათვალისწინება, შესაბამისად, ადეკვატური ბიზნეს-გეგმის შედგენა და რეალიზაციაა. სოფლის ტურიზმი ქმნის ტურისტული პროდუქტის მწარმოებლის და მომხმარებლის კავშირურთიერთობის უნიკალურ პირობებს.

ამრიგად, სოფლის ტურისტული ბიზნესის თავისებურებების შესწავლის საფუძველზე დადგინდა საქმიანობის ამ სფეროს არსებითი ხასიათის თავისებურებანი, რასაც, ჩვენი აზრით, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს დეპრესირებულ რეგიონში საქმიანობის ამ დარგის განვითარებისათვის. სოფლის ტურისტული ბიზნესის წამოწყება და განვითარება არ მოითხოვს დიდ ინვესტიციებს რადგანაც:

- სამეწარმეო სივრცე იმავდროულად პერსონალის საცხოვრებელი სივრცეცაა, რაც ამცირებს ხარჯებს;
- ბიზნესმენი იმყოფება ახლობელთა გარემოში და აქვს წარუმატებლობით გამოწვეული სტრესის ადვილად დამლევს შესაძლებლობა;
- ბიზნესის სიმცირე საქმიანობის ამ დარგის ბუნებრივი მდგომარეობაა, რაც იძლევა ნაკლები ფინანსებით საქმის გაძლოლის შესაძლებლობას;
- განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ტურისტული პროდუქტის შექმნის პროცესში პროდუქტის მწარმოებლისა და მომხმარებლის ახლო ურთიერთკავშირს.

1.3. სოფლის ტურიზმის წარმოშობის ობიექტური წანამდღვრები

სოფლის ტურიზმის წარმოშობის და განვითარების თეორიისა და სოციალურ-ეკონომიკური პირობების ცოდნის საფუძველზე გვეძლევა ამ სამეურნეო ფენომენის რაციონალურად გამოყენების შესაძლებლობა. ტურიზმის ბიზნესის მენეჯმენტისათვის აუცილებელია ტურიზმის განვითარების პროცესის დინამიკის ცოდნა, პროცესზე მოქმედი ფაქტორების იდენტიფიკაცია და შეფასება, ყოველივე ეს, თავის მხრივ, მოითხოვს ტურიზმის განვითარების პროცესის ღრმა თეორიულ ანალიზს.

ტურიზმის თეორიული საფუძვლების კვლევა, რაც შედარებით ინტენსიურად წარიმართა გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისიდან, აღინიშნა სხვადასხვა თეორიებისა და მოდელების შექმნით (Butler, 1980; Butler, Miossec, Stabler, 1997; Lopa, Marecki, 1999; Harris, 2000 და სხვ.). ეს თეორიები და მოდელები დაფუძნებულია ტურიზმის განვითარებასა და მასზე მოქმედი ფაქტორებისადმი ევოლუციურ მიდგომაზე [39;40;77;67,60;78].

დანიშნულების ადგილის სასიცოცხლო ციკლის სტადიის (პერიოდის) განსაზღვრა აუცილებელი ეტაპია ტურიზმის დაგეგმვისა და განვითარების სტრატეგიის შემუშავებისათვის. ტურიზმის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორების შეფასების თეორიული საფუძვლების დამუშავებისათვის.

დღეისათვის ყველაზე მეტად არის აღიარებული რობერტ ბატლერის მიერ დამუშავებული თეორია [39, გვ.5-12;40], რომლის მიხედვით ტურიზმის განვითარების ციკლი მოიცავს 7 სტადიას. ერთი სტადიიდან მომდევნო სტადიაზე გადასვლის

ძირითადი მაჩვენებელია ტურისტების რაოდენობა. ამიტომ ბატლერისეული ციკლი შეიძლება დახასიათებული იქნეს როგორც ჩამოსულ ტურისტთა რაოდენობის გავლენა ტურიზმის განვითარების სტადიების მონაცვლეობაზე [78, გვ. 21-34.].

პირველი სტადია (გამოკვლევის ანუ დაზვერვის სტადია) ხასიათდება დანიშნულების ადგილზე ტურისტთა მცირე რაოდენობით, ტურიზმის სუსტი გავლენით გარემომცველ ბუნებაზე და ეკონომიკაზე, ადგილობრივი საზოგადოების სტუმართმოყვარეობით.

მეორე სტადიას (ჩართულობის სტადია) ახასიათებს ტურისტთა რაოდენობის ზრდა, ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართვა ტურისტთა მომსახურებაში, ინფრასტრუქტურის განვითარების დაწყება, ინიციატივიანი ადგილობრივი მეწარმეების გამოჩენა ასპარეზზე.

მესამე სტადიაზე ტურისტული ინდუსტრია ვითარდება სწრაფი ტემპით, ტურისტთა რაოდენობა იზრდება სწრაფად, ტურისტთა რაოდენობის ზრდასთან ერთად იცვლება მათდამი ადგილობრივ მცხოვრებთა დამოკიდებულება: სასურველი სტუმარი უკვე მომაბეზრებელი ხდება.

მეოთხე სტადიაზე (დამკვიდრების სტადია) ტურისტთა რაოდენობის ზრდის ტემპი მცირდება, ტურიზმი დანიშნულების ადგილის განვითარებაში ხდება ეკონომიკის ძირითადი სექტორი, დანიშნულების ადგილის ეკოლოგიური, სოციალური და ეკონომიკური დატვირთვა აღემატება მის შესაძლებლობებს.

მეხუთე სტადია (სტაგნაციის სტადია) ხასიათდება: ტურისტთა რაოდენობის სტაბილიზაციით, ტურისტთა რაოდენობის შენარჩუნება ხდება ფასების პოლიტიკით.

მეექვსე სტადია (დაცემის სტადია) შეიძლება გამოწვეული იყოს სხვადასხვა ფაქტორებით: კლიენტურის მოთხოვნილებების ცვლილებით, ბაზრზე ახალი სუბიექტების გამოჩენით, რომლებიც ცვლიან ტურისტული ობიექტების საქმიანობის ორიენტაციას.

მეშვიდე სტადია (განახლების სტადია) დაცემის სტადიის ალტერნატივაა, რომელიც შეიძლება განვითარდეს სტაგნაციის სტადიის შემდეგ. განახლების სტადიით იწყება ახალი ციკლი. ბატლერის მიხედვით ამ სტადიისათვის დამახასიათებელია მარკეტინგული ინსტრუმენტების გააქტიურება, კერძოდ, ახალი

ტურისტული პროდუქტის შექმნა ან არსებულის რებრენდინგი [78, გვ.21-34; 97, გვ. 52-56].

სპეციალისტთა აღიარებით ბატლერის მოდელის გამოყენება აუცილებელია სოფლის ტურიზმის განვითარებისა და მისი მამოძრავებელი ძალების ანალიზისათვის [39, გვ. 5-12; 66, გვ.91-105; 64, გვ.307-322]. ბატლერის მოდელმა განსაკუთრებული აღიარება ჰპოვა როგორც აკადემიურ წრეებში, ასევე ტურიზმის მენეჯერებს შორის. ეს მოდელი დღეისათვის ყველაზე მეტად გამოიყენება ტურიზმის სისტემის ანალიზის დროს. მენეჯერები ამ მოდელს იყენებენ იმისათვის, რომ გამოავლინონ რეალური დესტინაციის განვითარებაში წარმოქმნილი გადახრები და მიიღონ გადაწყვეტილებები მათი კორექტირებისათვის [80, გვ.120-191].

დანიშნულების ადგილის სასიცოცხლო ციკლის სტადიის (პერიოდის) განსაზღვრა აუცილებელი ეტაპია ტურიზმის დაგეგმვისა და განვითარების სტრატეგიის შემუშავებისათვის. საყურადღებოა ტერნერის (Turner R.K) ტურიზმის განვითარების თეორია, რომელშიც პროცესი სამ ეტაპადაა წარმოდგენილი:

- ტურიზმის განვითარებისათვის შესაფერისი ადგილის (რაიონის) პოვნა;
- ტურიზმის სწრაფი განვითარება ამ რაიონში;
- ტურიზმის განმტკიცება (დამკვიდრება) ამ რაიონში.

ტერნერის მიხედვით თავდაპირველად ტურიზმი ნელა ვითარდება, მაგრამ ტურიზმის ადგილი პოპულარული ხდება და შესაბამისად იწყება ტურისტების „შემოჭრა“. ადგილობრივი მოსახლეობა თავს ანებებს ეკონომიკური საქმიანობის ტრადიციულ სახეებს და ამის ნაცვლად იწყებს ტურიზმის ინფრასტრუქტურის შექმნას. ტურიზმი იწყებს განვითარებას, აღწევს დამკვიდრების სტადიას და იქცევა წამყვან საქმიანობად, რომელიც უკვე არსებით გავლენას ახდენს რაიონში სოციალური, კულტურული და ბუნებრივი გარემოს ცვლილებებზე [80, გვ. 120-191].

სხვა ავტორები ტურიზმის განვითარების ციკლს 4 პერიოდად ყოფენ, ესენია: მუდმივი ზრდის, მაქსიმუმის მიღწევის, სტაბილიზაციის, დაცემის პერიოდები. პირველ პერიოდში, როდესაც ტურიზმი ჯერ კიდევ ფეხს იდგამს, ტურისტული ადგილისადმი ინტერესს ამჟღავნებენ ძირითადად დაბალშემოსავლიანი ტურისტები. ისინი, როგორც წესი, ცოტას ხარჯავენ, სარგებლობენ იაფი განთავსების საშუალებებითა და კარვებით. ძირითადად ადგილის სილამაზით არიან მოხიბლული

და ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ ტურისტულ მომსახურებას. ტურიზმის მომძლავრება, კერძოდ მომსახურების გაუმჯობესება და გაფართოება იწვევს ტურისტული ობიექტით მაღალშემოსავლიანი ტურისტების დაინტერესებას. ისინი უფრო მაღალხარისხოვან მომსახურებას მოითხოვენ. ეს წარმოშობს ტურიზმის ობიექტში ინვესტიციის გაზრდის აუცილებლობას. მაღალშემოსავლიანი ტურისტები თანდათანობით ანაცვლებენ დაბალშემოსავლიანებს. თანდათან ვითარდება ინფრასტრუქტურა [67, გვ.37-42].

სოფლის ტურიზმის განვითარების თეორიის პრაქტიკული განხორციელებისათვის საჭიროა შესაბამისი სოციალურ-ეკონომიკური პირობები, რომელთა შესწავლა აქტუალურია, რადგანაც მის საფუძველზე შესაძლებელი ხდება ისეთი ინფორმაციის მოპოვება, რომელიც შეიძლება წარმატებით იქნეს გამოყენებული რეგიონში სოფლის ტურიზმის თანამედროვე მდგომარეობის შეფასებისა და სტრატეგიული დაგეგმვისათვის.

სოციალურ-ეკონომიკური პირობები, რომელთა აქტუალიზაციას მივყავართ სოფლის ტურიზმის, როგორც საქმიანობის სფეროს წარმოქმნასა და განვითარებასთან, მრავალ მეცნიერს აქვს განხილული. ნოუდმა (I.Knowd) შეისწავლა ამ პრობლემის შესახებ მკვლევართა შეხედულებები გასული საუკუნის 90-იანი წლების მეორე ნახევრის მდგომარეობით და ჩამოაყალიბა ისინი გარკვეული სისტემის სახით. მიუხედავად იმისა, რომ მათი გამოქვეყნებიდან საკმაოდ დრო გავიდა, ისინი დღესაც დიდ ინტერესს იწვევენ. მაგალითად, Knowd-ის მიერ ჩამოყალიბებული სოფლის ტურიზმის წარმოშობისა და განვითარების ფაქტორები თითქმის სიტყვასიტყვით მეორდება 2010 წელს გამოქვეყნებულ არშადის (H.Irshad) შრომაში. Knowd- Irshad-ის კონცეფცია შეიძლება ასე ჩამოყალიბდეს:

- სოფლის ტურიზმის განვითარებაზე გავლენას ახდენს ურბანიზაცია, რომელიც აიძულებს ადამიანებს დაძლიონ დედა-ბუნებისგან დაშორებითა და ქალაქური ცხოვრებით გამოწვეული სტრესი, რომლის მოხსნისა და უფრო მარტივი ცხოვრებით ტკბობის იდეალურ საშუალებას წარმოადგენს სოფლად ყოფნა
- ტრადიციული ტურისტული კურორტების დიდი ხნით ნაცნობობამ, მათმა გადატვირთულობამ გამოიწვია ალტერნატიული ტურისტული ინტერესები, რომელთა დაკმაყოფილება შესაძლებელია სოფლის ტურიზმით

- სოფლის ტურიზმის წარმოშობას სტიმულს სძენს ეკოლოგიური ინფორმირებულობა და ადამიანებსა და გარემოს ურთიერთობისადმი ინტერესის ამაღლება
- ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის განვითარებამ, პოლიტიკური და ეკონომიკური ბარიერების მოხსნამ, გააადვილა სასოფლო ადგილების მისაწვდომობა, რამაც დიდად შეუწყო ხელი სოფლის ტურიზმის წარმოშობასა და განვითარებას
- დიდი მნიშვნელობა აქვს თავისუფალ და დამოუკიდებელ მოგზაურთა რაოდენობის ზრდას, რასაც, თავის მხრივ ხელს უწყობს შეთავაზებულ ტურისტულ პრაქტიკაში კარგად გაცნობიერება, მობილურობის დიდი შესაძლებლობა საკუთარი ტრანსპორტის ფლობის გამო
- მოკლევადიან შვებულებებზე გადასვლამ და შესაბამისად შვებულებათა რაოდენობის გაზრდამ, შემოსავლებისა და თავისუფალი დროის გაზრდამ გამოიწვია უფრო ხანმოკლე გასართობების დიდი მრავალფეროვნების საჭიროება. სამუშაო დროის მოდელების ცვლილებებმა გაზარდა მოკლე შვებულებების პოპულარობა, შესაბამისად სოფლის ტურიზმით დაინტერესება
- სოფლის ტურიზმის წარმოშობისათვის დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საზოგადოების განათლების დონის ამაღლებას, რაც პირდაპირ უკავშირდება გარეთ დასვენების მოთხოვნილების, ტურისტული მომსახურების მიწოდების ინდივიდუალიზაციის, უნიკალური სანახაობებით დაინტერესების ზრდას
- იმის გამო, რომ სოფელი წარმოადგენს უნიკალური ღირსშესანიშნაობების, კერძოდ, ადამიანთა შორის განსაკუთრებული ურთიერთობების „საცავს“, ღვივდება და ძლიერდება მისდამი ინტერესი, რაც ხელს უწყობს აქ ტურისტული ბიზნესის წარმოშობასა და განვითარებას
- სოფლის ტურიზმის განვითარებას ხელს უწყობს ადამიანებში სოფლისადმი, როგორც ტრადიციული სოფლური სამზარეულოს უნიკალური პროდუქციის წარმოების ადგილის მონახულებაზე მოთხოვნილების ზრდა
- კულტურებისა და მოხმარების საგნების გამაღებელი გლობალიზაცია და ინტერნაციონალიზაცია, მათ ეროვნულ თვითმყოფადობასთან ერთად ნაციონალურ საზღვრებსაც არღვევს, რაც ადამიანებში ბადებს რეაქტიულ

დამოკიდებულებას სასოფლო თემის ჯერჯერობით გადარჩენილი უნიკალური ყოფისადმი. სხვადასხვა ქალაქებში ცხოვრების გაერთგვაროვნების ტენდენცია ადამიანებში იწვევს რაღაც უნიკალურის განცდის სურვილს, რისი რეალიზაციის საშუალებას ჯერჯერობით მხოლოდ სოფელი იძლევა [61;56].

ჩვენ მიერ შესწავლილი წყაროების ავტორთა უმეტესობა სოფლის ტურიზმის წარმოშობისა და განვითარების საწყის პერიოდად მიიჩნევს 21-ე საუკუნის დასაწყისს, ზოგიერთი კი თვლის, რომ სოფლის ტურიზმი გასული საუკუნის 50-70-იანი წლების პირმშოა. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ისტორიოგრაფიული, ეთნოგრაფიული და მხატვრული ლიტერატურის საფუძველზე შეიძლება წარმატებით ვამტკიცოთ, რომ სოფლის ტურიზმის საწყისები უფრო შორეულ წარსულში უნდა ვეძიოთ. ქალაქელთა სწრაფვას სოფლად დასვენებისადმი, რაც შეიძლება სოფლის ტურიზმის პროტოტიპად მივიჩნიოთ, საფუძველი ჩაეყარა სოფლიდან ქალაქის გამოცალკავებისთანავე. ისტორიზმის პრინციპის პოზიციიდან ასეთი მიდგომა დაგვეხმარება სოფლის ტურიზმის წარმოშობის აუცილებლობის და განვითარების პერსპექტივის გაგებაში, კერძოდ იმისათვის, რომ სიღრმისეულად ჩავწვდეთ პარადიგმას, რომლის მიხედვით ქალაქელი ადამიანის სოფლად დასვენება აქტუალური იყო, აქტუალურია დღეს და, ურბანიზაციის პროგრესირებადი შემოტევის გამო, კიდევ უფრო აქტუალური გახდება მომავალში. ურბანიზაციის აჩქარებული ტენდენციები გამოიწვევენ ქალაქის რესურსებზე დამატებით დაწოლას და ეს კიდევ თავის მხრივ, უფრო გააღრმავებს ქალაქსა და სოფელს შორის განსხვავებას.

მოწინავე ქვეყნებში სოფლის ტურიზმი განიხილება როგორც სოფლის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პროგრამის განუყოფელი ნაწილი [59, გვ.1-20]. მსოფლიო ტურისტული ორგანიზაციის მონაცემებით 2013 წელს ტურისტთა საერთო რაოდენობამ მსოფლიოში შეადგინა 1,1 მილიარდი, აქედან 12-30% უპირატესობას სოფლის ტურიზმს ანიჭებდა. მაგალითად, საფრანგეთში ტურისტთა მხოლოდ 7% ჩერდებოდა სასტუმროებში, დანარჩენი 93% უპირატესობას სოფლის სასტუმროებს ანიჭებდა. სოფლად სტუმრობის ანუ სოფლის ტურიზმის ასეთი პოზიცია განპირობებულია იმით, რომ პროდუქტი, რომელიც მის წიაღში წარმოიქმნება, ფლობს განსაკუთრებულ მახასიათებლებს, სამომხმარებლო თვისებებს. ეს განპირობებს ამ პროდუქტის უნარს, დააკმაყოფილოს რეალურად არსებული

მოთხოვნილება. აღმოჩნდა, რომ ეს მოთხოვნილება, ესე იგი, სოფლად დასვენების მოთხოვნილება იზრდება ურბანიზაციის დონის ზრდასთან ერთად, რაც იმაზე მეტყველებს, რომ სოფლის ტურიზმის კონცეფცია მომავალშიც შეინარჩუნებს აქტუალობას [88; გვ 10-14].

სოფლის ტურიზმის წარმოშობისა და განვითარების პროცესის მნიშვნელოვან პირობად მკვლევართა დიდ ნაწილს მიაჩნია აგრარულ სექტორში მიმდინარე სამეურნეო-სტრუქტურული ცვლილებები. ფიქრობენ, რომ სოფლის რეგიონები დღეს დგანან ფუნდამენტური პრობლემების წინაშე, რაც გამოწვეულია მიწაზე მუშაობის კულტურის დაცემით [38, გვ.71-79; 37, გვ.1-15]. მაშინ, როდესაც წარსულში სოფელი ტრადიციულად წარმოადგენდა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების ადგილს, სადაც ჭარბობდნენ ფერმერული მეურნეობები. სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მექანიზაციამ ღრმა კვალი დაამჩნია სოფლის თემის სტრუქტურას. სოფლის მოსახლეობამ მწარმოებელთა კატეგორიიდან მომხმარებელთა კატეგორიაში გადაინაცვლა [71, გვ 175-194]. ამას მოჰყვა ბევრი სამუშაო ადგილების გაუქმება, რამაც დიდი გავლენა მოახდინა სასოფლო თემის სოციალურ-კულტურულ შედგენილობაზე. ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა მიგრაცია, განსაკუთრებით ახალგაზრდობის გასვლა სოფლიდან. სოფლის მოსახლეობის შემცირებას თან ახლავს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შემცირება. ასეთ ვითარებაში, როგორც სპეციალისტები აღნიშნავენ ადგილობრივმა და ცენტრალურმა ხელისუფლებამ სოფლის ტურიზმში დაინახა სოფლად „ახალი ფულის“ შეტანის, შრომითი მოწყობის და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დაცემის პროცესის შეჩერების შესაძლებლობა და თავიანთი სამეურნეო-ეკონომიკური პოლიტიკის მნიშვნელოვან კომპონენტად აქციეს სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის ხელშეწყობა [37; გვ.1-15].

აგრარულ სექტორზე განსაკუთრებით მწვავედ აისახება სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ჭარბწარმოებით გამოწვეული კრიზისები, რომელთა გამო იზრდება არარეალიზებული პროდუქციის რაოდენობა, ეცემა ფასები და, შესაბამისად, მცირდება წარმოების მოცულობა, იზრდება უმუშევრობა. ინტეგრაციულმა პროცესებმა, რომლებმაც მოიცვა 50-70-იანი წლების ევროპა, სერიოზული პრობლემა შეუქმნა მთელი რიგი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების წარმოებას. მაგალითად, საფრანგეთში მკვეთრად შემცირდა ტრადიციული ღვინისა და ყველის წარმოებები.

ამის გამო დაიწყო სოფლიდან მოსახლეობის მიგრაცია ქალაქებში. აქტუალურ სოციალურ ამოცანად იქცა სოფლის შენარჩუნება. მთავრობამ საჭიროდ ჩათვალა მოსახლეობისათვის იმის დემონსტრირება, რომ სოფლად ფულის გამომუშავება შეიძლება არასასოფლო-სამეურნეო საქმიანობითაც. ამისათვის აღდგენილი იქნა რამდენიმე ათეული მიტოვებული კარ-მიდამო, სადაც შესაძლებელი იყო ფერმების გამართვა, ღვინისა და ყველის წარმოებების მოწყობა. მოგვიანებით გაირკვა, რომ თუ ამ კარმიდამოებს სოფლის ტურიზმის ობიექტებადაც გადააქცევდნენ, ისინი მომგებიანი ბიზნესის გამართვის საშუალებები გახდებოდნენ. უკანასკნელი ათი წლის პერიოდში ევროპული რეგიონული პოლიტიკის აუცილებელ შემადგენელ ელემენტს წარმოადგენს პოლიტიკა ტურიზმის სფეროში. ტურისტული ინდუსტრიის ხელშეწყობისათვის იყენებენ ისეთ ფინანსურ ინსტრუმენტებს, როგორცაა დოტაცია და სესხები, რასაც ახორციელებენ სხვადასხვა ევროპული ფონდები და ევროპის საინვესტიციო ბანკი. ასეთი დახმარებებით ისარგებლეს სამხრეთ იტალიის, სამხრეთ საფრანგეთის და საბერძნეთის რეკრეაციულმა რეგიონებმა, სადაც მიღებული სესხები ინვესტირებული იყო ტურისტული ინფრასტრუქტურის მშენებლობასა და გაფართოებაში [94, გვ. 361-363].

ევროკავშირის ქვეყნების მთავრობები ტურიზმს განიხილავენ როგორც ჩამორჩენილი და დეპრესირებული რეგიონების ეკონომიკური ზრდის უმნიშვნელოვანეს ალტერნატივას [94, გვ.360-361].

საინტერესოა ტურიზმის სახელმწიფო მხარდაჭერის უნგრული გამოცდილება. ამ ქვეყნის კანონმდებლობით შემოსავლები, რასაც გლეხები იღებენ საკუთარი საცხოვრებლის ტურისტებზე დროებითი გადაცემისათვის, გადასახადით არ იბეგრება. გარდა ამისა, არსებობს სპეციალური პროექტები ეკონომიკურად სუსტად განვითარებული რეგიონების სოფლებისათვის, უმეტესად იმ ოჯახებისათვის, რომლებიც ტურისტულ მომსახურებას ეწევიან, ან აპირებენ ამ საქმიანობაში ჩაბმას. მაგალითად, ერთი პროექტი ითვალისწინებს მატერიალურ მხარდაჭერას კრედიტის სახით (8 000 აშშ დოლარამდე), რასაც, პროექტის წარმატების შემთხვევაში მსესხებელი უკან აღარ აბრუნებს [94, გვ. 403].

სოფლის ტურიზმი წარმატებით ვითარდება დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში – საფრანგეთში, დიდ ბრიტანეთში, ჰოლანდიაში, ირლანდიაში, გერმანიაში და

ესპანეთში. მაგალითად, თანამედროვე საფრანგეთში 45 000, ხოლო ესპანეთში 14 000 სოფლის ტურიზმის ობიექტია, რასაც ექსპერტები უკავშირებენ იმ ფაქტს, რომ სოფლის ტურიზმი ამ ქვეყნებში წახალისებულია ეროვნულ დონეზე და მისი განვითარება განიხილება, როგორც სოფლის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კომპლექსური სახელმწიფო პროგრამის ორგანული ნაწილი [119, გვ.564-569].

საინტერესოა აღინიშნოს, რომ სახელმწიფოს მიერ სოფლის ტურიზმის სტიმულირება ხდება არამარტო ეკონომიკურად ჩამორჩენილ რეგიონებში, არამედ იქაც, სადაც ტრადიციულად პოპულარული იყო მასობრივი დასვენება. მაგალითად, კვიპროსის ტურიზმის სახელმწიფო ორგანიზაციის მიერ შემუშავებული კონცეფცია ითვალისწინებს მაღალი რეკრეაციული დატვირთვით გამორჩეული სანაპირო რეგიონებიდან ტურისტთა ნაკადების გადართვას კუნძულის შიგა რეგიონების სოფლებზე, რისთვისაც დამუშავებულია აგროტურიზმის განვითარების პრინციპიალური სქემა [94, გვ.403].

სასოფლო ტურიზმი გადაიქცა სოფლის გამოცოცხლების საკვანძო მექანიზმად. მის განვითარებას სხვადასხვანაირი წარმატებით მხარს უჭერენ მმართველობის ადგილობრივი და ცენტრალური სახელმწიფო ორგანოები მთელს მსოფლიოში, მათ შორის როგორც საფრანგეთში, ასევე პორტუგალიასა და იტალიაში [43, გვ. 257-279] და აღმოსავლეთ ევროპის ყოფილ საბჭოური სისტემის ქვეყნებში [46, გვ. 288-297], აფრიკის, აზიის და სამხრეთ ამერიკის განვითარებად ქვეყნებში [38, გვ. 71-79].

ლიტერატურული წყაროების შესწავლით დასტურდება, რომ სოფლის ტურიზმის განვითარების მხარდამჭერი სხვადასხვა ღონისძიებები, პროგრამები და სტიმულირების მეთოდები, რაც ერთობლიობაში წარმოადგენს სახელმწიფო პოლიტიკას სოფლის ტურიზმის სფეროში, სხვადასხვაგვარია სხვადასხვა ქვეყანაში პროცესზე ზემოქმედების ინტენსივობით და, აქედან გამომდინარე, ზემოქმედების ეფექტით. ამიტომ სახელმწიფო მხარდამჭერი პოლიტიკის ტიპის განსაზღვრა აუცილებელია ქვეყანაში (რეგიონში) სოფლის ტურიზმის განვითარების ღონისძიებებისა და ტურიზმის რესურსების გამოყენების რაციონალური გზების დადგენისათვის.

სხვადასხვა ქვეყნებში აპრობირებული სოფლის ტურიზმისადმი მხარდამჭერი პოლიტიკის ტიპოლოგიური ანალიზის საფუძველზე გამოყოფენ ამ პოლიტიკის სამ

ტიპს: აქტიურ, ზომიერ და პასიურ ტიპებს. აქტიური ტიპი გულისხმობს სოფლის ტურიზმის უზრუნველყოფას ფუძემდებლური დოკუმენტებით, რომლებშიც განსაზღვრულია სოფლის ტურიზმის კონცეფცია, სტრატეგია და განვითარების პროგრამა, განვითარების პრიორიტეტები, უწყებათშორისი თანამშრომლობა და ინტეგრაციის მექანიზმები, სოფლის ტურიზმის პროდუქტის პრომოუშენის ღონისძიებები. ხშირ შემთხვევაში აქტიური სახელმწიფო მხარდაჭერის პოლიტიკის ჩარჩოებში იქმნება სპეციალური ნორმატულ-სამართლებლივი ბაზა სოფლის ტურიზმის ცალკეული ასპექტების, მაგალითად, გადასახების, ტურისტული მომსახურების ხარისხისა და ა. შ. რეგულირებისათვის. ზომიერი სახელმწიფო პოლიტიკის ტიპი ითვალისწინებს ძირითადი სტრატეგიული დოკუმენტების შექმნას, აგრეთვე უწყებათშორისი ურთიერთქმედებებისა და კოორდინაციის ცალკეულ ღონისძიებებს, რომლებიც ერთმანეთთან აკავშირებენ სოფლის ტურიზმისა და სამეურნეო საქმიანობის ზოგიერთ დარგებსა და სახეებს. ზომიერი პოლიტიკა არ ითვალისწინებს სოფლის ტურიზმის განვითარების ნორმატულ-სამართლებლივი დოკუმენტების შექმნას. პასიურ ტიპად ითვლება ისეთი სახელმწიფო პოლიტიკა, რომელიც ითვალისწინებს სოფლის ტურიზმის განვითარების ცალკეულ ღონისძიებებს, არ იყენებს აქტიური ტიპისათვის დამახასიათებელ სისტემურ და თანმიმდევრულ მიდგომებს; ტერმინი „სოფლის ტურიზმი“ მხოლოდ მოიხსენიება ტურიზმისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიულ დოკუმენტებში. პასიური ტიპის ფარგლებში შექმნილი არ არის სოფლის ტურიზმის განვითარების ნორმატულ-სამართლებლივი ბაზა და უწყებათშორისი ურთიერთქმედებების მექანიზმები [120, გვ. 222-231].

ამრიგად, სოფლის ტურიზმის სფეროში სახელმწიფო მხარდაჭერის აქტიური პოლიტიკის ერთ-ერთ არსებით ნიშან-თვისებად ავტორებს მიაჩნიათ სპეციალური ნორმატულ-სამართლებლივი დოკუმენტების არსებობა. სახელმწიფო მხარდაჭერის პოლიტიკა უნდა მოიცავდეს სოფლის ტურიზმის შესახებ სპეციალურ კანონს [120, გვ.222-231; 85, გვ.15].

გარნერს (W.Gartner) რჩება ისეთი შთაბეჭდილება, რომ სოფლის ტურიზმის წარმატებებმა ტურიზმის პოლიტიკის ზოგიერთი ავტორი მიიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ტურისტული ინდუსტრიის ეს დარგი არ საჭიროებს სახელმწიფო ყურადღებას და

უკეთესია, რომ მისი განვითარება მივანდოთ საბაზრო ძალებს. მაგრამ დღეისათვის განვითარების ძველ მოდელებს, რომლებიც დაფუძნებულია ბუნებრივი რესურსების მოხმარების კონცეფციაზე, გარნერის რწმენით, აღარ შეუძლიათ სოფლის ეკონომიკის განვითარება სახელმწიფოს დახმარების გარეშე. როდესაც რესურსების მოხმარების ტრადიციული ღონისძიებანი საკმარისი აღარ არიან სოფლის ეკონომიკური განვითარებისათვის, მაშინ სახელმწიფო უნდა დაეხმაროს სოფელს [51, გვ. 34-36].

განსხვავებული პირობებია ეკონომიკურად ჩამორჩენილ და განვითარებად ქვეყნებში. აქ სოფლის მეურნეობის დაცემა და უმუშევრობის მაღალი დონე განსაკუთრებით არის გამძაფრებული ფინანსების დეფიციტით, რაც აიძულებს მთავრობებს ეძებონ პრობლემის გადაწყვეტის არსებითად განსხვავებული გზები. მაგალითად, მთელი რიგი ქვეყნების გამოცდილებიდან დადასტურებულია, რომ სოფლის ტურიზმის განვითარება ხელს უწყობს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სრულყოფას და სოფლად ცხოვრების შენარჩუნებას, რადგანაც ამ მიზნით შეიძლება გამოყენებული იქნეს ტურიზმიდან მიღებული შემოსავლის მნიშვნელოვანი ნაწილი [93, გვ.4-5].

ახალ ათასწლეულს ცვლილებები შეაქვს ტურიზმის განვითარებაში, განსაკუთრებით ტურისტთა მოთხოვნილებებსა და პრეფერენციებში. ტურისტი მოითხოვს არა მარტო დაბინავებას, არამედ, ამასთან ერთად, მას სურს შეიძინოს ბუნებისა და სოფლის მეურნეობის შესახებ ცოდნა. ასეთი მოთხოვნილებები განსაკუთრებით დამახასიათებელია ქალაქელი ტურისტისათვის. ადამიანთა ეს კატეგორია ცდილობს ტურიზმით მიიღოს ყოველივე ის, რასაც მოკლებულია ქალაქური ცხოვრების პირობებში. ამის მიღწევა კი ვერ ხერხდება მასობრივი ტურიზმით. მასობრივ ტურიზმს არ შეუძლია უზრუნველყოს მშვიდი გარემო, უშუალო კონტაქტი ბუნებას, კულტურასა და ტრადიციებთან. ამის საშუალებას მხოლოდ სოფლის ტურიზმი იძლევა [49, გვ.7954-7963]. ეს პრინციპი რეალიზდება სოფლის ტურიზმის წარმოშობასა და განვითარებაში. ცნობილია, რომ მთელს მსოფლიოში შეინიშნება მასობრივი ტურიზმიდან მოგზაურობის უფრო შინაარსიანი სახეებისათვის უპირატესობის მინიჭება. სამი S-ის – Sun (მზე), Sea(ზღვა) და Sand (ქვიშა) ნაცვლად მკვიდრდება სამი L-ის კონცეფცია: Landschaft (პეიზაჟი), Lore (ტრადიციები) და Leisure (თავისუფალი დრო). თანამედროვე ტურისტულ ბაზარზე

ჩამოყალიბებული მოთხოვნილებების თავისებურებების შესაბამისად საჭირო ხდება ტურისტული პროდუქტის ახალი ფორმების მონახვა. ჯგუფური, მასობრივი ტურიზმი ვეღარ აკმაყოფილებს თანამედროვე ადამიანის მოთხოვნილებებს. ტურიზმის განვითარების თანამედროვე მსოფლიო პრაქტიკა მკაფიოდ წარმოაჩენს ტურისტული პროდუქტის ინდივიდუალიზაციის ტენდენციას. ეს კი წარმოშობს ტურისტული პროდუქტის ახალი სახეების, ახალი მიმართულებების შექმნის აუცილებლობას [109, გვ.32].

ტურიზმის ახალი მიმართულებების წარმოქმნას თან ახლავს ინტერესის გაღვივება დასვენების დიდი ხნის წინანდელი ფორმებისადმი. მათ შორის სწორად მიუთითებენ ისეთებზე, რომლებიც ადრე დიდი მოთხოვნილებით არ სარგებლობდნენ. ასეთია სოფლის ტურიზმი, რომელიც მრავალი ათეული წლის განმავლობაში ვერ იქცა მასობრივ მოვლენად. მაგრამ დღეისათვის სოფლის ტურიზმის პროდუქტები მყარ ნიშას იკავებენ ტურისტული მოთხოვნილების ბაზარზე. ტურისტულ ინდუსტრიაზე დაკვირვების საფუძველზე დაადასტურეს ტურისტული ბიზნესის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ტენდენცია, რაც გამოიხატება ტურისტული პროდუქტის დივერსიფიკაციისადმი მიდრეკილებაში [92, გვ. 21-28]. ეს იმას ნიშნავს, რომ ტურისტული პროდუქტის მიმწოდებლები ცდილობენ მოძებნონ ბაზრის ვიწრო ნიშები, რაც კონკრეტულ გარემოში საკუთარი ბიზნესის შენარჩუნების სტრატეგიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა.

გარნერი (W.Gartner) დარწმუნებულია, რომ სოფლის ტურიზმის განვითარება აშშ-ში, რაც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაიწყო, დაკავშირებულია ეკონომიკის ზრდასთან, რამაც გამოიწვია მოსახლეობის შემოსავლების ზრდა. ისიც იმ პოზიციაზე დგას, რომ ახალი ტიპის ხელშეკრულებების შემოღებამ, რამაც გამოიწვია ანაზღაურებადი შვებულებების გაზრდა, შექმნა იდეალური სიტუაცია სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის [87, გვ. 67-75].

ტურიზმის საერთაშორისო ორგანიზაციის ექსპერტთა აღიარებით სოფლის ტურიზმის სწრაფი ტემპით განვითარების მთავარ მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენს ბუნებაში რეკრეაციაზე მოთხოვნის სწრაფი ზრდა, ერთის მხრივ ადამიანის სასიცოცხლო გარემოსა და მეორეს მხრივ, მის ფიზიოლოგიურ და ფსიქოლოგიურ მოთხოვნებს შორის შეუსაბამობის ზრდა [107, გვ. 67-78]. სხვა სპეციალისტებიც

ადასტურებენ, რომ სოფლის ტურიზმის განვითარება ინდუსტრიულ ქვეყნებში განპირობებულია დიდი ქალაქების მცხოვრებთა სურვილით, ცოტა ხნით მაინც დააღწიონ თავი მეგაპოლისების ცხოვრების წესის თანმდევ ძალზე დიდ ემოციურ დატვირთვებს. შესაბამისად იზრდება რეკრეაციული მოთხოვნილებები და სოფლის ტურიზმისადმი ინტერესი [11, გვ. 175-177]. ცნობილი ავტორი კ. დემპერი (K. Dashper) (2014) ქალაქური ცხოვრებიდან დროებით თავის გარიდებას ესკაპიზმს უწოდებს. ამ ავტორის აზრით ესკაპიზმი, როგორც ყოველდღიური ყოფით დამძიმებული ცხოვრებიდან გაქცევა, მათ შორის რეალობიდან გამოგონილ სამყაროში წასვლა, რაც შეიძლება განსაკუთრებით აქტუალური იყოს სოფლის ტურიზმისათვის, რომელშიც ხშირად იდეალიზირებულია ცნება „სოფლური“, როგორც უბრალო, ადვილი და რომელიც შეეხამება მხიარულებას, „მოშვებას, დასვენებას“ [44, გვ. 52-53].

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ საჭირო არ არის დაწვრილებით მსჯელობა მკვლევართა დიდი ნაწილის მიერ ერთსულოვნად აღიარებული შეხედულების შესახებ, რომლის მიმართ ოპოზიციური დამოკიდებულება არავის არ გამოუთქვამს და რომლის არსი მოკლედ შეიძლება ასე გადმოიცეს: სოფლის ტურისტული პროდუქტის შედარებით დაბალი ფასი წარმოადგენს სოფლად დასვენების მთავარ სტიმულს და რეკრეაციის კარგ საშუალებას იმათთვის, ვისაც სიძვირის ან სხვა რაიმე მიზეზის გამო ხელი არ მიუწვდებათ ტურიზმის სხვა სახეებზე, ფემენებელურ სასტუმროებსა და კურორტებზე.

სოფლის ტურიზმის განვითარებაზე მოქმედი სხვა ფაქტორები ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ შესწავლილი [78, გვ. 21-34]. სოფლის ტურიზმის განვითარების სხვადასხვა სტადიაზე დიდი გავლენის მოხდენა შეუძლია სოფლის საზოგადოებას თავისი მონაწილეობითა და მხარდაჭერით, რისი მიღწევაც რთულია [64, გვ.50-67].

სოფლის ტურიზმის განვითარებით დაინტერესებულია მრავალი მხარე – ტურისტები, ტუროპერატორები, საწარმოები, ადგილობრივი საზოგადოება, სხვადასხვა ორგანიზაციები და სააგენტოები, თვით სახელმწიფო. როგორც აღნიშნავენ, ამ ჯგუფების ინტერესები, ხშირად არსებითად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან [41, გვ.316-337]. ამასთან არგენტი (Argent) შენიშნავს, რომ სოფლის ტურიზმის დაინტერესებულ მხარეთა სხვადასხვაგვარი ინტერესები ხშირად კონფლიქტისა და უთანასწორობის მიზეზი ხდება [35, გვ. 183-205]. ტორესი (Torres) და მომსენი (Momsen)

მიუთითებენ, რომ ძლიერი დაინტერესებული მხარეები, კერძოდ მსხვილი კორპორაციები, იმის გამო, რომ მეტ რესურსებს ფლობენ და ინვესტირების მეტი შესაძლებლობა აქვთ, ზეწოლას ახდენენ ნაკლები შესაძლებლობების მქონე ადგილობრივ თემებზე. ზოგიერთ შემთხვევაში ეს იწვევს თემის რღვევას, იერარქიულობას და უთანასწორობას. ტრანსნაციონალური კომპანიები და მსხვილი ბიზნეს-ორგანიზაციები არაპროპორციულად ეუფლებიან ხელსაყრელ პირობებს [79, გვ.259-285].

სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის აუცილებელია საზოგადოების მობილიზაცია ტურიზმისადმი პოზიტიური დამოკიდებულების დამკვიდრების სფეროში. ამ პრობლემას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ სპეციალისტები. მაგალითად ვილსონი (S.Wilson) და მისი თანაავტორები მიიჩნევენ, რომ საზოგადოებაში პოზიტიური დამოკიდებულების დამკვიდრებით შეიძლება დაძლეული იქნეს ის პრობლემები, რომლებიც წარმოიშობა სოფლის ტურიზმით დაინტერესებულ მხარეთა შორის. იმ შემთხვევაში, როდესაც სოფლის თემს შეუძლია ისარგებლოს ადეკვატური რესურსებითა და ინფორმაციით, პერსონალის სწავლებისა და ტექნიკური დახმარების სფეროში ადგილობრივი და ფინანსური ორგანოების მხარდაჭერით. [82, გვ.132-138].

ქვეყნის რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების არაერთგვაროვნება საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია. აქედან გამომდინარე, ჩამორჩენილი და დეპრესიული რეგიონების განვითარების სტიმულირება ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის განუყოფელ ნაწილს შეადგენს. ასეთი პოლიტიკის წარმატებული რეალიზაციისათვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს მის თეორიულ უზრუნველყოფას, რაც ჩვენი კვლევის კონტექსტში ნიშნავს რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მოგვარების სფეროში სოფლის ტურისტული ბიზნესის როლისა და მნიშვნელობის გარკვევას. სოფლის ტურიზმი, ამ სფეროში დაწინაურებული მსოფლიოს ქვეყანებში განიხილება როგორც ჩამორჩენილი და დეპრესიული სოფლების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი.

მცირემიწიანობითა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების არახელსაყრელი პირობებით გამოწვეული ეკონომიკის ჩამორჩენილობა სოფლის დეგრადაციის ტიპური მოვლენაა მთელს მსოფლიოში. ადვილი გასაგებია, რომ დეპრესიული

სოფლების მცხოვრებთა ჩართვა თანამედროვე მსხვილმასშტაბიან კონკურენტუნარიან აგრარულ ბიზნესში შეუძლებელია. იმის იმედი, რომ ამ ტერიტორიაზე (იგულისხმება დეპრესიული ტერიტორიები) დროთა განმავლობაში მოხდება სოფლის მეურნეობის აღორძინება იმ დონემდე, რომ იგი შესაძლებელს გახდის სოფლის მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკური კეთილდღეობის უზრუნველყოფას, არარეალურია [92, გვ.22-25].

სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები განსაკუთრებით მწვავედ დგას ქვეყნის მთიან რეგიონებში. მიუხედავად ამისა, დეპრესირებულ და დეპრესიის გზაზე მდგომ რეგიონებში ჯერ კიდევ არის შენარჩუნებული სოციალურ-ეკონომიკური ყოფიერების განახლებისა და შემდგომი განვითარების პოტენციალი. საჭიროა საქმიანობის ახალი მიმართულებების მოძიება ამ პოტენციალის გამოყენებისათვის და მათი დამკვიდრებისათვის ხელშეწყობა.

დღეისათვის მრავალი ქვეყნის ძირითად პრობლემას წარმოადგენს სოფლის მეურნეობის დაბალი შემოსავლიანობა. ეს სოციალური პრობლემა უბიძგებს სოფლის მოსახლეობას არასასოფლო-სამეურნეო სფეროში, კერძოდ სოფლის ტურისტული ბიზნესის სფეროში დასაქმებისაკენ. ამიტომ სოფლის ტურიზმი დღეს ევროპაში ტურიზმის განვითარების ტენდენციად ითვლება [83, გვ.209-223].

სოფლის ტურიზმი, არსობრივი თავისებურებების გამო, მრავალგვარი პრაქტიკული ამოცანების გადაწყვეტის საშუალებას იძლევა. იგი წარმოადგენს ცალკეული ინდივიდების, რეგიონების და ქვეყნების სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების მოგვარების ეფექტიან საშუალებას. სოციალური პრობლემების პროგრამების რეალიზაციის საშუალებით სოფლის ტურიზმი ხელს უწყობს სოფლის მოსახლეობის ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებას, რადგანაც, თავისი არსით იგი მიმართულია მოსახლეობის ფიზიკური და სულიერი მდგომარეობის გაუმჯობესებისაკენ. ამასთან, მნიშვნელოვანია აგრეთვე სოფლის ტურიზმის განვითარებით გამოწვეული არაპირდაპირი ეფექტი: ერის ფიზიკური და სულიერი მდგომარეობის გაუმჯობესება ნიშნავს ადამიანური რესურსების ხარისხის ამაღლებას, რაც წარმოადგენს შრომის ნაყოფიერების ამაღლებისა და მეტი დოვლათის შექმნის პირობას. სოფლის ტურიზმის განვითარების მთავარი სოციალური შედეგი გამოიხატება ახალი სამუშაო ადგილების შექმნითა და, შესაბამისად მოსახლეობის

შემოსავლების გადიდებით, ხოლო ეკონომიკური განვითარება – მეურნეობის სხვა დარგების მულტიპლიკატური განვითარებით და რეგიონის, ქვეყნის ბიუჯეტის ხარისხის გაუმჯობესებით, რაც მიიღწევა ტურიზმიდან მიღებული გადასახადების ხარჯზე მისი შემოსავლის ნაწილის გაზრდით. სოფლის ტურიზმს მთელს მსოფლიოში განიხილავენ, როგორც სასოფლო თემის გამოცოცხლების საკვანძო მექანიზმს. იგი წარმოადგენს ერთ-ერთ ეკონომიკურ შესაძლებლობას იმ მცირე შესაძლებლობებიდან, რაც სოფელს გააჩნია დეპრესიიდან თავის დასაღწევად [43, გვ.257-279; 82, გვ. 132-138].

სოფლის ტურიზმით დაინტერესების, შესაბამისად საქმიანობის ამ დარგისათვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ეკონომიკურ ხელშემწყობ პირობად თვლიან სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის შექმნის და ადგილზევე რეალიზაციის შესაძლებლობას. იგი ხელსაყრელია გლეხისათვის (ფერმერისათვის), რადგანაც ამცირებს რეალიზაციასთან დაკავშირებულ ხარჯებს და ზოგავს დროს. ტურისტისათვის ეს ხელსაყრელია იმდენად, რამდენადაც მას ეძლევა სასურველი პროდუქტის შერჩევისა და იაფად შეძენის კარგი შესაძლებლობა. ამ პრობლემისადმი სერიოზულ დამოკიდებულებაზე მიუთითებს ის ფაქტი, რომ ზოგიერთი ქვეყნის რეგიონში, მაგალითად კორჩაში (ალბანეთი) სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის უშუალოდ ფერმაში გაყიდვა მიჩნეულია სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტულ ამოცანად [81, გვ.209-223].

სოფლის ტურიზმი რთული სოციალურ-ეკონომიკური ფენომენია, რომლის ფუნქციონირებაზე მრავალი ფაქტორი ახდენს გავლენას. როგორც მიუთითებენ, მართებულია ამ ფაქტორების დიფერენციაცია პრიორიტეტულობის მიხედვით [75, გვ.347-370; 98, გვ.167-170]. მიუხედავად ამისა, არ შეიძლება არ აღინიშნოს რამდენიმე გამოკვლევა, რომლებიც ადასტურებენ, რომ ტურიზმის ინდუსტრიის ამ დარგის განვითარება მჭიდროდ უკავშირდება სოფლის მეურნეობის განვითარებას [9,26,52,106]. ჰალი (D.Hall) და თანაავტ. ამტკიცებენ, რომ სოფლის ტურიზმი ყველაზე ეფექტიანად ფუნქციონირებს იმ რეგიონებში, სადაც ყვავის მრავალდარგოვანი სოფლის ეკონომიკა, რომელშიც სოფლის ტურიზმი წარმოადგენს მრავალთავან მხოლოდ ერთ-ერთ სტრატეგიულ მიმართულებას. ამის გარეშე ტურიზმის განვითარებამ შეიძლება სოციალური და ეკონომიკური უთანასწორობა გამოიწვიოს [53, გვ.3-18].

საზღვარგარეთული გამოცდილება აჩვენებს სხვაგვარ პოზიციასაც. სოფლის ტურიზმის განვითარების პრობლემების შესწავლის დროს განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს ტურიზმის ამ სექტორისა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების დონეებს შორის დამოკიდებულებების გარკვევა. როგორც ნოუდმა (I. Knowd) დაადგინა, რომ ამ დამოკიდებულების ანალიზის დროს მკვლევარები ავლენენ სხვადასხვა მიდგომას. მკვლევართა დიდი ნაწილის შეხედულებით, სოფლის ტურიზმი, როგორც ძირითადი რესურსების-მიწის, შრომის და კაპიტალის მოხმარების სფერო, წარმოადგენს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების კონკურენტს. ამასთან ამ პოზიციაზე მდგომი ავტორები, უმეტეს შემთხვევაში, ვერ ასაბუთებენ სოფლის ტურიზმის განვითარებასა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შემცირებას შორის პირდაპირ კავშირს, ვერ ამჩნევენ სხვა გარეშე ძალების მნიშვნელოვან გავლენას სოფლის მეურნეობის დაქვეითებაზე [61, გვ.1-46]. მიუხედავად ამისა მკვლევართა ეს პოზიცია საფუძვლად დაედო შეხედულებას, რომლის მიხედვით სოფლის ტურიზმის განვითარება მოითხოვს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შემცირებას.

ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო წარმოება მოწოდებულია, რომ უზრუნველყოს მოსახლეობა კვების ძირითადი პროდუქტებით. როგორც აღნიშნავენ სოფლის მეურნეობის ცნობილი ექსპერტები შ. ჩხეიძე და პ. კოლუაშვილი⁵, დღეისათვის ამ პრობლემისადმი მიდგომა, რაც დამკვიდრებულია ქვეყანაში, არა მარტო საფრთხეს უქმნის ფიზიოლოგიური ნორმების შესაბამისად მოსახლეობის გამოკვებას, არამედ, მთლიანობაში საფრთხის ქვეშ აყენებს ქართული სახელმწიფოებრიობის განვითარების პერსპექტივას. ეროვნული სასურსათო ბაზრის დრეჟანდელი მდგომარეობა და ექსპორტ-იმპორტის დარღვეული ბალანსი, რაც დიდი ოდენობის სურსათის იმპორტითაც არის განპირობებული, ზრდის პრობლემის აქტუალობას. ის მოსაზრება, რომ ქვეყნის მოსახლეობის სასურსათო უსაფრთხოება დაფუძნებული უნდა იყოს ძირითადი საკვები პროდუქტების საკუთარ წარმოებაზე, არ ნიშნავს საერთოდ სურსათის იმპორტზე უარის თქმას. მაგრამ იმპორტის გადიდება, როგორც წესი, იწვევს ადგილობრივი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაჩანაგებას და სურსათით უზრუნველყოფის დონის შემცირებას. სურსათის იმპორტზე ორიენტირება უარყოფით

⁵ <http://agronews.ge/9282-2/>

გავლენას ახდენს სასურსათო პროდუქციის წარმოებაზე, ამცირებს სავალუტო რეზერვების მოცულობას, ქმნის ეროვნული ვალუტის ინფლაციის საშიშროებას, ამცირებს მოსახლეობის ტრადიციულ საქმიანობას და, შესაბამისად, ამცირებს ქვეყნის რეკრეაციულ პოტენციალს და სოციალური ფასეულობების სოფლად შენარჩუნების შესაძლებლობებს. სწორედ ამიტომ მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნები დასაშვებად მიიჩნევენ სამამულო ბაზარზე სურსათის იმპორტს 15-20%-ის ფარგლებში [10, გვ.57; 92, გვ. 168-175].

სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემის მოუგვარებლობა ხელს უშლის სოფლის ტურიზმის საბაზო ფუნქციის – კვებითი მომსახურების განხორციელებას და, საბოლოო ჯამში - სოფლის ტურიზმის განვითარებას.

დეპრესირებულ რეგიონში, სადაც სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შემცირების გამო მწვავედ დგას ადგილობრივი მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფა, გამოწვევას წარმოადგენს ტურისტთა კვებითი მომსახურების მწირი შესაძლებლობები. ამასთან ადგილობრივი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების ჩანაცვლება იმპორტულით, გამოსავალი არ არის. იმპორტული პროდუქტის მოხმარების ზრდა იმთავითვე მოასწავებს ადგილობრივი წარმოების შემცირებას. ეს იმას ნიშნავს, რომ ტურისტს, რომელიც სოფელს სტუმრობს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაცნობის, ადგილობრივი წარმოების ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტების შეძენის და ადგილობრივი უნიკალური სამზარეულოს პროდუქციის გაცნობის მიზნით, ეზღუდება ყოველივე ამის განხორციელების შესაძლებლობა, რაც სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის ყველაზე მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს. იმპორტული პროდუქციის მოხმარების ზრდის მნიშვნელოვანი ნეგატიური შედეგია ქვეყნიდან ვალუტის გადინების ზრდა. არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შეკვეცა იწვევს სამუშაო ადგილების შემცირებას, სოფლის მეურნეობის წილის შემცირებას რეგიონის მთლიანი შიგა პროდუქტის საერთო მოცულობაში. ყოველივე ეს მძიმედ აისახება მოსახლეობის სოციალურ-ეკონომიკურ მდგომარეობაზე.

მეორე მხრივ სოფლის ტურიზმის განვითარება ხელს უწყობს სოფლის მეურნეობის ზრდა-განვითარებას. ჯერ ერთი: დეპრესირებულ რეგიონებში სასოფლო-სამეურნეო წარმოება შემცირებულია რეგიონებიდან მიგრაციის გამო. სოფლის

ტურიზმი, როგორც სამუშაო ადგილების გაზრდის ფაქტორი, ხელს უწყობს რეგიონში მოსახლეობის დამაგრებას, რაც დადებით გავლენას ახდენს სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების გაზრდაზე. მეორეც: სოფლის ტურიზმის განვითარება იწვევს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროდუქციაზე მოთხოვნის გაზრდას, რაც ასტიმულირებს სოფლის მეურნეობის განვითარებას. მესამე: ინფრასტრუქტურა, რომლის განვითარება დაკავშირებულია სოფლის ტურიზმის განვითარებასთან, ხელს უწყობს აგრეთვე სოფლის მეურნეობის განვითარებასაც. მეოთხე: ეკონომიკურად ჩამორჩენილ, დეპრესირებულ რეგიონებში, როგორც უკვე აღნიშნული იყო, სოფლის მეურნეობის კრიზისული მდგომარეობა გამძაფრებულია ფინანსების დეფიციტით. სოფლის ტურიზმის განვითარება ხელს შეუწყობს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარებას, რადგანაც ამ მიზნით შეიძლება გამოყოფილი იქნეს სოფლის ტურიზმის განვითარებით რეგიონში გარედან შემოტანილი ფინანსური სახსრების ნაწილი.

დღეისათვის საქართველოში მოხმარებული სურსათის დიდი ნაწილი იმპორტირებულია [9; გვ.168-175]. ამიტომ სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიის მიხედვით უახლოეს პერიოდში გადასაწყვეტი ერთ-ერთი ამოცანაა ეროვნული სასურსათო პროდუქციის პოპულარიზაციის ხელშეწყობა, კერძოდ ადგილობრივი პროდუქციის რეკლამირება. ამ მიზნით სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ინიციატივით განხორციელებულ სამუშაოებში სოფლის ტურისტული ბიზნესის ჩართვა აუცილებლად მოიტანს სინერგიულ ეფექტს: ხელს შეუწყობს, ერთის მხრივ, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განხორციელებას და, მეორეს მხრივ – ტურისტული ბიზნესის განვითარებას. სოფლის მეურნეობის წინაშე დასმული სტრატეგიული ღონისძიებებიდან მნიშვნელოვანია ეროვნულ დონეზე სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა [26]. სამინისტროს მიერ ამ მხრივ განხორციელებული აქტივობა ხელს შეუწყობს სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებას. ევროკავშირის შესაბამის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზებული სურსათის უვნებლობის მარეგულირებელი საკანონმდებლო ბაზა, რომელიც შემუშავებულია საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ, ხელს შეუწყობს ეკოლოგიურად სუფთა და უვნებელი სასურსათო პროდუქტების წარმოებას. ასეთი პროდუქტების მოხმარების პერსპექტივა სოფლის ტურიზმის განვითარების ფუნდამენტური ფაქტორია.

სოფლის ტურიზმსა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას შორის ასეთი კავშირურთიერთობა ასახულია „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია 2015-2020 წწ“-ში, სადაც ჩაწერილია: საკუთრივ სოფლის მეურნეობა ვერ შეძლებს სოფლად მცხოვრებთათვის საკმარისი რაოდენობის სამუშაო ადგილების შექმნას. ამიტომ მთავრობა გეგმავს ხელი შეუწყოს სოფლად არასასოფლო საწარმოების განვითარების წახალისებას ისეთ სფეროებში, როგორცაა მომსახურება, აგროტურიზმი და სხვ. ამისათვის გათვალისწინებულია რეგიონულ და მუნიციპალურ დონეებზე, აგრეთვე ევროკავშირის ქვეყნებში წარმატებული ინიციატივების გამოვლენა და გავრცელება. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა დარგობრივი და რეგიონული პროგრამების შემუშავებას. ამ დროს საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო იხელმძღვანელებს „კარგი სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკის“ პრინციპით, რაც აუცილებელია ქვეყნის ბიომრავალფეროვნების და მდგრადი გარემოდაცვითი პროგრამების შემუშავებისათვის, რომლის მიზანია ბიოორგანული წარმოების ხელშეწყობა და, შესაბამისად, უსაფრთხო და მაღალხარისხოვანი სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებისათვის. ეს, თავის მხრივ, ხელს შეუწყობს ტურისტული პროდუქტებისადმი ინტერესის ამაღლებას და სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებას [26].

სოფლის ტურიზმისა და სოფლის მეურნეობის ასეთი კავშირურთიერთობა, ჩვენი აზრით, ასახული უნდა იყოს დეპრესირებულ რეგიონებში სოფლის ტურიზმის განვითარების კონცეფციაში.

დაადასტურებულია, რომ სოფლის ტურიზმს აქვს იმის პოტენციალი, რომ პირდაპირი სარგებელი მოუტანოს ადგილობრივ საზოგადოებას ეკონომიკური და სოციალური თვალსაზრისით, კერძოდ რეგიონალური იდენტობის, ადგილობრივი ტრადიციების და სოფლად ახალგაზრდობის შეკავების მიზნით [46, გვ.288-297;52]. სოფლის ტურიზმი, განსაკუთრებით მიზნობრივი პროგრამების რეალიზაციის პირობებში, დადებით გავლენას ახდენს სოფლის ტერიტორიის შენარჩუნებასა და განვითარებაზე, მისი რესურსული პოტენციალის რაციონალურ გამოყენებაზე, სტიმულს სძენს პირადი დამხმარე მეურნეობის განვითარებას, აფართოებს მოთხოვნებს ეკოლოგიურად სუფთა ნატურალურ კვების პროდუქტებზე, სტიმულს აძლევს სოფლის ტერიტორიის უკეთ მოწყობას, ხალხური რეწვის, კულტურისა და

თვითმყოფადობის განვითარებას, ანუ ხელს უწყობს მთლიანად სოფლის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მოგვარებას [106, გვ. 289; 90, გვ. 30-38].

ზემოთ აღნიშნული იყო, რომ სოფლის ტურიზმის, როგორც სამეურნეო საქმიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ეფექტია სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის უშუალოდ დანიშნულების ადგილზე შეძენის შესაძლებლობა. მას ორგვარი მნიშვნელობა აქვს. ჯერ ერთი, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მწარმოებლებს ეძლევათ იმის საშუალება, რომ ადგილზევე მოახდინონ თავიანთი პროდუქციის რეალიზაცია და ამით დაზოგონ რეალიზაციისათვის საჭირო დრო და თანხა. ტურისტებისათვის ხელსაყრელია პროდუქციის ადგილზე შეძენა, რადგანაც მათ ეძლევათ თავიანთი გემოვნების შესაბამისად პროდუქციის არჩევისა და შედარებით დაბალ ფასში შეძენის შესაძლებლობა. საკითხი იმდენად აქტუალურია, რომ მთელ რიგ ქვეყნებში იგი მიჩნეულია სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტულ ამოცანად [81].

სოფლის ტურიზმის, კერძოდ აგროტურიზმის დადებითი გავლენა ეკონომიკასა და სოციალურ სფეროზე დადასტურებულია მსოფლიო გამოცდილებით: რეგიონებში, სადაც განვითარდა აგროტურიზმი, გაიზარდა სოფლის მცხოვრებთა შემოსავლები, გაფართოვდა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ასორტიმენტი, შეიქმნა ახალი სამუშაო ადგილები, დაიწყო ინფრასტრუქტურული ქსელის განვითარება, გააქტიურდა შიდა ტურიზმი. ფართო გაგებით, ტერიტორიულ ასპექტში სოფლის ტურიზმი (აგროტურიზმი) შეიძლება განვიხილოთ როგორც დომინანტი დარგი, რომელსაც დანარჩენი დარგები – საგზაო მეურნეობა და ტრანსპორტი, სურსათით მომარაგება და ვაჭრობა, ხალხური ხელოსნობა და კულტურული ღონისძიებანი შესაბამისი ბუნებრივ-რეკრეაციული გარემოს მიხედვით, „ტექნოლოგიურად“ მიეშენება მას [110, გვ. 289-291]

დისერტაციის ამ ნაწილის ძირითად შედეგად მივიჩნევთ ჩვენი იმ მოსაზრების დასაბუთებას, რომლის მიხედვით ეკონომიკურად დეპრესირებულ რეგიონში სოფლის ტურიზმი შეიძლება წარმატებული იყოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი ვითარდება სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარებასთან ერთად.

პირველი თავის დასკვნები

1. სოფლის ტურიზმის ცნებისადმი გავრცელებული მიდგომების ანალიზის საფუძველზე ჩამოყალიბებული ხუთი ძირითადი პრინციპის შესაბამისად დავაზუსტეთ სოფლის ტურიზმის ცნება;
2. დანიშნულების ადგილზე სოფლის ტურიზმის სხვადასხვა სახეების განხორციელება განსაზღვრულია რესურსული შესაძლებლობებით;
3. დღეისათვის მთელს მსოფლიოში სოფლის ტურიზმის სტრატეგიულ მიმართულებას წარმოადგენს რეკრეაციული ტურიზმი;
4. დისერტაციაში გამოვლენილია მსოფლიოში სოფლის ტურიზმის მოდელების ფორმირების ორი კონცეფცია. პირველ შემთხვევაში სოფლის ტურიზმი ვითარდება საკუთარი კერძო რესურსების ანგარიშზე, ხოლო მეორე კონცეფცია გულისხმობს ტურიზმის კომპლექსურ განვითარებას სოფლად.
5. დისერტაციაში განხილული მოდელების მიმოხილვა აჩვენებს, რომ, მოდელების თავისებურებათა რაციონალური კომპონირებით შესაძლებელია ისეთი ვარიანტის შექმნა, რომელიც გამოდგებოდა კონკრეტულ შემთხვევაში.
6. სოფლის ტურისტული ბიზნესის თავისებურებების შესწავლის საფუძველზე დადგინდა საქმიანობის ამ სფეროს არსებითი ხასიათის თავისებურებანი
7. ადგილის სასიცოცხლო ციკლის სტადიების ანალიზმა დაგვანახა, რომ ბატლერის შვიდსტადიანი სქემის პირველი ორი საფეხური საკმაოდ სიზუსტით აღწერს რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების საწყის და დღევანდელ მდგომარეობას
8. ლიტერატურული წყაროების შესწავლით დადასტურდა სახელმწიფო მხარდამჭერი პოლიტიკის ტიპის განსაზღვრის აუცილებლობა, ქვეყანაში (რეგიონში) სოფლის ტურიზმის განვითარების ღონისძიებებისა და ტურიზმის რესურსების გამოყენების რაციონალური გზების დადგენისათვის.
9. დასაბუთებულია მოსაზრება, რომლის მიხედვით ეკონომიკურად დეპრესირებულ რეგიონში სოფლის ტურიზმი შეიძლება წარმატებული იყოს იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი ვითარდება სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარებასთან ერთად.

თავი II. რაჭის ტურისტული რესურსები და მისი გამოყენების არსებული მდგომარეობა

2.1. რაჭის ბუნებრივი გარემო, როგორც ტურისტული რესურსი

სოფლის ტურიზმის ჩამოყალიბებამ ტურიზმის ინდუსტრიის ცალკე მიმართულებად გამოიწვია მის არსთან დაკავშირებული კატეგორიების კვლევის აუცილებლობა. „სოფლის ტურიზმის“ ცნება ასახავს იმ ახალ სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენის არსს, რომელიც წარმოიშვა, ვითარდება და იმართება შესაბამისი კანონზომიერებით. საჭირო გახდა ამ კანონზომიერების ამსახველ კატეგორიათა, მათ შორის ფუნდამენტური კატეგორიის „რესურსული პოტენციალის“ თეორიული გააზრება, რადგანაც რესურსული პოტენციალის სტრუქტურა, მის ცალკეულ კომპონენტებს შორის ოპტიმალური თანაფარდობა და ეფექტიანი გამოყენება განსაზღვრავს სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებისა და მიმართულებების ჩამოყალიბების შესაძლებლობებს. ტურისტული რესურსების პოტენციალის ანალიზი აუცილებელია პრაქტიკული პრობლემების გადაწყვეტისათვის, კერძოდ რეგიონში სოფლის ტურიზმის განვითარების რაციონალური მიმართულებების დადგენისათვის, რაც ჩვენი სადისერტაციო გამოკვლევის ძირითად მიზანს წარმოადგენს.

„რესურსული პოტენციალის“ ცნება ფართოდ გამოიყენება სპეციალურ ლიტერატურასა და პრაქტიკაში მათი დარგობრივი სპეციფიკის მიუხედავად. შესაბამისად მრავალი მეცნიერული შრომა მიემდგვნა ამ კატეგორიის თეორიული ასპექტების კვლევას. შედარებით ახლო წარსულში შესრულებულ საფუძვლიან მიმოხილვაში დასაბუთებულია, რომ გამოკვლევათა სიმრავლის მიუხედავად, რესურსული პოტენციალის პრობლემის სხვადასხვა ასპექტები ჯერ კიდევ არ არის სათანადოდ შესწავლილი. ასეთ ასპექტებს მიეკუთვნება „რესურსული პოტენციალის“ ცნება. ჩატარებულ გამოკვლევათა უმრავლესობა ადასტურებს ამ პრობლემის შესწავლის მნიშვნელობას და აფიქსირებს არსებით განსხვავებებს ცნების განსაზღვრებებსა და ინტერპრეტაციაში. პოტენციალი არის საშუალებების, მარაგების, შესაძლებლობების ერთობლიობა, რომელთა გამოყენებით მიიღწევა ეკონომიკური ეფექტი. ცნება „პოტენციალი“ ხასითდება რეალური, კონკრეტული, დაფიქსირებული, ჩამოყალიბებული შესაძლებლობებით. ამასთან იგი გულისხმობს აწმყოში რაიმე

მიზეზით განუხორციელებელ, მაგრამ განხორციელებისათვის მზადყოფნაში არსებულ საშუალებებს. „რესურსებისა“ და „პოტენციალის“ ტერმინებს შორის პრინციპული განსხვავებაა. ტერმინი „რესურსი“ ასახავს იმას, რაც არსებობს ეკონომიკური საქმიანობის სუბიექტისაგან დამოუკიდებლად, ხოლო „პოტენციალი“, ამასთან ერთად გულისხმობს იმასაც, რასაც ფლობს ცალკეული საწარმო, მთელი საზოგადოება, რაც განუყოფელია საქმიანობაში მონაწილე სუბიექტებისაგან. ავტორი ფიქრობს, რომ მიზანშეწონილია რესურსების ეფექტიანობის შეფასებითი მაჩვენებლების სისტემაში გამოყენებული იქნეს ეკონომიკური კატეგორია, რომლითაც შეიძლება ვიმსჯელოთ დაგროვილი რესურსების სიდიდეზე. შესაძლებლად არის მიჩნეული, რომ ასეთ კატეგორიად გამოყენებული იქნეს „რესურსული პოტენციალი“ [115, გვ. 139-144].

ტურიზმი, როგორც მრავალგანზომილებიანი და ტურისტული აქტივობების სხვა აქტივობებთან გადამკვეთი სოციალურ-ეკონომიკური ფენომენი, დაფუძნებულია მრავალგვარი რესურსების გამოყენებაზე. ტურიზმის გამოკვლევა, ისევე როგორც საერთოდ რეგიონული ეკონომიკური გამოკვლევა და ამ გამოკვლევის გამოყენებითი მიმართულების უზრუნველყოფა, მოითხოვს რეგიონის რესურსების შესწავლას მთელი თავისი თვისობრივი მრავალფეროვნების მიხედვით [108, გვ.27]. სოფლის ტურიზმის რესურსების ანალიზი აუცილებელია ტურისტული დანიშნულების ადგილის სტრატეგიული დაგეგმვისათვის, მათ შორის, რაც მნიშვნელოვანია ჩვენი სადისერტაციო გამოკვლევის ძირითადი მიზნის კონტექსტში, სოფლის ტურიზმის განვითარების მიმართულებების სწორად განსაზღვრისათვის.

ცნებაში „რესურსული პოტენციალი“ ორივე კომპონენტი - „რესურსიც“ და „პოტენციალიც“ ცალ-ცალკე ტერმინებს წარმოადგენენ. ცნობილი მეცნიერ-ეკონომისტების სამუელსონისა და ნორდჰაუზის განმარტებით რესურსია ყოველგვარი საქონელი და მომსახურება, რომელსაც ფირმები იყენებენ წარმოების პროცესში. რესურსია ყოველივე ის, რაც იხარჯება საქონლისა და მომსახურების შექმნისათვის [114, გვ.51].

ტერმინი „რესურსები“ (ფრანგ. ressources) გამოიყენება რაიმე მარაგის, ფულადი სახსრების, ფასეულობის, შესაძლებლობის, შემოსავლის წყაროს აღსანიშნავად. ცნობილი ავტორის მ. ბირჟაკოვის მიხედვით ტურისტულ რესურსებს მიეკუთვნება

ბუნებრივ-კლიმატური, სოციალურ-კულტურული, ისტორიული, არქიტექტურული, არქეოლოგიური, სამეცნიერო, სანახაობითი და სხვა ობიექტები და მოვლენები, რომელთაც ძალუბთ ტურიზმის პროცესში დააკმაყოფილონ ადამიანის მოთხოვნილებები [4, გვ.150].

„ტურიზმის და კურორტების შესახებ“ საქართველოს კანონის მიხედვით ტურისტული რესურსებია ბუნებრივი, ისტორიულ-კულტურული, შემეცნებითი და სოციალურ-საყოფაცხოვრებო რესურსების და საქართველოს ტერიტორიაზე არსებული ინფრასტრუქტურის ერთობლიობა, რომელიც აკმაყოფილებს ტურისტის მოთხოვნილებას[23].

მ. უკლებამ გააანალიზა სხვადასხვა ავტორის მიერ შემოთავაზებული „ტურისტულ-რეკრეაციულ რესურსების“ ყველაზე გავრცელებული ნიმუშები (2009) და მივიდა იმ დასკვნამდე, რომ ამ განმარტებებში ბევრი ბუნდოვანებაა [29, გვ.18-19]. ჩვენთვის ყველაზე მისაღებია „რესურსების“ ლაკონური განმარტება, რომელიც ჩამოაყალიბეს პოლ სამუელსონმა და უილიამ ნორდჰაუსმა: რესურსია ყოველივე ის, რაც იხარჯება საქონლისა და მომსახურების შექმნისათვის.

სოფლის ტურიზმის სფეროში საფუძვლიანი გამოკვლევების ავტორი ა. ვ. ტრუხაჩოვი თვლის, რომ ტურიზმის ამ სექტორისათვის ადაპტირებული რესურსული პოტენციალის კლასიფიკაცია და ტიპოლოგია ბოლო დრომდე დამუშავებული არ ყოფილა. სოფლის ტურიზმის პრობლემატიკის სფეროში შესრულებული გამოკვლევების უმეტესობა, როგორც წესი, დაფუძნებულია კონცეფციაზე, რომლის მიხედვით სოფლის ტურიზმის განვითარება ემყარება ბუნებრივ რესურსებს. იგი არ იზიარებს ამ თვალსაზრისს და ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ბუნებრივი ტურისტული რესურსები ყოველთვის არ წარმოადგენს სოფლის ტურპროდუქტისათვის ძირითად კომპონენტს და მას კონკურენციას უწევს სხვა ტურისტული რესურსები, კერძოდ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები და მათი წარმოების ტექნოლოგიები, სოფლად საქმიანობის სხვადასხვა სახეები, თვით სასოფლო დასახლებები, კულტურული და არამატერიალური მემკვიდრეობის ობიექტები [121, გვ.56-64; 122, გვ. 132-137].

ასეთი პოზიცია დიამეტრულად ეწინააღმდეგება ტურიზმის არსის გაგებას. არც ერთი სახის ტურისტული პროდუქტის, მათ შორის, არც სოფლის ტურისტული პროდუქტის წარმოება არ შეიძლება ბუნებრივი რესურსების მონაწილეობის გარეშე. აქ

რესურსების კონკურენციაზე მსჯელობა ნონსესია. შეიძლება ვიმსჯელოთ მხოლოდ რომელიმე ტურისტული პროდუქტის, მათ შორის, სოფლის ტურისტული პროდუქტის შექმნისათვის რომელიმე რესურსის პრიორიტეტულობაზე, მის ძირითადობასა და დამხმარეობაზე. მაგალითად, აგროტურისტული პროდუქტის შექმნისათვის ძირითადი რესურსია სასოფლო-სამეურნეო წარმოება და მისი პროდუქცია. მაგრამ აგროტურიზმის ტურიზმობას განაპირობებს ბუნებრივი რესურსები, მათი ის ელემენტები, რომლებიც ქმნიან იმ გარემოს, სადაც სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობას უნდა გაეცნოს ტურისტი. სასოფლო-სამეურნეო წარმოება და მისი პროდუქცია – აგროტურისტული პროდუქტის წარმოების ძირითადი რესურსი, თვისობრივად განსხვავდება სხვა რესურსებისაგან. რესურსების პრიორიტეტულობის დადგენა დამოკიდებულია ტურისტული აქტივობის თავისებურებებზე. იმავე დროს, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტები მიუხედავად მათი კრიტიკული მნიშვნელობისა, არ განსაზღვრავენ ჯომარდობას, როგორც ტურიზმის სახეობას. ამას განსაზღვრავს ისეთი ბუნებრივი რესურსი, როგორცაა მთის მდინარე თავისი ჰიდროლოგიური თავისებურებებით.

რესურსული პოტენციალი შეიძლება დროებით უმოქმედოდ იყოს, მაგრამ რაღაც პირობების დადგომის შემდეგ შეიძლება სამეურნეო ბრუნვაში მოექცეს. მაგალითად, სვანეთის მდიდარი ტურისტული რესურსები, რომ იტყვიან „ჩვენს თვალწინ“ ამოქმედდა, მას შემდეგ, რაც აქ შესაბამისი ინფრასტრუქტურა შეიქმნა.

ტურისტული რესურსული პოტენციალის შესწავლის დროს აქტიურად იყენებენ რესურსული პოტენციალის კომპონენტების განაწილებას გეოგრაფიული და დარგობრივი ნიშნის მიხედვით. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ბუნებრივი რესურსების გეოგრაფია, რომელიც შეისწავლის რეგიონის, ქვეყნის ბუნებრივი რესურსების განაწილებას, სტრუქტურას და რაციონალური გამოყენების პრობლემებს. ასეთი შესწავლის შედეგების საფუძველზე ხდება რეგიონში სოფლის ტურიზმის სტრატეგიული დაგეგმვის, კერძოდ მისი მიმართულების შერჩევა. რესურსული პოტენციალის გეოგრაფიული ნიშნით დაყოფის დროს ყველაზე მნიშვნელოვანია ტემპერატურული ზონების გარკვეული სეზონური ვარიაცია და ასეთი ტერიტორიის რეკრეაციულ გამოყენებაზე მოთხოვნის ცვალებადობის დადგენა. რაც უფრო ფართოდ იქნება გამოყენებული წლის განმავლობაში მოცემული არეალი, მით უფრო

მეტ სარგებელს უნდა ველოდეთ ტურისტული საქმიანობისაგან [32,გვ.311]. გეოგრაფიული ნიშნით რესურსების დაჯგუფების პრაქტიკული გამოყენების სფერო ამით არ ამოიწურება. „უაღრესად მნიშვნელოვანი გასათვალისწინებელი ფაქტორია ადგილმდებარეობა. ჩვეულებისამებრ, რაც უფრო ახლოსაა ადგილი (იგულისხმება ტურისტული დანიშნულების ადგილი) ხელსაყრელ ბაზართან, მით უფრო სასურველია ის და სავარაუდოდ, მასზე უფრო დიდი მოთხოვნა იქნება.

დარგობრივი ნიშნის მიხედვით რესურსული პოტენციალის კლასიფიკაციის აუცილებლობის გაგება დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენს: სხვადასხვა დარგებში საქმიანობის განხორციელება სხვადასხვანაირ რესურსებს მოითხოვს.

ტურისტული რესურსული პოტენციალის შეფასების პრობლემა აქტუალურია როგორც თეორიული, ასევე პრაქტიკული თვალსაზრისით. თეორიული მნიშვნელობა იმით აიხსნება, რომ რესურსული პოტენციალის შეფასების პრობლემის გადაწყვეტაში მიღწეული წარმატების მიხედვით შეიძლება ვიმსჯელოთ ტურისტული ინდუსტრიის მეცნიერულ-მეთოდური უზრუნველყოფის ხარისხზე. ხოლო რესურსული პოტენციალის კომპონენტების რაოდენობრივი და თვისობრივი მაჩვენებლების შეფასება, ანუ ტურისტული რესურსების კადასტრი, აუცილებელია ამ რესურსების გამოყენების შესაძლებლობების განსაზღვრისა და სტრატეგიული დაგეგმვისათვის, ტურისტული საქმიანობის მიმართულების სწორად განსაზღვრისათვის. კადასტრში ასახული უნდა იყოს ტურისტული რესურსების პოტენციალის კომპონენტების ნომენკლატურა (კომპონენტური შედგენილობა), მათი კლასიფიკაცია, გამოყენების ეკონომიკური ეფექტიანობის შეფასება და განვითარების პერსპექტივები.

ტურისტული რესურსების ეფექტიანი მენეჯმენტისათვის მიზანშეწონილია, რომ გამოიყოს შეფასების სამი მიმართულება: რესურსების რაოდენობრივი შეფასება, რესურსების თვისობრივი შეფასება, რესურსების გამოყენების შესაძლებლობების ანალიზი. ტურისტული რესურსების კადასტრისათვის გამოყენებული უნდა იქნეს ინფორმაციის სხვადასხვა წყაროები, აგრეთვე ექსპერტული შეფასების შედეგები. რესურსების, როგორც ტურისტული ინტერესის ობიექტების შეფასება ხდება ტურისტების სოციალური გამოკითხვისა და სოციალურ-ეკონომიკური მონიტორინგის შედეგების საფუძველზე. ტურისტული რესურსების კადასტრის საფუძველზე შესაძლებელი ხდება რეგიონის ძლიერი და სუსტი მხარეებისა და

ტურიზმის განვითარების ძირითადი მიმართულებების დადგენა. ამრიგად, ტურისტული რესურსების კადასტრი შეიძლება წარმატებით იქნეს გამოყენებული რეგიონში სოფლის ტურიზმის განვითარების დაგეგმვისათვის [86, გვ.42-48].

ტურიზმის მდგომარეობის ობიექტური შეფასებისა და განვითარების ტენდენციების სწორად პროგნოზირებისათვის ნ. ვ. დეშვიძე რეკომენდაციას იძლევა (2014), რომ რესურსული პოტენციალის რეგიონული თავისებურებების და განვითარების ტენდენციების დადგენა მოხდეს ეკონომიკურ-სტატისტიკური ანალიზის და მათემატიკური მოდელირების საფუძველზე ეკონომიკურ-მათემატიკური და იმიტაციური მოდელირების მეთოდების გამოყენებით. მაგრამ დღეისათვის სამეურნეო სუბიექტები, მაგალითად, რეგიონის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების მწარმოებელთა უმრავლესობა, უფრო მეტად, ასეთი გამოკვლევის დროს ეყრდნობიან თავიანთ ინტუიციას, ვიდრე ინფორმაციულ-ანალიტიკურ მეთოდებს. ამის მიზეზი ის არის, რომ დღეისათვის, მიუხედავად აღნიშნული პრობლემის მწვავე აქტუალობისა, არ არსებობს არც საკმაოდ დამუშავებული შესაბამისი მეთოდური ინსტრუმენტები, არც რესურსული პოტენციალის განვითარების დონის ერთნაირ მაჩვენებელთა სისტემა და არც მისი შეფასების საერთოდ აღიარებული მეთოდოლოგიური მიდგომა [101, გვ. 35].

სადისერტაციო შრომის ამ ნაწილში განხორციელებული ტურისტული რესურსების პრობლემატიკის ზოგადი მიმოხილვის შედეგად გაირკვა, რომ ტურისტული რესურსების, როგორც ტურისტული ინტერესის ობიექტის შეფასების აღიარებულ მეთოდს წარმოადგენს სოციოლოგიური გამოკითხვის საფუძველზე მიღებული ინფორმაციის ანალიზი. ამიტომ, ქვემოთ, მე-3 თავში გამოყენებული იქნება ტურისტული პროდუქტის მწარმოებლისა და მომხმარებლის სოციოლოგიური გამოკითხვის მეთოდი, აგრეთვე სოფლის ტურისტული ბიზნესის პრაქტიკული განხორციელების დროს მიღებული ინფორმაციის ანალიზი.

ტურისტული რესურსების შეფასება აუცილებელია ტურისტული პროდუქტის ფორმირების კანონზომიერებების გაგებისათვის. შეფასებისათვის იყენებენ სხვადასხვა მიდგომებს. სადისერტაციო გამოკვლევის პირველ თავში განხორციელებულმა სოფლის ტურიზმის კონცეფციების ანალიზმა გვიჩვენა, რომ ამ მიდგომებიდან დღეისათვის ყველაზე სრულყოფილად აღიარებულია რეკრეაციული

მიდგომა. რეკრეაციული მეთოდოლოგია მოითხოვს ფუძემდებლური ასპექტების გარკვევას, კერძოდ, ტურისტული ადგილის ბუნებრივ-ლანდშაფტური კომპლექსის, ეკოლოგიური მდგომარეობის, კულტურულ-ისტორიული ძეგლების შეფასებასა და სხვ [103, გვ. გვ.95].

დისერტაციის მე-2 თავი ეძღვნება რაჭის ბუნებრივი პირობების, კულტურულ-ისტორიული პირობებისა და რესურსების, სოციალურ-ეკონომიკური პირობებისა და რესურსების და ტურისტული ინფრასტრუქტურის ზოგად დახასიათებას და შეფასებას.

თანამედროვე რაჭა მოიცავს ამბროლაურისა და ონის მუნიციპალიტეტებს.

რუკა 2.1.1 რაჭა-ლეჩუმის და ქვემო სვანეთის მხარე

ამბროლაურის მუნიციპალიტეტს უჭირავს რაჭა-ლეჩუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონის ცენტრალური ნაწილი. ჩრდილო-აღმოსავლეთიდან მას ესაზღვრება ონის მუნიციპალიტეტი, ჩრდილო-დასავლეთიდან – ლენტეხის და ცაგერის მუნიციპალიტეტები, სამხრეთ-დასავლეთიდან კი ჭიათურისა და საჩხერის მუნიციპალიტეტები. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის საშუალო სიმაღლე ზღვის დონიდან შეადგენს 720 მ-ს. მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია ქ. ამბროლაური. თბილისიდან ამბროლაურში (272კმ.) ავტომანქანით ჩასვლა შესაძლებელია 4-5 საათში, ხოლო ქუთაისიდან - 1 საათში. დღეისათვის ამბროლაურის მუნიციპალიტეტი მოიცავს 19 ადმინისტრაციულ ერთეულს (თემს). ესენია:

ჭრებალოს, დადიშის, წესის, სადმელის, ზნაკვის, ლიხეთის, ნიკორწმინდის, ჭყვიშის, იწის, ველევის, ბუგეულის, ხიდისკარის, ხვანჭკარის, ჭელიაღელის, ნამანევის, ცახის, ხოტევის, სხვაგვის თემები. ამ თემებში გაერთიანებულია 69 სოფელი. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ფართობი შეადგენს 1124,6 კვ/კმ-ს. მუნიციპალიტეტის ცენტრიდან უახლოესი სარკინიგზო კვანძამდე (ქ. ქუთაისი) 72 კმ-ია, სარკინიგზო სადგურამდე (ქ. ტყიბული) -39 კმ. მსოფლიო ბანკის შეფასებით ამბროლაურის მუნიციპალიტეტს, გეოგრაფიული წვდომის მიხედვით მე-4 კატეგორია, ხოლო საქართველოს მუნიციპალიტეტების იერარქიაში 41-ე ადგილი აქვს მიკუთვნებული. ეს იმას ნიშნავს, რომ მუნიციპალიტეტის ტერიტორია საკმაოდ ძნელად მისაწვდომია. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სივრცითი მოწყობის გეგმის პროექტის ავტორები თვლიან, რომ ასეთი ვითარება მალე შეიცვლება მუნიციპალიტეტის განვითარების სტრატეგიული გეგმის განხორციელების შედეგად [2, გვ.17-18; 1, გვ.1-10].

ონის მუნიციპალიტეტს აღმოსავლეთით ესაზღვრება ჯავის მუნიციპალიტეტი, დასავლეთით ამბროლაურისა და ლენტეხის, სამხრეთით საჩხერის მუნიციპალიტეტი, ჩრდილოეთით რუსეთის ფედერაციის სუბიექტები – ყაზარდო-ბალყარეთის და ჩრდილო ოსეთის ავტონომიური რესპუბლიკები. მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია ქ. ონი. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის სიმაღლე ზღვის დონიდან შეადგენს 830 მ-ს. ონი თბილისიდან დაშორებულია 299კმ-ით. ონის მუნიციპალიტეტში შედის 15 თემი. ესენია: ღების, უწერის, ღარის, შეუბანის, საკაოს, სორის, წედისის, ფარახეთის, პიპილეთის, კომანდელის, გომის, ბარის, კვაშხეთის, ცხმორის, შქმერის თემები. ამ თემებში გაერთიანებულია 65 სოფელი. ონის მუნიციპალიტეტის ფართობია 1712 კვ. კმ [18, გვ.3-5].

რელიეფი. რაჭის, როგორც მთიანი ტერიტორიის რელიეფი გამოირჩევა დიდი მრავალფეროვნებით. იგი მდებარეობს კავკასიონის მთავარი ქედის სამხრეთ ფერდობზე, რომელიც მიეკუთვნება მაღალმთიან ალპურ და სუბალპურ ლანდშაფტს. რაჭის ტერიტორიის დიდი ნაწილი წარმოადგენს მდინარე რიონისა და მისი შენაკადების ღრმა ხეობებს. ტერიტორიის ჩრდილო მაღალმთიანი ნაწილი (ონის მუნიციპალიტეტი) გამოირჩევა მყინვარული და ეროზიულ-მყინვარული, ძლიერ დანაწევრებულ და მდინარეთა ღრმად ჩაჭრილ, 1000 მეტრზე მეტი სიღრმის რელიეფით. აქ გვხვდება კლასიკური მყინვარული ხეობები. როგორც პალეო, ასევე

თანამედროვე რელიეფწარმოქმნის პროცესი დიდ როლს ასრულებს რაჭაში გავრცელებული კარსტული გამოქვაბულების, ძაბრების და კანიონების წარმოქმნაში, რელიეფი დანაწევრებულია ხშირი მდინარული ქსელით. [18, გვ.30-32].

რელიეფის თავისებურებანი განსაზღვრავს ტერიტორიის, როგორც ტურისტული რესურსის გამოყენების შესაძლებლობებს. მაგალითად, ტერიტორიის დიდი დანაწევრების გამო გართულებულია სათხილამურო ტურიზმის განვითარება. მაგრამ სწორედ ასეთი რელიეფი ანიჭებს რაჭის ტერიტორიას და მასზე განლაგებულ სოფლებს განუმეორებელ სილამაზეს და ტურისტულ მიმზიდველობას. ამასთან ერთად, რელიეფის დანაწევრებულობა კარგ პირობებს ქმნის ექსტრემალური ტურიზმისათვის (კლდეზე ცოცვა და სხვ.).

მთიანი რელიეფი ყოველთვის ასოცირდება სათხილამურო ტურიზმის განვითარებასთან. როგორც უკვე იყო აღნიშნული, რაჭაში სათხილამურო ტურიზმის განვითარებას ხელს უშლის რელიეფის დანაწევრება. მაგრამ არ შეიძლება ამ ხელშემშლელი ფაქტორის გააბსოლუტურება. შესაბამისი კვლევების ჩატარების შედეგად რაჭაში შეიძლება გამოვლინდეს ტერიტორიები, სადაც შესაძლებელი იქნება სათხილამურო ტურიზმის განვითარება. იმედის მომცემი პრეცედენტი უკვე არსებობს. მაგალითად, ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე, მდინარე რიცეულის ხეობაში ჭუთხარის მთის მასივის სამხრეთ კალთაზე, დაახლოებით 1700 ჰექტარზე, სპეციალისტთა დასკვნით, შესაძლებელია სამთო-სათხილამურო გზის 40 კმ-მდე სიგრძის სასრიალო ტრასის მოწყობა. ტრასა, რომელიც ერთდროულად მოემსახურება 10000- მდე მოსრიალეს, დაბოლოვდება 3000 კაციანი ალპური ტიპის დასახლებით⁶.

რაჭის რეგიონის ყველაზე დაბალი ადგილია ამბროლაურის ქვაბული. მისი სიღრმე საშუალოდ 500 მ-ია. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის ძირითადი ნაწილი საშუალო და მაღალი მთა-ხეობებია. ტერიტორიის სამხრეთ-დასავლეთის და სამხრეთ-აღმოსავლეთის საზღვარი გასდევს რაჭის ქედს, ჩრდილოეთით კი ესაზღვრება ლეჩხუმის ქედი, რომლის ძირითადი მწვერვალებია სამერცხლე (3562 მ), ჭუთხარი (3562 მ), კარეტა (3554 მ) და ლუხუნისწვერი (3216 მ). ონის მუნიციპალიტეტის ჩრდილო ნაწილი უჭირავს რაჭა-ლეჩხუმის კავკასიონის მთავარ

⁶ ინფორმაციის მოწოდებისათვის გულწრფელ მადლობას მოვახსენებ საკონსულტაციო ცენტრ „გეოგრაფიკს“.

ქედს, რომლის უმაღლესი მწვერვალია ჭანჭახი (4462მ). ამ ქედზე, ონის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მდებარეობენ მწვერვალები – ფასის მთა, წითელი მთა, ლაბოდა, ტაიმაზი, ყარაუგომი. თვითოეული მათგანის სიმაღლე 3000 მ-ს აღემატება [2, გვ.20]

კავკასიონის მწვერვალებს, რომლებიც განუმეორებელ სილამაზეს ანიჭებენ რაჭის პეიზაჟს, ტურისტთა დაინტერესების დიდი პოტენციალი გააჩნია.

კლიმატი. რაჭის მხარე მდებარეობს ნოტიო სუბტროპიკულ ზონაში. ამიტომ რაჭის ჰავა გარდამავალია ნოტიო სუბტროპიკულიდან კონტინენტურისაკენ. მთაგორიანობის გამო შესუსტებულია რაჭის ტერიტორიაზე შავი ზღვის გავლენა. ტერიტორიის ზომიერი ღრუბლიანობა განაპირობებს მზის ნათების დიდ ხანგრძლივობას (2050 სთ/წელიწადში). მზის ენერჯის გამოყენების ყველაზე მეტ შესაძლებლობას ქმნის კავკასიონის სამხრეთ ფერდობი, მაგრამ ეს შესაძლებლობა, გარდა ერთეული შემთხვევებისა, დღეისათვის არ არის გამოყენებული [18, გვ.25].

ბუნებრივი საფრთხეები. რაჭის მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს ბუნებრივი საფრთხეები, ისეთები, როგორცაა მიწისძვრები, ღვარცოფები, მეწყერები, ეროზიული პროცესები, წყალდიდობები და წყალმოვარდნები. რაჭა მიეკუთვნება ტექტონიკურად ლაბილურ რეგიონს. ბოლო მიწისძვრა, რომლის ამპლიტუდა ეპიცენტრში 7 ერთეულს, ხოლო ინტენსივობა 9 ბალს შეადგენდა, მოხდა 1991 წელს. მისი ეპიცენტრი რაჭისა და იმერეთის მაღალმთიანი სოფლები იყო. მიწისძვრამ ათასობით კვადრატული კილომეტრი მოიცვა. ეპიცენტრული არე დღემდე სეისმურად აქტიურია. რელიეფის ძლიერი დანაწევრება, რაც გამოწვეულია მდ. რიონისა და მისი შენაკადების გავლენით ქმნის ღვარცოფების, მეწყერების ეროზიული პროცესების წარმოქმნის საფრთხეებს. ანგარიშგასაწევი ბუნებრივი საფრთხეა აგრეთვე წყალდიდობები და წყალმოვარდნები [2, გვ.19].

ტყის რესურსები. რაჭა-ლეჩხუმი მიეკუთვნება კოლხეთის ბოტანიკურ-გეოგრაფიულ პროვინციას, რაც განსაზღვრავს მისი ტერიტორიის მცენარეული საფარის ტიპს. აქ გავრცელებულია როგორც კოლხეთის ენდემური მცენარეები –შქერი, წყავი, ჯონჯოლი, ხურმა, ბზა და სხვ., ასევე კავკასიონის აღმოსავლეთ საქართველოს სამხრეთი კალთის კონტინენტური ჰავისათვის დამახასიათებელი მცენარეები – მუხა, ჯაგრცხილა, კუნელი, შინდი, ფიჭვი, ზღმარტლი, ღვია და სხვ. განსაკუთრებით

საინტერესოა ხელუხლებელი ტყეები, რომლებსაც დღემდე შემორჩათ პირვანდელი სახე და ბიომრავალფეროვნება. რაჭაში გვხვდება აგრეთვე ხელოვნურად გაშენებული წიწვოვანი ტყეები. ტყით დაფარულია რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონის ტერიტორიის დაახლოებით 61%. ტყე, როგორც მერქნის რესურსი, დიდ როლს ასრულებს სამეურნეო საქმიანობაში. აქაურ ტყეებში გავრცელებულია საქართველოს წითელ ნუსხაში შეტანილი მცენარეები: უთხოვარი, ჩვეულებრივი წაბლი, ქართული თხილი, იმერული და მაღალმთის მუხა, მაღალმთის ნეკერჩხალი და სხვ [2, გვ.22].

ტურიზმის, კერძოდ სოფლის ტურიზმის ორგანიზაციის კონტექსტში, განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენს ტყის არამერქნული რესურსები – სოკო, ხილ-კენკროვანი და სამკურნალო მცენარეები, რომელთა გამოყენებას საქართველოში ხანგრძლივი ისტორია აქვს. რაჭის რეალობაში ტყის არამერქნული რესურსებიდან დღეისათვის, კომერციული თვალსაზრისით, ყველაზე პოპულარულია კავკასიური სოჭის თესლი. იგი ევროპაში ექსპორტირდება ყოველწლიურად 20-25 ტ. რაოდენობით. ამ რაოდენობის თესლის მისაღებად საჭიროა 300-500 ტ. გირჩის შეგროვება. 1კგ. თესლის ფასი შეადგენს 50-60 აშშ დოლარს. ასე, რომ ეს საქმიანობა რაჭის მოსახლეობის შემოსავლის ერთ-ერთ წყაროდ იქცა. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში დღეისათვის გაცემულია 22 ლიცენზია სოჭის გირჩის თესლის მოპოვებაზე. შესაბამისი მოსაკრებელი ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან შემოსავლის წყაროს წარმოადგენს [20].

ტყის, როგორც ბიოლოგიური სისტემის ფუნქციონირება იწვევს ისეთ პროცესებს, რომლებსაც სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვთ საზოგადოების არსებობისა და განვითარებისათვის. ესენია: ნიადაგდაცვითი (ეროზიის საწინააღმდეგო), წყალდაცვითი (წყალმარეგულირებელი) და კლიმატმარეგულირებელი (ჰაერგამწმენდი) პროცესები [2, გვ.22]. აქედან კლიმატმარეგულირებელი პროცესის განხორციელება პირდაპირ უკავშირდება სოფლის ტურისტულ აქტივობას, რადგანაც მისი ერთ-ერთი და ყველაზე მნიშვნელოვანი სპეციფიკური დანიშნულებაა სუფთა ჰაერის გარემოში ტურისტის ყოფნის უზრუნველყოფა. ჩვენი აზრით, არანაკლებ მნიშვნელოვანია ტყის პეიზაჟწარმომქმნელი ფუნქციაც, რადგანაც იგი განაპირობებს ტერიტორიის ვიზუალურ მახასიათებლებს, ვიზუალურ მიმზიდველობას, რასაც

ტურისტი განიცდის (აღიქვამს) სოფლის ტურიზმის განხორციელების პროცესში ბუნებასთან უშუალო კავშირის დროს.

რაჭაში გვხვდება ყველა იმ ძუძუმწოვართა სახეები, რომლებიც დამახასიათებელია კოლხეთის დაბლობისათვის, აჭარა-იმერეთის ქედის დასავლეთი ფერდობებისა და დასავლეთ კავკასიონის მაღალმთის ფაუნისათვის. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს კავკასიონის ენდემის – ჯიხვის არსებობა. ბინადრობს აგრეთვე არჩვი, შველი, მგელი, ტურა, მელა, კვერნა, გარეული კატა, კავკასიური ციყვი, კურდღელი. აღრიცხულია 50-მდე სახეობის ფრინველი. მაღალ მთებში ბინადრობს კავკასიური შურთხი და როჭო და სხვ. მათი საარსებო გარემო ტყეა [2, გვ.21-22]. ამიტომ ტყე ქმნის ნადირობის შესაძლებლობას, რაც სოფლის ტურისტთა ინტერესის სფეროში შედის. რაჭის რეგიონის ტერიტორიაზე მოწყობილია ორი სამონადირეო მეურნეობა 3476 ჰა ტერიტორიაზე. ბოლო მონაცემებით რაჭაში, საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს გადაწყვეტილებით, იქმნება სამონადირეო მეურნეობა. პროექტი საპილოტეა და მას გაეროს სურსათისა და სოფლის მეურნეობის საერთაშორისო ორგანიზაცია აფინანსებს. სამონადირეო მეურნეობის შექმნა ხელს შეუწყობს ცხოველთა სახეობების აღდგენას, მხარეში ტურიზმის სხვადასხვა სახეობის განვითარებას, მოსახლეობის დასაქმებას და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებას⁷.

წყლის რესურსები. მინერალური წყალი, ნაირსახეობის, მდიდარი ქიმიური შემადგენლობის, სასიამოვნო გემოს, სამკურნალო თვისებების, გავრცელების გეოგრაფიის, დებუტისა და მისი გაზრდის შესაძლებლობის მიხედვით, მიმზიდველ ბუნებრივ გარემოსა და კულტურულ-ისტორიულ მემკვიდრეობასთან ერთად ქმნის ტურისტული მიზიდულობის შინაარსს და შესაბამისად, უნიკალურ პირობებს რაჭაში ტურიზმის განვითარებისათვის.

რაჭის რეგიონის წყლის არტეზიული აუზი მიეკუთვნება ჰიდროგეოლოგიურ ოლქს, რომლისთვის დამახასიათებელია მცირე ზომის არტეზიული წყლების საბადოების ფართო გავრცელება. რაჭა ითვლება მინერალური წყლებით მდიდარ რეგიონად. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული

⁷ <http://rls.gov.ge/>

მინერალური წყლების წყაროებიდან აღსანიშნავია ბუგეულის, ხიდიკარის, გორისუბნის და აბანოეთის და ნასხვეტას წყაროები [2, გვ.20-21].

ნასხვეტა – წყაროს წყალი, რომელიც უხსოვარი დროიდან მოედინება სოფ. ხოტევის ტერიტორიაზე და იყენებენ როგორც ანტიალერგიულ საშუალებას. სოფელი ხოტევი მდებარეობს რაჭის ქედის ჩრდილოეთ კალთაზე, ქ. ამბროლაურიდან 10 კმ-ის დაშორებით, ზღვის დონიდან 1000 მ. სიმაღლეზე. წყლის დებიტი (24 მ³ /დღლ) არ იცვლება მთელი წლის განმავლობაში. ნასხვეტის წყაროების ბაზაზე სოფელ ხოტევიში აშენდა „რაჭის წყაროების“ ჩამომსხმელი ქარხანა. დადგენილია, რომ „რაჭის წყაროების“ წყალი შეიცავს ადამიანის ორგანიზმისათვის საჭირო ყველა მინერალურ ნივთიერებას. „რაჭის წყლების“ წყალი ანკარა წყაროს წყლისათვის დამახასიათებელ თვისებებით შეესაბამება მსოფლიო სტანდარტის მოთხოვნებს. მისი საერთაშორისო აღიარება დადასტურებულია ვერცხლისა და ოქროს მედლებით, რომლებითაც იგი დაჯილდოებულია 2004 და 2005 წლებში⁸. მინერალური წყლები მოიპოვება აგრეთვე სოფ. წესიგორაში და წესში. ისინი გოგირდოვანი შედგენილობისაა.

ონის მუნიციპალიტეტში მტკნარი მიწისქვეშა წყლის ბუნებრივი რესურსი შეადგენს 2,075 მლნ მ³ /დღლ, ხოლო პროგნოზული საექსპლუატაციო რესურსი 1,03 მლნ მ³ /დღლ-ა. სასმელ-სამკურნალო წყალზე მუნიციპალიტეტის მოთხოვნა არის 0,016518 მლნმ³ /დღლ, ანუ პროგნოზული საექსპლუატაციო რესურსის მხოლოდ 1,6 %. კარგად არის გამოკვლეული ონის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული მიწისქვეშა მინერალური წყლების წყაროები: საგლოლო, ნოწარულა, ლაჩტა, უწერა, შოვი, შეუბანი, სორტუანი, პიპილეთი, სორგისი, სხეპური, გონა, მეთხშური და ნაჭიხურევი[18, გვ.171-173]. აქედან ყველაზე ცნობილია უწერას და შოვის წყლები.

უწერას წყაროები სოფელ უწერას ტერიტორიაზეა. სოფელი უწერა მდებარეობს ქ. ონიდან 10 კმ-ის დაშორებით, მდინარე რიონის მარჯვენა ნაპირზე, ზღვის დონიდან 1050 მ. სიმაღლეზე. უწერაში 28 სახის მინერალური წყალია, რომელთა საერთო დებიტია 800 ტ. დღე-ღამეში. ეს წყლები მდიდარია კალციუმით და რკინით, შეიცავენ ბორსა და იოდს. სოფელ უწერას ახასიათებს საშუალო სიმაღლის მთის კლიმატი, ხანგრძლივი თბილი ზაფხული და ცივი ზამთარი. უწერას წყლებით მკურნალობენ ღვიძლისა და კუჭ-ნაწლავის დაავადებებს[18, გვ. 170].

⁸ <https://www.medgeo.net>

შოვის წყაროები განლაგებულია სოფელ შოვის ტერიტორიაზე. სოფელი შოვი მდებარეობს მდინარეების ბუბასა და ჭანჭახის ხეობებში, დიდი კავკასიონის სამხრეთ ფერდობზე, 1600 მ-ის სიმაღლეზე ზღვის დონიდან, ონიდან 30 კმ-ის დაშორებით. შოვში გამოკვლეულია 15 სახის მინერალური წყარო, რომელთა დღე-ღამური დებიტია 150 ტ. აქაური მინერალური წყლები სამი ტიპისაა: დარასუნის, საირმე-ტერსინსკის და ბორჯომი-უწერის. შეიცავენ კალციუმს, ნატრიუმს, რკინას, მაგნიუმს, ქლორს და სხვა მინერალურ ნივთიერებებს. მინერალური წყლებისა და სხვა დამახასიათებელი კლიმატური თავისებურებების გამო ფუნქციონირებს კურორტი შოვი, რომლის სამედიცინო ჩვენებაა სუნთქვის ორგანოთა, კუჭ-ნაწლავის, სანაღვლე და საშარდე გზების დაავადებები, ლიმფადენიტი, მეორეული სისხლნაკლებობა და სხვ. [18, გვ. 170].

შესაბამისი ინფრასტრუქტურის უქონლობის გამო რაჭის მინერალური წყლის რესურსის პოტენციალის მხოლოდ უმნიშვნელო ნაწილია გამოყენებული. რეგიონის შიდა მტკნარი წყლის ძირითადი წყაროა მდინარე რიონი, რომელიც მის შენაკადებთან - ბარულასთან, კრიხულასთან, ზნაურასთან, შარეულასთან, ლუხუნის წყალთან, რიცეულასა და ასკიწყალთან ერთად ქმნის ჰიდროქსელის კარკასს. რიონი იკვებება მყინვარული თოვლის, წვიმის და მიწისქვეშა წყლებით. რიონმა ადიდება იცის გაზაფხულ-ზაფხულში. [18, გვ 171-175].

სათავიდან ამბროლაურამდე და ამბროლაურიდან შემდეგ მუნიციპალიტეტის ტერიტორიის სამხრეთ საზღვრამდე რიონი წარმოქმნის მთის მდინარისათვის დამახასიათებელ სხვადასხვა კატეგორიის სიძნელეებს, სახიფათო ადგილებს, რომელთა დამლევა დაკავშირებულია დიდ რისკთან და სწორედ ამის გამო ადამიანთა გარკვეულ ნაწილში დიდ ინტერესს იწვევს. ეს საფუძვლად უდევს ექსტრემალური ტურიზმის სხვადასხვა სახეების განვითარებას. წყლის ექსტრემალური ტურიზმის სახეებიდან რიონი ყველაზე მეტად აკმაყოფილებს კაიკინგისა და რაფტინგის ანუ წყალჯომარდობის განხორციელების პირობებს. ამიტომაც, უკანასკნელ პერიოდში შეინიშნება კაიკინგითა და ჯომარდობით დაინტერესებულ ტურისტთა რაოდენობის ზრდა რაჭაში.

რაჭის რეგიონის წყლის რესურსების მნიშვნელოვან კომპონენტს შეადგენს შაორის წყალსაცავი. იგი მდებარეობს ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის

ტერიტორიაზე, სოფელ ნიკორწმინდის ახლოს, ნაქერალას ქედის ჩრდილოეთის ფერდის მიმდებარედ, შაორის ქვაბულში. წყალსაცავი შეიქმნა როგორც შაორის ჰესის წყლის მარაგის სათავსო. მისი შევსება დაიწყო 1955 წ. წყალსაცავი იკვებება შაორის კარსტული წყლებით და ატმოსფერული ნალექებით. მისი აუზის ფართობია 126 კმ², სარკის ფართობი – 5,7 კმ², საშუალო სიღრმე 9,8 მ, მაქსიმალური სიღრმე 14,5 მეტრი. წყალსაცავის შევსება ძირითადად ხდება გაზაფხულ-ზაფხულზე. წყლის მაქსიმალური ტემპერატურა (27-28 °C) დაფიქსირებულია აგვისტოში, მინიმალური ტემპერატურა (0,2-0,4 °C) დეკემბერში. სექტემბრის ბოლოდან იწყება წყლის ტემპერატურის გაცივება, ნოემბრის ბოლოს – ყინულის წარმოქმნა, ზედაპირის გაყინვა – დეკემბრის მეორე დეკადიდან და შეიძლება შენარჩუნდეს მარტის ბოლომდე. ყინულის სისქე 20-40 სმ-ს აღწევს, ყინულოვან დღეთა რაოდენობა 140-165-ს აღწევს. წყალსაცავის წყალი გამოიყენება როგორც ენერგეტიკული რესურსი – ელექტროენერჯის გამოსამუშავებლად, აგრეთვე თევზის მოსაშენებლად. შაორის წყალსაცავს აქვს დიდი ტურისტული პოტენციალი. იგი არის პერსპექტიული ადგილი, რომელიც შეიძლება გახდეს ტურიზმის კერა მთელი წლის განმავლობაში. შაორის წყალსაცავის ტერიტორია წარმოადგენს „რაჭის კარიბჭეს“ თბილისიდან და ქუთაისიდან მიმავალი გზებისათვის. თბილისსა და შაორს შორის მანძილი შეადგენს 240 კმ-ს. ნიკორწმინდის ცნობილი ტაძარი წყალსაცავიდან დაშორებულია 10 კმ-ით. ტურიზმის განვითარების თვალსაზრისით შაორის წყალსაცავი წარმოადგენს რეგიონის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ობიექტს, რომელიც ტურისტულ ინტერესს იწვევს წყლის სპორტის სხვადასხვა სახეების განხორციელების შესაძლებლობებით. აქ პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ვეიკბორდინგი. შაორის წყალსაცავის, როგორც ტურისტული რესურსის მნიშვნელობას განაპირობებს ისიც, რომ იგი საინტერესო თევზჭერის ადგილებს სთავაზობს ტურისტებს [3, გვ.9-18]

რაჭის რეგიონის წყლის რესურსებიდან აღსანიშნავია აგრეთვე რამდენიმე მცირე და მოზრდილი ტბა: სოფელ მრავალძალის (მრავალძალი რაჭის ქედის ჩრდილოეთ კალთაზე, ზღვის დონიდან 1840 მეტრზე მდებარეობს) გულის ფორმის „სიყვარულის ტბა (ჭოლევის ტბა)“. ტბაში შესაძლებელია თევზაობაც. ეს ტბა ტურისტების ერთ-ერთ გამორჩეულ ადგილს წარმოადგენს. ზღვის დონიდან 3129 მეტრზე მდებარეობს ულამაზესი მწვერვალი კატიწვერა და „უძირო ტბა“. კატიწვერაზე ასვლა სოფელ ზედა

გლოლადან არის შესაძლებელი. უძირო ტბის ნახვა მხოლოდ ზაფხულშია მოსახერხებელი, სჭირდება ორდღიანი ლაშქრობა და ექსტრემალური ტურიზმის მოყვარულთათვის ნამდვილი სასწაულია. გზად გაივლით ულამაზეს ხეობებს, ნატრიუმ-კალციუმიან მინერალურ წყაროებს, მრავალფეროვან ტყის მასივებს და მდინარეებს. ტყის მასივიდან გადახვალთ ალპურ ზონაში და ულამაზესი სანახაობებით დატვირთული და დამღლელი უღელტეხილის გადავლის შემდეგ თქვენს წინ გადაიშლება უძირო ტბა. ტბის სარკეში კავკასიონის მთაგრეხილი ირეკლება, ხოლო ირგვლივ გამჭვირვალე ჰაერი და ფერადი ყვავილებით მოფენილი მინდვრებია. კარგ ამინდში სვანეთის მწვერვალების დანახვაც შესაძლებელია. ტბასთან მისაღწევად სოფელ გლოლადან დაახლოებით 7 საათია საჭირო⁹. მნახველების ინტერესს იწვევს ჭელიაღელისა და ნამანევის ტბები.

ბუნებრივი ღირსშესანიშნაობები. რაჭაში ხშირად გვხვდება ზღაპრული ადგილები, რომელებიც შესაბამისი ინფრასტრუქტურის პირობებში შეიძლება ტურისტთა მიზიდვის აქტიურ კერად გადაიქცეს. ქვემოთ მოცემული ზოგიერთი მათგანის აღწერა.

უშოლთის მღვიმე მდებარეობს ონის მუნიციპალიტეტში, შქმერის თემში, მდ. ხეორის მარცხენა შენაკადის მდ. ბნელეთურის აუზში, სოფელ უშოლთიდან 2.5 კმ-ის დაშორებით, ზღვის დონიდან 1840 მ. სიმაღლეზე. მღვიმის საერთო სიგრძე 2150 მ-ია. მღვიმის დარბაზები, კერძოდ „თბილისის უნივერსიტეტი“ და „ვახუშტი“ მდიდარია ქიმიური ნალვენთებით. მღვიმიდან გამოდის ნაკადული. ყოველივე ეს ქმნის უშოლთის მღვიმით, როგორც ტურისტული ობიექტით დაინტერესების საუკეთესო პირობებს.

სხვაგვანა ჭა-საყინულე მდებარეობს ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სოფ. შუა სხვაგვანის სამხრეთით, 4 კმ-ის დაშორებით, ზღვის დონიდან 1310 მ. სიმაღლეზე. ეს არის ბუნებრივი გამოქვაბული, რომელიც იწყება დიდი ძაბრით. ძაბრის ფსკერი თოვლით არის დაფარული. ძაბრი ქვემოთ ციცაბო დახრილ გვირაბში გადადის. ჭა-საყინულეში გვხვდება ყინულის სტალაქტიდები, სტალაგმიტები, საუკუნოვანი ყინულის სვეტები. ზოგიერთი სვეტის სიმაღლე 8 მეტრია, გარშემოწერილობა კი 20 მ.¹⁰

⁹ ამბროლაურის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია

¹⁰ ონის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია

ნიკორწმინდის საყინულე მდებარეობს სოფელ ნიკორწმინდასთან. იგი ორი განყოფილებისაგან შედგება. პატარა, 130 მ-ის სიგრძის მღვიმის შემდეგ გზა დაბლა, მიწაში ჩადის 40 მ-ის სიღრმით, სადაც ყინულივით ცივი ტბაა. მღვიმის კედლებიდან ჩამოდენილი წყლის წვეთები ყინულის ლოლუებს წარმოქმნიან. ყოველივე ეს ულამაზეს გარემოს ქმნის. მღვიმეში ჩასვლა ადვილია.¹¹

რაჭის უნიკალური ბიომრავალფეროვნებისა და ეკოსისტემების დაცვისა და შენარჩუნების მიზნით საქართველოს გარემოს დაცვის და დაცული ტერიტორიების სააგენტოს მიერ, ბუნების დაცვის მსოფლიო ფონდთან (WWF) ერთად მომზადდა პროექტი, რომელიც ითვალისწინებს რაჭა-ლეჩხუმი-ქვემო სვანეთის რეგიონში დაცული ტერიტორიების შექმნას. ამ პროექტის მიხედვით ონისა და ამბროლაურის მუნიციპალიტეტების ტერიტორიაზე, დაახლოებით 70.000 ჰექტარზე, შეიქმნება დაცული ტერიტორიები ეროვნული პარკის (ონი) და აღკვეთილის (ამბროლაურის) სახით. გარდა ამისა, პროექტი ითვალისწინებს მუნიციპალიტეტების ტერიტორიებზე არსებულ სხვადასხვა ბუნებრივი ღირსშესანიშნაობებისათვის ბუნების ძეგლის სტატუსის მინიჭებას. დაცული ტერიტორიების სავარაუდო საზღვრები მონიშნულია. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში შაორი-ხიხათის აღკვეთილის საზღვრებში მოექცევა რაჭის ქედის ტერიტორიის ნაწილი მდინარე შარეულას და შაორის წყალსაცავის სამხრეთს შორის. ეროვნული პარკი ონის მუნიციპალიტეტში მოიცავს მდინარე რიონის ზემო წელის და მთიანი რაჭის სოფლებს – გლოლას, ჭიორას და ღებს მიმდებარე ტერიტორიებით. დაცული ტერიტორიის სტატუსის მინიჭების ოფიციალური აღიარება იქნება რაჭაში ტურიზმის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რესურსი [3, გვ.25-26]

ამრიგად, ბუნებრივი პირობების დახასიათების შედეგად გამოვლინდა ტურისტულ-რეკრეაციული საქმიანობის განხორციელების ხელშემწყობი ფაქტორები:

- რაჭის რელიეფი გამოირჩევა დიდი მრავალფეროვნებით, ამასთან, განსაკუთრებულ აღნიშვნას მოითხოვს რელიეფის დიდი დანაწევრებულობა. ეს ქმნის კარგ პირობებს ექსტრემალური ტურიზმისათვის
- რაჭის ჰავა თავისი კლიმატოლოგიური მახასიათებლების გამო იძლევა კომფორტული რეკრეაციის შესაძლებლობას

¹¹ ამბროლაურის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია

- ბუნებრივი პირობებიდან განსაკუთრებით არის აღსანიშნავი ხელუხლებელი ტყეები, რომლებსაც დღემდე აქვთ შენარჩუნებული პირველადი სახე და ბიომრავალფეროვნება. ტურისტული ინტერესის კონტექსტში არანაკლები მნიშვნელობა აქვს ტყის პეიზაჟწარმოქმნის ფუნქციას, რადგანაც იგი განაპირობებს ტერიტორიის ვიზუალურ მიმზიდველობას.
- მინერალური წყლების ნაირსახეობა, მდიდარი ქიმიური შედგენილობა, ორგანოლექტიკური და სამკურნალო თვისებების ფართო სპექტრი, ქმნიან ტურისტული მიმზიდველობის შინაარსს, და, შესაბამისად, უნიკალურ პირობებს სამკურნალო ტურიზმის განვითარებისათვის.

2.2. რაჭის კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობა, როგორც ტურისტული რესურსი

რაჭის კულტურულ-ისტორიული რესურსების მნიშვნელოვანი კომპონენტია ეკლესია – მონასტრები. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში 31 ეკლესია და 8 მონასტერია. 9 ეკლესია ყველაზე ძველია¹². ესენია: გორისუბნის ბარბაღეს ეკლესია (მე-5-მე-6 სს), ზედა შავრას კვერთა ეკლესია (მე-7 ს), ჭყვიში-ლაბეჭინის მთავარანგელოზის ეკლესია (მე-7 ს), ზემო სხვაგას სამების ეკლესია (მე-8 ს), ზემო კრიხის მთავარანგელოზის ეკლესია (მე-9 ს), კვაცხუთის წმ. გიორგის ეკლესია (მე-9 ს), ზემო ჟოშხის წმ. გიორგის ეკლესია (მე-10 ს), ნიკორწმინდის ტაძარი (მე-11 ს), კაჭიეთის მთავარანგელოზის ეკლესია (მე-11 ს). ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მდებარეობს რამდენიმე მონასტრი: ველტყევის, ლევნარის, მეჭვრეთის, ლიხეთის, მიქარწმინდის, ფუტიეთის, ხადოშის, ღვიარის. მუნიციპალიტეტის კულტურულ-ისტორიულ რესურსებს ამდიდრებს: ამბროლაურის კოშკი (გვიანი შუა საუკუნე), ბარეულის ციხის ნანგრევები, გოგოლათის ციხე-კოშკი (შუა საუკუნეები), „მინდა ციხე“, პატარა ონის უსახელო ციხე (მე-16-მე-17 სს), ჟოშხის ციხე-კოშკი (შუა საუკუნეები), სხვაგას კვარიციხე[2, გვ.25].

ხუროთმოძღვრების შედევრს წარმოადგენს ნიკორწმინდისა და ბარაკონის ტაძრები. ნიკორწმინდის ტაძარი აუცილებლად ბაგრატ მესამის მეფობის დროს 1010-1014 წწ. ბარაკონის ღვთისმშობლის ტაძარი ქართული გუმბათოვანი ხუროთმოძღვრების მნიშვნელოვანი ძეგლია, რომელიც მდებარეობს სოფ. წესთან. იგი აუცილებლად რაჭის

¹² ამბროლაურის ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრის მონაცემები

ერისთავის როსტომის ბრძანებით 1753 წ. ნიკორწმინდის ტაძარი 2007 წლიდან შეტანილია იუნესკოს მსოფლიო მემკვიდრეობის წინასწარ სიაში (წინასწარული ნუსხა) [2, გვ. 25]

ონის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე აღრიცხულია 50 ეკლესია. აქედან 18 აღიარებულია „კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის“ სტატუსით. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე აღრიცხულია 12 ციხე და ციხე-კოშკი. აქედან 6-ს მინიჭებული აქვს კულტურული მემკვიდრეობის სტატუსი. ესენია: ბაქრაძეების კოშკი (სოფ. ზუდალში), ონის ციხე, წედისის ციხის ნაშთი, გლოლას ციხის ნაშთი, ლაგვანთა ციხე, ლაჩთის ციხე [16, გვ6-10]

ტურისტული ინტერესის ობიექტს წარმოადგენენ რაჭის თავდაცვითი და საცხოვრებელი ობიექტები თავიანთი ორიგინალური არქიტექტურის გამო. მათი კულტურულ-ისტორიული მნიშვნელობა დადასტურებული აქვთ ცნობილ ქართველ გეოგრაფს, კარტოგრაფს და ისტორიკოსს ვახუშტი ბატონიშვილს, ცნობილ ეთნოგრაფს, ისტორიკოსსა და საზოგადო მოღვაწეს სერგი მაკალათიას, შვეიცარიელ მოგზაურსა და სიძველეთა მკვლევარს პროფესორ დიუბუა დე მონპერეს და გერმანელ მეცნიერსა და მოგზაურს, პეტერბურგის აკადემიის წევრს იოჰან ანტონ გიულდენშტედს. ამ უკანასკნელმა, რომელიც რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის მოწვევით 1770-1772 წლებში საქართველოში მოგზაურობდა, მოიარა მთელი მისი კუთხეები, მათ შორის რაჭა. გიულდენშტედის დაკვირვებით მთიანი რაჭის ყოველ სოფელში მდგარა ერთი, ხშირ შემთხვევაში კი რამდენიმე გალავნიანი კოშკი. მოგზაურს აღწერილი აქვს მთისა და ბარის საცხოვრებელი სახლები და სამეურნეო ნაგებობები. მის მიერ აღწერილი სახლის ინტერიერი შედგება ერთი ოთახისაგან, რომლის მოსწორებული იატაკის შუა ნაწილი დათმობილი აქვს ცეცხლის კერას. ოთახის ერთი ნაწილი ზოგჯერ ძელებით არის გამოყოფილი საქონლის დასადგომად. მარცვლეულის მარაგის შესანახად გამოიყენებოდა თიხით შელესილი დაწნული კალათები. ოთახი ერთდროულად წარმოადგენდა საცხოვრებელს, სამზადისს და საწყობს [18, გვ.127].

მე-19 საუკუნის 90-იანი წლების ზემო რაჭის თავდაცვითი და საცხოვრებელი სახლების ტიპური ხუროთმოძღვრება აღწერილი აქვს დიუბუას. კერძოდ მან აღწერა სოფ. სორში ორი ძველი, ოთხკუთხა, განმარტოებით მდგარი კოშკი. დიუბუა

ადფრთოვანებული იყო ველთევის ულამაზესი ორი კომპით. იგი აღწერს სხვა ძველ ციხე-კომპებსაც. უწერიდან 12 ვერსის დაცილებით მდინარე რიონის მარცხენა ნაპირზე, სოფ. ჭიორის მოპირდაპირედ მას უნახავს „ფანტასტიური სანახაობა“. მოგზაურის თქმით, აქ უკვე თოთო-ოროლა კომპი კი არ იდგა, არამედ ეს იყო დიდი სოფელი, მოფენილი ბევრად უფრო მაღალი კომპებით, ვიდრე ქვედა სოფლებში და მაღალი სათოფურიანი სახლებით. სხვა სოფლებში მოგზაურს უნახავს მაღალი, ოთხკუთხედი კომპები საცხოვრებელი შენობის კორპუსით. ჭიორათი მოხიბლული დიუბუა სოფელ ღებს აღწერს და იგი უფრო ლამაზი ეჩვენა, ვიდრე ჭიორა. ღებთან შედარებით სოფელ გლოლას კიდევ უფრო თვალწარმტაცად მიიჩნევს. იგი აღწერს მდინარე ბოყისწყლის მარჯვნივ, მოგრძო მდელოზე გაშენებულ გლოლას, სადაც ხუთი თუ ექვსი კომპი მდგარა. გლოლას მეორე ნაწილში, ფილაქნოვანი კლდის თავზე, ერთიმეორის გვერდით ჩამწკრივებული კომპები დიუბუას შვეიცარიის ძველებურ ციხეს მოაგონებს [16, გვ.116-120].

მნახველთა ინტერესს იწვევს სოფ. ჭიბრევის ტერიტორიაზე, „მზიური ჭიბრევის“ ერთ კლდოვანი კონცხის თავზე შემორჩენილი, კლდეზე დაშენებული 9 მეტრის სიგრძის და 4 მეტრის სიმაღლის მტკიცედ ნაშენი ქვიტკირის კედლის ნანგრევი და მისგან ჩრდილო-აღმოსავლეთით, რამდენიმე მეტრში, დამრეც კლდოვან ფერდობზე ნაკვეთი კიბეები. სოფ. ჯოისუბნის ტერიტორიაზე, წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესიიდან სამხრეთ-დასავლეთით რამდენიმე ასეულ მეტრში, გორიმოს მასივის წვერში იდგა „გორიმოს ციხე“, რომელსაც „მოჩავს (მოჩანს) ციხესაც“ უწოდებენ. ეს ტყით დაფარული, სტრატეგიულად შემალღებული ადგილი, მართლაც მოჩანს სოფელ კვაშხეთიდან, სევადან, ფარახეთიდან, ჭიბრევიდან, ზვარეთიდან და სხიერიდან [18, გვ.122].

„ნაციხვარზე“ შემორჩენილია ქვიტკირის კედლების მცირე ნაშთები მდინარე რიონის მარცხენა სანაპიროზე, სოფ. ზუდალიდან ჩრდილო-აღმოსავლეთით, ველთევის ტყით დაფარულ ფერდობზე შეიძლება ვნახოთ დაზიანებული ციხე-კომპების კომპლექსი, რომელიც აღწერილი აქვს თამაზ ბერიძეს. ციხე-კომპლექსში შედიოდა ციხე-დარბაზი, რომლებიც ბაქრაძეების გვარს ეკუთვნოდა. მდინარეების რიონისა და ჯეჯორის სანაპიროზე გაშენებულ სოფელ კომანდელში შეიძლება მცირე

მასშტაბის ციხე-დარბაზის ნაშთის დათვალიერება. [18, გვ.122-124]. ასეთი სიძველეები ბევრია მთელს რაჭაში.

ძველი, დუროიანი სახლის ნანგრევები მხოლოდ სოფელ ღებშია შემორჩენილი. აქ გვხვდება აგრეთვე ქვითკირის ორსართულიანი ციხე-სახლები, რომლებიც დღეს საბძელ-ბოსელის დანიშნულებით გამოიყენება. თანამედროვე ქიორაში საკმაოდ ხშირად გვხვდება რამდენიმე სართულიანი ციხე-სახლების გადაკეთებული ნაგებობები, რომლებიც კონცეტირებულია სანახმოს გარემოდ. სოფელ უწერაში, მახუტანთ უბანში დგას კლდის ფლეთილი ქვით აგებული ორსართულიანი სახლი, რომელიც ოთარ მეტრეველს ეკუთვნის. მისი პირველი სართული ბოსელს წარმოადგენდა. სახლის მეორე სართულის კედლებში დატანებულია ფართო მართკუთხა ღიობები კარ-ფანჯრებისთვის, სადაც ახლახან განხორციელდა სახლის რეაბილიტაცია და მიენიჭა მას კულტურული მემკვიდრეობის უძრავი ძეგლის სტატუსი და ამ სახლის ერთ ნაწილში მოეწყო წინაპართა საყოფაცხოვრებო ნივთების, ფოტოსურათებისა და მუსიკალური ინსტრუმენტების გამოფენა, ხოლო მეორე ნაწილში კავკასიაში ტურიზმის საერთაშორისო ცენტრმა დააფუძნა ველო და სოფლის ტურიზმის ცენტრი [18, გვ.131].

ამ სახლების ისტორია და თანამედროვე მდგომარეობა ადასტურებს, რომ რაჭის სოფლებში არსებული ძველი საცხოვრებელი ნაგებობები შეიძლება წარმატებით იქნეს ადაპტირებული ტურისტთა განთავსების საშუალებებად. ასეთ „ისტორიულ“ სახლში დაბინავება, როგორც სოფლის ტურიზმის საზღვარგარეთული გამოცდილება მოწმობს, ტურისტთა დიდ ინტერესს იწვევს. დუროიანი და ციხე-სახლების გარდა რაჭაში, შედარებით დაბლობ ადგილებში გავრცელებულია საცხოვრებელი სახლის არქიტექტურული ტიპი – ხის ჭვირულაივნისანი სახლები. ისინი შეიძლება იყოს ერთსართულიანი ან ორსართულიანი. ერთსართულიანი სახლი ქვის ბოძებზე დგას. ორსართულიანი სახლის პირველი სართული ქვითკირისაა, მეორე ხის. სახლები უმეტესად გადახურულია ოთხკალთიანი ყავრის, კრამიტის ან თუნუქის სახურავებით.

როგორც აღნიშნული იყო, ამ სიძველეთა უმეტესობამ ჩვენამდე არსებითად შეცვლილი სახით მოაღწია. ბევრი მათგანისგან მხოლოდ ნანგრევებიღაა დარჩენილი. ზოგიერთის ფიზიკური არსი სრულიად გამქრალია ჩვენი თვალსაწიერიდან და

მეხსიერებას შემორჩა მხოლოდ ზოგადი ტოპონიმებით: „ნაციხური“ ანდა „ნაციხვარი“. მიუხედავად ყოველივე ამისა, თვითეული მათგანის ადგილსამყოფელის მონახულება ღრმა შთაბეჭდილებას ტოვებს მნახველებში და ამის გამო მნიშვნელოვან ტურისტულ რესურსს წარმოადგენს. რაჭა მდიდარია ამ რესურსებით

ამრიგად, მდიდარი კულტურულ-ისტორიული რესურსები – ეკლესიებისა და ეკლესიების ნანგრევების, მონასტრებისა და მონასტრების ნანგრევების, ძველთაგან შემორჩენილი დუროიანი და ჭვირვულიანი სახლების ერთობლიობა ქმნის რაჭის კულტურულ-ისტორიულ ტურისტულ რესურსს. მისი ცალკეული კომპონენტის მონახულების პროცესი შეიძლება განვიხილოთ როგორც დამატებითი ტურისტული პროდუქტი, რომელიც გაამრავალფეროვნებს ძირითადი რეკრეაციული ტურისტული პროდუქტის მოხმარებით მიღებულ შთაბეჭდილებებს და აამაღლებს ტურისტის კმაყოფილების ხარისხს.

2.3. რაჭის სოციალ-ეკონომიკური გარემო, როგორც ტურიზმის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორი

რაჭა-ლეჩხუმი მთლიანი დამატებითი ღირებულების, დასაქმების და სხვა ეკონომიკური ინდიკატორების მიხედვით ბოლო ადგილზეა საქართველოს რეგიონებს შორის [26]. რაჭის სოციალურ-ეკონომიკური პირობებისა და რესურსების შეფასებისათვის ჩვენ კრიტერიუმებად ვიყენებთ:

- რეგიონის დემოგრაფიულ მდგომარეობას;
- მოსახლეობის ცხოვრების დონეს და სოციალურ უზრუნველყოფას;
- ჯანმრთელობის დაცვის, განათლების და კულტურის მდგომარეობას;
- ეკონომიკური განვითარების მდგომარეობას

დემოგრაფიული მდგომარეობის შეფასება ერთ-ერთი მთავარი ამოცანა უნდა იყოს რეგიონში ტურიზმის განვითარების განსაზღვრის დროს. ამას ადასტურებს ტურიზმის პრაქტიკა, რომლის მიხედვით ერთი ტურისტის მომსახურება მოითხოვს 3 და მეტი ადამიანის შრომას [13, გვ. 26]. ამ საზომით მიდგომის დროს აღმოჩნდება, რომ სოფელი მრავალძალი (ონის მუნიციპალიტეტი), სადაც სულ 10 ადამიანი ცხოვრობს, სოფლის ტურიზმის განვითარების თვალსაზრისით გაცილებით მძიმე პრობლემის წინაშე დადგება – მოსახლეობის სიმცირის გამო, ვიდრე იმავე მუნიციპალიტეტის სოფელი ჭიორა 116 მცხოვრებით [18, გვ.9].

რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონი საქართველოს სხვა რეგიონებთან შედარებით მოსახლეობის ყველაზე მცირე რაოდენობით გამოირჩევა. 2017 წლის მონაცემებით რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში 31 000 ადამიანი ცხოვრობდა, რაც საქართველოს მოსახლეობის 0,83%-ს შეადგენს. რეგიონში შექმნილი რთული დემოგრაფიული ვითარება დაფიქსირებულია რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის განვითარების 2014-2021 წლების სტრატეგიაში [20].

შექმნილი მდგომარეობის გამომწვევი მიზეზებია დაბალი შობადობა და მაღალი სიკვდილიანობა. ეს ფაქტორი კიდევ უფრო მწვავდება რეპროდუქციული ასაკის მოსახლეობის სიმცირით და ამ ასაკში დაუქორწინებელთა დიდი რაოდენობით. 2007 წლიდან 2017 წლამდე პერიოდში მოსახლეობის რაოდენობა ამ რეგიონში 36, 2%-ით შემცირდა. რაჭის რეგიონში სოფლის მოსახლეობის რაოდენობა სჭარბობს ქალაქის მოსახლეობას. მაგალითად 2014 წლის მონაცემებით, ონის მუნიციპალიტეტში სულ 6130 ადამიანი ცხოვრობდა. აქედან 3474 ანუ 56,7% სოფლის მცხოვრებს შეადგენდა, ხოლო მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციულ ცენტრში (ქ. ონი) 2656 კაცი ცხოვრობდა. რაჭის რეგიონის სოფლებისათვის, ისე, როგორც საერთოდ მთიანი საქართველოსათვის, დამახასიათებელია პატარა სოფლები. 2014 წლის აღწერის მიხედვით ონის მუნიციპალიტეტის ყველაზე დიდი დასახლება იყო ქ. ონი (2656კაცი), სოფელი გლოლა (279 კაცი) და 8 სასოფლო თემი (ღების, უწერას, ღატის, შეუბანის, საკაოს, სორის, წედისის და ფარახეთის თემები). სოფელ გლოლასა და ამ სასოფლო თემებში, ერთად აღებული 2661 კაცი, ანუ მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის 77,2% ცხოვრობდა. დანარჩენი 816 კაცი, ანუ 22,8% ცხოვრობდა პატარ-პატარა სასოფლო თემებში (თითოეულში მთელი მუნიციპალიტეტის სოფლის მოსახლეობის 1-2%). ყველაზე პატარა დასახლებებია კვაშხეთის, ცხმორის და შქმერის თემები (თითოეულში მუნიციპალიტეტის სოფლის მოსახლეობის 1%) [20, გვ.8-9].

დემოგრაფიული მდგომარეობა ამბროლაურის მუნიციპალიტეტისათვისაც მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს. 2014 წლის აღწერის მიხედვით ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა შეადგენდა 11186 სულს. აქედან ქ. ამბროლაურში ცხოვრობდა 2047 სული. სოფლის მოსახლეობის წილი მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში შეადგენდა 81,7%, ე. ი. გაცილებით მეტს ვიდრე ონის მუნიციპალიტეტში. 2016 წლის მონაცემებით

ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში ცხოვრობს 8 900 ადამიანი, ე. ი. 2014 წელთან შედარებით მოსახლეობის რაოდენობა 20,4%-ით შემცირდა. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში, ისე, როგორც ონის მუნიციპალიტეტში მოსახლეობის შემცირების ერთ-ერთი მიზეზი დაბალი შობადობა და მაღალი სიკვდილიანობაა. რეგიონში მოსახლეობის შემცირების ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზია მიგრაცია. რაჭიდან ძირითადად ახალგაზრდობა და შრომისუნარიანი მოსახლეობა მიდის. შრომისუნარიანი მოსახლეობის მიგრაცია ამცირებს შობადობას, ადგილობრივი ეკონომიკის კონკურენტულ გარემოს, ადგილობრივი კვალიფიციური მუშახელის მოძებნის შესაძლებლობებს [2, გვ. 24-25].

სადისერტაციო კვლევის კონტექსტში განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია სოფლის მოსახლეობის რაოდენობის კლების ტენდენციაზე ყურადღების გამახვილება, რადგანაც იგი პირდაპირ გავლენას ახდენს სოფლის ტურიზმის განვითარებაზე. 2014 წლის მოსახლეობის საყოველთაო აღწერის მიხედვით საქართველოში სოფლის მოსახლეობის რაოდენობა 24%-ით შემცირდა 2002 წელთან შედარებით. სოფლის მოსახლეობის კლების დონე კიდევ უფრო მაღალი იყო მთიან რეგიონებში, მათ შორის რაჭის მხარეში. რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში ეს მაჩვენებელი 37,4 %-ს შეადგენდა¹³.

რაჭის დემოგრაფიული მდგომარეობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევაა მოსახლეობის ასაკობრივი განაწილება, კერძოდ დაბერება, რაც უარყოფით გავლენას ახდენს რაჭის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებაზე. ქვემოთ მოტანილი ცხრილი 2.3.1 უჩვენებს რაჭაში მოსახლეობის ასაკობრივი განაწილების სურათს 2014 წლის მონაცემების მიხედვით.

ცხრილი 2.3.1¹⁴

რაჭაში მოსახლეობის განაწილება ასაკობრივი ნიშნის მიხედვით

რეგიონი, მუნიციპალ. და მათი ადმინისტრ. ცენტრები	მოსახლ. სული	ასაკობრივი განაწილება									
		0-დან 15 წლამდე		16-დან 64 წლამდე		65 წ. და მეტი					
		სული	%	სული	%	სული	%				

¹³ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის (საქსტატი) მონაცემები

¹⁴ ცხრილი შედგენილია ჩვენს მიერ საქსტატის მონაცემების საფუძველზე

რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთი	32089	4218	13,2	18785	58,5	9086	28,3
ამბროლაურის მუნიციპალიტეტი	9139	1005	11,0	5044	55,2	3093	33,8
ქ. ამბროლაური	2 047	379	18,5	1 283	62,6	385	16,8
ონის მუნიციპალიტეტი	6 130	770	12,5	3 515	57,3	1 845	30,1
ქ. ონი	2 656	450	17,6	1656	62,3	550	20,7

ცხრილის 2.3.1 მონაცემებით დასტურდება, რომ რაჭის მოსახლეობის ძირითად ნაწილს წარმოადგენენ ასაკოვანი ადამიანები. მოსახლეობის ცხოვრების დონე და სოციალური უზრუნველყოფა რეგიონის უმნიშვნელოვანესი გამოწვევაა. ოფიციალური მონაცემებით დასტურდება, რომ რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში ძალზე მაღალია სიღარიბის მაჩვენებლები. მაგალითად, 2012 წელს უმწეო მდგომარეობაში მყოფი ოჯახის მონაცემებით ერთიან ბაზაში რეგისტრირებული იყო 12300 ოჯახი. აქედან შემწეობას იღებდა 7200 ოჯახი. რეგისტრირებული უმწეო ოჯახების რაოდენობის მიხედვით რაჭა საქართველოს რეგიონებს შორის ყველაზე გაჭირვებული მხარეა. ღარიბი მოსახლეობის ძირითად ნაწილს შეადგენს 40-60 წლისა და 70 წელს გადაცილებული ასაკობრივი ჯგუფები. მათი რაოდენობა დიდად აჭარბებს იმ შრომისუნარიანი მოსახლეობის რაოდენობას, რომელიც საარსებო შემწეობას იღებს. რაჭაში საპენსიო და სოციალური დახმარებით მოსარგებლეთა რიცხვი შეადგენს 10 900 სულს, ანუ რაჭის მოსახლეობის 23,4%. ამ მაჩვენებლის მიხედვით რაჭაში გაცილებით მძიმე მდგომარეობაა, ვიდრე მთელს საქართველოში (19,05%). საშუალო თვიური ანაზღაურების ოდენობის მიხედვით რაჭა 2,7-ჯერ ჩამორჩება საქართველოს ანალოგიურ საშუალო მაჩვენებელს (690,9 ლარი). რაჭაში 937 იძულებით გადაადგილებული პირიც (367 ოჯახი) ცხოვრობს, რაც რაჭის მთელი მოსახლეობის 2%-ს შეადგენს. რაჭაში დიდია მიწისძვრით დაზარალებული ოჯახების რაოდენობა [18, გვ-19-21].

პრინციპულად ანალოგიური სურათი მიიღება ცალკეული მუნიციპალიტეტების სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესწავლის დროსაც. მაგალითად, 2016 წ. ჩატარებული კვლევის შედეგების ანალიზის საფუძველზე

შეიძლება დავასკვნათ, რომ ონის მუნიციპალიტეტის 6851 მაცხოვრებლიდან 5991 სული, ანუ 87,45% შრომისუნარიანია, ამათგან 3121 სული ანუ 52,09% ეკონომიკურად აქტიურ კატეგორიას მიეკუთვნება, რომელთაგან დასაქმებულია მხოლოდ 1515 სული ანუ 48,54%. უმუშევართა რაოდენობა შეადგენს 1606 სულს, ანუ 51%-ს [16, გვ.33-35].

რეგიონის სოციალური მდგომარეობის მნიშვნელოვანი მაჩვენებელია ჯანმრთელობის დაცვა, განათლება, კულტურული და სპორტული ინფრასტრუქტურა.

ჯანმრთელობის დაცვა განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს სოფლის ტურიზმის ორგანიზაციისათვის. ტურისტი, რომელმაც სოფლად დასვენება გადაწყვიტა, დიდ ინტერესს ამჟღავნებს მოსალოდნელი სამედიცინო დახმარების ხარისხისადმი. ონის მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს ერთი 15 საწოლიანი საავადმყოფო, რომელსაც 20 ექიმი ემსახურება. ამასთან მუნიციპალიტეტის ჯანმრთელობის დაცვა დაკისრებული აქვს 12 ამბულატორიას. სულ ონის მუნიციპალიტეტში 32 ექიმი და 44 ექთანი მუშაობს. მუნიციპალიტეტს ემსახურება 2 სასწრაფო დახმარების ბრიგადა [18, გვ.17].

ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვას ემსახურება ერთი საავადმყოფო 65 საწოლით, რომელიც მდებარეობს მუნიციპალიტეტის ცენტრში და გათვლილია მუნიციპალიტეტის მოსახლეობაზე. საავადმყოფოს ემსახურება 17 ექიმი და 26 ექთანი. ამბროლაურში ფუნქციონირებს აგრეთვე ერთი პოლიკლინიკა, სადაც 11 ექიმი და 12 ექთანი მუშაობს. ამჟამად მიმდინარეობს ახალი საავადმყოფოს მშენებლობა. [2, გვ.26].

რაჭის რეგიონში ჯანმრთელობის დაცვის სფეროს გამოწვევებია:

- გართულებული კლიმატური პირობების დროს ავადმყოფის სამედიცინო მომსახურება მუნიციპალიტეტის ცენტრიდან დაშორებულ ძნელად მისადგომ სოფლებში;
- სამედიცინო დაწესებულებების აღჭურვა თანამედროვე სამედიცინო მოწყობილობით;
- ვიწრო სპეციალობის სამედიცინო პერსონალის უკმარისობა;
- ვერტმფრენის უქონლობა, რაც ართულებს სასწრაფო გადაუდებელი სამედიცინო მომსახურების გაწევას

განათლება რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონში წარმოდგენილია 67 საჯარო სკოლითა და ერთი გიმნაზიით (ილია მართლის სახელობის), რომლებშიც 2011-2012 წლებში სწავლობდა 4136 მოსწავლე, ანუ მოსახლეობის 9,3%. ამ მაჩვენებლით რეგიონი ჩამორჩება ქვეყნის საშუალო მაჩვენებელს (13,2%), სკოლებში დასაქმებულია 1522 პედაგოგი. ძირითადად ფუნქციონირებს საბაზო სკოლები, ამიტომ უფროსი ასაკის მოსწავლეებს საჯარო სკოლაში სწავლის გაგრძელებისათვის შესაბამისი მუნიციპალიტეტების ცენტრებში უხდებათ გადასვლა[20, გვ.6-7].

საჯარო სამართლის იურიდიული პირის საგანმანათლებლო და სამეცნიერო ინფრასტრუქტურის განვითარების სააგენტოს (ESIDA)¹⁵ მიერ მილენიუმის პროგრამის ფარგლებში (MCA-Georgia) 2014 წელს განხორციელდა ონის მუნიციპალიტეტის 9 საჯარო სკოლის რეაბილიტაცია. მიუხედავად ყოველივე ამისა, სკოლების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა კვლავ არაადაამკმაყოფილებელია.

რეგიონიდან წასულები საქართველოს სხვადასხვა უნივერსიტეტებში სწავლობენ. უნდა აღინიშნოს სამწუხარო ტენდენცია: უმაღლესდამთავრებული სპეციალისტების დიდი ნაწილი რაჭაში აღარ ბრუნდება.

კულტურული და სპორტული ინფრასტრუქტურის კომპლექსიდან ონის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ფუნქციონირებს შემდეგი დაწესებულებები: სამუსიკო სკოლა, მოსწავლე-ახალგაზრდობის სახლი, სამხატვრო სკოლა, ბიბლიოთეკა 16 სასოფლო ფილიალით, ონის კულტურის ცენტრი. მუნიციპალიტეტის საზღვრებში ფუნქციონირებს შურა მაისურამის სახელობის საჭიდაო დარბაზი, სპორტული კომპლექსი და 12 სპორტული სტადიონი. ქ. ონში მდებარეობს მრავალფეროვანი ისტორიული, ეთნოგრაფიული, არქეოლოგიური და სხვა სახის ექსპონატებით მდიდარი მხარეთმცოდნეობის მუზეუმი[15, გვ.46].

აღსანიშნავია, რომ მუზეუმი განთავსებულია ავარიულ შენობაში და ვერ ხერხდება კულტურული ფასეულობების თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისად დაცვა, ამიტომ აუცილებელია ახალი მუზეუმის აგება. „თიბისი“ ბანკის ფინანსური მხარდაჭერით უკვე შექმნილია ონში ასაშენებელი რაჭის თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისი მუზეუმის პროექტი. ამ პროექტის განხორციელება ხელს შეუწყობს რეგიონში მეტი ვიზიტორის მოზიდვას [16, გვ. 2].

¹⁵ <http://esida.gov.ge/>

მუზეუმთან ერთად ონის მატერიალური კულტურის მნიშვნელოვან ფასეულობას წარმოადგენს ონის ებრაელთა სინაგოგა და ონელი ებრაელების დაზიანებული სახით შემორჩენილ, სარეკონსტრუქციოდ გამზადებულ ონელი ებრაელის საცხოვრებელ სახლს. იგი ხის ჭვირული აივნითაა გაფორმებული, ხოლო სახლის შესასვლელს კარების თავზე აქვს რელიეფური კირქვის ფილა. ზედა ნაწილში გამოკვეთილია „მოღუნ-დავიდის“ გამოსახულება, ქვედა რეგისტრში წარწერა -1918. ორივე ნაგებობა საყურადღებოა როგორც არქიტექტურულად, ასევე ისტორიული მნიშვნელობით და მათი არსებობა ონში კარგად წარმოაჩენს ქართველი და ებრაელი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი, მშვიდობიანი თანაცხოვრების სიმბოლურ სახეს. აღსანიშნავია, ებრაული დიასპორა მთელი ქვეყნის მასშტაბით ეძებს მათი კულტურის ამსახველ ობიექტებს და ხშირად სტუმრობს მათ. ამ თვალსაზრისით კარგი იქნება თუ ეს გამორჩეული ძეგლები მოწესრიგდება, მოეწყობა ინფრასტრუქტურა, დამონტაჟდება განათება, დაიდგმება სუვენირების მაღაზია და ა. შ. [16, გვ.4].

ამბროლაურში ფუნქციონირებს **კულტურის სახლი**, სადაც დაფუძნებულია **სახალხო თეატრი** 350 მაყურებლისათვის. კულტურის სახლთან მოქმედებს სამუსიკო და სამხატვრო სკოლები, ხელოვნებათმცოდნეობის მუზეუმი, ძეგლთა დაცვის სამსახური, ფოლკლორული ანსამბლები „საგალობელი“, „იავნანა“, „ბიჭები“, საესტრადო ანსამბლი „თეატრონი“ და „უბანი“, სამეჯლისო და ხალხური ცეკვების ქორეოგრაფიული ჯგუფები. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს 27 სასოფლო ბიბლიოთეკა საკმაოდ მდიდარი წიგნადი ფონდით, 6 სასოფლო კლუბი. თვეში ერთხელ გამოდის ადგილობრივი გაზეთი „ამბროლაურის მოამბე“. ამბროლაურის კულტურის სახლთან არსებობს ხელოვნებათმცოდნეობის მუზეუმი და ძეგლთა დაცვის სამსახური. ამბროლაურში ფუნქციონირებს კომპლექსური სპორტული სკოლა ფეხბურთის, კალათბურთის, ჭიდაობის და ჭადრაკის ჯგუფებით. მოწყობილია კალათბურთის დარბაზი, ორი ხელოვნურსაფარიანი მინიფეხბურთის სტადიონი, ერთი ხელოვნურსაფარიანი ჩოგბურთის კორტი, ბუნებრივსაფარიანი ფეხბურთის მოედანი. [2, გვ.26].

ეკონომიკური მდგომარეობის შეფასება ტურიზმის სტრატეგიული დაგეგმვის, მათ შორის ტურისტული საქმიანობის მიმართულების განსაზღვრის აუცილებელი პირობაა. ეკონომიკა თავისი ყველა სექტორით არსებით გავლენას ახდენს ტურიზმის

განვითარებაზე, „ტურისტებს, წერენ ტურიზმის ცნობილი სპეციალისტები ჩარლზ გელდნერი თ. ბრენტ რითჩი, აუცილებლად ესაჭიროებათ გარკვეული საქონელი და მომსახურება. ზოგიერთი მათგანი შეიძლება ადგილზე მოიძებნოს და შეიძლება იყოს საკმარისად ეკონომიკურად მოქნილი მოთხოვნის მერყეობისადმი. ინფრასტრუქტურული სიმძლავრეები საკმარისი უნდა იყოს მაქსიმალური მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად [32, გვ. 416].

რაც უფრო მეტი ტურისტისათვის საჭირო საქონელი „შეიძლება მოიძებნოს ადგილზე“, ე. ი. დამზადდეს ადგილზე, მით მეტი იქნება მოსახლეობის ადგილზე დასაქმების საშუალება, მით უფრო მეტ შემოსავალს მიიღებს მოსახლეობა და რაც უფრო მეტი და მაღალშემოსავლიანი მოსახლეობა იქნება მუნიციპალიტეტში, მით მეტი თანხა შევა ადგილობრივ და ცენტრალურ ბიუჯეტებში, ანუ მით უფრო მეტი იქნება ადგილზე შექმნილი დამატებული ღირებულების წილი დესტინაციაში, რეგიონში და ქვეყანაში შექმნილი დამატებულ ღირებულებაში და, შესაბამისად მეტი იქნება ტურიზმის როლი რეგიონისა და ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში.

ცხადია, რომ როდესაც რეგიონი ტურისტთა კვებითი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად იმპორტულ პროდუქტებზე კი არ არის დამოკიდებული, არამედ ამას ახერხებს ადგილობრივი წარმოების პროდუქციის გამოყენებით, ამ რეგიონში გაცილებით მეტი დამატებული ღირებულება იქმნება, მით მეტია რეგიონის წილი ქვეყანაში წარმოებულ მშპ-ში და მით უფრო ძლიერია რეგიონი და ქვეყნის ეკონომიკა. რაჭაში წარმოებული დამატებული ღირებულების სიდიდის შესახებ მსჯელობა გართულებულია, რადგანაც აქ შექმნილი დამატებული ღირებულება ლეჩხუმის, ქვემო სვანეთისა და იმერეთის რეგიონში შექმნილ დამატებულ ღირებულებასთან ერთად იანგარიშება. მით უმეტეს არ არსებობს მონაცემები ცალკეულ მუნიციპალიტეტში წარმოებული დამატებული ღირებულების შესახებ. დამატებული ღირებულების წარმოების შესახებ მსჯელობენ ბიზნეს-სექტორში შექმნილი დამატებული ღირებულების მიხედვით. ეს მაჩვენებელი ზუსტი არ შეიძლება იყოს, მაგრამ იგი საკმარისია იმისათვის, რომ წარმოდგენა ვიქონიოთ ზოგად სურათზე: რაჭა, ერთ სულ მოსახლეზე წარმოებული დამატებული ღირებულების მიხედვით საქართველოს სხვა რეგიონებს ჩამორჩება [20].

მრეწველობა რეგიონში სუსტად არის განვითარებული, შესაბამისად მცირეა მრეწველობაში დასაქმებულთა რაოდენობა, რაც 2016 წ. შეადგენდა 372 ადამიანს. დასაქმებულთა საშუალო თვიური ანაზღაურება 382,6 ლარია. მრეწველობის ძირითადი დარგებია ელექტროენერჯის წარმოება, ხე-ტყის გადამამუშავება (დახერხვა), პურ-ფუნთუშეულის, ღვინის წარმოება, გარეული ხილის და სამკურნალო მცენარეების გადამამუშავება (გაშრობა), სასმელი წყლის წარმოება. დღეისათვის შესაძლებელია, რომ რაჭაში ჩამოისხას რამდენიმე მილიონი ბოთლი წყალი, მაგრამ ჯერჯერობით ეს პოტენციალი სრულად არ არის გამოყენებული. ამბროლაურში მრეწველობის მაპროფილებელი დარგია ელექტროენერჯის, მტკნარი წყლის წარმოება და ხე-ტყის გადამამუშავება [20, გვ.11-12].

ონში მრეწველობა წარმოდგენილია ხე-ტყის გადამამუშავებით. მრეწველობის სუსტად განვითარების გამო რაჭაში, საქართველოს სხვა რეგიონებთან შედარებით, მცირეა დამაბინძურებელი ნივთიერებების ემისია ატმოსფეროში. რეგიონის წილი ქვეყნის მასშტაბით საწარმოებიდან ჰაერში მავნე ნივთიერებების გამოფრქვევაში 2012 წელს 0,05%-ს შეადგენდა. უკანასკნელ 5 წელიწადში შეინიშნება იმ მაჩვენებლის შემცირების ტენდენცია, რასაც უკავშირებენ ხე-ტყის სახერხი საწარმოების რაოდენობის შემცირებას [20].

ამრიგად, მრეწველობის განვითარების თანამედროვე დონე არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების ხელშემშლელ ფაქტორად. სოფლის მეურნეობის განვითარების მდგომარეობის შეფასებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს რეგიონის ტურიზმის განვითარების პროგრამის დამუშავებისათვის.

სოფლის მეურნეობა, როგორც კვების პროდუქტების ძირითადი ნედლეულის მიმწოდებელი, უშუალოდ არის დაკავშირებული ტურიზმთან, რადგანაც იგი უზრუნველყოფს მისი ერთი ძირითადი ფუნქციის – ტურისტთა კვებითი მომსახურების განხორციელებას. იმის გამო, რომ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებისა და გადამამუშავების პროცესები ტურისტთა გარკვეული კატეგორიის, კერძოდ აგროტურისტთა ტურისტული ინტერესის ძირითად ობიექტს შეადგენს, სოფლის მეურნეობა, როგორც ეკონომიკის დარგი კიდევ მეტ მნიშვნელობას იძენს სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის.

სოფლის მეურნეობა გადამწყვეტ როლს ასრულებს რაჭის ეკონომიკაში. შესაბამისად დიდია სასოფლო-სამეურნეო მიწის რესურსების გამოყენების მნიშვნელობა რეგიონში. სასოფლო-სამეურნეო მიწის რესურსების გამოყენების მდგომარეობის შეფასებისათვის ჩვენ ვისარგებლებთ ოფიციალური მონაცემებით [20] და სპეციალურად ჩატარებული გამოკვლევების შედეგებით [2,18].

რეგიონში მიწის სავარგულების გამოყენების მდგომარეობა მოცემულია ცხრილში 2.3.2

ცხრილი 2.3.2.¹⁶

სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების გამოყენების სტრუქტურა რაჭაში 2017 წლის მდგომარეობით

სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების დანიშნულება	რაჭა-ლეჩხუმ-ქვემო სვანეთის რეგიონი	ონის მუნიციპალიტეტი	ამბროლაურის მუნიციპალიტეტი
სავარგულების საერთო ფართობი, ჰა.	108 800	47 409	16 581
სახნავ-სათესი, ჰა	7 616	2 100	2 722
%, სავარგულების საერთო ფართობის მიმართ	7	4	10,4
მრავალწლიანი ნარგავები, ჰა	4 352	309	1 568
%, სავარგულების საერთო ფართობის მიმართ	4	0,65	9,3
სათიბები, ჰა	25 024	45 000 ¹⁷	2 202
%, სავარგულების საერთო ფართობის მიმართ	23	95 ¹⁸	13,3
სამოვრები, ჰა	71808	-	19 949
%, სავარგულების საერთო ფართობის მიმართ	66	-	66,2
მოსახლეობა, სული	32089	8786	11 186
% საერთო რაოდენობის მიმართ		27,4	34,86

¹⁶ ცხრილი შედგენილია ჩვენს მიერ რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონების განვითარების სტრატეგიის, ამბროლაურის მუნიციპალ. და ონის მუნიციპალიტეტის სივრცითი მოწყობის გეგმების მონაცემების საფუძველზე

¹⁷ ონის მუნიციპალიტეტში სათიბებისა და სამოვრების ფართობი ერთად არის ნაანგარიშები

¹⁸ ონის მუნიციპალიტეტში სათიბებისა და სამოვრების ფართობი ერთად არის ნაანგარიშები

3.2.2-ის ცხრილის მონაცემების ანალიზი აჩვენებს მიწის სავარგულების როგორც საერთო რაოდენობის, ასევე ცალკეული სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის წარმოებისათვის უკმარისობას. მაგალითად, ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში ერთ სულ მოსახლეზე მოდის 0,15 ჰა სავარგული (1722: 11186).

გარდა ამ ცხრილში დაფიქსირებული ფართობებისა რეგიონში აღრიცხულია გამოუყენებელი 84 700 ჰა მიწა, ანუ ათვისებული სავარგულების 78%. ეს არის სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებული და მიტოვებული გაბუჩქებულ-გაუხეშებულ-დასარეველიანებული ფართობები. აქედან დეგრადირებულია სათიბების 25% და სამოვრების 10%. გარდა ამისა გამოუყენებელია 1166 ჰა სახნავი მიწა. ეს არის მიგრაციის გამო სოფლად სამუშაო ძალის რაოდენობის შემცირების შედეგი [20].

ამრიგად, მიტოვებული და დეგრადირებული სავარგულების სამეურნეო ბრუნვაში ჩართვა, რითაც შესაძლებელი იქნებოდა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების გაზრდა, რეგიონის სოფლის მეურნეობის მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს.

მცირემიწიანობის პრობლემას ამწვავებს ბუნებრივ-გეოგრაფიული პირობებით გამოწვეული რელიეფის თავისებურებანი (ფრაგმენტაცია, დამრეციანობა, მცირეკონტურიანობა), რაც ხელს უშლის საშუალო და მსხვილი აგრობიზნესის განვითარებას. ეს რეგიონის სოფლის მეურნეობის მეორე მნიშვნელოვანი გამოწვევაა. ამის გამო აქტუალური ხდება რეგიონში ეკონომიკური საქმიანობის დივერსიფიკაცია და მცირე ბიზნესის განვითარებაზე ორიენტაცია.

ცხრილი 2.3.2-დან ჩანს, რომ როგორც მთელს რეგიონში, ასევე ცალკეულ მუნიციპალიტეტებში სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების ძირითადი ნაწილი (66%) გამოყენებულია სათიბებად და სამოვრებად, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ რეგიონში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მიმართულებიდან განვითარების ყველაზე მეტი პოტენციალი გააჩნია მეცხოველეობას. მართლაც მეცხოველეობა რაჭის ეკონომიკის ერთ-ერთი წამყვანი დარგია და, შესაბამისად, მოსახლეობის შემოსავლების მნიშვნელოვანი წყაროა. იგი ძირითადად წარმოდგენილია მსხვილფეხა პირუტყვით და ორიენტირებულია რძისა და ხორცის პროდუქტების წარმოებაზე. რაჭაში წარმოებული ხორცისა და რძის პროდუქტები გამოირჩევა ეკოლოგიური

სისუფთავით, მაღალი კვებითი ღირებულებითა და გემოვანი თვისებებით. რეგიონში მსხვილფეხა პირუტყვის სულადობა 2011 წელს 27 300 შეადგენდა, რაც გაცილებით ნაკლები იყო 2007 წელთან შედარებით (40 000). რეგიონის სოფლებში მოსახლეობას საკუთარი საჭიროებებისათვის ჰყავს 1-2 სული მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი. ადგილი აქვს საქონლის სულადობის კლებას ყოველწლიურად 1500-7000 სულით, რაც ძირითადად სოფლიდან მოსახლეობის მიგრაციით არის გამოწვეული. სათიბებისა და სამოვრების რაოდენობა რეგიონში საქონლის სულადობის გაორმაგების შესაძლებლობას ქმნის [20]¹⁹.

რაჭაში თითქოს არ არის განვითარებული მეღორეობა. ამიტომ ღორის ხორცის შებოლილი ნაწარმი – ლორი, აღიარებული რაჭული ბრენდი, დღეისათვის რეგიონში დეფიციტს წარმოადგენს. ვისაც ერთხელ მაინც გაუსინჯავს რაჭული ლორი, დამეთანხმება, რომ მისი გემო არასოდეს დაავიწყდება. ლორის გამოსაყვანად რაჭველები განსაკუთრებულ ტექნოლოგიას იყენებენ, მის დამზადებას დიდი დრო და განსაკუთრებული პირობები სჭირდება. ლორის წარმოება ტურიზმის განვითარების მნიშვნელოვანი რესურსი უნდა გახდეს. ძალზე მნიშვნელოვანია აგრეთვე ფრინველის ხორცისა და კვერცხის წარმოება. მეფრინველეობის პროდუქცია დღეისათვის საოჯახო მეურნეობებში იწარმოება [20].

რაჭის მუნიციპალიტეტში განვითარებულია მეფუტკრეობა. აქაური თაფლი გამოირჩევა კვებითი და სამკურნალო თვისებებით, რაც გამოწვეულია ხე-მცენარეებისა და ყვავილოვანი მცენარეების მრავალფეროვნებით. სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ 2015 წელს დაიწყო მეფუტკრეობის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ხელშეწყობის სახელმწიფო პროგრამა. პროგრამის მიზანია სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების საფუტკრე მეურნეობების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაუმჯობესება. 2016 წელს ლენტეხის, ცაგერის და ონის მუნიციპალიტეტებში სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს 1200 სკა გადაეცათ.

¹⁹ სტატისტიკის ეროვნული სამსახური ცალკე არ აღრიცხავს რაჭის რეგიონში არც მეცხოველეობის სულადობას და არც მეცხოველეობის პროდუქციას. მაშინ, როდესაც ეს მაჩვენებლები ცალ-ცალკეა აღრიცხული იმერეთის, სამეგრელოს და ზემო სვანეთის, შიდა ქართლის, კახეთის, ქვემო ქართლისა და სამცხე-ჯავახეთის რეგიონებში. რაჭის მეცხოველეობის სულადობის და გადამუშავების პროდუქცია მოქცეულია „დანარჩენი რეგიონების“ მუხლში, რაც, რა თქმა უნდა, არ იძლევა ამ მაჩვენებლების შესახებ საგნობრივი მსჯელობის შესაძლებლობას (დისერტანტი).

მთლიანად პროგრამის ფარგლებში რაჭა-ლეჩხუმის რეგიონის 28 სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივს ჯამში 1901 სკა გადაეცა.²⁰

მეფუტკრეობა, როგორც სამეურნეო საქმიანობა და როგორც კვებითი და სამკურნალო პროდუქტის წარმოება ტურისტული ინტერესის ობიექტს წარმოადგენს. ამიტომ მისი განვითარება ხელს შეუწყობს სოფლის ტურიზმის განვითარებას.

მევენახეობა. რაჭაში მემცენარეობის პრიორიტეტული მიმართულება მევენახეობა, ძირითადად განვითარებულია ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში. ვენახებს აქ მრავალწლიანი ნარგავების (1568 ჰა) 5, 9% ფართობი, ანუ 981 ჰა უჭირავს. მევენახეობა-მეღვინეობა რაჭის მხარეში ისტორიულად მოსახლეობის შემოსავლის მთავარი წყარო იყო. აქაურ ღვინოებს კარგად იცნობდნენ საქართველოშიც და მის ფარგლებს გარეთაც. საბჭოთა პერიოდში აქ მზადდებოდა ნახევრადტკბილი ღვინოების 5 მარკა: „ქართული ღვინო №19 ტვიშის ცილიკოური“, „ქართული ღვინო №20 ხვანჭკარა“, „თეთრა №26“, „ქართული ღვინო №24 ოჯალეში“. რაჭის მუნიციპალიტეტებიდან მევენახეობა-მეღვინეობის თვალსაზრისით უფრო მნიშვნელოვანია ქვემო რაჭა, ანუ ამბროლაურის მუნიციპალიტეტი, რომელსაც ნიადაგურ-კლიმატური პირობების შესაბამისად სამ ძირითად მიკრორაიონად ყოფენ. ესენია: ხვანჭკარა, ბუგეულის და ამბროლაურის მიკრორაიონები[5,].

ხვანჭკარის მიკრორაიონი მდებარეობს რიონის მარჯვენა მხარეს და მოიცავს შემდეგ სოფლებს: სადმელს, ღვიარას, ბოსტანას, ჩორჯოს, ხვანჭკარას, პირველ და მეორე ტოლას, ჭრებალოს, ჟოშხას, ქვიშარს, ჭყვიშს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია რიონის მარჯვენა ნაპირზე მდებარე სოფლები: ჭრებალო, ტოლა, ხვანჭკარა და სადმელი. ამ მიკრორაიონში ძველთაგანვე ამზადდებდნენ სახელგანთქმულ ბუნებრივ ნახევრადტკბილ ღვინოებს, რომელთა დამახასიათებელ სამომხმარებლო თავისებურებას წარმოადგენდა ღვინოში დარჩენილი (დაუდუღარი) ყურძნის შაქარი (3-5 %). მზისადმი ვენახის ექსპოზიციის თვალსაზრისით ხვანჭკარის მიკროზონაში მიწის საუკეთესო ნაკვეთებია ბჯოროული (პირველ ტოლაში), ბახტროული (მეორე ტოლაში), ნაციხური (სადმელში), უკანჭალა (ღვიარაში). რთველი იწყება ოქტომბრის პირველ ნახევარში. ადგილწარმოშობის დასახელების, უმაღლესი ხარისხის, ბუნებრივად ნახევრადტკბილი, განსაკუთრებით სახელგანთქმული ხვანჭკარის ტიპის

²⁰ <http://acda.gov.ge/index.php/geo/news/show/61/145>

ღვინის დასამზადებლად საუკეთესოა ალექსანდროულის და მუჯურეთულის ჯიშის ყურძნები. ალექსანდროულის და მუჯურეთულის ჯიშის ყურძენს ვაზზე შეჭკნობის უნარი ახასიათებს. შეჭკნობა ხელს უწყობს ყურძენში მეტი შაქრის დაგროვებას [2, გვ. 27; 30].

ხვანჭკარა ამ სახელწოდებით 1932 წლიდან იწარმოება. მე-19 საუკუნეში მას „ყიფიანის ღვინოს“ უწოდებდნენ. ამ დროს ხვანჭკარის ღვინოები თავად ყიფიანის ვენახებიდან, გუბერნიის საუკეთესო ღვინოებად ითვლებოდა. სინაზითა და ხავერდოვნებით მას ბურგუნდიულ ღვინოებსაც კი ადარებდნენ მაშინდელი ექსპერტები. 1907 წელს ყიფიანის ღვინომ ბელგიის ქალაქ ოსტენში გამართულ ევროპის ღვინის ფესტივალზე ოქროს გრან-პრი დაიმსახურა. ამის შემდეგ მან დიდი პოპულარობა მოიპოვა როგორც რუსეთის იმპერიაში, ასევე ევროპაში. საქართველოს გასაბჭოების შემდეგ ყიფიანის ღვინოს „ხვანჭკარა“ დაარქვეს. ხვანჭკარა მაღალ შეფასებას იმსახურებდა საერთაშორისო კონკურსებზე, რაც აღინიშნებოდა შესაბამისი ჯილდოებით. 1996წ. შპს „რაჭული ღვინოს“ მიერ წარდგენილმა ხვანჭკარამ 5 ოქრო და ერთი ვერცხლის მედალი დაიმსახურა, ხოლო 2000 წ. ქ სოჭის საერთაშორისო გამოფენაზე კი ოქროს მედალი და „გრან-პრი“ მიიღო. ამავე მიოკრორაიონში ალექსანდროულის და მუჯურეთულის ჯიშის ყურძნებიდან სუფრის მშრალ ღვინოებსაც ამზადებენ.²¹

ზემო რაჭა (ონის მუნიციპალიტეტი) ვენახების ფართობისა და ღვინის ხარისხის მიხედვით ჩამორჩება ქვემო რაჭას. ზემო რაჭის ტერიტორია თითქმის მთლიანად მთაგორიანია. აქ ჰავა შედარებით მკაცრია. ვენახები გაშენებულია დაცულ ხეობებში, ზღვის დონიდან 1000-1200 მეტრის სიმაღლეზე. მევენახეობა-მეღვინეობა გავრცელებულია რიონის მარჯვენა მხარეზე შემდეგ სოფლებში: წესში, სორში, ნიგვზნარაში, შოუბანში და სხვ. რიონის მარცხენა მხარეს მევენახეობა-მეღვინეობა მეტნაკლებად გავრცელებულია შემდეგ სოფლებში: მუხლში, შარდომეთში, ზვარეთში, ზუდალაში და სხვ[5].

საზღვარგარეთის ქვეყნებში – საფრანგეთში, იტალიაში, ესპანეთში, პორტუგალიაში, აშშ-ში, ავსტრალიაში, სამხრეთ აფრიკაში, ახალ ზელანდიაში და სხვ.,

²¹ http://economicracha.blogspot.com/p/blog-page_18.html

სადაც მევენახეობა-მეღვინეობამ განვითარების მაღალ დონეს მიაღწია, მე-20 საუკუნის 90-იან წლებიდან სწრაფი ტემპით ვითარდება ტურიზმის ახალი სახეობა – ღვინის ტურიზმი. ღვინის ტურიზმი არის ვენახებისა და ღვინის ქარხნების დათვალიერება, ღვინის ფესტივალებსა და ღვინისადმი მიძღვნილ სხვა სანახაობებზე დასწრება, რისი სამოტივაციო ფაქტორია ღვინის დეგუსტაცია, სამომხმარებლო თვისებებისა და დამზადების ტექნოლოგიის თავისებურებათა გაცნობა. გამოცდილება ადასტურებს, რომ ღვინის ტურიზმი წარმოადგენს მრავალფეროვანი და დაუვიწყარი შთაბეჭდილებების მიღების აქტივობას, რაც ტურისტს უქმნის სოფლის, მხარის, რეგიონის, ქვეყნის გაცნობის საუკეთესო პირობებს. ამასთან ღვინის ტურისტული აქტივობის პროცესში იქმნება დამატებული ღირებულება, მაშასადამე – დანიშნულების ადგილის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხელშემწყობი ფაქტორები [57, გვ.1325].

მევენახეობა-მეღვინეობის სფეროში მდიდარი გამოცდილების, საუკეთესო ღვინოების წარმოების შესაძლებლობების, ღვინის დამზადების ორიგინალური ტექნოლოგიის და სტუმართმოყვარეობის ტრადიციული წესების კომპლექსი ქმნის რაჭაში ღვინის ტურიზმის განვითარების უნიკალურ პირობებს.

მეხილეობა გავრცელებულია როგორც ამბროლაურის, ასევე ონის მუნიციპალიტეტში. ხილის ძირითადი სახეებია ვაშლი, მცირე რაოდენობით მსხალი, კომში, ქლიავი, ატამი, ბალი, ალუბალი, და შინდი. ონის მუნიციპალიტეტში, გარდა ამ ხილისა, რეკომენდებულია კენკროვანების – ჟოლოს, მოცხარის, მაცვლის მოყვანა. საუკეთესო სამომხმარებლო თვისებებით ხასიათდება რაჭული კაკალი და თხილი. მეხილეობას დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს სოფლის ტურიზმის განვითარების კონტექსტში. სარეალიზაციო ბაზარი კენკროვანი კულტურებისთვის შეიძლება იყოს ტურისტული სეზონი – ივნისი – სექტემბერი[2, გვ. 27].

ერთწლიანი კულტურებიდან ამბროლაურისა და ონის მუნიციპალიტეტებში გავრცელებულია სიმინდი, ლობიო და კარტოფილი. აქედან კარტოფილს ონის მუნიციპალიტეტში ნათესი ფართობების 70% უკავია. მაღალმთიან სოფლებში გლოლაში, ჭიორაში პრიორიტეტული კულტურაა კარტოფილი, რომელიც ჰექტარზე საშუალოდ 9 ტონა მოსავალს იძლევა. მარცვლეული კულტურებიდან რეგიონში ძირითადად სიმინდი და ლობიო მოჰყავთ[20, გვ.13-14].

ამრიგად, ჩატარებული დემოგრაფიული, ცხოვრების დონისა და სოციალური უზრუნველყოფის, ჯანმრთელობის დაცვის, განათებისა და კულტურის და ეკონომიკური განვითარების მდგომარეობის შესწავლის საფუძველზე შესაძლებელი გახდა რაჭის სოციალურ-ეკონომიკური პირობებისა და რესურსების შეფასება ტურიზმის განვითარების თვალსაზრისით. ამ შეფასებით გამოიკვეთ რაჭის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხელშემწყობი და ხელშემშლელი ფაქტორები (გამოწვევები). ხელშემწყობი ფაქტორებია:

- სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მდიდარი ტრადიციები;
- უნიკალური ენდემური ჯიშის ყურძნისა და ღვინის წარმოების შესაძლებლობა;
- სათიბ-საძოვრების დიდი რესურსი და, შესაბამისად მეცხოველეობის განვითარების შესაძლებლობა;
- ადგილობრივი წარმოების სასურსათო პროდუქტების მაღალი კვებითი და საგემოვნო თვისებები და ეკოლოგიური სისუფთავე.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მთავარი გამოწვევებია:

- რთული დემოგრაფიული ვითარება, კერძოდ, მოსახლეობის კლების ტენდენცია;
- ცხოვრების დაბალი დონე და სიღარიბის მაღალი მაჩვენებელი;
- არახელსაყრელ კლიმატურ პირობებში ავადმყოფთა სამედიცინო მომსახურების სირთულე;
- მოსწავლეთა წილის კლება ქვეყნის საერთო მაჩვენებელთან შედარებით;
- სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ნატურალური ხასიათი და ბაზარზე (სასაქონლო წარმოებაზე) ნაკლებად ორიენტირებულობა;
- მემცენარეობის დაბალი პროდუქტულობა, დაუმუშავებელი, მიტოვებული და დეგრადირებული მიწის ფართობების ზრდის ტენდენცია.

2.4. რაჭის ტურიზმის ინფრასტრუქტურის არსებული მდგომარეობის ანალიზი

ტურისტული ინფრასტრუქტურული რესურსების უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია განთავსების საშუალებები. მოგზაურთა უზრუნველყოფა ღამის გასათევი საშუალებებით მსოფლიოს უძველესი მომსახურების ფორმაა. ამას ადასტურებს სხვადასხვა ერებში დღემდე მკვიდრად შემორჩენილი ტრადიცია, რომლის მიხედვით საცხოვრებელი სახლის აუცილებელ კომპონენტს წარმოადგენს

სტუმრის ღამის გასათევად განკუთვნილი სპეციალური ადგილი - „სასტუმრო ოთახი“, რომელიც გახდა თანამედროვე სასტუმროს პროტოტიპი. მიუხედავად იმისა, რომ „სასტუმროს ოთახმა“, ვიდრე თანამედროვე ინდუსტრიული სასტუმროს დონემდე მიაღწევდა განვითარების ხანგრძლივი პროცესი გაიარა, მაინც შეინარჩუნა არსობრივი თავისებურება: სასტუმრო ოთახის ცალკე გამოყოფის მთავარი აზრი ის არის, რომ უზრუნველყოფილი იქნეს სტუმრის განსაკუთრებული, განსხვავებული, უფრო კომფორტული ღამისთევა. ხოლო როგორც ჩარლზ რ. გელდენერი და ჯ. ბ. ბრენტ რითჩი წერენ: ტურიზმის ბიზნესის წარმატებისათვის აუცილებელია, რომ ტურისტის საცხოვრებელი უზრუნველყოფდეს ისეთ პირობებს, როგორსაც ელოდება მისი მომხმარებელი. როდესაც მომხმარებლის მოლოდინი დაკმაყოფილდება, ან გაკეთდება იმაზე მეტი, ვიდრე იგი ელოდება, იქმნება ბიზნესის პროცესის განმეორების, ანუ ტურისტული ბიზნესის განხორციელების ადგილის კვლავ წვევის და ქმედითი რეკლამის წარმოების რეალური საფუძველი [32, გვ. 241].

ამბროლაურისა და ონის ტურისტული ცენტრების მონაცემებით, ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში, 2018 წლისათვის ფუნქციონირებს 72 საოჯახო სასტუმრო. აქედან 28 სასტუმრო ქ. ამბროლაურში მდებარეობს, ხოლო 44 - სოფლებში. განთავსების საშუალებების საერთო რაოდენობა ონის მუნიციპალიტეტში შეადგენს 34-ს. აქედან 5 სასტუმროა, ხოლო 29 - საოჯახო სასტუმრო.

სოფლის ტურიზმში განთავსების საშუალება აუცილებლად უნდა იყოს ფერმერის (გლეხის) საცხოვრებელი სახლი, ან მისი ნაწილი. ამას მოითხოვს კლასიკური სოფლის ტურიზმის კონცეფცია. ამ სახლის არქიტექტურა, კონსტრუქცია და საყოფაცხოვრებო აღჭურვილობა მაქსიმალურად უნდა შეესაბამებოდეს ღამისთევისათვის საჭირო მოთხოვნილებებს.

სოფლის ტურიზმის განხორციელებისათვის საჭირო განთავსების საშუალებების დახასიათებისათვის შეიძლება გამოვიყენოთ მსოფლიო ტურიზმის ინდუსტრიაში აღიარებული სისტემა – B&B Breakfast – („საწოლი და საუზმე“). იგი განთავსების ორგანიზაციისა და ტექნოლოგიის მიხედვით შეესაბამება სოფლის ტურიზმს, როგორც მცირე ბიზნესის სექტორს. B&B-ის მესაკუთრეები იმავე სახლში ცხოვრობენ, რომელშიც სტუმართა განთავსება ხდება. B&B ნებისმიერი ასაკის ტურისტს სთავაზობს იმის შესაძლებლობას, რომ უშუალოდ გაეცნოს აქამდე უცნობი

ადგილების მკვიდრთა ტრადიციებს, ყოფა-ცხოვრებას. B&B –ის მფლობელი მისი საკუთრების მიმდებარე ტერიტორიის საუკეთესო დამცველია მთელი ქვეყნის მასშტაბით. მას აქვს ადგილის ისტორიული მემკვიდრეობის გადარჩენის მოტივიც და პოტენციალიც [32, გვ. 165-166].

სოფლის ტურიზმში B&B – სისტემის განხორციელების ბაზას წარმოადგენს სოფლის საცხოვრებელი ფონდი – გლეხთა (ფერმერთა) საკუთრებაში არსებული სახლები. აქედან გამომდინარე, ამ ფონდის თანამედროვე მდგომარეობისა და ტურისტთა მოთხოვნილებებისადმი მისი შესაბამისობის განსაზღვრას არსებითი მნიშვნელობა აქვს სოფლად ტურიზმის განვითარებისათვის. რაჭის რეგიონის სოფლებში არსებული საცხოვრებელი სახლების მნიშვნელოვანი რაოდენობა, შეიძლება წარმატებით იქნეს გამოყენებული ტურისტთა განთავსებისათვის, როგორც არის ძველად გავრცელებული კოშკები, ციხე-სახლები და დუროიანი ნაგებობები, რომელთაც თავდაცვით ფუნქციასთან ერთად საცხოვრებლის ფუნქციაც ჰქონდათ. ტურისტები დიდ ინტერესს იჩენენ ასეთი სახლებისადმი და სიამოვნებით თანხმდებიან აქ დაბინავებაზე. მაგრამ, სამწუხაროდ, რაჭაში მხოლოდ თითო-ოროლა ასეთი სახლია შემორჩენილი.

დუროიანი ციხესახლი

სურ. 3.4.1 დუროიანი ციხე-სახლები

რაჭის სოფლებში დღეისათვის საცხოვრებლის ფართოდ გავრცელებულ არქიტექტურულ ტიპს წარმოადგენს ხის ჭვირულაივნიანი²² სახლი. ჭვირულაივნიანი სახლების მხატვრული გაფორმება ძირითადად მიღწეულია ხის აივნის არსებობით. რაჭაში ბევრია ასეთი სახლები, კერძოდ სოფ. გომში, ძეგლევში, ლაგვანთაში, შეუბანში, სომიწოში, ონჭევში, ღუნდოში, ფარახეთში, შქმერში, ქორთაში, სამთისში და სხვ. ხშირ შემთხვევაში სოფლის მთელი უბანი ჭვირულაივნიან სახლებს უჭირავს. ასეთი უბნებით გამოირჩევა სოფ. სორგითი, კვაშხიეთი, ხეითი, ზვარეთი, ჭიბრევი, ქვემო ბარი და სხვ. [18, გვ. 130-133].

²² სიმეტრიის კანონზომიერების დაცვით თხელ ფიცარზე ამოხერხილი ორნამენტული ელემენტების და სიმბოლური სახეების მწყობრი ერთობლიობა

სურ. 3.4.2 ხის ჭვირულაივნისანი სახლები

ხის სახლს ტურისტთა განთავსების საშუალებად გამოყენების კონტექსტში, ჩვენი თვალსაზრისით, გარკვეული უპირატესობა გააჩნია ქვითკირის სახლთან შედარებით:

- ჯერ ერთი, ადამიანთა გარკვეული ნაწილი თვლის, რომ ხის სახლი „სუნთქავს“ და ამიტომ უზრუნველყოფს ჯანმრთელობას. აქედან გამომდინარე, ეს ადამიანები ამჯობინებენ ხის სახლში ცხოვრებას;
- ხის სახლის სასტუმრო მიზნებისათვის ადაპტირება გაცილებით უფრო ადვილია და არ მოითხოვს დიდ დანახარჯებს;
- ხის სახლის გადატანა ერთი ადგილიდან სხვა, უფრო სასურველ ადგილზე გაცილებით უფრო იოლია.

აღნიშნულიდან გამომდინარე არსებული საცხოვრებელი ფონდის ტურისტთა სასტუმროებად მოწყობა, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ არ ხერხდება ქვითკირის სახლის სასტუმროდ მოწყობა. სახლის მეპატრონეებთან (საოჯახო სასტუმრო - „მხატვრის სახლი“ ონში) ინტერვიუმ დაგვანახა, რომ ისინი დიდ ყურადღებას უთმობენ ნაგებობის როგორც ექსტერიერის, ასევე ინტერიერის თანამედროვე სტილში გადაწყვეტას. გადაკეთების დროს აქცენტი გაკეთდა რაჭული ეთნოგრაფიული გარემოს შექმნაზე. სასტუმროს მფლობელია ხეზე კვეთის ოსტატი თეიმურაზ გუგეშაშვილი და მისი მეუღლე, მხატვარი ელენე მაგრაქველიძე. სასტუმროს ერთი ნაწილი განთავსებულია ქვითკირის ორსართულიან შენობაში, რომლის ხის აივნები გაფორმებულია გრეხილტანიანი სვეტებით, ჭვირული ფარდებით და მოაჯირებით. ერთ-ერთ ოთახში განთავსებულია აგურითა და ფიქალით მოპირკეთებული ბუხარი. ოთახი გაწყობილია ტრადიციული რაჭული ხის ავეჯით (სამფეხა სკამები, სუფრის ოთხფეხა სკამები, სამფეხა მაგიდები, „ტაბლები“, საოჯახო გრძელი მერხები ანუ „საჯალაბო სკამები“ და სხვ.). სასტუმროს ეზოში დაგებულია ქვაფენილი, მოწყობილია წყარო. ბიზნესის გაფართოებამ მოითხოვა მეორე სახლის რეაბილიტაცია ეზოში. ეს სახლი გადმოუტანიათ წინა თაობის წარმომადგენლებს გასული საუკუნის 50-იან წლებში სოფ. ცხმორიდან. ხის ავეჯით გაწყობილ პირველ სართულზე ღვინის დარბაზია მიწაში ჩაფლული ქვევრებით. სასტუმროს მოსაწყობად ყველა სახის ხის ნაკეთობა მფლობელისა და მისი შეგირდების ხელითაა დამზადებული. სასტუმროს ვიზიტორებს შესაძლებლობა აქვთ ნახონ და მონაწილეობა მიიღონ ტრადიციული რაჭული ღორის გამოყვანაში, პურის გამოცხობაში, ყურძნის დაწურვის პროცესში, ისწავლონ ხეზე კვეთა, ქსოვა და სხვ. მასპინძლებს შეუძლიათ სტუმრის მომსახურება რაჭის ბუნებრივ- ისტორიული ღირსშესანიშნაობების მონახულების და ველოტურიზმის მოწყობის სფეროში.

ონის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე 77 საცხოვრებელი სახლი არქიტექტურულად და კონსტრუქციული თვალსაზრისით საინტერესო ნაგებობებია, რომელთაგან 3 სახლი აღიარებულია „კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებად“. (ესენია საცხოვრებელი სახლები სოფ. ღებში, ონსა და უწერაში. ტურისტთა მომსახურების ხარისხზე დიდ გავლენას ახდენს მასპინძელი ოჯახის კარ-მიდამოს მდგომარეობა. იმავე წყაროს მიხედვით ონის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე

დაფიქსირებულია სანიმუშოდ მოწყობილი 4 კარ-მიდამო. ესენია: ივლიანე ჩლაიძის კარ-მიდამო (სოფ. ქვემო ბარი), ქიშვარდი გაგნიძის კარ-მიდამო (სოფ. ირი), გოგლიძეების კარ-მიდამო (სოფ. ქორთა) და წულუკიძეების კარ-მიდამო (ონი) [18, გვ.130-141].

ამდენად, რაჭის რეგიონში სოფლის საცხოვრებელი ფონდის ტურისტთა განთავსების საშუალებებად გამოყენების ფართო შესაძლებლობა არსებობს.

ონის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ტურიზმის განვითარების კონტექსტში საინტერესო ობიექტს წარმოადგენს სოფელი გონა. ეს არის მუნიციპალიტეტის უკიდურეს ჩრდილოეთში, კავკასიონის მთავარი წყალგამყოფი ქედის სამხრეთ კალთაზე, მდინარე რიონის მარცხენა შენაკადის, მდინარე ჩვეშურის ნაპირზე, ზღვის დონიდან 1680 მეტრზე, ონიდან 39 კილომეტრით დაცილებული დასახლება. სოფელი გონა დღეს მთელს სამეზობლოსთან დაკავშირებულია მდინარე ჩვეშურას ხეობაში გამავალი ვიწრო გრუნტიანი გზით. გონა ზამთრობით სრულიად დაცლილია მოსახლეობისგან, რაც სხვა ფაქტორებთან ერთად უგზოობითაც არის გამოწვეული, მაგრამ ზაფხულობით მოსახლეობა ბრუნდება და საინტერესო სასოფლო სამუშაოებს ეწევა: ამუშავენს მიწას, საძოვრებზე უვლის საქონელს. ასეთი „მომთაბარეობრივი“ ცხოვრება ტურისტულ ინტერესს უნდა წარმოადგენდეს. ამ ინტერესის ზრდას ხელს უწყობს კავკასიონის ქედის განუმეორებელი სილამაზის ხედები. სოფელში ჯერ კიდევ შემორჩენილია შუა საუკუნეების ხუროთმოძღვრების ძეგლი – დარბაზული ტიპის ეკლესია, რომელიც ორიგინალური არქიტექტურით ხასიათდება. გონამდე გზის პრობლემის გადაწყვეტით საქართველო, კერძოდ რაჭის მხარე, კიდევ ერთი საინტერესო ტურისტული ობიექტით გამდიდრდებოდა²³.

²³ <https://www.ambebi.ge> ›

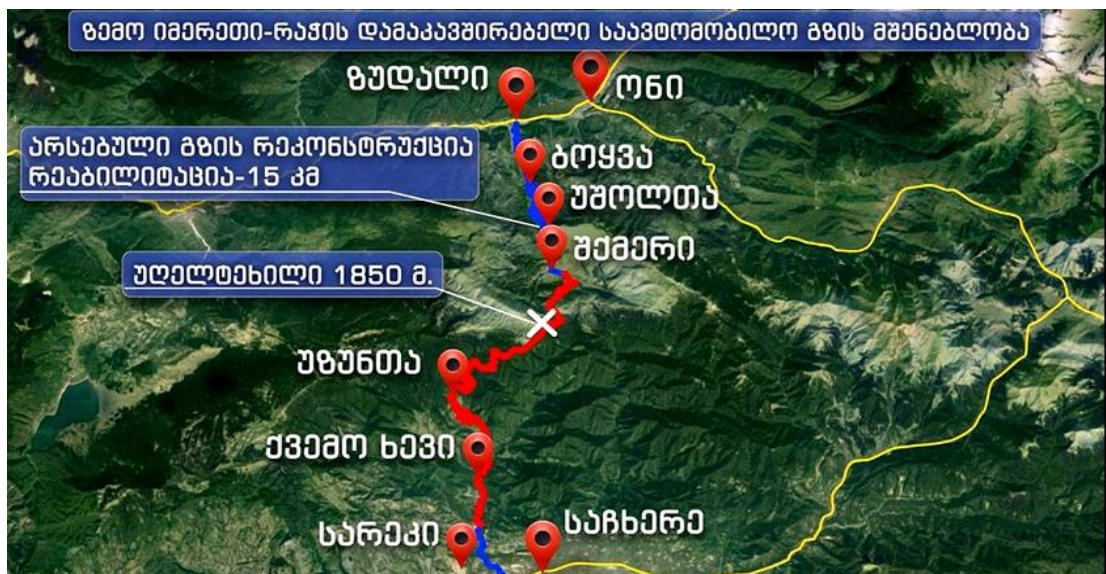

სურ. 2.4.3 სოფელი გონა

სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა. ონის მუნიციპალიტეტის სოფლების განვითარებისთვის დიდი მნიშვნელობა ექნება საჩხერე-ონის დამაკავშირებელ შიდასახელმწიფოებრივი საავტომობილო გზის გაყვანას. ეს გზა შეამცირებს თბილისიდან ონამდე სავალ მანძილს, ხელს შეუწყობს გზისპირა სოფლების, მათ შორის შქმერისა და მრავალძალის ეკონომიკურ განვითარებას [18, გვ.10-14].

ზემო იმერეთი-რაჭის დამაკავშირებელი ახალი გზა თბილისიდან ონამდე მანძილს დაახლოებით 75 კმ-ით, ხოლო მგზავრობის დროს თითქმის 2 საათით შეამცირებს. ახალი გზა გაივლის დასახლებულ პუნქტებს – სარეკს, ქვემო ხევს, უზუნთას, ხარისთვალს, შქმერს, უშოლთას, ბოყვას, კვაშხიეთს, ზუდალს და შეუერთდება ამბლორაული-ონის უკვე არსებულ საავტომობილო გზას. ახალი გზა ონიდან 5 კმ-ით, ხოლო ამბროლაურიდან 20 კმ-ით იქნება დაშორებული. უზუნთაიდან შქმერამდე გზა საუღელტეხილო (ზღვის დონიდან 1850 მეტრი) მონაკვეთს გაივლის. გზის მშენებლობის დასრულება 2020 წლისთვისაა დაგეგმილი, თუმცა, შესაძლოა, ვადამ 1 წლით გადაიწიოს.²⁴

²⁴ <https://mtisambebi.ge>

რუკა 2.4.1 ზემო იმერეთი-რაჭის დამაკავშირებელი საავტომობილო გზის მშენებლობა

უგზოობა წარმოადგენს ტურიზმის განვითარებისათვის ხელშემშლელ ფაქტორს, რამდენადაც ტურისტული ადგილის მისაწვდომობა მნიშვნელოვანი ფაქტორია ტურისტის გადაწყვეტილების მიღებისას - მოინახულოს მისთვის სასურველი ესა თუ ის ადგილი.

ონის მუნიციპალიტეტის გზათა ქსელი მოიცავს შიდასახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ორ მაგისტრალს. ერთი მათგანი მიუყვება მდინარე რიონის და მდინარე ჭანჭახის ხეობებს, ხოლო მეორე - მდინარე ჯეჯორას ხეობას. მაგისტრალების საერთო სიგრძე 83 კილომეტრია და დაფარულია ასფალტით ან ბეტონით. გარდა ამისა მუნიციპალიტეტის გზათა ქსელი აერთიანებს 200 კილომეტრამდე ადგილობრივი მნიშვნელობის გზებს, რომლებიც ერთმანეთთან აკავშირებს მდინარეთა ხეობებში განთავსებულ სოფლებს. ადგილობრივი გზების დიდი ნაწილი არ არის მოასფალტებული. ეს უარყოფით გავლენას ახდენს ადგილობრივი მოსახლეობისა და ტურისტების მობილურობაზე. რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროს ინიციატივით ონის მუნიციპალიტეტს 2019 წელს რეგიონული ფონდიდან გამოეყო 2,5 მილიონზე მეტი ლარი, აქედან ონის ქუჩებისა და

საზოგადოებრივი სივრცეების კეთილმოწყობას მოხმარდება 1,5 მილიონ ლარამდე, ხოლო მუნიციპალიტეტის სოფლების ბარისა და მრავალძალის გზების მოასფალტებას – 1,1 მილიონამდე ლარი. არსებით გაუმჯობესებას მოითხოვს მოქმედი ავტოსადგურები. ამასთან უნდა აღინიშნოს, რომ უკანასკნელ პერიოდში მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდა შიდა გზები მუნიციპალიტეტის ცენტრსა და მის სოფლებს - მრავალძალს, შქმერს, ღებს, გლოლასა და შოვს შორის, რაც სასიკეთოთ მოქმედებს ტურიზმის განვითარებაზე²⁵.

ონის მუნიციპალიტეტი დღეს მხოლოდ ერთი გზით არის დაკავშირებული საქართველოს სახელმწიფოს მიერ კონტროლირებად ტერიტორიასთან. ცხინვალის ტერიტორიის ოკუპაციის გამო დროებით არ მოქმედებს გუფთა-ონის გზა, რომელიც რეგიონს უმოკლესი მანძილით აკავშირებდა თბილისთან. ონის მუნიციპალიტეტი დღეს ამბროლაურის მუნიციპალიტეტთან დაკავშირებულია ალპანა-მამისონის შიდასახელმწიფოებრივი გზით, რომელიც რიონის ვიწრო ხეობაში გადის. გზა ზიანდება მდინარის მოქმედებით და ყოველწლიურად საჭიროებს შეკეთებას [18, გვ. 10-14].

რაჭა და სვანეთი დღესაც იყენებს უძველესი სატყეო გზებისა და ბილიკების შემორჩენილ ნაწილებს. ეს გზები ძირითადად ქედებს მიუყვებოდა, რადგანაც ხეობები ხშირად გაუვალი და საშიში იყო იქ მოზინადრე ნადირის გამო. რაჭისა და სვანეთის დამაკავშირებელი ეს ბილიკები დღეს ტურისტული მიმზიდველობით გამოირჩევა და ტრანსკავკასიური ბილიკის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს. მისი მნიშვნელობა საცხენოსნო, საფეხმავლო, სამონადირეო და ეკოტურიზმის განვითარებისათვის კიდევ უფრო გაიზრდება მომავალში [17, გვ.15].

განთავსების საშუალებების, როგორც ტურიზმის ინფრასტრუქტურული რესურსების შესაბამისობა თანამედროვე მოთხოვნებთან არსებითად არის დამოკიდებული კომუნალური ინფრასტრუქტურული რესურსების ისეთ კომპონენტებზე, როგორცაა წყალმომარაგება, კანალიზაცია, ენერგომომსახურება, გაზიფიკაცია, ნარჩენების მართვა და დასუფთავება.

წყალმომარაგება რეგიონში ხორციელდება წყალგაყვანილობის სისტემისა და წყლის ინდივიდუალური მოპოვების გზით – ქებითა და ბუნებრივი წყაროებით.

²⁵ # @ www.oni.gov.ge

ცენტრალური წყალგაყვანილობის სისტემებით სარგებლობს მუნიციპალიტეტის ცენტრებისა და სხვა დასახლებების მოსახლეობის დიდი ნაწილი [20, გვ. 18].

კანალიზაცია - საინჟინრო ნაგებობების, მოწყობილობის და სანიტარული ღონისძიებების კომპლექსის გამოყენება დაბინძურებული ჩამონადენი წყლების შეგროვების, დასახლებული ადგილებიდან გატანის, გასუფთავებისა და გაუვნებლობისათვის, საქართველოს სოფლებისათვის, მათ შორის რაჭის სოფლებისათვის, ჯერ კიდევ გადაუწყვეტელ პრობლემად რჩება. ამის გამო ხელი ემლება სოფლად თანამედროვე ცივილიზებული საყოფაცხოვრებო პირობების შექმნას და გართულებულია ადამიანთა ჯანმრთელობის დაცვის უზრუნველყოფა. საკანალიზაციო სისტემები გამოყენებულია მხოლოდ რეგიონის მუნიციპალიტეტის ცენტრებში. ქ. ამბროლაურში ასეთი სისტემით სარგებლობს მოსახლეობის 60%, ხოლო ონში -100% [20, გვ.19].

2019 წელს ამბროლაურის მუნიციპალიტეტს განვითარების რეგიონული ფონდიდან ექვსი პროექტი დაუფინანსდა 4 მილიონამდე ლარით. აქედან კანალიზაციის მოწყობას მოხმარდება 1 მილიონამდე ლარი.²⁶

რაჭის რეგიონის სოფლები, ონის მუნიციპალიტეტის რამდენიმე მაღალმთიანი სოფლის გარდა მთლიანად არის ელექტროფიცირებული. რეგიონში მწვავედ დგას გაზიფიკაციის პრობლემა. ბუნებრივი აირით სარგებლობს მხოლოდ ქ. ამბროლაურის მოსახლეობა[2, გვ. 29].

ნარჩენების მართვა რაჭის რეგიონის განსაკუთრებულ გამოწვევათა რიცხვს მიეკუთვნება. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ფუნქციონირებს მხოლოდ ერთი მოწესრიგებული ნაგავსაყრელი, იგი შემოდობილია, აღჭურვილია ნაგავსაყრელის შესაბამისი რენდერით, ამკრძალავი ნიშნით, მანქანა-მექანიზმების ფარდულითა და ელექტროგაყვანილობით [2, გვ 23-24]. მიუხედავად ყოველივე ამისა ნაგავსაყრელზე განხორციელებული ნარჩენების მართვის ტექნოლოგიური პროცესი ვერ აკმაყოფილებს დღეისათვის წაყენებულ მოთხოვნებს. ანალოგიური სიტუაციაა ონის მუნიციპალიტეტში, რომელსაც გააჩნია მუნიციპალური ნაგავსაყრელი. იგი მდებარეობს მდინარეების რიონისა და ჯეჯორას შესართავთან. აქ განხორციელებული

²⁶ #@ambrolaurimunicipality

ტექნოლოგიური ოპერაციები ძირითადად შეესაბამება გარემოსდაცვით მოთხოვნებს, მაგრამ ვერ უზრუნველყოფენ ნარჩენების მართვის თანამედროვე მსოფლიო სტანდარტების მოთხოვნებს. დაგეგმილია ამ ნაგავსაყრელის გაუქმება, როცა ექსპლუატაციაში შევა თერჯოლის მუნიციპალიტეტის სოფ. ჭოგნარში მშენებარე რეგიონული ნაგავსაყრელი (2019), რომელიც უნდა მოემსახუროს რაჭა-ლეჩხუმის, ქვემო სვანეთის და იმერეთის მუნიციპალიტეტებს [20, გვ.19-20].

რაჭას საფრთხეს უქმნის ყოფილი დარიშხანის მომპოვებელი და გადამამუშავებელი საწარმოების ტერიტორიაზე დაგროვილი დარიშხანშემცველი ნარჩენები. გაძნელებულია სოფლებში სტიქიურად მოწყობილი ნაგავსაყრელების გასუფთავება გზების მოუწყვრიველობის გამო [2, გვ.23].

საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა. რაჭის მუნიციპალიტეტებში დაფუძნებულია ფიჭური კავშირგაბმულობის მობილური ქსელების – მაგთის, ჯეოსელისა და ბილაინის ტექნოლოგიაზე, ამასთან ერთად ფუნქციონირებს კომპანია სილქნეტი. ინტერნეტით მომსახურება ძირითადად ხორციელდება მობილური ქსელების, სატელიტური თეფშების და სილქნეტის გამოყენებით. მაგრამ რეგიონის მთელი ტერიტორია არ არის მოცული ინტერნეტქსელით. სატელევიზიო და რადიო გადაცემების მიღებისათვის გამოყენებულია ტელეანტენები და სატელიტური თეფშები. რაჭის არ არის დგილობრივი ტელევიზია [2, გვ. 26].

ტურიზმის საქმიანობასთან უშუალოდ დაკავშირებული სხვა ინფრასტრუქტურული სფეროებიდან უნდა აღინიშნოს საბანკო საქმე, ვაჭრობა, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების, მათ შორის ავტომობილების რემონტი. ონსა და ამბროლაურში ფუნქციონირებს კომერციული ბანკები. ამასთან ერთად, ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში საქმიანობენ მიკროსაფინანსო ორგანიზაციების ფილიალები [18, გვ.24].

რეგიონის ტურისტული ინფრასტრუქტურის არსებული მდგომარეობის ანალიზის შედეგად დადგინდა:

- რაჭის სოფლებში არსებული საცხოვრებელი ფონდის დიდი ნაწილი ტურისტული თვალსაზრისით წარმოადგენს საინტერესო ნაგებობას;
- აუცილებლობას წარმოადგენს საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი ადგილების უზრუნველყოფა კანალიზაციით. ნაგავსაყრელებზე განხორციელებული

ნარჩენების მართვის ტექნოლოგიური პროცესი ვერ აკმაყოფილებს დღეისათვის დადგენილ მოთხოვნებს;

- რეგიონის მთელი ტერიტორია არ არის მოცული ინტერნეტქსელით, არ არის ადგილობრივი ტელემაუწყებლობა;
- ადგილობრივი მნიშვნელობის გზების დიდი ნაწილის მდგომარეობა არაადაკმაყოფილებელია.

მეორე თავის დასკვნები

1. რაჭის რელიეფი გამოირჩევა დიდი დიდი დანაწევრებულობით. რომელიც ქმნის კარგ პირობებს ექსტრემალური ტურიზმისათვის;
2. რაჭის ჰავა თავისი კლიმატოლოგიური მახასიათებლების გამო იძლევა კომფორტული რეკრეაციის შესაძლებლობას;
3. ბუნებრივი პირობებიდან განსაკუთრებით არის აღსანიშნავი ხელუხლებელი ტყეები და ჰიდროლოგიური რესურსები;
4. მდიდარი კულტურულ-ისტორიული რესურსები ქმნიან რაჭის კულტურულ-ისტორიულ ტურისტულ რესურსს;
5. გამოიკვეთარაჭის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ხელშემწყობი და ხელშემშლელი ფაქტორები.

ხელშემწყობი ფაქტორებია:

- სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მდიდარი ტრადიციები;
- უნიკალური ენდემური ჯიშის ყურძნისა და ღვინის წარმოების შესაძლებლობა;
- სათიბ-სამოვრების დიდი რესურსი
- ადგილობრივი წარმოების სასურსათო პროდუქტების ეკოლოგიური სისუფთავე.

ხელშემშლელი ფაქტორებია:

- რთული დემოგრაფიული ვითარება
- ცხოვრების დაბალი დონე და სიღარიბის მაღალი მაჩვენებელი;
- სამედიცინო მომსახურების სირთულე;
- ადგილობრივი მნიშვნელობის გზების მოუწესრიგებლობა
- სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების მოუწესრიგებლობა
- ინტერნეტქსელებთან წვდომის სირთულე

თავი III. რაჭის სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების განვითარების კონცეფციის ფორმირების მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები

3.1. სოფლის ტურიზმის არსებული მდგომარეობის კომპლექსური ანალიზი

რაჭის ბუნებრივი გარემოს, კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობის, ინფრასტრუქტურის, როგორც ტურისტული რესურსის და რაჭის სოციალ-ეკონომიკური გარემოს ანალიზმა გვიჩვენა, რომ სოფლის ტურიზმის განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორები, დღევანდელი სახელმწიფო ეკონომიკურ-პოლიტიკური აქტივობის პირობებში, არ შეიძლება მიჩნეული იყოს დაუძლეველ ბარიერად და შესაძლებელია მათი გადალახვა.

რაჭა-ლეჩხუმის და ქვემო სვანეთის რეგიონის განვითარების სტრატეგია, რომელშიც შეფასებულია რეგიონის დღევანდელი ეკონომიკური მდგომარეობის ფუნდამენტური მაჩვენებლები და ჩამოყალიბებულია სამომავლო მიზნები და ამოცანები, ითვალისწინებს ტურისტული ინდუსტრიის ადგილობრივი შესაძლებლობების შესწავლისა და გამოვლენის საფუძველზე რეგიონში ტურიზმის კომპლექსურ განვითარებას, კერძოდ:

- ტურიზმის სხვადასხვა სახეების განვითარებისათვის ხელშეწყობას;
- ტურიზმისა და ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარებაში ადგილობრივი მოსახლეობის ჩართულობის დონის გაზრდას;
- ახალი ტურისტული პოტენციალის მქონე ობიექტების გამოვლენას;
- ტურისტული მომსახურების ხარისხის ამაღლებისათვის ხელშეწყობას;
- ტურისტული მომსახურების ობიექტებში მომუშავე პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებას;
- ტურისტულ მომსახურებასთან უშუალოდ დაკავშირებული ადგილობრივი ნაციონალური, ეკოლოგიურად სუფთა და საერთაშორისო ცნობადობის რაჭული ღვინოებისა და ლორის პოპულარიზაციას და წარმოებისათვის მხარდაჭერას [20, გვ34-35].

წინასწარ უნდა აღინიშნოს სოფლის ტურიზმის სოციოლოგიური გამოკვლევის არსებითი ხასიათის გამოწვევის შესახებ, რაც გამოიხატება განთავსების საშუალებების კლასიფიკაციის სირთულეში. მწყობრი, ადვილად საიდენტიფიკაციო კრიტერიუმზე

დაფუძნებული განთავსების საშუალებების კლასიფიკაცია, გარდა იმისა, რომ გაადვილებდა განთავსების საშუალებებით მომსახურების ხარისხის შეფასებას, ხელს შეუწყობდა განთავსების შესახებ საიმედო სტატისტიკური მონაცემების შექმნასაც.

სოფლის ტურისტული მომსახურების ხარისხის უზრუნველყოფისთვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს განთავსების საშუალებების ხარისხის მართვას, ამისათვის კი, პირველ ყოვლისა, საჭიროა შესაბამისი ნორმატიული დოკუმენტის არსებობა, რომლის საფუძველზეც განხორციელდება ობიექტის ხარისხობრივი მახასიათებლების შეფასება.

სოფლის ტურისტული ბიზნესის ხელშეწყობის თვალსაზრისით ბიოლოგიურ მეურნეობათა ასოციაცია „ელკანას“ მიერ, შვეიცარიის განვითარებისა და თანამშრომლობის სააგენტოს (SDC) ხელშეწყობით, სტანდარტიზაციისა და სერთიფიკაციის სფეროში საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად დამუშავდა მეწარმე სუბიექტის სტანდარტი - „ოჯახური სასტუმრო სახლები სოფლად და პატარა ქალაქებში“ ძირითადი დებულებები (მსტ 20545291-002-2008). სტანდარტი გათვალისწინებულია მხოლოდ იმ სასტუმრო სახლებისათვის, რომლებიც ძირითადად სოფლის ტურიზმის სფეროში ფუნქციონირებენ, ეს არის ძირითადი დოკუმენტი, რომლის საფუძველზე შეფასებული უნდა იყოს სოფლის ტურისტთა განთავსების საშუალება. სტანდარტით გათვალისწინებულია სასტუმრო სახლების მომსახურების კატეგორიზაცია. ოჯახური სასტუმრო სახლი, რომელიც შეესაბამება მომსახურების მინიმალურ მოთხოვნებს, ითვლება „სტანდარტად“. მომსახურების შედარებით მაღალი დონის შემთხვევაში სასტუმრო სახლების შეფასება ხდება სიმბოლური ნიშნით - „მზე“. მიკუთვნებული სიმბოლოების რაოდენობა იზრდება ერთიდან სამამდე, მომსახურების ხარისხის ზრდის შესაბამისად [12].

მსტ 20545291-002-2008-ის მიხედვით „საოჯახო სასტუმრო სახლი“ წარმოადგენს მცირე ზომის განთავსების საშუალებას სოფლად ან პატარა ქალაქში, რომელშიც სტუმრობისათვის განკუთვნილი ადგილების მაქსიმალური რაოდენობა შეიძლება იყოს 25. „საოჯახო სასტუმროსთან“ ერთად დასახელებული მეწარმის სტანდარტი იცნობს განთავსების საშუალების მეორე ტიპსაც, ეს არის „ინდივიდუალური საცხოვრებელი ერთეული,“ „კოტეჯი“ ან სახლი, რომელშიც სტუმრისთვის განკუთვნილი ადგილების მაქსიმალური რაოდენობა შეიძლება იყოს

ოცი და სადაც არ ცხოვრობს მასპინძელი. ამავე დოკუმენტში ორივე ტიპის განთავსების საშუალება, როგორც „საოჯახო სასტუმრო სახლი“, ასევე „ინდივიდუალური საცხოვრებელი-კოტეჯი“ განმარტებულია როგორც „ინდივიდუალური საცხოვრებელი ერთეული“. გაურკვეველი რჩება „ინდივიდუალური საცხოვრებელი ერთეულის“ ცნება, განსაკუთრებით იმის გამო, რომ ორივე ტიპის განთავსების საშუალებებში შეიძლება ცხოვრობდეს 20-25 ადამიანი. გარდა ამისა ამ დოკუმენტის მიხედვით „ინდივიდუალური საცხოვრებელი ერთეულში –კოტეჯი“ მასპინძელი არ უნდა ცხოვრობდეს, „საოჯახო სასტუმრო სახლის“ მიმართ ასეთი მოთხოვნა დაფიქსირებული არ არის. გამოდის, რომ „საოჯახო სასტუმრო სახლში“ დასაშვებია მასპინძლის ცხოვრება. ასეთი გაურკვეველი სიტუაციით უნდა იყოს გამოწვეული ზოგიერთი რესპონდენტის ბუნდოვანი პასუხი ძალზე მარტივ კითხვაზე: „სად ცხოვრობს იგი, იმავე სახლში, რომელიც სტუმრისთვის არის გათვალისწინებული, თუ სხვაგან?“

რეგიონში სოფლის ტურიზმის თანამედროვე მდგომარეობის შესწავლისათვის გამოყენებული იყო სამი სხვადასხვა წყაროდან მიღებული ინფორმაცია:

- რეგიონის მუნიციპალიტეტების ტურისტული ცენტრებიდან მიღებული ინფორმაცია;
- რეალური ტურისტული ობიექტის დაფუძნებასა და მენეჯმენტთან დაკავშირებით შეგროვილი ინფორმაცია;
- რეგიონში სოფლის ტურისტული პროდუქტის პოტენციური მომხმარებლის, რეალური მწარმოებლის და პოტენციური მწარმოებლის გამოკითხვით შეგროვილი ინფორმაცია.

რაჭაში, როგორც ამბროლაურში, ასევე ონში, იურიდიული პირის სტატუსით შექმნილია მუნიციპალური ტურისტული ცენტრები, რომლებიც საქმიანობენ საქართველოს ორგანული კანონის: „ადგილობრივი თვითმმართველობის კოდექსითა“ და „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის“ საფუძველზე. ტურისტული ცენტრის მიზნებია:

- მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობა;
- წინადადებების შემუშავება მუნიციპალიტეტში ტურიზმის პოტენციალის გაზრდის მიზნით;
- ტურიზმის სფეროში სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვება და შეგროვება;

- ტურიზმის სფეროში მომუშავე სხვადასხვა ორგანიზაციებთან თანამშრომლობის გზით გაუმჯობესების ღონიძირებების და წინადადებების შემუშავება;
- ტურისტული მომსახურების სფეროში არსებული გამოცდილების გაზიარებისა და პრაქტიკაში დანერგვის მიზნით შესაბამისი პროექტების მომზადება [33].

ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში, 2018 წლისათვის ფუნქციონირებს 72 საოჯახო სასტუმრო. აქედან 28 სასტუმრო ქ. ამბროლაურში მდებარეობს, ხოლო 44 - სოფლებში. სასტუმროებში ადგილების (საწოლების) საერთო რაოდენობაა 906. ცენტრი თანამშრომლობს უცხოენოვან გიდებთან და მოთხოვნის შესაბამისად აკავშირებს მათ საოჯახო სასტუმროებსა და სხვა ტურისტულ ობიექტებთან. ცენტრის ინფორმაციით ამბროლაურის მუნიციპალიტეტში მოქმედებს 18 მარანი, რომელთაც შეუძლიათ ღვინის ტურის ორგანიზება. ცენტრი თანამშრომლობს აგრეთვე მძღოლებთან, რომელთაც შეუძლიათ ტურისტული ობიექტების მომსახურება საკუთარი ავტომანქანებით. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არსებული სასტუმროები ძირითადად წარმოადგენენ მცირე საწარმოებს შეზღუდული რაოდენობის საწოლებით. მაგალითად, ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სოფლებში 10 საწოლიანი 11 სასტუმროა, 10-იდან 20-მდე საწოლია 14 სასტუმროში, 20-იდან 30-მდე – 13 სასტუმროში, 30-იდან 40-მდე - 6 სასტუმროში. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ფუნქციონირებს 6 კვების ობიექტი.²⁷

ცხრილი 3.1.1

ვიზიტორთა სტუმრობის დინამიკა რაჭის მუნიციპალიტეტებში

№	წლები	ვიზიტორთა რაოდენობა	
		ამბროლაური	ონი
1.	2013	689	-
2.	2014	699	4600
3.	2015	1146	5990
4.	2016	1617	6800
5.	2017	2882	-
6.	2018	3492	10000

წყარო: ონისა და ამბროლაურის მუნიციპალიტეტების ტურისტული ცენტრები²⁸

როგორც ვხედავთ ორივე მუნიციპალიტეტში დაფიქსირებულია ტურისტთა რაოდენობის ზრდის ტენდენცია. მონაცემები ასახავს ონისა და ამბროლაურის

²⁷ ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის ტურისტული ცენტრის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია

²⁸ წყაროების ინფორმაციით მონაცემები მიახლოებითია

მუნიციპალიტეტებში სტუმართა მიღების სხვადასხვაგვარ შესაძლებლობებს, რაჭის მუნიციპალიტეტები ვიზიტორთა დინამიკის მიხედვით ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. ეს პირველ რიგში გამოწვეულია იმ ფაქტით, რომ ონის მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს ევროსტანდარტების შესაბამისი და პოპულარული სასტუმრო „სანსეტ შოვი“ და კიდევ რამდენიმე კეთილმოწყობილი სასტუმრო და კოტეჯი, რომელთაც შესაძლებლობა აქვთ დიდი რაოდენობის ვიზიტორების მიღებისა და მაღალ დონეზე გამასპინძლების.

საინფორმაციო ცენტრის მონაცემებით ონის მუნიციპალიტეტს ძირითადად სტუმრობენ 2-3 დღით. ვიზიტორთა შორის უფრო მეტია ქართველი ტურისტები. ტურისტები უფრო ხშირად კარვებში ღამისთევას მოითხოვენ. შეინიშნება ტურისტთა განმეორებითი სტუმრობის მკაფიოდ გამოკვეთილი ტენდენცია.

განთავსების საშუალებების საერთო რაოდენობა ონის მუნიციპალიტეტში შეადგენს 34-ს. აქედან 5 სასტუმროა (ქ. ონში), ხოლო 29 - საოჯახო სასტუმრო. შესაბამისად საწოლების რაოდენობა შეადგენს 574-სა და 588-ს.

ონის მუნიციპალიტეტში სოფლის ტურიზმის გამოწვევებად ტურისტული ცენტრის მიერ დაფიქსირებულია საგზაო ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობა, უცხოენოვან გიდთა დეფიციტი და სოფლის ტურიზმის იდეის გაუცნობიერებლობა.

რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების შესაფასებლად გამოყენებული იქნა ის ცოდნა, რაც შევიძინე, როგორც კონკრეტული ტურისტული ობიექტის ერთ-ერთმა თანადამფუძნებელმა. მხედველობაში გვაქვს შპს „რაჭა თრეველი“-ის საოჯახო სასტუმრო „შარეულა“. ბიზნესსაქმიანობის ძირითადი მოტივი იყო სამემკვიდრეო ადგილის სიყვარული და მისთვის რაიმე ღირებულის გაკეთება. ეს ადგილი, რომელიც გასაბჭოებამდე ეკუთვნოდა ჩვენი ოჯახის წინაპრებს, სიმბოლურ ფასად გამოსყიდულ იქნა სახელმწიფოსგან 2012 წელს. მას ცენტრალური ადგილი უჭირავს ამბროლაურის ულამაზეს სოფლებს – ზემო და ქვემო ღვარდიას და გოგოლათს (გოგოლათს მალე კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსს მიანიჭებენ) შორის. რაჭის ცენტრალური გზიდან დაშორებულია ერთი კილომეტრით. შიდა სასოფლო გზა იძლევა ნებისმიერ ამინდში ადგილამდე მანქანით მისვლის შესაძლებლობას. თავისი მდებარეობით სასტუმროს ტერიტორია პოპულარულია ადგილობრივ მოსახლეობაში და, ამასთან, როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს ტურისტთა დიდ მოწონებას

იმსახურებს. საკმაოდ დიდი მოცულობის მოსამზადებელი სამუშაოების განხორციელების შემდეგ მოეწყო ობიექტამდე მისასვლელი გზა და სანიტარული საშუალება (გაკეთდა „სეპტიკი“), დაიდგა პატარა სახლი მომსახურე პერსონალისთვის, აშენდა რესტორანი და პატარა ფაცხები, გაკეთდა დაკიდებული ხიდი მდინარე შარეულაზე, რომელსაც საკომუნიკაციოსთან ერთად ატრაქციული მნიშვნელობაც აქვს და ტურისტთა დიდ მოწონებას იმსახურებს. სასტუმროს ეზოში მოწყობილია ფანჩატურები და ბავშვთა სათამაშო მოედანი. აშენდა ხის პატარა, კეთილმოწყობილი სასტუმრო ექვსი ნომრით. სასტუმროს შენობა გამოირჩევა რაჭისათვის დამახასიათებელი ხის ჭვირული აივნებით, რაც სტუმარს უქმნის ადგილობრივი ეთნიკური არქიტექტურის გაცნობის საშუალებას (ჩვენი აზრით კარგი იქნება თუ პრიორიტეტი მიენიჭება რაჭის ეთნოგრაფიული კოლორიტის შენარჩუნებას და „მოდური გახდება“ არსებული თუ მშენებარე ნაგებობების რაჭულ ტრადიციულ არქიტექტურულ სტილში გადაწყვეტა). სასტუმროს ტერიტორიაზე აშენდა კოტეჯები 16 დამსვენებელზე. სტუმრებს აქვთ სასტუმროს ტერიტორიაზე კარვებში მოსვენების, ფრენბურთით, ფეხბურთით, კალათბურთით, მაგიდის ჩოგბურთით გართობის შესაძლებლობა.

სასტუმროს ტერიტორიაზე ფუნქციონირებს მარანი, რომელშიც ტურისტს შეუძლია მეღვინეობასთან დაკავშირებული სამეურნეო ადჭურვილობის და საწარმოო პროცესების გაცნობა. გარდა ამისა ობიექტის მატერიალური აქტივები მოიცავს 4 ჯიპს, ორ კვადროციკლს, 4 გასაბერ ნავს და სხვა სპორტულ ადჭურვილობას, რაც საჭიროა ჯომარდობის განხორციელებისათვის. ჯომარდობის შესაძლებლობის შესახებ ტურისტებს აქვთ წინასწარი ინფორმაცია. შესაბამისად, ჩვენს მიერ განხორციელებული ტურისტული მომსახურების მნიშვნელოვან სეგმენტს ქმნიან სპეციალურად ამ მიზნით ჩამოსული ტურისტები. ტურისტული ობიექტი ახორციელებს სოფლის ტურიზმის პროფილისათვის დამახასიათებელ შემდეგ ტურისტულ აქტივობებს: სათავგადასავლო-ექსტრემალურ ტურიზმს, ეკოტურიზმს, რეკრეაციულ ტურიზმს, აგროტურიზმს, ღვინის ტურიზმს. ამ ობიექტში განხორციელებული რეკრეაციული ტურიზმის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თავისებურებაა საოჯახო (ბავშვებთან ერთად) დასვენება.

ტურისტული ობიექტი წარმოადგენს ტიპურ მცირე ბიზნესს და არ გამოირჩევა სტუმრების დიდი სიმრავლით, მიუხედავად ამისა ჩასვლების დინამიკა თვალნათლივ აჩვენებს ზრდის ტენდენციას, რაც კარგად ჩანს ქვემოთ მოტანილი ცხრილიდან (იხ. ცხ. 3.2).

ცხრილი 3.1.2

ტურისტთა რაოდენობა სასტუმრო „შარეულში“

№	წლები	ტურისტთა რაოდენობა
1.	2013	100
2.	2014	215
3.	2015	300
4.	2016	390
5.	2017	460
6.	2018	630

ობიექტს ძირითადად პოსტსაბჭოური ქვეყნების–უკრაინის, რუსეთის, ბელორუსიის, ყაზახეთის, ლიეტუვასა და ლატვიის ტურისტები სტუმრობენ. უნდა აღინიშნოს, რომ ტურისტები ჩამოდიან ევროპის ქვეყნებიდან (გერმანია, საფრანგეთი, პოლონეთი, ჩეხეთი, ჰოლანდია), ასევე ირანიდან, არაბეთიდან და ისრაელიდან. ქართველი ტურისტები ძირითადად ობიექტში ხვდებიან კორპორაციული და საოჯახო ტურების ფორმით.

ტურისტთა ასაკობრივი შემადგენლობა ფართოა და არ იძლევა რომელიმე ასაკობრივი ჯგუფის გამორჩევის საშუალებას. აქ სტუმრობენ როგორც ბავშვები (3წელი და ზევით), ასევე ასაკიანი ტურისტები. ტურისტის საშუალო დღიური დანახარჯი მერყეობს 30-დან 100 ლარამდე.

ობიექტი განთავსებულია მდინარე შარეულას გასწვრივ. ეს არის საკალმახე მდინარე, რომელზედაც ამჟამად თევზაობა აკრძალულია. ტერიტორიას 200 მეტრის დაშორებით ჩამოუდის მდინარე რიონი. რიონზე ნებადართულია ანკესით თევზაობა შარეულაზე დიდი სიამოვნებით ბანაობენ და ირუჯებიან ტურისტები. ტერიტორია ოთხივე მხრიდან გარშემორტყმულია ტყით და ულამაზესი მთებით. რიონზე შესაძლებელია ნავებით დაშვება. ჯომარდობა ხორციელდება უწერა-ხიდიკარის, ამბროლაური-შარეულას, შარეულა-ტვიშის მარშრუტებით. ობიექტის მნიშვნელოვან ტურისტულ აქტივობას წარმოადგენს საფეხმავლო ტურები: შარეულას ხეობა, სოფელი ზედა ღვარდიის ტერიტორია, საირმის კლდოვანი მასივი.

ტურისტული აქტივობებიდან ობიექტისათვის ტიპიურია ღვინის ტურები. ობიექტს ორი ჰექტარი ვენახი აქვს საკუთრებაში, რომელზედაც გაშენებულია ყურძნის აბორიგენული ჯიშები: ალექსანდროული, მუჯურეთული და წულუკიძის თეთრა. აღსანიშნავია ის, რომ ვენახები გაშენებულია ხვანჭკარის ზონაში, რაც განსაკუთრებულ პოპულარობას სძენს აქაურ ღვინოებს. ტურისტებს შეუძლიათ ღვინის დეგუსტაცია – ბრენდების – ხვანჭკარის, წულუკიძის თეთრას და ალექსანდროულის დაგემოვნება, რთველში მონაწილეობა და საკუთარი ხელით ყურძნის დაკრეფა, ჩურჩხელების ამოვლება. ტურისტულ ობიექტს შესაძლებლობა აქვს განახორციელოს აგროტურიზმი, კერძოდ მევენახეობა-მეღვინეობის მეურნეობის გაცნობა.

ტურისტული ობიექტის საქმიანობის სფეროში შედის გასტრონომიული ტურიზმიც: აქ ტურისტს შეუძლია საკუთარი ხელით ჩააცხოს თონეში „ლობიანი“ და „ყველიანი“, გამოაცხოს მჭადი კეცებზე, ყველაზე საინტერესო ის არის, რომ ობიექტს აქვს სათანადოდ აღჭურვილი ლორის მინიწარმოება, სადაც ტურისტი გაეცნობა ამ ბრენდული პროდუქტის წარმოების ტექნოლოგიას. მას შეუძლია ნახოს წისქვილის მუშაობა, მარცვლეულის დაფქვის ტექნოლოგია. განსაკუთრებულ ინტერესს იჩენენ ადგილობრივი სამზარეულოს მიმართ. გვაქვს საკუთარი წყალმომარაგების სისტემა, რომელიც სათავეს ღებულობს კლდიდან გადმოდენილი ჩანჩქერიდან. ჩვენს სტუმრებს შეუძლიათ დატკბნენ შარეულას ხეობაში რამდენიმე ულამაზესი ჩანჩქერის ხილვით.

ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულება ტურისტული ბიზნესისა და ტურისტების მიმართ არის ძალიან პოზიტიური. ისინი ინტენსიურად თანამშრომლობენ ობიექტთან, რაც გამოიხატება პროდუქტის მოწოდებასა და დასაქმებაში. პერსონალი ადგილობრივია. ტურისტებს შორის დიდი პოპულარობით სარგებლობს ველური ხილ-კენკრის, სოკოს, და სამკურნალო მცენარეების შეგროვების მიზნით ტყეში გასეირნება. ადგილზე არის პირველადი სამედიცინო დახმარების საშუალებები. საჭიროების შემთხვევაში სასწრაფო დახმარების მანქანა მოდის 15-20 წუთის განმავლობაში.

ჩვენს ბიზნესზე ძალიან უარყოფით გავლენას ახდენს ტურიზმის სეზონურობა, ობიექტი ფუნქციონირებს მხოლოდ ექვსი თვე, რაც დიდ პრობლემებს გვიქმნის პერსონალის დამაგრების თვალსაზრისით. ტურისტული სეზონის

გახანგრძლივებისათვის აუცილებელია სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება. ხელისშემშლელი ფაქტორია ბუნებრივი აირის არარსებობა. ჩვენი ტურისტული ბიზნესის მწვავე გამოწვევაა უცხო ენის მცოდნე სპეციალისტთა დეფიციტი. ურთიერთობა გვაქვს ადგილობრივ და რეგიონალურ ტურისტულ ორგანიზაციებთან, ადგილობრივ ტუროპერატორებთან, ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრებთან. ვფიქრობთ, რომ ამ ორგანიზაციებთან ურთიერთობა საჭიროებს გააქტიურებას, რაც გამოგვადგებოდა სარეკლამო ღონისძიებების დაგეგმვასა და განხორციელებაში.

ობიექტში დასაქმებულია 16 ადამიანი: სასტუმროს მენეჯერი, შეფშარეული, 2 დამხმარე, 2 დამლაგებელი, 2 მძღოლი, 2 ჯომარდობის ინსტრუქტორი, 2 გამყოლი, 2 დარაჯი და 2 მეჯინიბე. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ობიექტში თანამშრომლებთან ანგარიშსწორება ხორციელდება ახალი კანონმდებლობის შესაბამისად, რომლის მიხედვით ადგილობრივი თანამშრომელი სრულიად თავისუფლდება გადასახადისაგან.

სასტუმრო „შარეულაში“ ჩვენ მიერ დანერგილი იქნა მიმდინარე საქმიანობის ამსახველი მონაცემების შეგროვებისა და დამუშავების სისტემა. მონაცემები ძირითადად ასახავს სტუმართა მიერ გამოთქმულ შთაბეჭდილებებს და სურვილებს. ქვემოთ ნაჩვენები იქნება, რომ ამ ინფორმაციის ანალიზის შედეგები შეიძლება გამოყენებული იქნეს არა მხოლოდ კონკრეტული ბიზნეს-ორგანიზაციის საქმიანობის შეფასებისა და გაუმჯობესების მიზნით, არამედ, აგრეთვე რაჭის სოფლის ტურისტული ბიზნესის მარკეტინგული გამოწვევების დაძლევისათვისაც. დადგენილი წესის მიხედვით, რეგისტრაციის პროცედურის გავლის შემდეგ სტუმარს აძლევენ ანკეტას (იხ. დანართი N1), რომლის შევსება მას შეუძლია სურვილისამებრ. შევსებულ ანკეტას სტუმარი აბრუნებს რეგისტრატურაში ვიზიტის დამთავრების შემდეგ. შეგროვილი მონაცემები ხარისხდება თემატური ნიშნით, რაც გულისხმობს სოფლის ტურიზმის სახეობების დალაგებას პრეფერენციული პრინციპით და იძლევა ყველაზე „მოთხოვნადი“ სახეობის (სახეობების) გამოყოფის საშუალებას. 2015-2018 წლებში „შარეულას“ სტუმრობდა 1780 ტურისტი, დარიგებული იყო შესაბამისი რაოდენობის ანკეტა. დაგვიბრუნდა 873. ქვემოთ მოცემულია „შარეულას“ ვიზიტორების მიერ შევსებული ანკეტების ანალიზის შედეგები.

ანალიზმა აჩვენა, რომ ყველა გამოკითხული (100%) მოხიბლულია ადგილის ულამაზესი პეიზაჟით, გარემოთი და სტუმართმოყვრული მასპინძლობით. ადგილობრივი სამზარეულო მოსწონს 812 ვიზიტორს (93%). ანკეტის შევსების დროისათვის „შარეულას“

- პირველად სტუმრობდა 409 ვიზიტორი (46, 8%)
- მეორედ სტუმრობდა 354 ვიზიტორი (40,5%)
- მესამედ სტუმრობდა 85 ვიზიტორი (9, 7%)
- მეოთხედ სტუმრობდა 25 ვიზიტორი (2, 9%)

ვიზიტორთა ყველაზე მეტი რაოდენობის (450 ადამიანი, ანუ 51,5%) ჩამოსვლის ძირითადი მოტივი იყო ოჯახური ტურიზმი. ამ ადამიანებს განსაკუთრებით მოსწონთ ის, რომ „შარეულაში“ შექმნილია ოჯახური ტურიზმის საუკეთესო პირობები – სუფთა, წყნარ და მწვანე გარემოში დასვენების შესაძლებლობა. ოჯახური ტურიზმი, თავისი არსით, სოფლის რეკრეაციული ტურიზმია, რომლის დამახასიათებელი ნიშანია შვილებთან ერთად დასვენება, ბავშვთა ფიზიოლოგიისა და ფსიქოლოგიის თავისებურებების გათვალისწინებულ პირობებში, რაც არ ზღუდავს უფროსების (მშობლების) დასვენების პირობებს. პირობითად ოჯახურ ტურიზმად ითვლება 11 წლამდე ასაკის ბავშვებთან ერთად მოგზაურობა [14, გვ. 82-83]. „შარეულას“ პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ამ სეგმენტის ვიზიტორები ბავშვებთან ერთად მონაწილეობენ გაცნობით ექსკურსიებში, კულტურულ-ისტორიული ძეგლების დათვალიერებაში, დიდი ინტერესს იჩენენ ბუნებაში გასეირნებისა და მდინარის ნაპირზე დასვენებისადმი და ა. შ. ტურის განხორციელების დროს ეწყობა სტუმარი ბავშვების დაბადების დღეების აღნიშვნა. ბავშვები ერთობიან სასტუმროს მიმდებარე ტერიტორიაზე მოწყობილ სათამაშო მოედნებზე. ვიზიტორები დიდ კმაყოფილებას გამოთქვამენ კვებითი მომსახურების ორგანიზაციის, კერძოდ, ბავშვებისა და უფროსებისათვის სპეციფიკური მენუებით მომსახურების გამო. ყოველივე ეს განაპირობებს ბავშვებიანი ტურისტების განმეორებით სტუმრობას. მაგალითად ამ სეგმენტის 450 ვიზიტორთაგან „შარეულას“ მეორედ სტუმრობდა 237 კაცი, ანუ 52,6%.

საოჯახო ტურიზმის ძირითად მონაწილეებს შიდა ვიზიტორები (232 სუბიექტი, ანუ 51,5%), კერძოდ საქართველოს მოქალაქეები შეადგენდნენ. რუსეთის ფედერაციიდან ისვენებდა 157 მოქალაქე (34,9%), ხოლო 61 ვიზიტორი, ანუ 13,5% სხვა

უცხოური ქვეყნების მოქალაქეები იყვნენ. მეორე დიდი სეგმენტს ქმნის ტურისტები, რომლებიც დაინტერესებული არიან ღვინის ტურებით (375 კაცი ანუ 43%).

„შარელას“ სტუმრებიდან 225 ადამიანი, ანუ 25, 8% ჩამოსვლის ძირითად მოტივად ასახელებს ჯომარდობას. ჯომარდობის მოყვარულთა შორის აღმოჩნდნენ ძირითადად ქართველი და რუსი ტურისტები. მათ შორის ქართველი იყო 137 (61%), დანარჩენი 88 ტურისტის ძირითად ნაწილს შეადგენდნენ უცხოელები. ჯომარდობის მოყვარულთა ასაკობრივი ჯგუფები ასეთია: 20 წლამდე ასაკის – 27 ტურისტი(12%), 20-დან 30 წლამდე ასაკის – 82 ტურისტი (36,4%), 30-დან 40 წლამდე ასაკის – 69 ტურისტი (30,6%), 40-დან 50 წლამდე ასაკის – 32 ტურისტი (14,2%), 50 წელს ზევით – 15 ტურისტი (6,6%).

ჯომარდობით დაინტერესებულ ტურისტთა შორის სჭარბობს 20-დან 30 წლამდე ასაკის ადამიანები, მეორე ადგილს იკავებს 30-დან 40 წლამდე ასაკის კატეგორია, ორივე ერთად შეადგენს 151 კაცს, ანუ 67%-ზე მეტს. ეს ადამიანები დიდი ინტერესს იჩენენ აგრეთვე მარნის დათვალიერებისა და ღვინის დეგუსტაციისადმი.

ქვემოთ მოტანილი მონაცემები უჩვენებენ ტურისტთა დაინტერესებას სხვადასხვა ტურებით:

- საფეხმავლო ტური – 175 ტურისტი
- საცხენოსნო ტური – 183
- სპელეოტური – 65
- ბუნებრივი ღირსშესანიშნაობების დათვალიერება – 275
- კულტურლ-ისტორიული ღირსშესანიშნაობების დათვალიერება – 308

„შარელას“ გამოცდილების ანალიზი აჩვენებს:

- ტურისტულ ობიექტში მომსახურების ხარისხისა და შესაბამისად, ტურისტული გამოცდილებით განცდილი კმაყოფილების მაღალ დონეს, რაც დასტურდება განმეორებითი სტუმრობის მაჩვენებლით (ობიექტს 2015-2018 წლებში განმეორებით ესტუმრა 53% ტურისტი);
- პერსპექტიულია რეკრეაციული ტურიზმის, კერძოდ მისი ნაირსახეობის – საოჯახო ტურიზმის განვითარება. ამასთან, გამოიკვეთა ღვინის ტურიზმის პერსპექტიულობაც;

- არსებობს რეკრეაციული ტურისტული პროდუქტის გამრავალფეროვნების დიდი შესაძლებლობები (საფეხმავლო, საცხენოსნო, და კულტურული ტურები);
- განსაკუთრებულ გარემოში, კერძოდ მდინარესთან სიახლოვის, შესაბამისი მატერიალურ-ტექნიკური აქტივების ფლობის პირობებში შესაძლებელია ექსტრემალური ტურიზმის სხვადასხვა ფორმების – ჯომარდობის, სპელეო-ტურიზმის, კლდეზე ცოცვისა და ა. შ. განვითარება.

ტურისტული ობიექტის მენეჯმენტმა საჭიროდ ჩათვალა ტურისტთა გარკვეული ნაწილის მიერ გამოთქმული მოსაზრების გათვალისწინება:

- ობიექტში სხვადასხვა დროს ჩამოსულმა სტუმრებმა (515 კაცმა, ანუ 59%-მა) აღნიშნეს, რომ „შარულაში“ მიღებული შთაბეჭდილება გაცილებით მდიდარი იქნებოდა მის ტერიტორიაზე საცურაო აუზის არსებობის შემთხვევაში;
- აღმოჩნდა, რომ სტუმართა გარკვეული ნაწილისათვის (27 კაცი, ანუ 3%) უფრო კომფორტული იქნებოდა კაპიტალურ, აგურით, ქვითა და ა. შ. ნაგებ სახლში ღამისთევა, ვიდრე ადგილობრივი ეთნოგრაფიული არქიტექტურისათვის დამახასიათებელ ხის მსუბუქი კონსტრუქციის სახლში. ეს არის მაღალგადახდისუნარიანი სეგმენტი, რომლის მომსახურება ხელსაყრელია ეკონომიკური სარგებლიანობის თვალსაზრისით;
- უცხოელი, განსაკუთრებით ინგლისურ ენაზე მოსაუბრე ტურისტების (65 კაცი ანუ 7%) ძირითადი შენიშვნა შეეხება სასტუმროს პერსონალს შორის უცხო ენის მცოდნეთა დეფიციტს.

პირველი ორი ხარვეზის აღმოფხვრის მიზნით შეიქმნა სასტუმროს ტერიტორიაზე საცურაო აუზის და ახალი კაპიტალური შენობის პროექტები, მოძიებულია შესაბამისი ფინანსური რესურსები და მიმდინარეობს მშენებლობის პროცესი, ხოლო უცხო ენასთან დაკავშირებული პრობლემის გადაწყვეტისათვის სასტუმროს მენეჯმენტი უკვე იყენებს პერსონალის აქტიურ ტრენინგს.

ქვემოთ მოცემულია სოფლის ტურისტული პროდუქტის რეალური მწარმოებლისაგან მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე რაჭაში ტურისტული აქტივობის ამ მიმართულების თანამედროვე მდგომარეობის შესწავლის შედეგები, რომლებიც მიღებულია 89 რესპოდენტის გამოკითხვით. გამოყენებული იყო სოციოლოგიური გამოკითხვის მეთოდი (პირისპირ ინტერვიუება და სატელეფონო

გამოკითხვის ტექნიკა), წინასწარ შედგენილი სტრუქტურირებული კითხვარის საშუალებით (იხ. დანართი 2).

როგორც უკვე იყო აღნიშნული, რაჭაში განთავსების საშუალებები ძირითადად წარმოდგენილია საოჯახო სასტუმროს სახით. ეს არის სოფლის საცხოვრებელი სახლი, რომელიც ადაპტირებულია ტურისტთა მიღებისათვის. ზოგიერთ მათგანში გათვალისწინებულია ტურისტთან ერთად მასპინძლის ცხოვრებაც, ზოგიერთი კი გათვლილია მხოლოდ ტურისტთა დასაბინავებლად. ამასთან ერთად ტურისტებს იღებენ კოტეჯებშიც. გამოკითხვით დადგინდა განთავსების საშუალებების ასეთი შესაძლებლობა:

- 49 მეწარმეს, ანუ 55 %-ს შეუძლია სტუმრებისათვის ცალკე ოთახის შეთავაზება სახლში, სადაც თვითონაც ცხოვრობს;
- 29 მეწარმეს, ანუ 32,6%-ს შეუძლია რამდენიმე ოთახის დათმობა სტუმრებისათვის სახლში, სადაც თვითონაც ცხოვრობს
- 11 მეწარმეს ანუ 12,3%-ს შეუძლია მთელი სახლის (კოტეჯის) გაქირავება

ორივე მუნიციპალიტეტის საოჯახო სასტუმროებში ერთდროულად შეიძლება 1506 სტუმრის განთავსება. 37 საოჯახო სასტუმრო (41, 6%) ფლობს 10-მდე საწოლს, 10-იდან 20-მდე საწოლის მფლობელია 46 სასტუმრო (51, 7%), დანარჩენი 6 სასტუმრო (6,7 %), შედარებით დიდი ზომისაა და თვითეულ მათგანში მოწყობილია 20-ზე მეტი საწოლი.

სოფლის ტურიზმის ბიზნესში დასაქმებულთა სამუშაო გამოცდილება ასეთია: ერთ წლამდე სტაჟის მქონეა 33 მეწარმე ანუ 37%, ერთიდან ორ წლამდე 32 მეწარმე ანუ 35,9%, ორიდან სამ წლამდე 15 მეწარმე ანუ 16,8%, სამ წელზე მეტი გამოცდილება აქვს 9 მეწარმეს, ანუ 10, %.

როგორც ამ მონაცემებიდან ჩანს, სოფლის ტურისტულ ბიზნესში დასაქმებულთა უმეტესობა ახალბედაა, ერთ წლამდე და ერთიდან ორ წლამდე სტაჟის მქონეთა საერთო რაოდენობა შეადგენს 65 სუბიექტს, ანუ 73%-ს.

კვებითი მომსახურების ძირითად ფორმად 27 საოჯახო სასტუმროში გამოყენებულია სრული პანსიონი (30,3%). „საწოლი და საუზმის“ ფორმა (B&B) გამოყენებულია 47 სასტუმროში (52,8%) ხოლო თვითმომსახურების პრინციპით მუშაობს 15 სასტუმრო (16,8%).

ტურისტული პროდუქტის მწარმოებელთა დაკვირვებით სტუმრებს ყველაზე მეტად აინტერესებთ ინტენსიური ქალაქური ცხოვრებიდან თავის დაღწევისა და ბუნების წიაღში დასვენების შესაძლებლობა (39,3%). სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაცნობით დაინტერესებულია შედარებით მცირე რაოდენობის ტურისტები (5%), ადგილობრივი (რაჭული) სამზარეულოსადმი ინტერესს ამჟღავნებს 5,6%, სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი საშუალებებით სარგებლობა სურს 14, 6%, ღვინის დეგუსტაცია აინტერესებს 23,6 %, კულტურულ-ისტორიული ღირსშესანიშნაობების მონახულებით დაინტერესებულია 5,6%, თევზაობით-4,5%, ნადირობით – 2,2%.

აღმოჩნდა, რომ ტურის საშუალო სადღეღამისო ღირებულება (მხოლოდ ღამის თევა) მერყეობს 15-25 ლარამდე, ღამის თევა და საუზმე 35 ლარი ჯდება, ხოლო ღამისთევა და სრული პანსიონი საშუალოდ ღირს 50-80 ლარი.

სოფლის ტურისტული პროდუქტის 89 მწარმოებლის გამოკითხვით დადგინდა, რომ ვიზიტორთა შორის ჭარბობენ დამსვენებლები, რომლებიც ერთი კვირით რჩებიან სტუმრად, მეორე ადგილი უჭირავთ 3-დან 5 დღემდე სტუმრობის მსურველებს. მცირეა ერთი დღე-ღამით და ერთი თვით დარჩენის მსურველთა რაოდენობა. ეს მონაცემები არ არის ზუსტი, რადგანაც გაირკვა, რომ სასტუმროს მეპატრონეები არ ახდენენ შესაბამის სტატისტიკურ არღიცხვას. მიუხედავად ამისა ისინი გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევენ მოვლენის ტენდენციის შესახებ. ეს არ არის ცუდი მაჩვენებელი თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ სოფლის ტურიზმის მწარმოებლისათვის ტურის გახანგრძლივება ეკონომიკური თვალსაზრისით უფრო ხელსაყრელია.

რეგიონში სოფლის ტურიზმის განვითარების შესახებ მსჯელობის დროს სარგებლობენ დანიშნულების ადგილზე წლის განმავლობაში ჩასული ვიზიტორების რაოდენობის მიხედვით. ქვემოთ მოტანილ ცხრილში მოცემულია რაჭაში წლის განმავლობაში ვიზიტორთა რაოდენობის მიხედვით სასტუმროთა დაჯგუფება.

ცხრილი 3.1.3

სასტუმროების დაჯგუფება წლის განმავლობაში ვიზიტორთა რაოდენობის მიხედვით

№	ტურისტების რაოდენობა (კაცი)	სასტუმროთა რაოდენობა	% საერთო რაოდენობის მიმართ
1.	10-დან 20-მდე	25	28

2.	20-დან 30-მდე	21	23,6
3.	30-დან 50-მდე	18	20,2
4.	50-დან 100-მდე	15	16,8
5.	100-ზე მეტი	10	11,2

როგორც 3.1.3 ცხრილიდან ჩანს რეგიონში ჭარბობს ისეთი სასტუმროები, რომლებიც წლის განმავლობაში 10-იდან 20-მდე ტურისტს ღებულობენ. ეს მაჩვენებელი მიუთითებს ამ კატეგორიის სასტუმროების ტურისტული პოტენციალის გამოყენების დაბალ დონეზე. თუმცა დამატებითი გამოკითხვით გაირკვა, რომ სასტუმროთა ამ კატეგორიაში შედის ახლად დაფუძნებული ბიზნეს ობიექტები. აღნიშნული პრობლემის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიზეზად რესპონდენტები თვლიდნენ ამ სასტუმროთა დაბალ ცნობადობას ახლად დაფუძნების გამო.. როგორც გაირკვა სოფლის ტურისტული პროდუქტის ზოგიერთმა მწარმოებელმა (ასეთი იყო ათი მეწარმე), რომელიც ადრე სარგებლობდა დაჯავშნის სპეციალური საიტით (booking.com), საბოლოოდ უარი თქვა ამ მომსახურებაზე მისი სიძვირის გამო, მიუხედავად იმისა, რომ დარწმუნებული იყო ამ მომსახურების ეფექტიანობაში. სოფლის ტურისტული პროდუქტის პრომოუშენი წარმოადგენს მნიშვნელოვან მარკეტინგულ ნიშას, რომლის დაკავებით უნდა დაინტერესდნენ ტურისტული ასოციაციები. ეს ხელს შეუწყობს, როგორც ამ ასოციაციების ეკონომიკურ წარმატებულობას, ასევე, შესაბამისი ბიზნეს ორგანიზაციების განვითარებას.

ასევე შესწავლილი იყო რეგიონის ვიზიტორთა წარმომავლობა. გაირკვა, რომ, სტუმართა უმეტესობას შეადგენენ შიდა ტურისტები, ამასთან რაჭას სტუმრობენ ტურისტები სხვა ქვეყნებიდან, რომელთა შორის ჭარბობენ ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნების მოქალაქეები.

იმის გასარკვევად, თუ როგორი დამოკიდებულება აქვთ თავიანთი ბიზნესის წარმატებისადმი, წარმატების დონე რესპოდენტებს უნდა შეეფასებინათ შემდეგი მაჩვენებლებით: „საშუალო“, „საშუალოზე მაღალი“ და „მაღალი“. 15-მა მეწარმემ (16,8%) თავიანთ ბიზნესს მისცა შეფასება - „საშუალო“, 67-მა მეწარმემ (75,3%) - „საშუალოზე მაღალი“, 7-მა მეწარმემ კი (7,8%) - „მაღალი“. რა თქმა უნდა ეს შეფასებები სუბიექტურია და არ ასახავენ რეალურ ვითარებას, მაგრამ წარმოდგენას გვიქმნიან თავიანთი საქმიანობისადმი მეწარმეთა დამოკიდებულებაზე.

ზემოთ, ტურისტული ინფრასტრუქტურის თანამედროვე მდგომარეობის შეფასების დროს, აღნიშნული იყო, რომ რაჭის სოფლებისათვის განსაკუთრებულ გამოწვევას წარმოადგენს საცხოვრებელი და საზოგადოებრივი ადგილების, კერძოდ, კანალიზაციის სისტემის მოწყობა თანამედროვე სანიტარული მოთხოვნების შესაბამისად. ამ კონტექსტში საინტერესოა არსებული მდგომარეობის შეფასება სოფლის ტურისტული პროდუქტების მწარმოებლების მიერ.

ექსპერტული გამოკითხვით დადგინდა, რომ ტურისტულ ობიექტებში სანიტარულ-ჰიგიენურ პირობებს 56 მეწარმე, ანუ 62,9% აფასებს „3-თ“, რაც იმას ნიშნავს, რომ შესაბამის ობიექტებში არსებობს მხოლოდ საერთო სარგებლობის საშხაპე-საპირფარეშოები. 30 მეწარმე, 33,7% მდგომარეობას აფასებს „4-ით“, რაც იმას ნიშნავს, რომ ამ ობიექტებში შესაძლებელია მხოლოდ ინდივიდუალური საშხაპე-საპირფარეშოებით სარგებლობა. მხოლოდ 3-მმა მეწარმე (3,4%) შეაფასა სანიტარულ-ჰიგიენური მდგომარეობა „5-ით“, რაც იმას ნიშნავს, რომ მათ ობიექტებში ინდივიდუალური საშხაპე-საპირფარეშოების გარდა, შესაძლებელია ინდივიდუალური აბაზანით სარგებლობა. არსებული მდგომარეობა არ შეესაბამება ტურისტული მომსახურებისადმი წაყენებულ თანამედროვე საერთაშორისო მოთხოვნებს. დამაფიქრებელია ის მდგომარეობა, რომ მეწარმეთა უმეტესობა (62,9%) არსებულ მდგომარეობას დამაკმაყოფილებლად მიიჩნევს.

ყველა გამოკითხული ბიზნესმენი განიცდის ფინანსური დახმარების საჭიროებას, 62 ანუ 69,6% მოითხოვს ტრეინინგებს ტურისტული ბიზნეს-ოპერაციების სფეროში, ხოლო 47 მეწარმე (48,3%) – უცხო ენის შესწავლისათვის.

ზროგორც აღნიშნული იყო, რომ როდესაც რეგიონი ტურისტთა კვებითი მომსახურების დაკმაყოფილებას ძირითადად ადგილობრივი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის გამოყენებით ახერხებს, ამ რეგიონში გაცილებით მეტი დამატებული ღირებულება იქმნება და მეტია რეგიონის წილი ქვეყანაში შექმნილ მშპ-ში და მით უფრო ძლიერია რეგიონისა და ქვეყნის ეკონომიკა. აქედან გამომდინარე საინტერესოა იმის გარკვევა, თუ როგორ წყდება კვებითი მომსახურების პრობლემა რაჭაში. სოფლის ტურისტული ბიზნესის 89 მწარმოებლის გამოკითხვამ აჩვენა, რომ მათი უმეტესობა (95,5%) ტურისტული ბიზნესის განხორციელებისათვის იყენებს როგორც საკუთარ კარმიდამოში შექმნილ, ასევე ბაზარზე შეძენილ პროდუქციას.

მეწარმეთა მცირე რაოდენობა (4,5%) კმაყოფილდება საკუთარ კარ-მიდამოში მოწეული ნედლეულით.

მე-20 საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული დღემდე სხვადასხვა ფაქტორებით განპირობებულმა გამოწვევებმა ნეგატიური გავლენა მოახდინა საქართველოს ეკონომიკის სფეროების, მათ შორის ტურიზმის განვითარებაზე. ამასთან, ფაქტობრივი მონაცემებით დასტურდება, რომ რაჭის რეგიონში ტურიზმი აღმოჩნდა საქმიანობის სფერო, რომელმაც ეკონომიკური საქმიანობის ყველა სხვა მიმართულებებთან შედარებით, მეტად შეინარჩუნა სიცოცხლის უნარი და უკანასკნელი 10 წლის მანძილზე გამოავლინა თუნდაც უმნიშვნელო, მაგრამ მხოლოდ ზრდის ტენდენცია [18, გვ.248]. რაჭის რეგიონში სოფლის ტურისტული ბიზნესის მდგომარეობის კონკრეტული დახასიათება ძალზე გართულებულია იმის გამო, რომ არ არსებობს ოფიციალური სტატისტიკური მაჩვენებლები, რაც წარმოადგენს რეგიონში ტურიზმის განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოწვევას. კერძოდ, რაჭაში სოფლის ტურიზმის მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის მიზნით, მათ შორის რეგიონული განვითარების სახელმწიფო სტრატეგიის, რეგიონისა და მუნიციპალიტეტების ადგილობრივი თვითმმართველი ერთეულების განვითარების სტრატეგიისა და მათი განხორციელების სამოქმედო პროგრამებისა და გეგმების მომზადებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ადგილობრივი და რეგიონული სტატისტიკური მონაცემების არსებობა, რისთვისაც აუცილებელია სახელმწიფო ხელშეწყობა [20, გვ.31].

დღეისათვის რაჭაში მეტ-ნაკლებად განვითარებულია ტურიზმის შემდეგი მიმართულებები: სათავგადასავლო ტურიზმი, ეკოტურიზმი, კულტურული ტურიზმი, დასვენების (რეკრეაციული) ტურიზმი. ხოლო ტურიზმის განვითარების პერსპექტიული მიმართულებებია: აგროტურიზმი, სოფლის ტურიზმი, ღვინის ტურიზმი, საწყლოსნო ტურიზმი [2, გვ. 27-28]. მაგრამ ეს ინფორმაცია, მეტწილად, დაფუძნებულია დამკვირვებელთა სუბიექტურ შთაბეჭდილებებზე და განმტკიცებული არ არის შესაბამისი სპეციალური კვლევითი შედეგებით. აქედან გამომდინარე სოფლის ტურიზმის განვითარების სტრატეგიული ხედვა აუცილებლად მოითხოვს პრიორიტეტული მიმართულებების მკაფიოდ გამოკვეთას და შესაბამისი ობიექტური მონაცემებით დასაბუთებას, რაც წარმოადგენს ჩვენი კვლევის ძირითად

ამოცანას. სოფლის ტურიზმში მიმართულებაში ვგულისხმობთ გარკვეული სახის ტურისტულის პროდუქტის განხორციელების ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ფორმებს, ხოლო პრიორიტეტულში - ორიენტაციის აღებას ისეთი მიმართულების განვითარებაზე, რომელიც ხელს შეუწყობს ტურიზმის სოციალ ეკონომიკური ეფექტიანობის გამოვლენას დესტინაციაში.

როგორც უკვე ზემოთ იყო აღნიშნული, ტურისტთა საკმაოდ დიდი ნაწილი (23,6%) დაინტერესებულია ღვინის დეგუსტაციით. ამასთან დაკავშირებით საინტერესო უნდა იყოს რაჭაში ღვინის ტურიზმის განვითარების არსებული მდგომარეობის და გამოწვევების უფრო სირღმისეული გამოკვლევა, რისთვისაც ჩვენ მიერ განხორციელდა ადგილობრივი მარნების მფლობელთა სატელეფონო გამოკითხვა სპეციალურად შედგენილი სტრუქტურირებული კითხვარის მეშვეობით.

ამბროლაურის საინფორმაციო ცენტრის მონაცემებით რაჭაში დღეისათვის ფუნქციონირებს 17 ღვინის საწარმო, რომლებიც ეწევიან ღვინის ტურიზმს. აქედან 2 საწარმო წარმოადგენს შედარებით მსხვილ კომპანიას, ესენია „როიალ ხვანჭკარა“ ამბროლაურში და ბუგეულის ღვინის მარანი „ალექსანდროული“ სოფელ ბუგეულში. დანარჩენები არიან ღვინის საოჯახო მარნები.

ღვინის ამ საწარმოთა მფლობელების გამოკითხვით მიღებული იყო ასეთი შედეგები: გამოკითხულ მეწარმეთა 23,5% ქალია (4მეწარმე), ასაკობრივი ზღვარი ასე გადანაწილდა 25-იდან 34 წლამდე ასაკისაა- 2 მეწარმე, ანუ 11, 7%, 35-44 წლამდე - 5მეწარმე, ანუ 29.4%, 45 დან 54-ამდე - 6 მეწარმე ანუ 35,3%, ხოლო 55-64-მდე - 4 მეწარმე, ანუ 23,5%. ამ საწარმოებიდან ღვინის ტურიზმის ბაზარზე მოღვაწეობის გამოცდილება (ხანგრძლივობა) ასეთია:

- 2 წლამდე გამოცდილება აქვს 8საწარმოს (47%)
- 3-დან 5წლამდე გამოცდილება აქვს 6 საწარმოს (35%)
- 6 წელი და მეტი გამოცდილების მქონეა 3 საწარმო(17, 6%)

გამოკვლეული საწარმოებიდან „ღვინის გზის“ პროექტის მონაწილეა 10 საწარმო (58,8%), ყველა ღვინის საწარმო ტურისტებს სთავაზობს ღვინის დეგუსტაციას, მარნის დათვალიერებას, რთველში მონაწილეობას, გარდა ამისა საწარმოები ეწევიან სხვა სახის მომსახურებასაც:

- ტურისტთა დაბინავებას - 6 მარანი (35,3%)

- კვებით მომსახურებას - 8 მარანი (47%)

ღვინის ტურიზმის ბიზნესში ჩართულია ოჯახის ყველა წევრი. წელიწადში საშუალოდ 50-მდე ტურისტი სტუმრობს 2 მარანს, 50-დან 100-მდე ტურისტი სტუმრობს 7 მარანს, 100-დან 200-მდე ტურისტი სტუმრობს 5 მარანს, ხოლო 200-ზე მეტი- 3 მარანს.

ტურისტების ძირითადი ნაწილი საქართველოდანაა. მარნებს სტუმრობენ აგრეთვე ყოფილი საბჭოთ კავშირის ქვეყნებიდან (ბიზნესმენტა დიდი უმრავლესობა 16 მეწარმე, ანუ 94, 1% აღნიშნავს, რომ პოლიტიკური სიტუაციის დაძაბვის გამო შეუმცირდათ ტურისტთა რაოდენობა), ევროპიდან და ამერიკიდან. მცირე რაოდენობით არიან აზიური ქვეყნებიდან, ტურისტთა დიდი ნაწილი 25 წელზე მეტი ასაკისაა. ღვინის ტურის ხანგრძლივობა ძირითადად შეადგენს საშუალოდ ერთ დღე-ღამეს. ერთი ტურისტი საშუალოდ ხარჯავს 50-დან 100 ლარამდე.

სახელმწიფო დაფინანსებით (აწარმოე საქართველოში) ისარგებლა 5 საწარმომ (საშუალოდ დაფინანსდნენ 5000 ლარით), თანხა გამოყენებული იყო მარნების აღჭურვილობის შესაძენად. მეწარმეებს ღვინის ტურიზმის განვითარებისათვის საჭიროდ მიაჩნიათ:

- ფინანსური დახმარება, იაფი კრედიტები(15 მეწარმე)
- ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება (12 მეწარმე)
- ღვინის ტურიზმში ტრენინგის მიზნით და უცხოური გამოცდილების მისაღებად საზღვარგარეთ გამგზავრება (2 მეწარმე)

მიუხედავად იმისა, რომ ამ ბოლო დროს ნახევრად მშრალ ღვინოებზე გაიზარდა მოთხოვნა, რაჭა მაინც რჩება ნახევრად ტკბილი ღვინოების სამშობლოდ. რაჭაში ღვინის ტურიზმის განვითარების ძირითადი ფაქტორია ხვანჭკარის პოპულარობა, რომლის გარეშეც ნამდვილი რაჭველის ოჯახში სუფრა არ იშლება. მარანში სტუმრის შეპატიჟება და თითო ჭიქით დალოცვა, ანუ ღვინის „გასინჯვა“ და მისით თავმოწონება იქაური გლეხის უსაყვარლესი საქმიანობაა, დაწუნებით კი რაჭულ ღვინოს იშვიათად იწუნებენ. სწორედ ამ ტრადიციით არის გამოწვეული, რომ გამოკითხული მარნების 35,2%-ში დეგუსტაცია უფასოა (დანარჩენ მარნებში დეგუსტაციის ფასია 25-დან 45 ლარამდე). ჩვენ არ ვთვლით, რომ მარკეტინგული თვალსაზრისით ეს გამართლებული მეთოდია, თუმცა თვითონ მეპატრონეები

ირწმუნებიან, რომ ისე ჯერ არავინ წასულა მათი მარნიდან, რომ ერთი-ორი ბოთლი ღვინო არ შეეძინათ (ერთი ბოთლი „ხვანჭკარის“ ღირებულება საშუალოდ 40 ლარია).

ღვინის ტურიზმის მომხმარებელი ძირითადად მოითხოვს ხვანჭკარის და ადგილობრივ სამზარეულოს დაგემოვნებას. ეს კი როგორც გამოკითხულმა მეწარმეებმა დაადასტურეს (82.3%) გამოწვეულია ხვანჭკარის და ადგილობრივი სამზარეულოს პოპულარობით და იმით, რომ ღვინის ტურისტებისათვის მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ადგილწარმოშობის ღვინის დაგემოვნება წარმოების ადგილზევე.

გამოკითხული მეწარმეების აბსოლუტური უმრავლესობა აღნიშნავს, რომ ძნელია მხოლოდ ღვინით მოხიბლო ტურისტი და აიძულო რამდენიმე დღე დარჩეს, ამისათვის აუცილებელია არსებობდეს ერთიანი სტრატეგია, უნდა მოწესრიგდეს ინფრასტრუქტურა და დაიხვეწოს მომსახურების დონე. მნიშვნელოვანი პრობლემაა რეგიონის მევენახეობა-მეღვინეობის დაბალი პოპულარიზაცია. მეწარმეებმა აღნიშნეს, რომ რაიონში არ არსებობს ნორმალური კვების ობიექტები(რესტორნები) და გასართობი ცენტრები, რაც ღვინის ტურიზმის განვითარების ძირითადი ხელშემშლელი ფაქტორია.

გამოკითხვის შედეგები ადასტურებს, რომ ღვინის ტურიზმის შემდგომი განვითარებისათვის აუცილებელია გამოკითხვის საფუძველზე იდენტიფიცირებული გამოწვევების დაძლევა.

სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის რაჭაში ადამიანური რესურსების პოტენციალის შესასწავლად და ამასთან მოსახლეობის სოფლად ტურიზმის განვითარებისადმი დამოკიდებულების გამოსავლენად ჩავატარეთ გამოკითხვა, გამოყენებული იყო სოციოლოგიური კვლევის მეთოდი, სტრუქტურირებული კითხვარით გამოკითხული იქნა (იხ. დანართი 4) 174 სოფლის ტურისტული პროდუქტის პოტენციური მწარმოებელი. აქედან უმეტესობა (84,5%) ტურიზმს აფასებს დადებითად, უარყოფითი შეხედულება აქვს მხოლოდ მცირე რაოდენობას (8,6%). ხოლო უფრო მცირე ნაწილს (6,9%) თავისი დამოკიდებულება ტურიზმისადმი გარკვეული არა აქვს.

სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის სურვილი გამოავლინა 131 ადამიანმა (75,2%), რომლებიდანაც სამეწარმეო გამოცდილება ჰქონდა მხოლოდ 56 სუბიექტს, ანუ

42,7 %-ს. ქვემოთ მოტანილი ცხრილის მონაცემები აჩვენებს სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა რაოდენობას, მათ ასაკობრივ ჯგუფებსა და სამეწარმეო გამოცდილებას.

ცხრილი 3.1.4

სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველები, მათი ასაკობრივი ჯგუფები და სამეწარმეო გამოცდილება

№	ასაკობრივი ჯგუფები	მსურველთა რაოდენობა		სამეწარმეო გამოცდილება	
		კაცი	%	კაცი	%
1.	18-დან 29 წლამდე	15	11,4	4	7,8
2.	30-დან 39 წლამდე	36	27,5	12	23,5
3.	40-დან 49 წლამდე	38	29,0	11	21,5
4.	50-დან 69 წლამდე	30	23,0	10	19,6
5.	70 წელზე ზევით	12	9,1	14	27,4
6.	სულ	131	100	51	100

როგორც ცხრილიდან ჩანს, სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა მეტი რაოდენობა კონცენტრირებულია მე-2, მე-3 და მე-4 ჯგუფებში, ესენი არიან 30-დან 69 წლის ასაკამდე ადამიანები, რომელთა საერთო რაოდენობა შეადგენს 104 კაცს (79,4%). ნიშანდობლივია, რომ გამოკითხვაში მონაწილეთა შორის ძალზე დაბალია ახალგაზრდობის (18-დან 29 წლამდე ასაკის) წილი (11,4%). მაგრამ ამ მაჩვენებლის მიხედვით ვერ ვიმსჯელებთ სოფლის ტურიზმისადმი ახალგაზრდობის დამოკიდებულებაზე, რადგანაც ახალგაზრდობის ნაწილი მცირეა და სულ უფრო მცირდება რაჭის მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში. ამავე ცხრილის მონაცემები აგრეთვე მოწმობს, რომ სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა შორის არავითარი სამეწარმეო გამოცდილება არ აქვს 56 კაცს, ანუ 42,7%-ს. 31 კაცს, ანუ 23,6%-ს.

ს აქვს სამეწარმეო საქმეში მუშაობის გამოცდილება. ეს მონაცემები იმაზე მეტყველებენ, რომ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა საკმაოდ დიდ ნაწილს არ აქვს ბიზნესის წარმოებისათვის აუცილებელი ცოდნა და უნარ-ჩვევები. ამ კონტრიგენტს გაუჭირდება ბიზნესის წარმოება. ამიტომ საჭირო იქნება მათი დატრენინგება.

ბიზნესის თეორიაში ცნობილია, რომ ამ სფეროში წარმატებისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მეწარმის ფსიქო-ემოციონალურ სიმტკიცეს, რადგანაც აქ მოსალოდნელია კრიზისული სიტუაციების წარმოქმნა, რამაც შეიძლება დამთრგუნველად იმოქმედოს წარუმატებლის ფსიქიკაზე და, საერთოდ ბიზნესის ბედზე ამიტომ პიროვნება, რომელიც ღებულობს ბიზნესში ჩაბმის გადაწყვეტილებას, პირველ რიგში უნდა ცდილობდეს მოსალოდნელი საფრთხეების გაცნობიერებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში დიდია იმის მოსალოდნელობა, რომ იგი შეუერთდეს იმ ხელმოცარულთა მრავალრიცხოვან არმიას, რომლებიც დიდი მონდომებით, ენთუზიაზმითა და გაბედულებით გადაემზვნენ ამ მეტად საინტერესო და იმავე დროს ძნელად პროგნოზირებად საქმიანობაში, მაგრამ მალე დატოვეს ასპარეზი. ქვემოთ მოტანილი ცხრილის მონაცემები მოწმობს, რომ სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველებს ყოველთვის მკაფიოდ არ აქვთ გაცნობიერებული მოსალოდნელი საფრთხეები და მოქმედებენ პრინციპით - „დავიწყებ და მერე ვნახავ რა იქნება“.

ცხრილი 3.1.5

ფსიქოლოგიური მზაობა სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმისათვის

№	კრიტერიუმები	თვითშეფასება			
		დიახ		არა	
		რაოდენ.	%	რაოდენ.	%
1.	გაქვთ თუ არა გაცნობიერებული ის, რომ ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმა თქვენგან მოითხოვს ოჯახში დამკვიდრებული ცხოვრების რეჟიმის ნაწილობრივ შეცვლას?	109	83,2	22	16,8
2.	შეძლებთ თუ არა მასპინძლობასთან დაკავშირებული დამატებითი სამუშაოსათვის დამოუკიდებლად თავის გართმევას	98	74,8	33	25,2
3.	გაქვთ თუ არა საკმარისი ემოციური სიმტკიცე იმისათვის, რომ გაუძლოთ	125	95,4	4	4,6

	სისტემატური სტუმარ-მასპინძლობით გამოწვეულ დაძაბულობას				
4.	გაქვთ თუ არა იმის იმედი, რომ გვერდით დაგიდგებათ მთელი ოჯახი?	101	77,1	30	22,9

მოსახლეობის დიდ ნაწილს (83,2%), რომელსაც სურს სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმა, გაცნობიერებული აქვს მოსალოდნელი სიძნელები ხოლო 16,8% სრულყოფილად ვერ აცნობიერებს, რომ ბიზნესში ყოფნის დროს მას მოუწევს ოჯახში ჩამოყალიბებული ცხოვრების რეჟიმის ნაწილობრივი შეცვლა. გამოკითხულთა საკმაოდ დიდი რაოდენობა (74,2%) დარწმუნებულია, რომ დამოუკიდებლად გაართმევს თავს იმ სამუშაოს, რაც აუცილებლად უნდა შესრულდეს მასპინძლის მიერ სტუმრის მომსახურების დროს. ასეთი ოპტიმიზმი შეიძლება გამოწვეული იყოს ორი გარემოებით: ერთია ის, რომ რესპოდენტი, რომელიც ასეთ ოპტიმიზმს ამჟღავნებს, აპირებს ძალზე მცირე მასშტაბის ბიზნესის წამოწყებას. მეორე მხრივ, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მას კარგად არ აქვს გაცნობიერებული განსახორციელებელი საქმის ტექნოლოგია და ამიტომ მეტის-მეტ გაბედულებას იჩენს. 25,2% არ არის დარწმუნებული, რომ დამოუკიდებლად გაართმევს თავს სიძნელებებს. რესპონდენტთა დიდი რაოდენობა (95,4%) ფიქრობს, რომ აქვთ ემოციური სიმტკიცე იმისათვის, რომ გაუძლოს სისტემატური სტუმარ-მასპინძლობით გამოწვეულ დაძაბულობას. ეს დამაფიქრებელი და ნაკლებად სანდო შედეგია, რადგანაც საყოველთაოდ არის ცნობილი, რომ საქმიანობის თავისებურებების გამო მასპინძლის შრომა, ძალზე სპეციფიკურია და დაკავშირებულია ფსიქოლოგიურ დაძაბულობასთან. სტრესორებისადმი გამძლეობის ერთ-ერთი მთავარი პირობა ის არის, რომ შემსრულებელი კარგად უნდა იყოს გაცნობიერებული მასზე დაკისრებული მოვალეობების განხორციელების ტექნოლოგიაში. აქედან გამომდინარე, ფსიქოლოგიურ სიმტკიცესთან დაკავშირებული გამოკითხვის შედეგის საეჭვო ჭეშმარიტება საგანგაშო არ არის, რადგანაც შესაბამისი ტრენინგების საფუძველზე შესაძლებელია ხარვეზების გამოსწორება.

რეალურობის თვალსაზრისით მეტად საიმედოა მე-4 კრიტერიუმთან დაკავშირებული გამოკითხვის შედეგები საიდანაც ჩანს, რომ 101 (71,1%) რესპონდენტს აქვს ოჯახის გვერდით დგომის იმედი, ხოლო 30 რესპონდენტს (22,9%) არა.

ცნობილია, რომ განთავსება და კვებითი მომსახურება ტურისტული მომსახურების ძირითადი ფორმებია. ამიტომ მათი განხორციელების შესაძლებლობას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა სოფელში, რეგიონში, ქვეყანაში ტურიზმის განვითარების პერსპექტივების განსაზღვრის დროს. ქვემოთ მოცემულია მოსახლეობის გამოკითხვის საფუძველზე დადგენილი განთავსებისა და კვებითი მომსახურების შესაძლებლობები რაჭის სოფლებში. გამოკითხული იყო სოფლის ტურიზმის ბიზნესში ჩაბმის მსურველი 131 რესპონდენტი.

ცხრილი 3.1.6.

განთავსების საშუალებების ტიპები და კვებითი მომსახურების მოდელები, რომლებსაც შესთავაზებენ სტუმრებს

№	მომსახურების სახეები	მომსახურების პოტენციური მიმწოდებელი	
		კაცი	0%
1.	განთავსების ტიპები		
	ა.ცალკე ოთახი	131	100
	ბ.რამდენიმე ოთახი	110	84
	გ.მთელი სახლი	21	16
2.	კვებითი მომსახურების მოდელები		
	1. მხოლოდ საუზმე	27	20,6
	2. სრული მომსახურება (საუზმე, სადილი, სამხარი, ვახშამი)	53	40, 4
	3. თვითმომსახურება (სტუმარს დაუთმობენ სამზარეულოს, სადაც იგი თვითონ მოამზადებს საჭმელს)	27	20, 6
	4. სტუმრის მიერ არჩეული ვარიანტი	24	18,3

თუ შევადარებთ ამ მონაცემებს განთავსების საშუალებებისადმი პოტენციური მომხმარებლის დამოკიდებულების მონაცემებს, აღმოჩნდება, რომ მომხმარებელს ეძლევა განთავსების სასურველი ვარიანტის არჩევის შესაძლებლობა. ცხრ. 3.16 – ის მონაცემები აგრეთვე უჩვენებს, რომ კვებითი მომსახურება არ შეიძლება მიჩნეული იქნეს რაჭაში სოფლის ტურიზმის დაუძლეველ გამოწვევად.

ზემოთ ტურისტული პროდუქტების ძირითადი, დამხმარე და გაფართოებული კატეგორიების განხილვის დროს აღნიშნული იყო, რომ დამხმარე პროდუქტების

დანიშნულებაა ძირითადი პროდუქტის გაძლიერება, რომელთა შექმნას ტურისტები ისურვებდნენ, თუმცა ისინი არ წარმოადგენენ ტურისტული პროდუქტის აუცილებელ ნაწილს. ტურისტულ აქტივობაში დიდი მნიშვნელობა აქვს ტურისტული პაკეტის სტრუქტურის გამდიდრებას დამხმარე პროდუქტებით. ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე აქტუალურად მივიჩნიეთ გაგვერკვია: რა დამატებითი პროდუქტის შეთავაზება შეუძლია რაჭის სოფელს ტურისტისათვის. შედეგები მოცემულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში.

ცხრილი 3.1.7

დამხმარე პროდუქტის სავარაუდო სახეები, რომლებიც შეიძლება შესთავაზონ ტურისტს რაჭის სოფლებში

N	პროდუქტის დასახელება	შემსრულებელთა რაოდენობა
1	მეგზურობა ღირსშესანიშნაობების გაცნობის დროს	112
2	მეგზურობა სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის გაცნობის დროს	95
3	მეგზურობა კვების პროდუქტების ადგილობრივი წარმოების გაცნობის დროს	72
4	დახმარება ადგილობრივი სამზარეულოს გაცნობისათვის	85
5	მეგზურობა სოკოსა და გარეული ხილის შეგროვების დროს	102
6	მეგზურობა თევზაობისას	53
7	მეგზურობა ნადირობისას	32
8	კონსულტაცია ღვინის დეგუსტაციის დროს	72
9	მეგზურობა საფეხმავლო ტურების დროს	68
10	მეგზურობა საცხენოსნო ტურების დროს	42
11	დახმარება საოჯახო წვეულებების მოწყობაში (დაბადების დღეები და მისთ)	110

როგორც ცხრილის (ცხრ.3.1.7) მონაცემები აჩვენებს, რაჭაში სოფლის ტურიზმის განხორციელების დროს შესაძლებელია მრავალგვარი მომსახურების შეთავაზება, რაც გაამდიდრებს და უფრო მიმზიდველს გახდის ტურპაკეტს. იმის გათვალისწინებით, რომ დამხმარე ტურისტული პროდუქტები წარმოადგენენ ძირითადი ტურისტული პროდუქტის კომპონენტური შედგენილობის გამდიდრების და, შესაბამისად, ტურისტული აქტივობის სოციალურ-ეკონომიკური შედეგების ეფექტიანობის

გაზრდის საშუალებას, უნდა დავასკვნათ, რომ რაჭაში არსებობს მდიდარი ტურისტული პრაქტიკის განხორციელების საშუალებები.

ბიზნესში წარმატებულად ჩაბმისა და იქ დარჩენისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს მეწარმის თვითანალიზის უნარს. იგი ობიექტური უნდა იყოს საკუთარ სამეურნეო საქმიანობასთან დაკავშირებული განსჯის და დასკვნების გამოტანის დროს, რადგანაც ამაზეა დამოკიდებული მისი მომავალი [50, გვ.6] ამის გათვალისწინებით მიზნად დავისახეთ სოფლის ტურისტული პროდუქტის პოტენციური მწარმოებლების შეხედულებების გამოკვლევა ბიზნესში ჩაბმისათვის მათი ოჯახების მზადყოფნის შესახებ.

ცხრილი 3.1.8

მომსახურებისა და განთავსების საშუალებების კომფორტულობა

№	კრიტერიუმები	შეფასებათა რაოდენობა	
		კაცი	%
1	გათვალისწინეთ სტუმარმასპინძლობის ჩამოყალიბებული პრაქტიკა და შეაფასეთ რა დონეზე შეუძლია თქვენს ოჯახს გამასპინძლება?		
	1. საშუალო დონეზე	74	56,5
	2. საშუალოზე დაბალ დონეზე	48	36,6
	3. მაღალ დონეზე	9	6,9
2	რა არის საჭირო იმისათვის, რომ თქვენთან სტუმარმა თავი კომფორტულად იგრძნოს?		
	1. სახლის საფუძვლიანად შეკეთება	52	39,7
	2. სახლის კოსმეტიკური შეკეთება	70	53,4
	3. ყველაფერი მზად არის	9	6,9

როგორც ცხრილის მონაცემები უჩვენებს, რესპონდენტთა ნახევარზე მეტი (56,5%) მიიჩნევს, რომ მათ ოჯახს შეუძლია ტურისტთა მომსახურება საშუალო დონეზე, რესპონდენტთა საკმაოდ დიდი ნაწილს (36,6%) გაცნობიერებული აქვს, რომ მათ ოჯახში გაწეული მომსახურება ამჟამად შეიძლება შეფასდეს „საშუალოზე დაბალი“ დონით. მხოლოდ მცირე ნაწილი (6,9%) ფიქრობს, რომ შეუძლიათ საშუალოზე მაღალი დონის მომსახურების შეთავაზება.

ამრიგად, იკვეთება რაჭის სოფლებში საბინაო ფონდის – ტურისტთა განთავსების საშუალებების ფუნქციონალური გაუმჯობესების აუცილებლობა.

სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებისათვის აუცილებელია ხელშემშლელი ფაქტორების გავლენისაგან დაზღვევა. ამისათვის საჭიროა ამ

ფაქტორების იდენტიფიკაცია. ხელშემშლელი ფაქტორების იდენტიფიკაციის დროს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ბიზნესოპერატორების შეხედულებები. აქედან გამომდინარე მიზნად დავისახეთ ხელშემშლელ ფაქტორებში ტურისტული პროდუქტების პოტენციურ მწარმოებელთა გაცნობიერების გამოკვლევა. ამ მიზნით გამოკითხული იყო სოფლის ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმის მსურველთა 131 სუბიექტი. გამოკითხვის შედეგები მოცემულია ცხრილში

ცხრილი 3.1.9

სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარების ხელშემშლელი ფაქტორები

№	ფაქტორები	შემფასებელთა რაოდენობა	
		კაცი	%
1.	ფინანსების დეფიციტი	121	92,4
2.	ბიზნესში გამოუცდელობა	85	64,9
3.	ინფრასტრუქტურის მოუწესრიგებლობა	119	90,8
4.	სოფლის ტურიზმის ცნობადობის დაბალი დონე	62	47,3
5.	ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების მხარდაჭერის უკმარისობა	97	74,0
6.	უცხო ენის მცოდნეთა უკმარისობა	89	67,9

გამოკითხვის შედეგები აჩვენებს, რომ ცხრილში დაფიქსირებული ხელშემშლელი ყველა ფაქტორი წარმოადგენს სოფლის ტურიზმის გამოწვევას. ამათგან განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის სირთულე. სიმწვავის მიხედვით მე-2 ადგილი უჭირავს ინფრასტრუქტურულ მოუწესრიგებლობას. ტურისტული მომსახურების პაკეტის ერთ-ერთი ფუძემდებლური კომპონენტია კვებითი მომსახურება, რაც დამოკიდებულია სასურსათო ნედლეულისა და პროდუქტების ადგილობრივი წარმოების შესაძლებლობაზე. ტურისტული პროდუქტის კომპლექსში ადგილობრივი წარმოების პროდუქციის გათვალისწინებას, როგორც ეს დაწვრილებით იყო გადმოცემული 1.3 პარაგრაფში, დიდი მნიშვნელობა აქვს ტურისტული აქტივობის სოციალ-ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებისათვის. აქედან გამომდინარე, დიდი ინტერესს იწვევს ადგილობრივი წარმოების ნედლეულითა და მისი გადამუშავების პროდუქტებით ტურისტული მომსახურების უზრუნველყოფის შესაძლებლობების

გამოკვლევა. ჩატარებული გამოკითხვის შედეგები მოცემულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში.

ცხრილი 3.1.10

ტურისტთა კვებითი მომსახურების უზრუნველყოფის შესაძლებლობები

№	სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულისა და მისი გადამუშავების პროდუქტების წყარო	პოტენციურ მწარმოებელთა რაოდენობა	
		კაცი	%
1.	საკუთარ კარ-მიდამოში წარმოება	7	5,3
2.	საკუთარ კარ-მიდამოში წარმოება და მეზობლისგან შესყიდვა	32	24,4
3.	საკუთარ კარ-მიდამოში წარმოება და ბაზარზე შეძენა	92	70,2

როგორც ცხრილიდან ჩანს, რესპონდენტთა მხოლოდ 5,3%-ს აქვს იმის იმედი, რომ ძირითადად შეძლებს ტურისტთა გამასპინძლებას საკუთარ კარ-მიდამოში შექმნილი პროდუქტებით. მე-2 ადგილს იკავებს რესპონდენტთა ჯგუფი, სადაც შედიან პოტენციური მწარმოებლები, რომლებიც ფიქრობენ, რომ კვებითი მომსახურების გაწევას შეძლებენ საკუთარ კარმიდამოში შექმნილი და მეზობლისგან შეძენილი პროდუქტის გამოყენებით (24,4%). ყველაზე დიდ ჯგუფს ქმნიან პოტენციური მწარმოებლები (70,2%), რომელთა კვებითი მომსახურება დაფუძნებული იქნება საკუთარ კარმიდამოში შექმნილ და ბაზარზე შეძენილი პროდუქტის გამოყენებაზე.

ქვემოთ მოცემულია რაჭაში სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარების ძირითადი გამოწვევები, რომელთა დაძლევა ხელს შეუწყობს რაჭაში ტურისტული ინდუსტრიის თანამედროვე მიმართულებების განვითარებას. ფაქტიური მონაცემების საფუძველზე უნდა დავასკვნათ, რომ რაჭის სოფლებში საცხოვრებელი სახლებისა და შესაბამისი კარ-მიდამოს დღევანდელი სანიტარულ-ჰიგიენური პირობები არ შეესაბამება უმეტეს საზღვარგარეთულ ქვეყნებში მიღწეულ დონეს, რაც წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად გამოწვევას. მდგომარეობის არსებითი გაუმჯობესებისათვის აუცილებელია ფინანსური ინვესტიციების განხორციელება.

რაჭაში ტურისტული ბიზნესის მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს ის, რომ არსებული შეღავათები, რომლებიც გათვალისწინებულია საქართველოში ინდემწარმეებისათვის, მათ შორის სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის, კერძოდ საოჯახო ბიზნესის განვითარებისათვის, ვერ უზრუნველყოფს იმ შედარებით მცირე

აუცილებელ კაპიტალდაბანდებებით მოთხოვნილებასაც კი, რაც საჭიროა რეგიონში უკვე არსებული საცხოვრებელი ფონდის იმ კონდიციამდე მიყვანისათვის, რომ შეესაბამებოდეს მსოფლიო გამოცდილებასა და თანამედროვე ტურისტული ბაზრის მოთხოვნებს. მაგალითად, ტურისტული ბიზნესის ხელშეწყობის მიზნით, ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში ხუთი სასტუმრო ოთახის გაქირავება არ რეგისტრირდება და შესაბამისად ბიზნესი არ მოითხოვს ყოველთვიურ ფინანსურ აღრიცხვას [34, გვ. 34]. ცნობილია, რომ ადამიანს, რომელიც გადაწყვეტს, რომ დასაქმდეს ტურისტული საქმიანობის სფეროში, წარმატების მისაღწევად სჭირდება მენეჯერისათვის დამახასიათებელი ელემენტარული უნარ-ჩვევების ფლობა (დავალებების განაწილება ოჯახის წევრებსა და დაქირავებულ მუშაკებზე, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზით უზრუნველყოფა, შესრულებული სამუშაოების ხარისხის კონტროლი და შეფასება, საზოგადოებისათვის ტურისტული მომსახურების შეთავაზება, ტურისტთა განთავსება, კვებითი მომსახურებით უზრუნველყოფა, სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობაში ჩართვის მსურველი ტურისტებისათვის შესაბამისი კონსულტაციის გაწევა, სხვადასხვა რეკრეაციული აქტივობების ორგანიზაცია, კომუნიკაციის უნარ-ჩვევები, კეთილი და მზრუნველი მასპინძლის ჩვევების გამოვლენა და ა. შ). უმეტეს შემთხვევაში ამ ადამიანებს არ მიუღიათ სპეციალური ცოდნა ამ სფეროებში, რაც ხელს უშლის ტურისტული ბიზნესის წარმატებულ განხორციელებას და წარმოადგენს სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარების მნიშვნელოვან გამოწვევას.

დღეისათვის ქართულ სინამდვილეში სოფლის ტურიზმი ძირითადად წარმოდგენილია განთავსების მომსახურებით - საოჯახო სასტუმროებით, სადაც, ხშირ შემთხვევაში არ ხდება კვებითი მომსახურება, აქტიური რეკრეაციული აქტივობები და ა. შ. ყოველივე ეს არ უწყობს ხელს დამატებული ღირებულების წარმოებას, მაშასადამე არსებით გავლენას არ ახდენს რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესებაზე, მათ შორის დამატებითი სამუშაო ადგილების შექმნაზე. ფაქტობრივად სოფლის ტურისტული მომსახურების პაკეტის ძირითადი კომპონენტებია ღამის თევა და ზოგ შემთხვევაში კვებითი მომსახურება, რაც ტურისტული მომსახურების მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს.

როგორც ზემოთ იყო აღნიშნული, დღეისათვის რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარება დაკავშირებულია ქვეყნიდან ვალუტის გადინებასთან, რაც გამოწვეულია

ტურისტული მომსახურებისათვის უცხოური საქონლის შეძენით. საქართველოში, კერძოდ, მის ცალკეულ რეგიონებში, მათ შორის რაჭაში ძალზე მაღალია იმპორტული პროდუქტების წილი ტურისტთა კვებით მომსახურებაში. რაჭაში, როგორც დეპრესიულ რეგიონში, სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის საჭიროა არსებობდეს სოფლის ტურიზმის განვითარების პოლიტიკა, რომლის შესრულებას უნდა უზრუნველყოფდეს სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამები, უნდა არსებობდეს სოფლის ტურიზმის განვითარების კონცეფცია, სადაც ჩამოყალიბებული იქნებოდა განვითარების პირობების შექმნის ადეკვატური სისტემა, მაგრამ ასეთი კონცეფცია დღემდე არ არსებობს.

დღემდე არ არსებობს საქართველოში სოფლის ტურიზმის განვითარების მარეგულირებელი სპეციალური სახელმწიფო პოლიტიკა და შესაბამისი ნორმატულ-სამართლებლივი უზრუნველყოფის სისტემა, რაც დარგის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გამოწვევაა. სოფლის ტურიზმის განვითარების გამოწვევას წარმოადგენს მთავრობის მარეგულირებელი ღონისძიებების განხორციელების ეფექტიანობის შეფასების (RIA) სისტემის არარსებობა.

სოფლის ტურიზმის ერთ-ერთ ყველაზე დიდ გამოწვევად ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის სირთულე ითვლება. მსოფლიო ბანკის მიერ 2013 წელს განხორციელებული კვლევის მიხედვით საწარმოთა ათი მთავარი პრობლემებიდან, ფინანსებზე ხელმისაწვდომობა მეორე მთავარ პრობლემად არის მიჩნეული [117]. მიუხედავად იმისა, რომ ამ მონაცემების გამოქვეყნებიდან ექვსი წელი გავიდა, ისინი ობიექტურად ასახავენ დღევანდელ სინამდვილეს.

ტურისტული საქმიანობა თავისი არსით მოითხოვს გარემოსდაცვითი ღონისძიებების გააქტიურებას. დარგის გამოწვევების იდენტიფიკაციასთან ერთად, საჭიროა ამ გამოწვევების დაძლევის შესაძლებლობების ადეკვატურობის განსაზღვრა. სადისერტაციო შრომაში სოფლის ტურისტული ბიზნესის გამოწვევების დაძლევის შესაძლებლობების განხილვა ორიენტირებულია სახელმწიფო მხარდაჭერის პოლიტიკაზე. სადისერტაციო ნაშრომში ჩვენ უკვე განვიხილეთ სოფლის ტურიზმისათვის სახელმწიფო მხარდაჭერის აუცილებლობა, მაგრამ აქ აქცენტი კეთდებოდა ამ პოლიტიკის საზღვარგარეთულ პრაქტიკაზე. ახლა ჩვენს ამოცანას წარმოადგენს სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის სახელმწიფო მხარდაჭერის ქართული გამოცდილების ანალიზი, რასაც ვიწყებთ სოფლის ტურიზმისადმი

ტურიზმისა და კურორტების შესახებ საქართველოს კანონის მიმართების შეფასებით. ეს კანონი წარმოადგენს ტურიზმის სამართლებრივ ბაზას, მაგრამ იგი უშუალოდ არ გამოდგება სოფლის ტურისტული საქმიანობის სფეროში წარმოქმნილი ურთიერთობის მოგვარებისათვის. თუნდაც იმიტომ, რომ მასში ტერმინი „სოფლის ტურიზმი“ ნახსენებიც კი არ არის. ამისათვის საჭიროა, რომ ამ კანონის ბაზაზე შეიქმნას კანონქვემდებარე აქტები სპეციალურად სოფლის ტურიზმის სფეროს რეგულირებისათვის. დღეისათვის ამ მიზნით იყენებენ მომიჯნავე სფეროებში შექმნილი აქტების სოფლის ტურიზმისათვის ადაპტირებულ ვარიანტებს.

სოფლის ტურიზმი წარმოადგენს სოფლად მცირე ბიზნესის განხორციელების ერთ-ერთ ფორმას. ამიტომ მისი განვითარებისათვის ფუძემდებლური მნიშვნელობა აქვს შესაბამის სტრატეგიის შემუშავებას. გამოვყოფთ ამ სტრატეგიის შემდეგ ძირითად მიმართულებებს:

- სოფლის ტურიზმის საკანონმდებლო, ინსტიტუციური და სამეწარმეო გარემოს გაუმჯობესება;
- ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება;
- ტურიზმის ბიზნესის სფეროში მეწარმეობის უნარების განვითარება და სამეწარმეო კულტურის ამაღლებისათვის ხელშეწყობა [25].

ამ მიმართულებების აქტუალიზაციით „საქართველოს მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგია“ ხელს უწყობს სოფლის ტურიზმის განვითარებას.

რაჭის მუნიციპალიტეტები – ამბროლაური და ონი მიეკუთვნებიან მაღალმთიან დასახლებებს, სადაც სოფლის ტურიზმის განვითარებას მწვავე გამოწვევებს უქმნის: უგზოობა, ცენტრალური ქალაქებიდან და დასახლებული პუნქტებიდან ხანგრძლივი მოწყვეტა, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პრიმიტიული დონე, მცირე და საშუალო ბიზნესის განუვითარებლობა, კომუნიკაციების დაბალი დონე ან არარსებობა, საკურორტო ტურისტული საქმიანობის ძალიან დაბალი დონე, მთის ტრადიციების და კულტურული მემკვიდრეობის დაკარგვის საშიშროება, უძველესი კულტურული-ისტორიული ძეგლების გაჩანაგება, მოსახლეობის მიგრაციის მაღალი დონე და ამით გამოწვეული დაცარიელებული სოფლებისა და ნასოფლარების გაჩენა,

კვალიფიციური სპეციალისტების დეფიციტი და ამით გამოწვეული თვითმმართველობის განხორციელების სიძნელეები.

საქართველოს მთავრობამ 1999 წელს მიიღო „მაღალმთიანი რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული განვითარების შესახებ კანონი“. აღმოჩნდა, რომ ამ კანონმა ვერ უზრუნველყო დასახული მიზნების მიღწევა და საჭირო გახდა კანონის ახალი რედაქციის შემუშავება, რაც განხორციელდა 2015 წლის ივლისში. მიღებულ იქნა „საქართველოს კანონი მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“ [22]. კანონით განსაზღვრულია მაღალმთიან დასახლებებში მუდმივად მცხოვრებთა სტატუსი და შესაბამისი სოციალური შეღავათები. კანონის მიხედვით ფიზიკური პირი თავისუფლდება საშემოსავლო და მოგების გადასახადისაგან, ხოლო მეწარმე – მოგებისა და ქონების გადასახადისაგან. კანონის ფარგლებში დაარსდა „მთიანი დასახლების განვითარებას ფონდი“, რომელმაც მთაში ინფრასტრუქტურული პროექტების დასაფინანსებლად უკვე გამოყო 66 მილიონი ლარი. კანონის შესაბამისად შემუშავდა „მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების სტრატეგია 2019-2023“ წლებისათვის. სტრატეგიის მიზანია მთის წინაშე მდგარი ძირეული გამოწვევების სწრაფი დაძლევა. დღეისათვის მაღალმთიანის სტატუსი მინიჭებული აქვს 1730 დასახლებას, ანუ საქართველოს მოსახლეობის თითქმის 10%-ს (300 000-ზე მეტ კაცს). სტრატეგიის ერთ-ერთი პრიორიტეტია მაღალმთიანი დასახლების მდგრადი განვითარება მცირე, საშუალო და მიკრობიზნესის განვითარების გზით, რაც პირველ ყოვლისა გულისხმობს მაღალმთიანეთში ტურიზმის განვითარებას. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას: არსებულის გაუმჯობესებას და ახლის შენებას, ამის საფუძველზე სტრატეგია ითვალისწინებს მაღალმთიანი რეგიონების ტურისტული პოტენციალის გამოყენების დონის ამაღლებას. სტრატეგია გულისხმობს ოთხ სეზონზე გათვლილ ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარებას, კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების რეაბილიტაციას, მეწარმეთა საჭიროებაზე ორიენტირებულ საინვესტიციო პროგრამების შემუშავებას, სტრატეგიის მიხედვით 2023 წლისათვის ყველა მაღალმთიანი დასახლება უზრუნველყოფილი უნდა იქნეს მობილური კავშირგაბმულობით და ინტერნეტით. ტურიზმის განვითარებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სტრატეგიით გათვალისწინებულ,

ბუნებრივი კატასტროფებით გამოწვეული ზიანის შესამცირებლად სხვადასხვა პრევენციული ღონისძიებების განხორციელებას, მათ შორის, ოთხი ავტომატური მეტეოროლოგიური სადგურის დამონტაჟებას. სტრატეგია ითვალისწინებს ონში ახალი მუზეუმის, აგრეთვე რაჭაში 54 კილომეტრიანი საავტომობილო გზის მშენებლობას. მთის სტრატეგიის შესაბამისად უკვე შემუშავდა პირველადი სამედიცინო დახმარების სახელმწიფო პროგრამა [24].

დღეისათვის სპეციალისტთა საერთო მხარდაჭერით სარგებლობს შეხედულება, რომლის მიხედვით მცირე ბიზნესი ერთ-ერთი მძლავრი სამეურნეო ინსტრუმენტია, რომელიც ბიზნესის განვითარებულ ქვეყნებშიც კი გადამწყვეტ როლს ასრულებს სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მოსაგვარებლად. ეკონომიკურად დეპრესირებული მაღალმთიანი სოფლებისათვის კი მცირე ბიზნესის განვითარება წარმოადგენს გაჩანაგებისაგან თავის დაღწევის საშუალებას. აქედან გამომდინარე, კანონი მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ წარმოადგენს დეპრესირებული რეგიონების მიმართ განხორციელებული სახელმწიფო პოლიტიკის საფუძველს, რომელიც მიზნად ისახავს საქართველოს მთელი ტერიტორიის თანაბარი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფას დასაქმების ხელშეწყობის გზით. მაღალმთიან დასახლებებში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის და დასაქმების დონის ამაღლების უნიკალურ შესაძლებლობას იძლევა სოფლის ტურიზმის განვითარება.

სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის მხარდაჭერის პოლიტიკაში განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს სახელმწიფო პროგრამის „აწარმოე საქართველოში“ მიკრო და მცირე მეწარმეების ხელშეწყობის კომპონენტი. სახელმწიფო პროგრამა „აწარმოე საქართველოში“ ფინანსური, ტექნიკური და საკონსულტაციო მხარდაჭერის გზით ხელს უწყობს რეგიონის მოსახლეობის გააქტიურებას საკუთარი ბიზნესის წამოწყებისა და განვითარების სფეროში. მაგალითად, 2015-18 წლების მონაცემებით „აწარმოე საქართველოში“ სააგენტოს მიერ მხარდაჭერილი იყო 5313 პროექტი, რომელთა ჯამური ინვესტიციის მოცულობა იყო 50 მილიონი ლარი, ამას უნდა დაემატოს 23 მილიონამდე ლარი, რომელიც თანადაფინანსების სახით გაიცა. 2018 წელს პროექტის ფარგლებში გამოვლინდა 917 გამარჯვებული მეწარმე, რომელთა შორის 45% ქალი მეწარმე იყო. ისინი ძირითადად საოჯახო სასტუმროებისა და

ტურისტული მომსახურების სხვა სეგმენტებში მუშაობენ. „აწარმოე საქართველოში“ პროექტი კარგ პირობებს ქმნის რეგიონში სასტუმრო ბიზნესისა და საერთოდ სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის, ახალი სამუშაო ადგილების შექმნისა და რეგიონის ეკონომიკური განვითარებისათვის. პროექტის მიხედვით ბენეფიციარები ვალდებულები არიან უზრუნველყონ სასტუმროების მოწყობა, სადაც აუცილებლად იქნება მინიმუმ ოთხი კვადრატული მეტრი ფართობის სააბაზანო-სანიტარული კვანძი (საშხაპე-საპირფარეშო, ან სააბაზანო-საპირფარეშო), ხმაურდამცავი მინაპაკეტის ფანჯრები, ოთახის ცენტრალური ან ინდივიდუალური კონდიციონერა, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთათვის სპეციალური აღჭურვილობა, სანიტარულ-ჰიგიენური მოთხოვნილებების შესაბამისი კვების ობიექტები და ა. შ.²⁹

სახელმწიფო პროგრამის „აწარმოე საქართველოს“ ფარგლებში ტურისტულ ბიზნესში მუნიციპალიტეტების მიხედვით გაცემული გრანტის ოდენობა დაახლოებით შემდეგია: ამბროლაური-144 180 ლარი, ონი-112 140 ლარი. სულ დაფინანსებულია 132 პროექტი, ამბროლაური-91 ბიზნესი, 577 386 ლარი; ონი-41 ბიზნესი, 228 380 ლარი. აქედან, ტურისტული მიმართულებით 48 ბიზნესი, ჯამში 470 000 ლარის ღირებულებით. პროექტები მუნიციპალიტეტების მიხედვით ასე ნაწილდება: ამბროლაური-27 ბიზნესი, ონი -21 ბიზნესი³⁰.

სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის სახელმწიფო მხარდაჭერის გამოვლინებაა 2012 წ მთავრობის მიერ საქართველოს მეწარმეობის განვითარების და საქართველოს ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სააგენტოების შექმნა. ორივე სააგენტოს საქმიანობა ბიზნესის კეთების გაადვილებისა და ხელშეწყობის მიზნით სხვა ღონისძიებების განხორციელებასთან ერთად ფოკუსირებულია ფინანსური და ტექნიკური დახმარების გზით სამეწარმეო უნარების გაფართოებასა და ქალთა მეწარმეობის განვითარებაზე, რაც უშუალოდ უკავშირდება სოფლად საოჯახო ბიზნესის განვითარებას.

საქართველოში სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის მხარდაჭერის კონკრეტულ მაგალითს წარმოადგენს ერთობლივი პროექტი - „მწვანე ეკონომიკა: მდგრადი მთის ტურიზმი და ორგანული სოფლი მეურნეობა (GRETA), რომელიც

²⁹ <http://www.enterprisegeorgia.gov.ge/ka>

³⁰ <https://commerciant.ge>

ევროკავშირის, შვედეთის და ავსტრიის უშუალო ფინანსური (6.8 მლნ. ევრო) და ინტელექტუალური დახმარებით შეიქმნა და ხორციელდება საქართველოში 2019 წლიდან. პროექტი მიზნად ისახავს მცირე და საშუალო ბიზნესის ხელშეწყობას ქვეყნის ეკონომიკისათვის ორ მნიშვნელოვან – სამთო ტურიზმისა და სოფლის მეურნეობის სექტორში. პროექტით გათვალისწინებულ ხელშეწყობის ღონისძიებათა შორის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ადგილობრივი წარმოების ტურისტული პროდუქტის ხარისხის სტანდარტებისა და კონტროლის სისტემის ჩამოყალიბება, ამ სტანდარტების საფუძველზე სასტუმროებისა და გიდების სერთიფიცირება, სასტუმროების მესაკუთრეთა შესაძლებლობის განვითარება და ამ მიზნით საჩვენებელი სამთო სასტუმროს მოწყობა. სოფლის მეურნეობის განვითარების სფეროში პროექტით გათვალისწინებულია ორგანული მეურნეობის კანონმდებლობის ჰარმონიზაცია ევროკავშირის შესაბამის კანონმდებლობასთან, ორგანული სოფლის მეურნეობით დაკავებული ფერმერული კოოპერატივების გაძლიერება და მათ სექტორში წარმოებული პროდუქციის მყიდველთა შორის კოორდინაციის გაუმჯობესება, რაც პირდაპირ უკავშირდება სოფლის ტურიზმის განვითარებას³¹.

პროექტის დასახელება და არსი პირდაპირ მიაჩნებოდა სოფლის ტურიზმისა და სოფლის მეურნეობის პარალელური განვითარების აუცილებლობაზე.

დისერტაციის ჩატარებული ბუნებრივი, კულტურულ-ისტორიული, სოციალურ-ეკონომიკური და ინფრასტრუქტურული რესურსების გამოკვლევის შედეგები, პრობლემები და შესაძლებლობები განზოგადებულია ქვემოთ SWOT ანალიზის სახით, რომელიც გულისხმობს: რაჭის მუნიციპალიტეტში ტურიზმის პოტენციური განვითარების ძლიერი და სუსტი მხარეების, შესაძლებლობებისა და შესაძლო საფრთხეების ანალიზს.

ცხრილი 3.1.11

რაჭაში ტურიზმის განვითარების SWOT ანალიზი

ძლიერი მხარეები (S)	სუსტი მხარეები(W)
<ul style="list-style-type: none"> •კარგი კლიმატური პირობები •რელიეფის მრავალფეროვნება, მიმზიდველი ბუნებრივი გარემო, მთები, ხედები •მდიდარი ჰიდროლოგიური რესურსი 	<ul style="list-style-type: none"> •დასაქმების მწირი შესაძლებლობები •მძიმე დემოგრაფიული მდგომარეობა •სოფლის მეურნეობის მოდერნიზაციის დაბალი დონე •ადგილობრივი, კერძო ინიციატივების ნაკლებობა

³¹ <https://eas.europa.eu/>

<ul style="list-style-type: none"> •სამკურნალო მცენარეების მდიდარი რესურსები •ხელუხლებელი ტყეები •მინერალური წყლების ნაირსახეობა •ხალხური რეწვის ტრადიციები •რაჭველი ხალხის ტრადიციული სტუმართმოყვარეობა •კულტურულ-ისტორიული ძეგლების სიმრავლე •საჰაერო კავშირურთიერთობის შესაძლებლობა (ამბროლაურის აეროპორტი) •სატრანსპორტო კავშირები •უნიკალური ენდემური ჯიშის ყურძნისა და მათი შესაბამისი ღვინის წარმოება •ქვევრში ღვინის დაყენების კულტურა •გამორჩეული რაჭული სამზარეულო •სხვაგან მიგრირებული რაჭული მოსახლეობის ძლიერი კულტურული კავშირების და უკან დაბრუნების სურვილი 	<ul style="list-style-type: none"> •რეგიონის სიშორე ქვეყნის დიდი ქალაქებიდან •ადგილობრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზების დიდი ნაწილის არადაამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა •ტურისტული ინფრასტრუქტურის არადაამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა •რაჭის ტურისტული პოტენციალის განვითარების კომპლექსური მიდგომის არქონა • ადგილობრივი და რეგიონული სტატისტიკური მონაცემების არ არსებობა, •ეკონომიკის განვითარებისა და დივერსიფიკაციის დაბალი დონე •სასტუმრო მეურნეობებისა ნაკლებობა და ზოგადად მათი მომსახურების დაბალი დონე •ლოჯისტიკის სისტემის სუსტი განვითარება; •გასართობი ცენტრებისა და ზოგადად ატრაქციების პრაქტიკულად არ არსებობა •კვების ობიექტების პრაქტიკულად არ არსებობა •ტურისტთა კვებით მომსახურებაში იმპორტირებული პროდუქტების დიდი წილი; •გზების დაბალგამტარუნარიანობა •სასოფლო-სამეურნეო წარმოების დაბალი პროდუქტულობა •ძვირი საბანკო კრედიტები და ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის სიძნელე •მომსახურების სფეროს განვითარების არადაამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა •ტურიზმის, როგორც ბიზნესსაქმიანობისათვის საჭირო ცოდნისა და უნარჩვევების დეფიციტი •მოსახლეობის დიდი ნაწილისათვის გაზომომარაგებაზე ხელმიუწვდომლობა •მუნიციპალური ცენტრების •მოუგვარებელი სანიტარულ-ჰიგიენური პირობები •სამედიცინო სფეროს ძნელად ხელმისაწვდომობა •ტურიზმით დაინტერესებულ მხარეებს შორის სუსტი კავშირი; •არასაკმარისი კოორდინაცია ტურიზმის დარგთაშორის კომპლექსებთან •ტურიზმის განვითარების მართვის მაკორდინებელი სისტემის პრაქტიკულად არ არსებობა
---	--

	<ul style="list-style-type: none"> •პროფესიული განათლებისა და კვალიფიკაციის დაბალი დონე •კვალიფიკაციის ასამაღლებელი ტრენინგების არ არსებობა •ტურისტული ადგილებისა და ობიექტების კადასტრის არასრულყოფილება •დაბალი აქტივობები რაჭის ტურიზმის ცნობადობის ასამაღლებლად
შესაძლებლობები(O)	საფრთხეები(T)
<ul style="list-style-type: none"> •მთავრობის დაინტერესება დეპრესირებულ რეგიონებში ტურიზმის განვითარებით; •ქვეყანაში კვების მრეწველობის განვითარება •საქართველოსთვის „ღვინის სამშობლოს“ სტატუსი; •ღვინის დამზადებისა და შენახვისათვის სათანადო ნორმების დაწესება •სარეკრეაციო-გამაჯანსაღებელი და სხვა გასართობი ინდუსტრიების განვითარების მრავალფეროვანი შესაძლებლობები •ზამთრის/ზაფხულის ტურისტული აქტივობების განხორციელების შესაძლებლობა •ტურისტული ნაკადების გაზრდა •ტურისტთა ნაკადის მხრიდან •რეგიონში წარმოებულ პროდუქტებზე მოთხოვნილების გაზრდა •სოფლის ტურიზმზე მოთხოვნის გაზრდა •სოფლისა ტურიზმის სხვადასხვა სახეების განხორციელების შესაძლებლობა •ტურისტული მომსახურების სფეროში დასაქმების ზრდა •მცირე ბიზნესის და აგროსესხების განვითარებაზე ორიენტირებული სახელმწიფო პროგრამები 	<ul style="list-style-type: none"> •კონფლიქტის ზონასთან სიახლოვე (სამაჩაბლო) •ჯენტრიფიკაციის საფრთხე; •რესურსების დაურეგულირებელი გამოყენებით გარემოზე ზიანის მიყენება •ტურიზმის, როგორც წამყვანი ერთადერთი ეკონომიკური განვითარების მოდელის დომინაცია •ბუნებრივი კატაკლიზმები •პოლიტიკური ვითარების დესტაბილიზაცია •გლობალური საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისი; •ტურიზმის რეგიონული და მუნიციპალური განვითარების გეგმების სუსტი იმპლემენტაცია, განვითარების შეფასების მექანიზმის უქონლობა •ტყის ხანძრები და ტყის მავნებლების გავრცელება

<ul style="list-style-type: none"> •ხელისუფლების საფინანსო პოლიტიკის გატარების შესაძლებლობების გაზრდა •აქტივობების დაგეგმვა რაჭის რეკრეაციული და ღვინის ტურიზმის ცნობადობის ამაღლების მიზნით •სოფლის ტურიზმის განვითარების პროგრამებით მთავრობის მხარდაჭერის მზაობა •სახელმწიფო გრანტებისა და უცხოური ინვესტიციების მიღების შესაძლებლობები •ადგილობრივი მოსახლეობის ტურისტულ სფეროში ჩართვა •ტრენინგების ჩატარების საფუძველზე კვალიფიკაციის ამაღლება •კერძო სექტორის საერთო მიდგომა სოფლის ტურიზმის გასაავითარებლად 	
--	--

ამრიგად, სოფლის ტურიზმის არსებული მდგომარეობის კომპლექსური ანალიზის შედეგად გამოვლინდა:

- ტურიზმის განვითარება 2013-2018 წლებში ხასიათდება ზრდის ტენდენციით;
- სუსტადაა განვითარებული ტურისტული ინფრასტრუქტურა;
- სოფლის ტურისტული ბიზნესი ძირითადად წარმოდგენილია საოჯახო სასტუმროს მეურნეობის სახით;
- დღემდე არ არსებობს საქართველოში სოფლის ტურიზმის განვითარების მარეგულირებელი სპეციალური სახელმწიფო პოლიტიკა და შესაბამისი ნორმატულ-სამართლებლივი უზრუნველყოფის სისტემა;
- დღემდე არ არსებობს რაჭაში, როგორც დეპრესირებულ რეგიონში, სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის საჭირო ადეკვატური კონცეფცია;
- ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის სირთულე;
- სახელმწიფოსგან არასაკმარისი მხარდაჭერა;
- რეგიონებში ტურისტული პოტენციალის განვითარების კომპლექსური მიდგომის არქონა;

- გართულებულია განთავსების საშუალებების მომსახურების ხარისხის შეფასება;
- რაჭის სოფლებში საცხოვრებელი სახლებისა და შესაბამისი კარ-მიდამოს დღევანდელი სანიტარულ-ჰიგიენური პირობების გაუმჯობესებისათვის აუცილებელია ფინანსური ინვესტიციების განხორციელება
- სოფლის ტურიზმის ბიზნესის წარმოებისათვის აუცილებელი ცოდნისა და უნარ-ჩვევების უკმარისობა;
- სოფლის ტურისტული პაკეტის სიმწირე, რაც ხელს არ უწყობს დამატებული ღირებულებების შექმნას
- რაჭის მუნიციპალიტეტებს დიდ პრობლემას უქმნის უგზოობა

მთლიანობაში, რაჭის მუნიციპალიტეტის მცხოვრებთა გამოკითხვით მიღებული ინფორმაციის საფუძველზე გამოიკვეთა სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებისადმი ადგილობრივი საზოგადოების პოზიტიური დამოკიდებულება და ჩამოყალიბდა ძირითადი ხელშემშლელი ფაქტორები, კერძოდ:

- ფინანსებზე ხელმისაწვდომობის სირთულე
- ინფრასტრუქტურის მოუწესრიგებლობა
- ტურისტთა განთავსების საშუალებების ფუნქციონალური გაუმჯობესების აუცილებლობა;
- ადგილობრივი წარმოების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წილის სიმცირე ტურისტთა კვებითი მომსახურების მთლიან მოცულობაში.

3.2. სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების შერჩევისა და განხორციელების მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები

სოფლის ტურიზმის განვითარების ძირითადი მიზანი, რაც გულისხმობს სოფლის ტერიტორიაზე არსებული რესურსების გამოყენების თანამედროვე მაღალეფექტიანი და კონკურენტუნარიანი ტურისტული სექტორის შექმნას რესურსების დაცვის, შენახვის და კვლავწარმოების პრინციპების დაცვის პირობებში, გამომდინარეობს ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ლოგიკიდან [105, გვ]. მოცემული მიზანი განსაზღვრავს ტურიზმის განვითარების ძირითადი ამოცანების ფორმულირებას.

მიუხედავად იმისა, რომ რაჭა გამორჩეულია მდიდარი და უნიკალური რესურსებით, ტურიზმის განვითარების არსებული მდგომარეობის ანალიზმა ამბროლაურისა და ონის მუნიციპალიტეტების სოფლებში დაგვანახა ტურიზმის განვითარების საკმაოდ დაბალი დონე. წინა თავში განხილული ბატლერისეული დანიშნულების ადგილის სასიცოცხლო ციკლის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, მისი შვიდსტადიანი სქემის პირველი ორი საფეხური საკმაო სიზუსტით აღწერს რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების დღევანდელ დინამიკას. კონკურენტუნარიანი ტურისტული პროდუქტის შესაქმნელად საჭიროა მთავრობის მეტი აქტივობა. მაღალი ტურისტული პოტენციალის შემთხვევაშიც კი მისი ტურისტულ პროდუქტად ქცევა საჭიროებს გარკვეული პირობებისა და მექანიზმების არსებობას, ისეთებისა როგორცაა: სოფლის ტურიზმის განვითარების სახელმწიფო პოლიტიკა, ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზა, ხელმისაწვდომი ფინანსური რესურსები, ორგანიზაციული და ინფორმაციული მექანიზმები, ეფექტიანი მარკეტინგული პროგრამები და სხვ. **მაშასადამე, სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულების ჩამოსაყალიბებლად საჭიროა არსებობდეს ეფექტიანი ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სისტემა.**

რაჭის სოფლის ტურიზმში არსებული პრობლემების ანალიზმა გვიჩვენა, არასაკმარისი ვერტიკალური კავშირები სახელმწიფოს, ბიზნესსა და ადგილობრივ თემს შორის, რაც ნეგატიურად აისახება სოფლად ტურიზმის განვითარებაზე. კვლავ გადაუწყვეტელი რჩება ისეთი პრობლემები როგორცაა:

- სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის საკმარისი მხარდაჭერა;
- მწირი ინფორმაცია, იმ ადგილების შესახებ, რომლებშიც სასურველია სოფლის ტურიზმის განვითარება;
- რეგიონში ტურისტული პოტენციალის განვითარებისადმი კომპლექსური მიდგომის არქონა;
- ტურისტული საქმიანობის სტიმულირების სისტემის ნორმატიულ-საკანონმდებლო ბაზის არასრულყოფილება;
- ტურიზმის დარგთაშორისი კომპლექსის კომპონენტებს შორის კოორდინაციის უკმარისობა;
- ტურისტული ინფრასტრუქტურის არასაკმარისი განვითარება;

➤ რაჭის, როგორც ტურისტული ადგილის რეკლამირებისა და ცნობადობის ამაღლებისკენ მიმართული ღონისძიებების სიმცირე.

არსებული გამოწვევების გადასაწყვეტად საჭიროა არსებობდეს სოფლის ტურიზმის მართვის კონცეფცია, რომელიც უზრუნველყოფს სოფლის ტურიზმის განვითარების პირობების შექმნას. კონცეფცია უნდა ეყრდნობოდეს ტურისტული ბაზრის კერძო, სახელმწიფო, რეგიონული და მუნიციპალური სექტორების მჭიდრო კავშირებს, რომლის აუცილებელ არსებობის საჭიროებას განსაზღვრავს სოფლის ტურიზმის თავისებურებანი.

სოფლის ტურიზმის განვითარება გულისხმობს, როგორც ტექნიკურ-ეკონომიკურ ასევე სოციალურ-ფსიქოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტას, როგორცაა: დემოგრაფიული კრიზისის უარყოფითი შედეგების თავიდან აცილება სოფლად; აგრარული შრომის ბაზარზე მოთხოვნა-მიწოდების დაბალანსება, სოფლის მოსახლეობის დასაქმების სტრუქტურების ოპტიმიზაცია და შრომითი რესურსებისადმი სასურველი პირობების შექმნა, სოფლის მოსახლეობის დასაქმება და პერსპექტივაში კვების პროდუქტებით ქვეყნის უზრუნველყოფა [105, გვ 137].

ხელისუფლება - ბიზნესი - ადგილობრივი საზოგადოება(თემი)- ეს არის სამი ძალა, რომელიც წარმოადგენს ტურიზმით დაინტერესებულ მხარეებს, რომელთა პრაქტიკული პარტნიორობა საფუძვლად უნდა დაედოს მუნიციპალური წარმონაქმნების სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას და კონკრეტული სტრატეგიული ამოცანების გადაწყვეტას. მუნიციპალური (ადგილობრივი) კავშირის გარეშე შეუძლებელია საერთო ინტერესების გაცნობიერება, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ეს ასპექტი სოფლის ტურიზმში. ამდენად, კონკურენტუნარიანი სოფლის ტურიზმის განვითარება უნდა მოხდეს არა სპონტანურად, არამედ კონკრეტული მიზნობრივი პროგრამების საფუძველზე, რომლისთვისაც საჭიროა არსებობდეს სოფლის ტურიზმის მართვის კონცეფცია.

რაჭის სოფლის ტურიზმის კონცეფციაში ვგულისხმობთ შეხედულებათა სისტემას, რომელიც მნიშვნელოვანია ტურიზმის განვითარების პირობების შესაქმნელად და მისი ეფექტიანობის უზრუნველსაყოფად [13].

სოფლის ტურიზმის განვითარების კონცეფცია გულისხმობს თანამშრომლობას, რომელიც შედეგის მომტანია, როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორისათვის. იგი უნდა დაეფუძნოს ისეთ პრინციპებს, როგორცაა:

- მდგრად განვითარებას, რომელიც გულისხმობს განვითარების ჩარჩოს ოპტიმიზაციას რაჭის სოფლის ტურიზმის შიდა მახასიათებლების და გარე ფაქტორების გათვალისწინებით;
- რაჭის სოფლის ტურიზმის საბაზრო მექანიზმების ფუნქციონირების ეფექტიანობას;
- სოფლის ტურიზმით დაინტერესებული სუბიექტების ჩართულობას - სოციალურ პატრნიორობას;
- რაჭის სოფლის ტურისტული რესურსებისა და კონკრეტული გარემოს სპეციფიკასა და თავისებურებებთან შესაბამისობას;
- რაჭის სოფლებში ტურიზმის მიმართულებების განვითარებისადმი დიფერენცირებულ მიდგომებს.

სოფლის ტურიზმის პროგრამული ღონისძიებების განვითარების კონცეფტუალური მოდელი მიმართული უნდა იყოს დესტინაციში (ქვეყანაში, რეგიონში) ტურიზმის განვითარების პირობების შექმნაზე და აუცილებელია დამუშავდეს ეკონომიკური სექტორების, ცენტრისა და რეგიონის გადასაწყვეტ ამოცანათა სისტემატიზირებით [105, გვ 110-116].

რაჭის სოფლის ტურიზმის განვითარების კომპლექსურმა ანალიზმა დაგვანახა, რომ რაჭის სოფლის ტურიზმის განვითარების კონცეფცია უნდა ითვალისწინებდეს შემდეგი ღონისძიებების გატარებას:

- სახელმწიფო ეროვნულ პოლიტიკაში სოფლის ტურიზმის პოპულარიზაციის ამაღლებას;
- ნორმატიული და სამართლებრივი აქტების მონიტორინგს, მომზადებას და მიღებას;
- სახელმწიფო მხარდამჭერი მიზნობრივი პროგრამების შემუშავებას და რეალიზაციას;
- სოფლის ტურიზმის სფეროში საინვესტიციოდ მიმზიდველობის პირობების შექმნას;

- ტურისტული რესურსების ანალიზს;
- რეგიონის ტურისტული რესურსების ერთიანი ბაზის შექმნა;
- რაჭის ტურისტული ადგილების ცნობადობის ამაღლების ხელშეწყობას
- სოფლის ტურიზმის სფეროში მეთოდური რეკომენდაციების დამუშავებას;
- სოფლის ტურიზმის ბაზარზე მოთხოვნა-მიწოდების ანალიზის ჩატარებას;
- სოფლის ტურისტული კონკურენტუნარიანი პროდუქტების შექმნისა და რეალიზაციის ხელშეწყობას;
- სოფლის ტურიზმში ტურისტული მომსახურების დაჯავშნის სისტემისა და ტურპროდუქტის გაყიდვების ხელშეწყობას;
- გამოფენების ორგანიზებას და საერთაშორისო გამოფენებში მონაწილეობას;
- სოფლის ტურიზმის სფეროში სამეცნიერო კვლევების ხელშეწყობას;
- სოფლის ტურიზმისათვის დამხმარე ინფრასტრუქტურის შექმნას და განვითარებას;
- ტურისტული ობიექტებისა და ტურისტული ცენტრების გაზიარება და წყლით მომარაგებას;
- კანალიზაციისა და ნარჩენების უტილიზაციის, ტელეკომუნიკაციებით, საგზაო ინფრასტრუქტურით უზრუნველყოფას;
- სახელმწიფო და ადგილობრივ (მუნიციპალურ) დონეზე სოფლის ტურიზმის მიზნობრივი პროგრამების განხორციელებისათვის მატერიალური ბაზის განვითარებას (პირველ რიგში მაღალი პერსპექტივის მქონე ტერიტორიებზე);
- ტურისტული საქმიანობის ახალი ობიექტების მშენებლობას;
- სოფლის ტურიზმის განვითარებისათვის დაფინანსების მექანიზმის სრულყოფას;
- სოფლის ტურიზმის სფეროში საკადრო პოტენციალის განვითარებას;
- სოფლის ტურიზმის სფეროში საერთაშორისო და დარგთაშორისო თანამშრომლობის განვითარებას.

ამდენად, რაჭის სოფლის ტურიზმის განვითარების ძირეული საკითხების გადაწყვეტა უნდა მოხდეს სახელმწიფო დონეზე, ხოლო რეგიონის გადასაწყვეტ ამოცანათა რიგს მიეკუთვნება:

- საერთაშორისო ბაზარზე მოცემული ტერიტორიის ტურპროდუქტის პრომოუშენი;
- სოფლის ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობი ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის შექმნა;
- რეგიონის მხარდამჭერი რესურსული უზრუნველყოფა;
- ტურისტული დანიშნულების ადგილის ცნობადობის შექმნა, ტურისტული პროდუქტების რეკლამირება;
- კარტოგრაფიული და სარეკლამო-კარტოგრაფიული უზრუნველყოფა;
- კადრების მომზადება, დატრენინგება ტურისტული სფეროსათვის, რომლის განხორციელება საჭიროებს კოორდინაციას ცენტრსა და რეგიონის დონეზე;
- საინფორმაციო-საკონსულტაციო მხარდაჭერა;
- სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულების ფინანსური მხარდაჭერა: მიკროდაკრედიტების ორგანიზაცია, შეღავათიანი სესხები და სხვა.

რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების არსებული მდგომარეობის და სხვა წარმატებული რეგიონების გამოცდილების საფუძველზე საჭიროდ მიგვაჩნია, რომ კონცეფციის რეალიზაციისათვის განისაზღვროს გონივრული, რეგიონის რეალური შესაძლებლობების ადეკვატური ვადები და განხორციელდეს ორ ეტაპად.

პირველ რიგში აუცილებელია განხორციელდეს:

- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროსა და ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაციის პოლიტიკის ოპტიმიზაცია სოფლის ტურიზმის განვითარების ორგანიზაციისათვის;
- სოფლის ტურიზმის სფეროში ნორმატიული და სამართლებრივი ბაზის დამუშავება;
- სოფლის ტურიზმის ინფრასტრუქტურის (გზების და სატრანსპორტო სისტემის მოწესრიგება) შექმნა;
- ტურისტული რესურსების რეესტრის შექმნა სოფლის ტურიზმის მიმართულებით;
- სოფლის ტურიზმის უპირატესობის პოპულარიზაცია (ადგილობრივ ბიზნესსა და თემში);

➤ ბუნებრივი და კულტურულ-ისტორიული ძეგლების შენარჩუნებისკენ მიმართული ღონისძიებები;

მეორე ეტაპზე იგეგმება:

➤ სოფლის ახალი ტურისტული მარშრუტები

➤ სოფლის ტურიზმის ინფრასტრუქტურის შემდგომი განვითარება

➤ სოფლის ტურიზმის სფეროში ღონისძიებების საინფორმაციო უზრუნველყოფა.

კონცეფციის რეალიზაციით შეიძლება მიღწეული იქნეს ასეთი შედეგები:

- კონკურენტუნარიანი ტურისტული პროდუქტის ფორმირება;
- კომპლექსური სოფლის ტურისტული პროდუქტების შექმნა დარგთაშორისი პარტნიორული კავშირების სრულყოფის გზით;
- სოფლის ტურიზმზე ორიენტირებული ტერიტორიის ცნობადობის გაზრდა;
- მეწარმეობის განვითარების მხარდაჭერა;
- სოფლის აგრარული სექტორის განვითარების სტიმულირება;
- მოსახლეობის შემოსავლების გაზრდა;
- ზოგადად სოფლად ცხოვრების ღონის ამაღლება.

რაჭის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების შერჩევისა და განვითარების დასაგეგმად ვიყენებთ მუნიციპალური ერთეულის დონეზე ტურისტული პროდუქტის შემუშავების ალგორითმს. ამ დროს ვითვალისწინებთ WTO- სრეკომენდაციით შემოთავაზებული შეფასების კომპონენტების (უცვლელად ყველა) ანალიზს და შეფასებას, რომლებიც გავლენას ახდენენ ტურიზმის განვითარებაზე:

- ატრაქციონების ხელმისაწვდომობა;
- განთავსებისა და მომსახურების ინდუსტრიის განვითარება;
- სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება;
- ადგილობრივი ინფრასტრუქტურის მდგომარეობა;
- კვალიფიციური პერსონალის ხელმისაწვდომობა;
- ტურისტულ საქმიანობაში სახელმწიფოს დახმარება³²

³² <https://www.wto.org>

ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი კომპონენტის გარდა გათვალისწინებული უნდა იქნეს სოფლის ტურიზმის მკვეთრად გამოხატული სპეციფიკა, განსაკუთრებით ეს ეხება ატრაქციების კომპონენტს, რომელიც არის ძალიან მავალფეროვანი და მოიცავს თითქმის ტურიზმის ყველა სახის ატრაქციას, რომელიც ხორციელდება სოფლის ტერიტორიაზე. ტურისტული პროდუქტების ალგორითმის შემუშავებისას ასევე ვითვალისწინებთ ტურისტული პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელ შემადგენლებს. სოფლის ტერიტორიაზე ტურისტული შეთავაზებები ფორმირდება ისეთი კომპონენტების ნაკრების საფუძველზე როგორცაა:

1. დანიშნულების ადგილის პროდუქტის კონცეფციის შემადგენლები ეგრეთ წოდებული 3A (Accessibiliy , Accomodatio, Attraction);
2. ეკონომიკური მიმზიდველობა;
3. მომსახურების მრავალფეროვნება და უნიკალურობა [13].

მუნიციპალური ერთეულის დონეზე ტურისტული პროდუქტის შემუშავებისას ვსარგებლობთ შემდეგი ალგორითმით:

1. მოთხოვნის დადაგენა. სოფლის ტურისტულ პროდუქტებზე-ტურისტული ნაკადის პოტენციური მოცულობის, სტრუქტურის, სოფლის მომხმარებელთა სამიზნე სეგმენტის გამოყოფა.

2. ტურისტული პროდუქტის ფორმირების რესურსული პოტენციალის შეფასება დესტინაციის შესაძლებლობების გათვალისწინებით, რომელიც დაემყარება:

- ტურისტული პოტენციალის სპეციფიკის დადგენას;
- ტურისტულ-რეკრეაციული პოტენციალის ანალიზს;
- მაკრო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების საჭიროებებისა და შესაძლებლობების შეფასებას (სატრანსპორტო კომუნიკაციები, საინჟინრო - ტექნიკური ინფრასტრუქტურა, ტერიტორიის მოწესრიგება და ა.შ.)
- ტურიზმის მიკრო ინფრასტრუქტურის შეფასებას (მცირე და საშუალო ზომის დამხმარე საწარმოები, რომლებიც უშუალოდ არ მონაწილეობენ ტურიზმის ორგანიზაციაში - გაქირავების ადგილები, სატრანსპორტო მომსახურება და ა.შ.).
- ტერიტორიაზე მაქსიმალური დატვირთვის (ან მაქსიმალური დასაშვები ცვლილებების) შეფასებას;

3. **ორგანიზაციული უზრუნველყოფის სფეროს ანალიზი** - სოფლის ტურიზმის მონაწილეთა საქმიანობის ინტეგრაციის შესაძლებლობათა ანალიზი; სოფლის ტურიზმისთვის მაკოორდინირებელი ცენტრების, აგრო-ტურისტულ მეურნეობათა საზოგადოებრივი გაერთიანებების, რეგიონალური საკოორდინაციო ცენტრების და სხვათა საქმიანობის ანალიზი და ახალ გაერთიანებათა შექმნის შესაძლებლობის დადგენა;
4. **სამართლებრივი უზრუნველყოფის სფეროს ანალიზი** - ნორმატიული-სამართლებრივი ბაზის შევსება აუცილებელი აქტებითა და დებულებებით (რეგიონული სპეციფიკის გათვალისწინებით);
5. **საფინანსო უზრუნველყოფის სფეროს ანალიზი** - სოფლის მეწარმეების შეღავათიანი დაკრედიტების სისტემის ორგანიზაცია, აუცილებელი პროფესიული მომზადების (გადამზადების) პროგრამების დაფინანსება, ინფრასტრუქტურის დაფინანსება (პირველ რიგში, გზების, ელექტრო და წყალმომარაგების, ტელეფონიზაციის);
სახელმწიფო და ადლობრივი წყაროებიდან სოფლის ტურიზმის დაფინანსების შესაძლებლობების ანალიზი
6. **ლოჯისტიკისა და საინფორმაციო სფეროს ანალიზი** - რეკლამისა და სტიმულირების სხვადასხვა საშუალებების ეფექტიანობის ანალიზი, ინტერაქციურ მონაცემთა ბაზის ფორმირება და სხვა.

რაჭის სოფლის ტურიზმის განვითარების არსებული მდგომარეობის ანალიზმა დაგვანახა, რომ ტურისტული პროდუქტის შემუშავებისას ყველაზე პრობლემურია რესურსული პოტენციალის შეფასება, რაც გულისხმობს შეფასების კრიტერიუმების დადგენის სირთულეს. დანიშნულების ადგილის ტურისტული პროდუქტი იქმნება დანიშნულების ადგილის ხელმისაწვდომობით (Accessibiliy), განთავსებისა და კვების ობიექტების მომსახურების პროდუქტებით (Accomodatio), ტურისტული სანახაობებით (Attraction). ეს უკანასკნელი განსაკუთრებული მრავალფეროვნებით გამოირჩევა სოფლის ტურიზმთან მიმართებაში. ვინაიდან ტურისტული პროდუქტის მოხმარების შედეგი არის მოხმარებული მომსახურებიდან მიღებული შთაბეჭდილება, მხოლოდ რაოდენობრივი საზომების გამოყენება, მაგალითად რეკრეციული რესურსის შეფასებისათვის მაინცდამაინც ვერ იქნება ობიექტური. მაგალითად

ბუნებრივი, თუ კულტურული ტურისტული რესურსი წარმოადგენს ძირითად განმსაზღვრელს რეკრეაციულ და კულტურული ტურიზმისათვის და მათი მნიშვნელობა ძირითადად გამომდინარეობს მათი თვისობრივი მახასიათებლიდან, რომელსაც აფასებს მოტივირებული მომხმარებელი. ამდენად თუ ტურისტული ადგილის ხელმისაწვდომობა შეგვიძლია შევაფასოთ მანძილით, სატრანსპორტო საშუალებების რაოდენობითა და სახეებით, რომლის გამოყენების ალტერნატივა ეძლევა მგზავრს. ატრაქციების რესურსების მნიშვნელობის შეფასება დანიშნულების ადგილის განვითარებისათვის სასურველია მოხდეს ტურიზმში მომხმარებლის ქცევის ტენდენციებით, მისი უპირატესი არჩევანით, რაც ფიქსირდება მოთხოვნაში და რომლის საფუძველი ამ შემთხვევაში ობიექტის თვისობრივი მაჩვენებლებია.

პრიორიტეტულ ტურისტულ მიმართულებებში ჩვენ ვგულისხმობთ ტურისტული რესურსების ეფექტიანი გამოყენებით კონკურენტუნარიანი ტურისტული პროდუქტის შექმნას, რომელიც ხელს შეუწყობს დესტინაციისთვის ტურიზმის სოცილ-ეკონომიკური ეფექტიანობის გამოვლინებას. რაჭის მაგალითზე სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების გამოსავლენად კვლევის ამ ეტაპზე ამოცანად დავისახეთ:

- გამოვკვეთოთ მოთხოვნადი ტურისტული პროდუქტები, რომლის შეთავაზების პოტენციალი გააჩნია მთლიანად რაჭას, როგორც შიდა ასევე გარე ბაზრებისთვის;
- შევარჩიოთ ის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმები (მოდელები), რომელთა გამოყენებით შესაძლებელი იქნება რაჭაში არსებული ტურისტული რესურსების ეფექტიანი გამოყენება.

რაჭის მუნიციპალიტეტში ტურისტულ პროდუქტებზე მოთხოვნის და ბაზრის სხვა მაჩვენებლების პროგნოზირებისათვის ოფიციალური სტატისტიკური ინფორმაციის არ არსებობის გამო დავეყრდენით მხოლოდ ჩვენს მიერ ჩატარებულ მარკეტინგული გამოკვლევის შედეგებს. კვლევის მიზანი იყო გაგვეკეთებინა პროგნოზი რაჭის სოფლის ტურისტულ პროდუქტების მოთხოვნაზე. გამოკითხვის ამოცანა იყო გამოგვეკვეთა სოფლის ტურისტული პროდუქტის პოტენციური მომხმარებლის სეგმენტები და მათი დამოკიდებულება სოფლის ტურისტული პროდუქტებისა და მომსახურებების მიმართ. კვლევისას გამოყენებული იქნა

რესპონდენტთა ანკეტური გამოკითხვის მეთოდი. (იხ დანართი 5), გამოკვლევის მიზნობრივ რესპონდენტთა ჯგუფის ჩამოყალიბებისათვის გამოყენებული იყო ორი კრიტერიუმი: რესპონდენტის ინფორმირებულობა სოფლის ტურიზმის სფეროში და რესპონდენტის პრეფერენციული დამოკიდებულება საქართველოს ბრენდულ კურორტებსა და სოფლად დასვენებისადმი.

პირველი კრიტერიუმის მიხედვით რესპონდენტს უნდა ეპასუხა კითხვაზე: გაგიგიათ თუ არა რაიმე სოფლის ტურიზმის შესახებ?

ცხრილი 3.2.1

სოფლის ტურიზმის ცნობადობა

№	ინფორმირებულობის ვარიანტები	პასუხები	
		რაოდენობა ვარიანტების მიხედვით	%, პასუხების საერთო რაოდენობის მიხედვით
1	პირველად ვგებულობ ახლა	45	15.9
2	მაქვს ბუნდოვანი წარმოდგენა	156	55.3
3	გამიგია და მისარგებლია	81	28,7
4	სულ	282	100

რესპონდენტთა ჯგუფი, რომლებსაც აქამდე არაფერი გაუგიათ სოფლის ტურიზმის შესახებ, ჩვენი მიზნისათვის ნაკლებად მიმზიდველია. საუკეთესოა ჯგუფი, სადაც შედის რესპონდენტი, რომელსაც აქვს ინფორმაცია სოფლის ტურიზმის შესახებ („გამიგია“) და, ამასთან - სოფლის ტურიზმის პრაქტიკაც. რეპრეზენტატულობის გაზრდის მიზნით გამოყენებული იყო ის ჯგუფიც, რომლის წევრებს ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვთ სოფლის ტურიზმის შესახებ. ეს არის ყველაზე დიდი ჯგუფი, რომელშიც შედის 156 რესპონდენტი (55,3%). წინსწარი ახსნა-განმარტება საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ გარკვეულიყვნენ სოფლის ტურიზმის რაობაში. მეორე და მესამე ჯგუფის რესპონდენტები (237 კაცი), იმ მიზნით, რომ დაგვედგინა მათი უპირატესი არჩევანი საქართველოს ბრენდული კურორტებისა და სოფლის ტურიზმისადმი, გამოიკითხნენ განმეორებით. ამ დროს მათ უნდა ეპასუხათ კითხვაზე: „რომელ ვარიანტს აირჩევდით საქართველოში დასასვენებლად?“ გამოკითხვის შედეგები მოცემულია ცხრილში.

პოტენციური მომხმარებლის დამოკიდებულება საქართველოს ბრენდული კურორტებისა და სოფლად დასვენებისადმი

№	პასუხების ვარიანტი	პასუხები	
		რაოდენობა ვარიანტების მიხედვით	%, პასუხების საერთო რაოდენობის მიხედვით
1	რომელიმე ბრენდულ კურორტზე დასვენებას	49	20.6
2	სოფელში დასვენებას, სადაც ბუნების წიაღში შესაძლებელია სხვადასხვაგვარი ტურისტული აქტივობის განხორციელება	181	76.3
3	არცერთი (დავრჩებოდი შინ)	7	2.9
4	სულ	237	100

ამრიგად, ჩვენს წინაშე მდგარი ძირითადი ამოცანის გადაწყვეტისათვის მიზანშეწონილია, რომ შემდგომი კვლევა განხორციელდეს მე-2 ჯგუფის (181კაცი) ბაზაზე. სოფლის ტურიზმის სხვადასხვა სახეების მიმართ პოტენციური მომხმარებლის დამოკიდებულების გამოკვლევისათვის კითხვა ასე იყო დასმული: „ჩამოთვლილიდან რომელია თქვენთვის ყველაზე სასურველი?“ გამოკითხვის შედეგები მოცემულია ქვემოთ მოტანილ ცხრილში.

პოტენციური მომხმარებლის დამოკიდებულება სოფლის ტურიზმის სახეობებისადმი

№	განსახორციელებელი ტურისტული აქტივობა	დადებითი დამოკიდებულები ს რაოდენობა	% დადებითი დამოკიდებულების ჯამის მიმართ
1.	ქალაქური ორომტრიალიდან თავის გარიდება და სოფლის იდილიურ, წყნარ, ეკოლოგიურად სუფთა გარემოში დასვენება	91	50,2
2.	მევენახეობა-მეღვინეობის გაცნობა და ღვინის დეგუსტაცია მარანში („ქვევრის თავზე“)	27	14,9
3.	სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი საშუალებებით სარგებლობა	22	12,2
4.	ადგილობრივი ტრადიციული სამზარეულოს გაცნობა	19	10,5

5.	ადგილობრივი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაცნობა და სურვილისამებრ მასში მონაწილეობის მიღება	9	5,0
6.	კულტურულ-ისტორიული და სხვა ღირსშესანიშნაობების ნახვა	8	4,4
7.	თევზაობა	3	1,6
8.	ნადირობა	2	1,1
9	სულ	181	100

როგორც ცხრილიდან ჩანს, რესპონდენტთა უმრავლესობა (50,2%) უპირატესობას ანიჭებს ქალაქური ორომტრიალიდან დროებით თავის დაღწევას და სოფლის იდილიურ, წყნარ, ეკოლოგიურ სუფთა გარემოში დასვენებას. ამის შესაძლებლობას იძლევა სოფლის რეკრეაციული ტურიზმი. მეორე ადგილზე არიან (14,9%) რესპონდენტები, რომლებიც სოფლად გაემგზავრებიან იმ მიზნით, რომ გაეცნონ მევენახეობა-მეღვინეობას და ადგილზე დააჭაშნიკონ ღვინო. ეს ღვინის ტურიზმის პრეროგატივაა. სოფლად გამგზავრების ყველაზე მნიშვნელოვან მოტივად სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი საშუალებებით მიიჩნევა გამოკითხულთა მხოლოდ 12,2 %. გამოკითხულთა 10,5% სოფლად მოგზაურობის დროს უპირატესობას ანიჭებს ადგილობრივი ტრადიციული სამზარეულოს გაცნობას, რაც კულინარული ტურიზმის ფუნქციაა. ზემოთ, რაჭის ბუნებრივი პირობებისა და რესურსების დახასიათების დროს აღნიშნული იყო, რომ რაჭის სოფლები, ბუნებრივ-კლიმატური პირობებითა და სხვადასხვაგვარი მინერალური შემადგენლობის წყლების სიუხვით ქმნის უნიკალურ გარემოს ადამიანის განკურნებისათვის. ამ შესაძლებლობას დიდი ხანია იყენებენ პრაქტიკულად. ირკვევა, რომ სამკურნალო ტურიზმი ტურისტული ინდუსტრიის მზარდ სეგმენტს წარმოადგენს მთელს მსოფლიოში. სამკურნალო ტურიზმის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანთა გარკვეული კატეგორია მედიკამენტოზურ მკურნალობასთან შედარებით უპირატესობას ანიჭებს ბუნებრივი საშუალებებით მკურნალობას. შესაბამის ადგილზე ყოფნის დროს ეს ადამიანები, ერთის მხრივ იტარებენ სამკურნალო თერაპიას, მეორეს მხრივ კი ისვენებენ რეკრეაციული ტურიზმისთვის დამახასიათებელ პირობებში. მაგრამ როგორც ჩვენი დაკვირვებით გამოვლინდა, დღეისათვის ძალიან ცოტას (12,2%) სურს ამ შესაძლებლობის გამოყენება. როგორც ჩანს ამ მხრივ საჭიროა აქტიური მარკეტინგული ღონისძიებების გატარება. სამკურნალო ტურიზმი, ტურიზმის სხვა სახეობებისგან განსხვავებით მოითხოვს მეტი

და მაღალკვალიფიციური მომსახურე პერსონალის არსებობას. სამკურნალოდ ჩასული ტურისტები დასასვენებლად ჩასულ ტურისტებთან შედარებით უფრო მეტ დროს ატარებენ და, შესაბამისად, მეტ ფულს ტოვებენ დანიშნულების ადგილზე [7, გვ 100].

ტურისტთა უმეტესობა სოფლად ჩასვლის ძირითად მოტივად თვლის ქალაქიდან თავის დაღწევას და ბუნების წიაღში მშვიდად დასვენებას, ეს შეესაბამება მრავალრიცხოვან დაკვირვებებს. მაგალითად, შედარებით ახლო წარსულში (2014 წ) გამოქვეყნებულ საფუძვლიან სტატიაში კურლეტო (M. Kurleto) ადასტურებს, რომ ტურისტები, რომლებიც სამოგზაუროდ და დასასვენებლად სოფელს ამჯობინებენ, თავიანთი არჩევანის დასაბუთებისას ძირითადად, პირველ რიგში, ასახელებენ ბუნებაში წყნარად დასვენებისა და სასურველი პეიზაჟის გარემოში შვებულების გატარების შესაძლებლობას [62, გვ. 51-57] იმის დასადგენად, თუ რას ანიჭებენ უპირატესობას სოფლის ტურიზმის არჩევისას დასმულ იქნა შეკითხვა „რომელი მოტივი უფრო მნიშვნელოვანი იყო მათთვის სოფლად დასვენებისათვის გადაწყვეტილების მიღების დროს“. შეთავაზებული იყო სავარაუდო პასუხები, რათა კონცენტრირება მოგვეხდინა ჩვენთვის საინტერესო საკითხებზე (იხ ცხრილი 3.2.4.)

ცხრილი 3.2.4

სოფლად დასვენების მოტივატორები

№	მოტივები	პასუხები	
		საერთო რაოდენობა	%, საერთო რაოდენობის მიმართ
1	დაბალი ფასი	103	56,9
2	ძირითად საცხოვრებელთან სიახლოვე	53	29,2
3	იაფი და ნატურალური სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების შეძენის შესაძლებლობა	25	13,8
	სულ	181	100

რესპონდენტთა უმეტესობა, 56,9%-ზე მეტი სოფლად დასვენებას ირჩევს დაბალი ფასის გამო. რესპონდენტთა საკმაოდ დიდ ნაწილს, 29,2%-ზე მეტს, სოფელში დასვენებისაკენ უბიძგებს მის ძირითად საცხოვრებელთან სოფლის სიახლოვე. შედარებით მცირე ნაწილი (13,8%) სოფლად ტურისტული აქტივობის განხორციელების დროს ელოდება იაფი და ნატურალური სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების შეძენას.

სოფლის ტურისტული პროდუქტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია განთავსება. იმაზე, თუ როგორია განთავსების მომსახურებით მიღებული შთაბეჭდილება, ზევრად არის დამოკიდებული სოფლის ტურით მომხმარებლის დაკმაყოფილების დონე. რაჭის რეგიონში სოფლის ტურიზმის განხორციელების დროს განთავსების ძირითად ფონდს ქმნის ადგილობრივი მოსახლეობის საცხოვრებელი სახლები.

ცხრილი 3.2.5

მომხმარებლის მოთხოვნა დაბინავების საშუალებებისადმი (ფართის და ოთახების რაოდენობის მიხედვით)

№	განთავსების ვარიანტები	შერჩევის შედეგი	% გამოკითხულთა საერთო რაოდენობის მიმართ
1	ცალკე ოთახს („სასტუმრო ოთახს“) სახლში, სადაც იმავდროულად მასპინძელიც ცხოვრობს	117	64,6
2	აპარტამენტს (რამდენიმე ოთახს) სახლში, სადაც იმავდროულად მასპინძელიც ცხოვრობს	48	26,5
3	მთელ სახლს (კოტეჯს) გლეხის საკარმიდამოში, სადაც მხოლოდ დამქირავებელი ცხოვრობს	16	8,8
	სულ	181	100

კვლევამ აჩვენა, რომ პოტენციურ ტურისტთა დიდი ნაწილი (64,6%) ცალკე ოთახით დაკმაყოფილდებოდა. საკმაოდ დიდი ნაწილი (26,5%) მიიჩნევს, რომ სოფლად დასვენებისათვის მათთვის მიზანშეწონილია რამდენიმე ოთახის დაქირავება იმავე სახლში, სადაც მასპინძელიც ცხოვრობს. რესპონდენტთა შედარებით მცირე ნაწილი (8,8%) მეტ კომფორტს – მთელი სახლის (კოტეჯის) დაქირავებას ითვალისწინებს. რაჭის ადგილობრივ მცხოვრებლების კვლევამ (თავი 3.1.) გვიჩვენა, რომ რაჭაში არსებობს განთავსების შესაძლებლობები, რომლების უპასუხებდა ტურისტთა მოთხოვნებს. ტურისტული პროდუქტის მეორე ძირითადი კომპონენტია კვებითი მომსახურება, რაც შეიძლება განხორციელდეს სხვადასხვა ვარიანტით (მოდელით). მოდელის შინაარსი და ტექნოლოგია დამოკიდებულია ტურისტის მოთხოვნილებასა და მასპინძლის შესაძლებლობებზე. რაჭის რეგიონში სტუმარ-მასპინძლობის პრაქტიკისა და სხვადასხვა ქვეყნებში აპრობირებული კვებითი მომსახურების

მოდელის ლიტერატურული წყაროების მიხედვით შესწავლის საფუძველზე ჩვენს მიერ შერჩეული იყო კვებითი მომსახურების სავარაუდო ვარიანტები. საჭირო იყო სოფლის ტურისტული პროდუქტის პოტენციურ მომხმარებელთა მიერ ამ ვარიანტების შედარებითი შეფასება, რისთვისაც ჩატარებული იყო რესპოდენტთა გამოკითხვა სპეციალური ანკეტის გამოყენებით (იხ. დანართი 3).

ცხრილი 3.2.6

კვებითი მომსახურების პაკეტები

№	კვებითი მომსახურების მოდელი	მომხმარებლის მიერ არჩეული მოდელები	
		რაოდენობა	%, საერთო რაოდენობის მიმართ
1.	მხოლოდ საუზმე („საწოლი და საუზმის“ მოდელი)	45	24,8
2.	სრული მომსახურება (საუზმე, სადილი, სამხარი, ვახშამი)	59	32,6
3.	თვითმომსახურება (სტუმრის განკარგულებაშია სამხარეულო, სადაც თვითონ ამზადებს საჭმელს)	36	19,9
4.	მომსახურება შეკვეთის შესაბამისად (მაგალითად, მხოლოდ საუზმე, ან საუზმე და ვახშამი და ა. შ.)	41	22,6
	სულ	181	100

კვებითი მომსახურების პაკეტებიდან რესპოდენტთა უმრავლესობა (32,6%) ირჩევს სრულ მომსახურებას. მეორე ადგილს იკავებენ რესპოდენტები (24,8%), რომლებიც კმაყოფილებიან მხოლოდ საუზმით, შეკვეთის შესაბამისად მომსახურება სურს 22,6%-ს, ხოლო მესამე ჯგუფის რესპოდენტები (19,9%) ირჩევს თვითმომსახურებას. სოფლის ტურიზმის სხვადასხვა სახეებისადმი პოტენციური მომხმარებლის დამოკიდებულების გამოკვლევამ აჩვენა მოთხოვნა რაჭის ტურისტულ მიმართულებებზე და ამასთან გამოავლინდა სოფლის ტურისტულ პროდუქტებზე მოთხოვნილების პრეფერენციული თანმიმდევრობა:

- რეკრეაციული სოფლის ტურიზმი
- ღვინის ტურიზმი
- სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი ტურიზმი
- კულინარიული ტურიზმი.

რაჭის ტურისტული რესურსების პოტენციალის, პოტენციური მომხმარებლის და ტურიზმის სფეროს ბიზნესის კვლევამ დაგვანახა მუნიციპალიტეტების ტერიტორიებზე სწორედ პოპულარულ ტურისტული მიმართულებებზე მოთხოვნის შესაბამისი რესურსების არსებობა და ამ მიმართულებების საფუძველზე სოფლის ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობა.

კვლევის შემდეგი ეტაპის ამოცანას წარმოადგენდა დაგვედგინა რეგიონისთვის მისადაგებული სოფლის ტურიზმის განვითარების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმები (მოდელები), რისთვისაც გამოყენებული იქნა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანის წარმატებული გამოცდილება და გამოყენებული იქნა სოფლის ტურიზმის განვითარების მოდელების ისტორიული ანალიზისა და რაჭაში არსებული რესურსული პოტენციალის შეპირისპირების მეთოდი.

მსოფლიოში სოფლის ტურიზმის განვითარების გამოცდილების გაცნობამ დაგვანახა სოფლად ტურიზმის განვითარების კონცეფციის სიმრავლე, რომელიც აიხსნება ამ ქვეყნებში სოფლის ტურიზმისადმის განსხვავებული მიზნების არსებობით და საკითხის გადაწყვეტის განსხვავებული მიდგომებით. სრულიად განსხვავებული რესურსების არსებობის პირობებში ევროპის მრავალ ქვეყანაში შემდგომ შემექმნათ კონკურენტუნარიანი სოფლის ტურიზმის პროდუქტები. ამდენად, დღეს არ არსებობს სოფლის ტურიზმის განვითარების ერთი უნივერსალური მოდელი, რომელიც გამოდგება ყველა შემთხვევისათვის, მაგრამ მათი გამოცდილების ცალკეული ასპექტები უდაოდ ღირებულია და შესაძლებელია მათი გამოყენება რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების კონცეფციის ჩამოსაყალიბებლად.

რაჭის სოფლის ტურიზმის პოტენციური მომხმარებლის კვლევის შედეგად ჩვენს მიერ გამოვლინდა მოთხოვნა ტურიზმის შემდეგ პრიორიტეტულ მიმართულებებზე: რეკრეაციული სოფლის ტურიზმი, ღვინის ტურიზმი, სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი ტურიზმი და კულინარიული ტურიზმი. ამ მიმართულებით სოფლის ტურიზმს წარმატებით ავითარებს ბევრი ქვეყანა, ასე მაგალითად, იტალიური სოფლის ტურიზმის მოდელი თემატური მიმართულებებით როგორცაა: „ბუნება და ჯანმრთელობა“ „ტრადიციული გასტრონომია“, „სპორტი“ მსგავსია რაჭის მოთხოვნად ტურისტულ პროდუქტებთან, როგორცაა რაფტინგი, კაიკინგი, ცხენით, კვადროციკლით და ფეხით გასეირნება. ამ მიმართულებებმა რაჭის

ტურიზმში უკვე მოიპოვა პოპულარულარობა, როგორც ადგილობრივ, ასევე უცხოელ ტურისტებს შორის. ბუნებრივი ღირსშესანიშნაობების სიუხვე, კარგი ღვინოები და მაღლხარისხოვანი ადგილობრივი სამზარეულო, განსაკუთრებულ ადგილს იკავებენ იტალიური სოფლის ტურიზმის „წარმატების ფორმულაში“. აღნიშნული გარემოება და ტურისტული რესურსების მსგავსება ბევრ წარმატებულ ქვეყანასთან, რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების პერსპექტივის სურათს იძლევა. ხაზგასმით შევნიშნავთ იმ გარემოებასაც, რომ მხოლოდ რესურსების არსებობის და ტურიზმის თემატური მსგავსება არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ ვიფიქროთ იქ არსებული მოდელების სრული გამეორების ეფექტიანობაზე რაჭის შემთხვევაში [13, გვ.] მიუხედავად აღნიშნულისა, სოფლის ტურიზმის ისეთი მიმართულებების მიმართ, როგორცაა ღვინის და გასტრონომილი ტურიზმი, საქართველოში მათი განვითარების უკვე არსებული დონით, წარმატებული პრაქტიკით, ადგილწარმოშობის ღვინოების წარმოების შესაძლებლობებით და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში ღვინის ტურიზმის განვითარების საფუძვლების მსგავსებით, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ რაჭაში, ისევე, როგორც მთელ საქართველოში, შეიძლება წარმატებით განვითარდეს ღვინის ტურიზმის თემატური სოფლები.

რეკრეაციული ტურიზმის მიმართულებით საინტერესოა ბულგარული რეკრეაციული ტურიზმის განვითარების მოდელი, რომელიც ითვალისწინებს, როგორც აქტიურ, ისე მყუდრო გარემოში საოჯახო დასვენებას. ეს მოდელი რაჭაში ტურიზმის განვითარებასთან მიმართებაში ახლოა არა მხოლოდ თემატურობის და ბუნებრივი რესურსების მსგავსების თვალსაზრისით, არამედ სოფლის ტურიზმის განხორციელების ფორმებისა და მიდგომების თვალსაზრისითაც. ბულგარული მოდელის რეალიზაცია ითვალისწინებს სახელმწიფო პოლიტიკის გატარებას - სოფლის მოსახლეობისთვის დასაქმების პრობლემის გადაწყვეტას მომსახურების სფეროში სამუშაო ადგილების გაჩენის მიზნით. ეს სტრატეგია გულისხმობს განთავსების საშუალებების ქსელის განვითარების მხარდაჭერას (კერძო მინი სასტუმროები) სოფელ ადგილებში არსებული საცხოვრებელი ფონდის და სოფლის მეურნეობის (ფერმების, თევზსაჭერი მეურნეობები და ა.შ.), გართობის სპეციალიზებული ობიექტების (სპორტული ცენტრები, ნავმისადგომები, საჯინიბოები და ა.შ.). აღწერილი მოდელი სოფლის ტურიზმის განვითარების შესახებ

მიღებულია როგორც ნიმუში „მესამე ტალღის“³³ ქვეყნებში. ეს ქვეყნები, როგორც წესი, არ ფლობენ სოფელ ადგილებში განთავსების ისეთი კომფორტული დონის განთავსების საშუალებებს, როგორც დასავლეთ ევროპაშია, თუმცა იქ მოქმედებს სოფლის ტურიზმის განვითარების სახელმწიფო პროგრამები, იქმნება შეღავათიანი დაკრედიტების სისტემები სოფლის ტურიზმის განვითარების საშუალებების კომფორტულობის ასამაღლებლად, ინერგება საინფორმაციო ტექნოლოგიები და საინფორმაციო-სარეკლამო პორტალები[105, გვ. 70-80].

აღნიშნული აქტივობების განხორციელების აუცილებლობა სახელმწიფოს მხრიდან ავსახეთ ჩვენს მიერ შემთავაზებულ კონცეფციაში, რომლის აუცილებლობა მკაფიოდ გამოიკვეთა რაჭაში სოფლის ტურიზმის ხელშემშლელი ფაქტორების ანალიზის შედეგად. სახელმწიფოს მხრიდან ასეთი მხარდამჭერი აქტივობა სოფლის ტურიზმის დინამიური განვითარების აუცილებელი პირობაა, განსაკუთრებით ეკონომიკურად დეპრესირებულ რეგიონში.

სოფლის რეკრეაციული ტურიზმის განვითარების მეორე გავრცელებული მოდელი, რომელიც რეგიონში ტურიზმის განვითარების მეორე ეტაპისთვისაა დამახასიათებელი, ან გამოიყენება სოფელ ადგილებში დაბალი კომფორტული საცხოვრებელი ფონდის არსებობის, მაგრამ, მაღალი პოტენციალის ბუნებრივი ან კულტურულ-ისტორიული რესურსის არსებობის შემთხვევაში, გულისხმობს: მსხვილი და საშუალო კერძო ტურისტული ობიექტების მშენებლობას, სპეციალიზებული კერძო სასტუმროებით და სხვა ტურისტული ობიექტებით. მაგალითად, რაჭისათვის განვითარების ეს მოდელი მიესადაგება შაორის წყალსაცავის მიმდებარე, შოვისა და უწერის ტერიტორიებზე რეკრეაციული ტურიზმის განვითარების კონცეფციას. მსგავსი მოდელის წარმატებული რეალიზაცია საჭიროებს მნიშვნელოვან ინვესტიციებს, სპეციალური პროექტების დამუშავებას, სამეცნიერო - კვლევით და მარკეტინგულ სამუშაოებს. ამ დროს ძირითადი აქტიორი უნდა იყოს სახელმწიფო.

ღვინის ტურიზმის განვითარების საერთაშორისო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ მეღვინეობის სექტორს გაყიდვებისა და ბრენდის იმიჯის გაზრდის თვალსაზრისით

³³ დემოკრატიზაციის მესამე ტალღს მიეკუთვნებიან აღმოსავლეთ ევროპისა და ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნები (მათ შორის საქართველოც), რომლებიც ორიენტირებული არიან ევროკავშირში შესასვლელად

შუძლია მიიღოს მნიშვნელოვანი სარგებელი ტურიზმიდან და ეს უფრო მნიშვნელოვანი ხდება, როცა ტურიზმი მზარდია. საქართველოში არც ისე ბევრი ექსკლუზიური და განსაკუთრებული პროდუქტი მზადდება, რომელიც ბაზრის მდიდარ სეგმენტზე იქნება კონკურენტული. ღვინო ერთ-ერთი ასეთი პროდუქტია, ხოლო ტურიზმი, მისი სწრაფი და მაღალი სოციალ-ეკონომიკური ეფექტიანობის გამო მიმზიდველია ნებისმიერი ქვეყნისათვის, მით უფრო, საქართველოსთვის და რა თქმა უნდა დეპრესირებული რეგიონისთვის - იმავდროულად ძვირადღირებული და ფართოდ აღიარებული ღვინის „ხვანჭკარის“ სამშობლოსათვის.

დღეს ღვინო და გასტრონომია ყველა სახეობის ტურიზმისთვის მნიშვნელოვან ელემენტს წარმოადგენს, შესაბამისად მასზე დიდ მოთხოვნაა და მსოფლიო ბაზრზე წლიურად დაახლოებით 27 მილიონ მოგზაურობას შეადგენს. ბოლო ათწლეულის განმავლობაში ღვინისა და გასტრონომიული ტურიზმის ზრდამ 5-8% შეადგინა და უფრო მაღალია, ვიდრე ტურიზმის განვითარების ზოგადი მაჩვენებელი (4%). სპეციალისტების პროგნოზით ღვინისა და კულინარიული ტურიზმის ზრდა 2020 წლისთვის მიაღწევს 8-10%-ს. ევროპის ქვეყნებში ღვინის გაყიდვების დაახლოებით 20 % ღვინის ტურიზმზე მოდის. მაგალითად, იტალიაში ის შეადგენს 19%-ს. საერძნეთში ღვინის 32% იყიდება ღვინის წარმოების ადგილზე მარნების და ქარხნების სადეგუსტაციო დარბაზებში, 18% რესტორნებსა და ბარებში, 16% სპეციალურ ქსელებში, 16%, სუპერმარკეტებში, 4-5%. ინტერნეტის საშუალებით [58, გვ. 117-127].

ქვეყნის მასშტაბით, დაახლოებით, 2-3-ჯერ მეტი ღვინო იწარმოება ოჯახებში, ვიდრე ღვინის ქარხნებში. ღვინის ტურიზმი სწორედ ის საშუალებაა, რომელიც ახდენს ექსპორტს პროდუქტის წარმოების ადგილზე პირდაპირი გაყიდვების გზით. ღვინის ტურიზმს ყოველთვის აქვს ტერიტორიული კომპონენტი, ვინაიდან ტურიზმი არის გადაადგილება გარკვეული ტერიტორიის მიმართულებით. მომხმარებელში ღვინის ხარისხის აღქმა პირდაპირ კავშირშია ადგილწარმოშობასთან და ეს არის საკმარისი გარანტია, მაგალითად, ევროპული ღვინის მომხმარებლებში. საქართველოში ტურიზმი შეიძლება გამოყენებული იქნას ქართული ღვინის სამსახურში. ღვინო და კულინარია მუდმივი ატრიბუტია ნებისმიერი სახის ტურიზმისთვის. ამდენად სხვა მიზნით (დასვენება, საქმიანი, რეკრეაცია და სხვა)

ჩამოსული ვიზიტორისათვის, მასპინძელ ქვეყანას შეუძლია შეასრულოს ღვინის რეკლამირების და დეგუსტაციის ადგილის ფუნქცია. ტრადიციული ღვინის წარმოების ქვეყნებში ღვინის ტურიზმის მოდელის გამოცდილება აჩვენებს მომხმარებელში ღვინის ადგილწარმოშობის მაღალი ცნობადობის როლს ტურისტული დანიშნულების ადგილების განვითარებასა და წარმოების ადგილებიდან ღვინის გაყიდვების გაზრდაში. ამასთან აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ ღვინო ერთ-ერთ მთავარი პროდუქტია, რომელსაც იძენენ ტურისტები, როგორც სამახსოვრო პროდუქტს საქართველოდან. ეს არის კიდევ ერთ-ერთ ეფექტური გზა წარმოების ადგილიდან პირდაპირი გაყიდვების, პოპულარიზაციის უკვე ქვეყნის ფარგლებს გარეთ და ქართული ღვინის ახალი მომხმარებლის გაჩენისა [58, გვ.117-127]

მსოფლიოში ღვინის ტურიზმის განვითარების საუკეთესო პრაქტიკიდან საქართველოში უკვე გამოიყენება ისეთი აქტივობები და მეთოდები როგორცაა: ღვინის გზები და ღვინის რუკები, ფესტივალები და სხვა სპეციალური ღონისძიებები, უნიკალური კავშირები -ღვინო და საჭმელი, ღვინო და ხელოვნება, ღვინო და მუსიკა, ღვინო და სპა, ღვინისა და სხვა მიმართულების ტურების შეხამება. მართალია რაჭაში ტარდება ისეთი ტიპის ფესტივალები, როგორცაა „აგროტურისტული ფესტივალი“, „ფუძეობა“, მაგრამ სასურველი იქნება თუ ასეთი ფესტივალები უფრო მასშტაბურ და ორგანიზებულ სახეს მიიღებენ. რაც შეეხება „ღვინის გზას“, გამოკითხული 17 მარნიდან მხოლოდ 5 მარანია ამ პროექტის მონაწილე და აქაც მეტი აქტივობაა საჭირო.

ზემოთ, ღვინის მარნების გამოკითხვისას მეწარმეები ჯერჯერობით მხოლოდ ღვინის პროდუქტებს სთავაზობენ მომხმარებელს, თუმცა ღვინის ტურიზმის მწარმოებელ რეგიონებში უკვე ძალიან პოპულარულია „უნიკალური ღვინის ტურები“³⁴ კიდევ ერთი უახლესი და უნიკალურ პრაქტიკა, რომელიც შეიძლება შევთავაზოთ ღვინის მარნების სტუმრებს. მაგალითად „ჯომარდობა და ღვინის დეგუსტაცია“, როგორც ეს შემოთავაზებულია სამხრეთ ორეგონის ღვინის ქარხნის მიერ, ადგილობრივ ტურისტულ კომპანიასთან პარტნიორობით. ასეთი პრაქტიკის დანერგვა რაჭაში, უფრო მრავალფეროვანს გახდიდა ტურისტულ პროდუქტს და შესაბამისად გაზრდიდა ღვინის ტურიზმის მომხმარებლებს.

³⁴ <https://lizthachmw.com/2013/12/06/12-best-practices-in-global-wine-tourism/>

ნაკლებად ან საერთოდ არ გამოიყენება ისეთი კარგი პრაქტიკა, როგორცაა: ღვინის სოფლები/ქალაქები, რომელიც ტურისტული ადგილის განვითარების კარგი სტრატეგიაა. ევროპის ქვეყნებში უკვე კარგა ხანია გავრცელებულია თემთა პარტნიორობა ღვინის გარშემო. იგი ერთიანი ხედვისა და სტრატეგიის შემუშავების და ასევე ერთობლივი პროდუქტების შექმნისა და გაპიარების კარგი საშუალებაა.

სოფლის ტურიზმის ამგვარი (აგრარული ან თემატური სოფლების) განვითარება მუნიციპალური წარმონაქმნებისათვის, როგორც სამეურნეო საქმიანობა, გახდება არა დაპირისპირების, არამედ შემაკავშირებელი ფაქტორი და იგი ტურპროდუქტის მწარმოებლებს შორის კოოპერაციის ჩამოყალიბების ბუნებრივი მოთხოვნილებას წარმოშობს. ასეთ სოფლებში ჩნდება დაინტერესება კოოპერაციისადმი და მეზობელთა მხარდაჭერით ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის და ეს შეიძლება გადამდები აღმოჩნდეს სხვა სოფლებისთვის. ამ შემთხვევაში ტურისტული სოფელი, რომელიც ფლობს ტურისტულ რესურსებს, კონკურენციას უწევს თავის მეზობლებს, მაგრამ, მათი გაერთიანება თავიანთი ტურისტული პოტენციალით, საშუალებას იძლევა გადაიქცეს კიდევ უფრო მიმზიდველ ადგილად ტურისტებისა და დამსვენებლებისათვის. ამგვარი მიდგომებით ეს დესტინაციები თავიანთ მუნიციპალიტეტში არა კონკურენტები, არამედ პარტნიორები ხდებიან. აღნიშნული მიუთითებს საერთო სტრატეგიული პროგრამის არსებობაზე რეგიონის მასშტაბით, სადაც თითოეულ დისტანციას (სოფელს) ექნება თავისი როლი, ადგილი და განუმეორებელი სახე. ასევე კოოპერაცია და თანამშრომლობა მუნიციპალურ წარმონაქმნებს შორის. ასეთი პროგრამის რეალიზაცია რაჭის ტერიტორიაზე ტურიზმის წარმატებით განვითარების საწინდრად მიგვაჩნია.

გარდა ზემოაღნიშნულისა არსებობს კიდევ სხვა მიზეზები, რომლებიც ასტიმულირებენ თანამშრომლობას ჰორიზონტალურ დონეზე: სარეკლამო ფაქტორი, თანამშრომლობა კონკრეტული ტურპროდუქტების წარმოებისას, თანამშრომლობა ტურპროდუქტის რეალიზაციისათვის და თანამშრომლობა ტურიზმის ინფრასტრუქტურის შესაქმნელად. ამგვარი კავშირების გაძლიერება რაჭის სოფლებში წარმოშობს საშუალებას შეიმნას მრავალფეროვანი ტურისტული პროდუქტი, რომლებიც უპასუხებენ თანამედროვე ტურისტების მოთხოვნებს, მიიღონ მეტი სარგებელი მრავალფეროვანი ტურისტული პროდუქტით ერთი ტურისტული

დესტინაციის ფარგლებში. ასეთ სოფლებში ჩნდება დაინტერესება კოოპერაციისადმი და მეზობელთა მხარდაჭერით ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის და ეს შეიძლება გადამდები აღმოჩნდეს სხვა სოფლებისთვის [58, გვ.117-127].

ამდენად, სოფლის ტურიზმს, როგორც სამეურნეო საქმიანობას, რომლის შედეგია „ადგილობრივი თემის“ კოლექტიური პროდუქტი, შეუძლია გახდეს შემაკავშირებელი ფაქტორი მუნიციპალური წარმონაქმნებისათვის.

სოფლის ტურიზმის თითოეული ჩამოთვლილი მოდელი ამა თუ იმ ხარისხით აპრობირებულია მსოფლიო პრაქტიკაში. ჩვენი აზრით, სოფლის ტურიზმის განვითარების კონცეფცია უნდა ატარებდეს კომპლექსურ ხასიათს. რაჭის შემთხვევაში გამოვლენილია სოფლის ტურიზმის პროდუქტის განხორციელების შემდეგი მიმართულებები:

პირველი მოდელი გულისხმობს რეკრეაციული ტურიზმის განვითარებას, რომელიც დაეფუძნება სოფლის და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე არსებული რეკრეაციულ ტურისტული რესურსებს და მცირე საჯახო სასტუმროსა და პირად დამხმარე მეურნეობებს. პირველ ეტაპზე ის ძირითადად ვითარდება საკუთარი რესურსების საფუძველზე;

მეორე მოდელი - რეკრეაციული ტურიზმის განვითარება, გულისხმობს ტურიზმის კომპლექსურ განვითარებას სოფლად, რომელიც უზრუნველყოფს რეკრეაციული ნაკრების მაქსიმალურ მომსახურებას. საკურორტო ცენტრების ჩამოყალიბების, საშუალო და მსხვილი სტილიზირებული სასტუმროებისა და გასართობი ობიექტების მშენებლობის საფუძველზე, რომლებიც ხორციელდება მაღალი ღირებულების ტურისტული რესურსების ადგილებში სახელმწიფოს აქტიური ჩარევით, ამ მოდელით სოფლის ტურიზმი განიხილება არა როგორც დამხმარე წარმოება, არამედ როგორც ძირითადი ბიზნესი.

მესამე მოდელია ღვინის ტურიზმი და ღვინის სოფლები, რომლებიც დაეფუძნება ადგილობრივ უნიკალურ ადგილწარმოშობის ღვინოებს. პირველი ეტაპისათვის დაეფუძნება მცირე საჯახო სასტუმროსა და პირად დამხმარე მეურნეობებს, პირად საკუთრებაში არსებულ მარნებსა და პირად საკუთრებაში არსებულ მიწის ნაკვეთებიდან მიღებულ მოსავალს. ხოლო მეორე ეტაპისთვის ადგილობრივი კოოპერაციული ურთიერთობების საფუძველზე ჩამოყალიბდეს, როგორც ღვინის

თემატური სოფლები, რომელიც შექმნის „ადგილობრივი თემის“ კოლექტიურ პროდუქტს. ქვეყნაში ტურისტულ სფეროს განვითარებასთან ერთად, რომელიც ეფუძნება ასეთი მოდელის კონცეფციას, ხელი შეეწყობა ქვეყნისთვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარგის - მეღვინეობის და საქართველოს, როგორც ღვინის სამშობლოს პროპაგანდასა და პოპულარიზაციას. მსოფლიო პრაქტიკაში ასეთი მოდელის რეალიზაციის პრაქტიკას კურირებას უწევს უწყება, რომელიც პასუხისმგებელია სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე და არა ტურიზმზე.

სოფლის ტურიზმის თითოეული ჩამოთვლილი მოდელი ამა თუ იმ ხარისხით აპრობირებულია მსოფლიო პრაქტიკაში. ჩვენი აზრით, სოფლის ტურიზმის განვითარების კონცეფცია უნდა ატარებდეს კომპლექსურ ხასიათს.

თითოეული განხილული მოდელი საჭიროებს მთავრობის სხვადასხვა ხარისხის მონაწილეობას ყველა დონეზე. ეს ასპექტი გათვალისწინებული უნდა იქნეს რეგიონული კომპლექსური კონცეფციის დამუშავებისას და მოდელების შერჩევისას.

დასკვნები და რეკომენდაციები

ჩატარებული გამოკვლევის საფუძველზე ჩამოყალიბებულია შემდეგი დასკვნები და რეკომენდაციები:

- ლიტერატურული წყაროების ბიბლიოგრაფიული მიმოხილვის საფუძველზე იდენტიფიცირებულია სოფლის ტურიზმის კონცეპტუალური ასპექტები, რომელთა დამუშავების დონე აღარ შეესაბამება ტურისტული ინდუსტრიის ამ მიმართულების განვითარების თანამედროვე მდგომარეობას და მოითხოვს შემდგომ სრულყოფას. ეს ასპექტებია:
 - სოფლის ტურიზმის ცნების გაგებისადმი მიდგომები;
 - სოფლის ტურიზმის სახეებისა და მოდელების კონცეფციები;
 - სოფლის ტურიზმის წარმოშობისა და განვითარების კონცეფციები, სოციალურ ეკონომიკური პირობები და შედეგები;
 - სოფლის ტურიზმის რესურსული პოტენციალის კონცეფცია;
 - სოფლის ტურიზმის, როგორც ბიზნესის სფეროს სპეციფიკურობის კონცეფცია
- ლიტერატურულ წყაროებში მოცემული სოფლის ტურიზმის ცნებების განმარტებების ანალიზის საფუძველზე ჩამოყალიბებულია ხუთი ძირითადი პრინციპი, რომლებზე დაყრდნობით ადვილად ხერხდება სხვადასხვაგვარი ტურისტული აქტივობების გაერთიანება ერთ ჯგუფში, აგრეთვე ამ სიმრავლიდან თვითეულის გამოყოფა. ამ პრინციპების მიხედვით:
 - სოფლის ტურიზმის სფეროს შეიძლება მივაკუთვნოთ ტურიზმის ყოველგვარი სახეობა, რომელიც სოფლად ხორციელდება;
 - სოფლის ტურიზმის განხორციელება უნდა ეფუძნებოდეს ადგილობრივი რესურსების გამოყენებას;
 - რესურსების მრავალფეროვნება განაპირობებს სხვადასხვა ტურისტული პროდუქტის შექმნის შესაძლებლობას, მაშასადამე სოფლის ტურისტული აქტივობის მრავალსახეობრიობას;
 - ეს ტურისტული აქტივობები ხასიათდებიან საერთო ნიშანთვისებებით, რაც იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ გაერთიანებული იქნენ ისინი საერთო

ჯგუფში - „სოფლის ტურიზმი“. სოფლის ტურიზმის ჯგუფში გაერთიანებული ყოველგვარი ტურისტული აქტივობისათვის დამახასიათებელი საერთო ნიშან-თვისებაა ბუნების წიაღში, ეკოლოგიურად სუფთა და გულითადი მასპინძლობის გარემოში ყოფნით მიღებული შთაბეჭდილებები და ამით განცდილი კმაყოფილება;

- ეს ტურისტული აქტივობები, ამასთან, ხასიათდებიან სპეციფიკური ნიშანთვისებებით, რაც იძლევა აქტივობათა სიმრავლიდან თითოეულის გამოყოფის შესაძლებლობას.

ამ პრინციპების შესაბამისად ჩამოყალიბებულია სოფლის ტურიზმის განმარტება:

სოფლის ტურიზმი არის ყოველგვარი ტურისტული აქტივობა, რომელიც ხორციელდება სოფლად, ადგილობრივი რესურსების გამოყენებით და უზრუნველყოფს სპეციფიკური ტურისტული პროდუქტის შექმნას.

- გაანალიზებულია სოფლის ტურიზმის წარმოშობისა და განვითარების თეორიები. წყაროების ანალიზმა გამოავლინა, რომ სოფლის ტურიზმი რთული სოციალურ-ეკონომიკური ფენომენია, რომლის წარმოშობისა და განვითარების ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს ერთის მხრივ ადამიანის სასიცოცხლო გარემო და, მეორეს მხრივ მის ფიზიოლოგიურ და ფსიქოლოგიურ მოთხოვნილებებს შორის შეუსაბამობის ზრდის გამო ბუნებაში რეკრეაციაზე მოთხოვნის ზრდა;
- შესწავლილია სოფლის ტურიზმის განვითარების სოციალურ-ეკონომიკური პირობები და შედეგები მსოფლიო გამოცდილების საფუძველზე. გამოვლენილია, რომ სოფლის ტურიზმი წარმოადგენს ცალკეული ინდივიდების, რეგიონებისა და ქვეყნების სოციალური და ეკონომიკური პრობლემების მოგვარების ეფექტიან საშუალებას, რომლის მთავარი სოციალური შედეგი გამოიხატება ახალი სამუშაო ადგილების შექმნით და, შესაბამისად, მოსახლეობის შემოსავლების გადიდებით, ხოლო ეკონომიკური შედეგი – მეურნეობის სხვა დარგების მულტიპლიკატური განვითარებით და შესაბამისად რეგიონისა და ქვეყნის ბიუჯეტების ხარისხის გაუმჯობესებით;
- ლიტერატურული წყაროებისა და რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების თანამედროვე მდგომარეობის შესწავლის საფუძველზე დასაბუთებულია

თვალსაზრისი რომლის მიხედვით, ეკონომიკურად დეპრესირებულ რეგიონში სოფლის ტურისტული ბიზნესის წარმატებული განვითარება შესაძლებელია იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი ხორციელდება სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების პარალელურად

- სოფლის ტურისტული ბიზნესის ანალიზმა გამოავლინა სოფლის ტურისტული ბიზნესის შემდეგი თავისებურებები:
 - რისკის ნაკლებზარალიანობა;
 - მეწარმის ნაკლები სატრანსპორტო და საყოფაცხოვრებო ხარჯები;
 - კრიზისულ სიტუაციებში ახლობლებისაგან დახმარების მიღების სიმარტივე;
 - ტურისტული პროდუქტის შექმნის პროცესში პროდუქტის მწარმოებლისა და მომხმარებლის ახლო ურთიერთკავშირი;
 - ბიზნესის სიმცირე საქმიანობის ამ დარგის ბუნებრივი მდგომარეობაა, რაც იძლევა ნაკლები ფინანსებით საქმის გაძღოლის შესაძლებლობას;

ეს თავისებურებანი აადვილებს ბიზნესის დაწყების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებას.

- დასაბუთებულია სოფლის ტურისტული პროდუქტების ცნებების ჩამოყალიბების აუცილებლობა და ტურისტული ინტერესის, ტურისტული შთაბეჭდილებებისა და ტურისტული პროდუქტების კატეგორიზაციის არსებული თეორიების და სოფლის ტურიზმის სპეციფიკის გათვალისწინებით ჩამოყალიბებულია სოფლის რეკრეაციული ტურისტული, ღვინის ტურისტული, კულინარიული ტურისტული და სამკურნალო ტურისტული პროდუქტების ცნებები;
- ბუნებრივი პირობების შესწავლით გამოვლენილია ტურისტულ-რეკრეაციული საქმიანობის განხორციელების ხელშემწყობი ფაქტორები, რომელთა თავისებურებების მიხედვით შეიძლება ვიმსჯელოთ რეგიონში სოფლის ტურიზმში ტურისტული პროდუქტებისა და პრიორიტეტული მიმართულებების განვითარებაზე შემდეგი მიმართულებით:
 - რაჭის რელიეფი გამოირჩევა დიდი მრავალფეროვნებით, რაც განპირობებულია ტერიტორიის დიდი დანაწევრებულობით. ასეთი რელიეფი ტერიტორიას და მასზე განლაგებულ სოფლებს ანიჭებს განუმეორებელ სილამაზეს და

- ტურისტულ მიმზიდველობას. ამასთან, დანაწევრებული რელიეფი ქმნის კარგ პირობებს ექსტრემალური ტურიზმისათვის;
- რაჭის ჰავა წარმოადგენს გარდამავალ ტიპს ნოტიო სუბტროპიკულიდან კონტინენტურისაკენ და თავისი კლიმატოლოგიური მახასიათებლების გამო იძლევა კომფორტული რეკრეაციის შესაძლებლობას;
 - დიდი ტყის მასივები, ხელუხლებელი ბუნება, ბიომრავალფეროვნება ქმნის სუფთა ჰაერის გარემოში დასვენების შესაძლებლობას;
 - მინერალური წყლების ნაირსახეობა, მდიდარი ქიმიური შედგენილობა, ორგანოლექტიკური და სამკურნალო თვისებების ფართო სპექტრი, გავრცელების გეოგრაფია, დებეტი და მისი გაზრდის შესაძლებლობები ქმნიან ტურისტული მიმზიდველობის შინაარსს, და, შესაბამისად, უნიკალურ პირობებს ტურიზმის, მათ შორის სამკურნალო ტურიზმის განვითარებისათვის;
 - რაჭის მდიდარი კულტურულ-ისტორიული ძეგლები წარმოადგენენ უმნიშვნელოვანეს ტურისტულ რესურსს. მათი ცალკეული კომპონენტის მონახულების პროცესი ქმნის დამატებით ტურისტულ პროდუქტს, რომელიც ამრავალფეროვნებს ძირითადი რეკრეაციული ტურისტული პროდუქტის მოხმარებით მიღებულ შთაბეჭდილებებს;
 - რეგიონის ტურისტული ბიზნესის ინფრასტრუქტურის თანამედროვე მდგომარეობის შეფასებით დადგენილია, რომ რაჭის სოფლებში არსებული საცხოვრებელი ფონდის ნაწილი ტურისტული თვალსაზრისით წარმოადგენს საინტერესო ნაგებობებს, რაციონალურად არის შეხამებული ლანდშაფტთან, ესთეტიკურ სიამოვნებას ანიჭებს მნახველს და მცირე ფინანსური ინვესტიციის შემდეგ შეიძლება წარმატებით იქნას გამოყენებული ტურისტთა განთავსებისათვის;
 - სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მდიდარი ტრადიციები, კერძოდ, უნიკალური ენდემური ჯიშის ყურძნისა და მათი შესაბამისი ღვინის წარმოების შესაძლებლობა, ქმნის ღვინის ტურიზმისა და აგროტურიზმის განვითარების პირობებს;

- მდგრადი განვითარება რეგიონში სოფლის ტურიზმის წარმატებული განვითარების აუცილებელი პირობაა. იგი გულისხმობს ტერიტორიის განვითარების დაგეგმვასა და მართვას, უზრუნველყოფს ბუნებისა და კულტურული გარემოს დაცვას, ადგილობრივი მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესებას და ტურისტთა მომსახურებას საერთაშორისო სტანდარტების დონეზე. ყოველივე ეს მიიღწევა რესურსების ეფექტიანი მართვის სისტემის არსებობის დროს;
- საერთაშორისო გამოცდილებით დადასტურებულია, რომ სოფლის ტურიზმის მდგრადი განვითარება, შეუძლებელია სახელმწიფო ხელისუფლების, ადგილობრივი მართვის ორგანოების, ბიზნესის, ტურისტული მომსახურების მწარმოებლების მხარდაჭერისა და სტიმულირების გარეშე. იგი უნდა ემყარებოდეს ხელისუფლების, ბიზნესის და ადგილობრივი საზოგადოების(თემის) მჭიდრო პრაქტიკულ კავშირებს;
- დისერტაციაში ტურიზმის განვითარების პოტენციალის ანალიზით გამოვლინდა, რაჭაში სოფლის ტურიზმის განვითარების ისეთი შემაფერხებელი ფაქტორი, როგორცაა ტურიზმის განვითარებისათვის მხარდაჭერის არასაკმარისობა, რაც ვლინდება სპეციალური ნორმატიულ-სამართლებლივი ბაზის არასრულყოფილებით, მიზნობრივი პროგრამების არარსებობით, არსებული და პოტენციური ტურისტული ობიექტების შესახებ ინფორმაციის სიმწირით, ტურისტული საქმიანობით დაინტერესებულ სუბიექტთა აქტივობების კოორდინაციის არასრულყოფილებით, ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარების დაბალი დონით;
- სოფლად ტურიზმის განვითარების კონცეფცია წარმოადგენს ტურიზმის პროგრამული ღონისძიებების განვითარების კონცეფტუალურ მოდელს, რომლის მიზანია მუნიციპალიტეტებში მნიშვნელოვანი სოციალ-ეკონომიკური პრობლემების გადასაჭრელად და დასახული ამოცანების გადასწყვეტად ეკონომიკური სექტორების, ცენტრისა და რეგიონის სისტემატიზირებული ქმედება.
- კონცეფცია ემყარება პრინციპს, რომლის მიხედვითაც სოფლის ტურიზმის სტრატეგიული მიზნები და განვითარების პერსპექტივები უნდა გახდეს ყველა

დონის მმართველობითი ორგანიზაციების ორიენტირი ინდივიდუალური მეწარმეების ჩათვლით, რომლებიც ეწევიან ბიზნესს სოფლის ტურიზმში ან წარმოადგენენ დაინტერესებულ ბიზნეს პარტნიორებს;

- პოტენციურ მომხმარებლთა კვლევის საფუძველზე გამოვლენილია მოთხოვნა რაჭის სოფლის ტურიზმის პროდუქტებზე, რომლის მიხედვითაც დასტურდება, რომ რაჭაში არსებული რესურსული პოტენციალის ეფექტიანი გამოყენების საფუძველზე წარმატებით განვითარდება სოფლის ტურიზმის შემდეგი სახეები: რეკრეაციული სოფლის ტურიზმი, ღვინის ტურიზმი, სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი ტურიზმი, კულინარიული ტურიზმი;
- ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში (ბრიტანეთი, საფრანგეთი, იტალია, გერმანია, ჩეხეთი, ფინეთი, კვიპროსი, ბელორუსია) გავრცელებულია სოფლის ტურიზმის განვითარების სხვადასხვა მოდელები, სხვადასხვა მიზნებით და ამოცანებით, რომელებიც ითვალისწინებენ ეროვნულ კოლორიტს და ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკას. დისერტაციაში გამოვლენილია მსოფლიოში სოფლის ტურიზმის მოდელების ფორმირების ორი კონცეფცია: პირველ შემთხვევაში სოფლის ტურიზმი ვითარდება საკუთარი კერძო რესურსების ანგარიშზე, ხოლო მეორე კონცეფცია გულისხმობს ტურიზმის კომპლექსურ განვითარებას სოფლად;
- რაჭაში ისევე, როგორც მთელს საქართველოში არსებობს ტურიზმის განსხვავებული რესურსული პოტენციალი, განსხვავებული სოციალურ - ეკონომიკური გარემო და თვით ტურიზმის განვითარების განსხვავებული დონე, მსოფლიოში არსებული მოდელების და რაჭის სოფლის ტურიზმის მიზნებისა და რესურსული პოტენციალის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე რამდენიმე მოდელის კომბინაციით განისაზღვრა რაჭის სოფლის ტურიზმის შემდეგი პერსპექტიული მიმართულებები (მოდელები), სადაც გამოყენებული იქნა რამდენიმე მოდელის კომბინაცია:
- პირველი მოდელი გულისხმობს რეკრეაციული ტურიზმის განვითარებას მხოლოდ რეკრეაციული პროდუქტებით, შესაძლებელია აგრეთვე ღვინის და კულინარიული ტურიზმის ელემენტებით გამდიდრება (როგორც დამატებითი პროდუქტების). ტურიზმის ეს მიმართულება განვითარების საწყის ეტაპზე

დაეფუძნება მცირე საოჯახო სასტუმრო მეურნეობებსა და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე არსებულ ტურისტულ რესურსებს. ამ მოდელის პირველი ეტაპისთვის არაა დამახასიათებელი სოციალურ-კულტურული გარემოს მნიშვნელოვანი ცვლილებები. სოფლის ტურიზმის განვითარდება ხდება საკუთარი პირადი რესურსების გამოყენებით, გარე ინვესტიციების მოზიდვის გარეშე.

- მეორე მოდელი - საკურორტო ცენტრები, რომლებიც ჩამოყალიბდება მაღალი ტურისტული ღირებულების რესურსების არსებობის შემთხვევაში (განსაკუთრებით იქ, სადაც არ არსებობს ან მწირია განთავსების საშუალებების რესურსი, მაგალითად, შაორის წყალსაცავის მიმდებარე ტერიტორი, შოვი და სხვა) საშუალო და მსხვილი სტილიზირებული, სპა სასტუმროებისა და გასართობი ობიექტების მშენებლობით. ამ მოდელის ჩამოყალიბება წყდება ეროვნულ დონეზე, შიგა და უცხოური ინვესტიციების მოზიდვით;
- მესამე მოდელი - ღვინის სოფლები, რომლებიც დაეფუძნება ადგილობრივ უნიკალურ ადგილწარმოშობის ღვინოებს და მჭიდრო პარტნიორული ჰორიზონტალური კავშირების განვითარებას. „ღვინის სოფლები“ პირველი ეტაპისთვის გამოიყენებენ მცირე საოჯახო სასტუმროებსა და პირად დამხმარე მეურნეობებს, პირად საკუთრებაში არსებულ მარნებსა და პირად საკუთრებაში არსებულ მიწის ნაკვეთებიდან მიღებულ მოსავალს. ხოლო მეორე ეტაპისთვის ადგილობრივი კოოპერაციული ურთიერთობების საფუძველზე, ჩამოყალიბდებიან, როგორც ღვინის თემატური სოფლები, რომლებიც შექმნიან „ადგილობრივი თემის“ კოლექტიურ პროდუქტს. ამგვარი განვითარება მწარმოებლებს შორის კოოპერაციის ჩამოყალიბების ბუნებრივ მოთხოვნილებას წარმოშობს. ასეთ სოფლებში ჩნდება დაინტერესება კოოპერაციისადმი და ერთმანეთის მხარდაჭერით და თანამშრომლობით ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის. სოფლის ტურიზმი, როგორც სამეურნეო საქმიანობა და, როგორც ტურპროდუქტების „ადგილობრივი თემის“ კოლექტიური შემოქმედების შედეგი, უნდა გახდეს შემაკავშირებელი ფაქტორი მუნიციპალური წარმონაქმნებისათვის.

- დისერტაციაში წარმოდგენილ ტურიზმის განვითარების მოდელების შემუშავების საფუძვლად აღებულია თეორიული მოსაზრება შეზღუდულ პირობებში სოფლის ტურიზმის განვითარების საწყის სტადიაზე ორიენტაციის აღება ტურიზმის რომელიმე მიმართულებაზე (მიმართულებებზე) და ამ მიმართულებებზე ფინანსური რესურსების კონცენტრირების შესაძლებლობა და განვითარება, როგორც რესურსების რაციონალური გამოყენების ერთ-ერთი გზა, ხოლო განვითარების შემდგომ ეტაპზე დაგროვილი ფინანსური რესურსებისა და სამეურნეო გამოცდილების საფუძველზე სოფლის ტურიზმის სხვა მიმართულებების განვითარება;
- დისერტაციაში დასაბუთებულია კოოპერაციისა და თანამშრომლობის როლი სოფლის ტურიზმის ბიზნესის განვითარებაში. გამოკვეთილია შეზღუდული ბიუჯეტის პირობებში, სოფლის ტურიზმის განვითარების შემაფერხებელი ფაქტორები: სარეკლამო ხარჯები, თანამშრომლობის აუცილებლობა კონკრეტული ტურპროდუქტის წარმოებისას, თანამშრომლობა ტურპროდუქტის რეალიზაციისათვის, თანამშრომლობა ტურიზმის ინფრასტრუქტურის შესაქმნელად და სხვა;
- პარტნიორებს შორის მჭიდრო თანამშრომლობას და კავშირების გაძლიერების მნიშვნელობას ზრდის რაჭის სოფლებში მრავალფეროვანი ტურისტული პროდუქტის შექმნის ალბათობა, რომელიც უპასუხებს თანამედროვე ტურისტების მოთხოვნებს - მიიღონ მეტი სარგებელი მრავალფეროვანი ტურისტული პროდუქტით ერთი ტურისტული დესტინაციის ფარგლებში, რაც საბოლოო ჯამში პროდუქტების კონკურენტუნარიანობის გაზრდის საფუძველია.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ამბროლაურის მიწათსარგებლობის გენერალური გეგმა. თბილისი, 2011
2. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტის სივრცითი მოწყობის გეგმა. თბილისი, 2018-60გვ
3. ამბროლაურის მუნიციპალიტეტისა და სოფლების –ნიკორწმინდა, ჭრებალოს, წესის და შაორის ტურისტულ-რეკრეაციული კომპლექსის სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვის დოკუმენტაცია, საკონსულტაციო ცენტრი „გეოგრაფიკი“, თბილისი 2017
4. ბირჟაკოვი გ. ტურიზმის თეორია. თარგმ. რუს. მ. მეტრეველი. თბილისი, 2004. -270 გვ.
5. გელაშვილი ნ, „მელვინეობა“, ნაწ. 2. საქ. სას.-სამ. ინ-ტის გამ-ბა, თბილისი,1961. – 438 გვ
6. გერიგე გ. , ზიმბარდო ფ, ფსიქოლოგია და ცხოვრება. მე-16 გამოცემა, თარგმ. ინგლ. თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2009.-853 გვ.
7. დოლიკაშვილი ლ., მაზანაშვილიგ., ჯაშიაშვილი ნ. ტურიზმის საფუძვლები, თბილისი, „მერიდიან“ 2013-391გვ.)
8. ვაწაძე ი. „სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარება, როგორც ინკლუზიური ეკონომიკის ზრდის კონცეფციის რეალიზაციის ფაქტორი“, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენცია, თსუ პ. გუგუშვილის სახ. ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2018 გვ. 464-470
9. კოლუაშვილი პ. ერთად გადავარჩინოთ სოფელი. //ჟურ. ბიზნეს-ინჟინერინგი, 2012, N3, გვ. 168-175
10. კოლუაშვილი პ. კუნჭულია თ. რას უნდა ითვალისწინებდეს საქართველოს აგრარული პოლიტიკის სტრატეგია, ჟ. ეკონომიკა და ბიზნესი, თსუ გამომცემლობა, 2011, 11-12, N 6, გვ.57
11. მაისურაძე დ., ვერბიცი ი., ხუციშვილი ი., ეკოლოგიური ტურიზმის საფუძვლები. – თბილისი: „საარი“, 2012. -238 გვ.
12. მეწარმე სუბიექტის სტანდარტი 20545291-002-2008, საოჯახო სასტუმრო სახლები სოფლად და პატარა ქალაქებში.

13. ძირითადი დებულებები ნ. კაციტაძე, ი. ვაწაძე „რაჭის სოფლის ტურიზმის პრიორიტეტული მიმართულებების განვითარების და ფორმირების მეთოდოლოგიური რეკომენდაციები“ ქ.ეკონომიკა და ბიზნესი“ თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის რეფერირებადი და რეცენზირებადი საერთშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი, 2019, ტ XII, №3,
14. ნადირაშვილი გ., ჯანგულაშვილი დ., ტურიზმის საფუძვლები. – თბილისი, „მერიდიან“, 2004.-459 გვ.
15. ონის მუნიციპალიტეტის ბუნებრივი რესურსების კვლევა. თბილისი, 2018
16. ონის მუნიციპალიტეტის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის და განვითარების ხედვა, საქ. ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, 2017
17. ონის მუნიციპალიტეტის სივრცითი მოწყობის გეგმა, 2018. პროექტი. ელექტრონული პორტალი: zemoracha.info zemoracha@artstudio.ge
18. ონის მუნიციპალიტეტის სივრცითი მოწყობის გეგმის წინასაპროექტო კვლევა. ონი, 2017 -284გვ.
19. ოქროცვარიძე ა., ვადაჭკორია გ., ოქროცვარიძე ლ., ტურიზმისა და მასპინძლობის მენეჯმენტი. თბილისი, 2015.-145 გვ. .გვ.160
20. რაჭა-ლეჩხუმისა და ქვემო სვანეთის რეგიონის განვითარების სტრატეგია 2014-2021 წლებისათვის. თბილისი, 2013
21. სამადაშვილი უ. ბიზნესის საფუძვლები. – თბილისი „უნივერსალი“, 2007. -388 გვ.
22. საქართველოს კანონი „მაღალმთიანი რეგიონების განვითარების შესახებ“, საქართველოს პარლამენტი, თბილისი, 2015
23. საქართველოს კანონი ტურიზმისა და კურორტების შესახებ. საქართველოს პარლამენტის უწყებები, 13-14 (45-46/13), 12.04. 199
24. საქართველოს მაღალმთიანი დასახლებების განვითარების სტრატეგია 2019-2023, თბილისი, 2019-46გვ
25. საქართველოს მცირე და საშუალო მეწარმეობის განვითარების სტრატეგია 2016-2020 წლებისათვის
26. საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია 2015-2020 წწ. საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო. თბილისი, 2015

27. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია – საქართველო 2020. საქართველოს მთავრობის დადგენილება N400, 2014 წლის 17 ივნისი, თბილისი, 110გვ
28. საქართველოს ტურიზმის სტრატეგია 2025, საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო, საქართველო 2015, გვ.27
29. უკლება მ. ტურისტულ-რეკრეაციული რესურსები. შეფასება, ტრანსფორმაცია, თბილისი, 2009. -155გვ.
30. შათირიშვილი შ. მეღვინეობა. სახელმძღვანელო უმაღლესი სასწავლებლის მეღვინეობის სპეციალობის სტუდენტებისათვის, თბილისი, საქ.სახელმწიფო აგრ. უნივერსიტეტი, 2005, 169გვ.
31. შენგელია თ. ბიზნესის ადმინისტრირების საფუძვლები. თბილისი, „უნივერსალი“, 2016. -603 გვ.
32. ჩარლზ რ. გელდნერი, ჯ.რ. ბრენტ რითჩი. ტურიზმი, საფუძვლები, პრაქტიკა, თეორია. მე-12 გამოცემა, თარგმ. ინგლ. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2013.-554 გვ. გვ. 286-300
33. წესდება. არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი „ონის მუნიციპალიტეტის ტურისტული ცენტრი“, № 134, ქ. ონი, 02/02/2018
34. ხარატიშვილი ლ. ტურიზმი სოფლად. მე-2 გამოცემა, თბილისი, 2018. -34გვ
35. Argent N. Trouble in paradise? Governing Australia s multifunctional rural. //Australian Geographer, 2011, 42 (2):183-205.
36. Asker, S.A.; Boronyak, L.J.; Carrard, N.R.; Paddon, M. Effective Community Based Tourism: A Best Practice Manual; Sustainable Tourism Cooperative Research Centre: Sydney, Australia, 2010.
37. Bock B. Introduction: Rural gender relations: Issues and case studies. Wallingford. 2006. CARY Publishing. pp.1-15.
38. Briedenhann J. and Wiekens E. Tourism as a tool for the economic development of rural areas: Vibrant hope or ipossible dream? Tourism Menegement, 2004. pp.71-79
39. Butler R. The concept ot a Tourism Area Cyle of Evolution: Implications for Management of Resources”. /Canadi Geograpler, 1980, vol. 24, № 1, pp.5-12
40. Butler R., Miossec J. Strategie investment decisions: theory, practice and process, London, New York . 2009

41. Calwey M. and Gillmor D. Integrated rural tourism: Concepts and practices. //Anals of Tourism Research. 2008, 35 (2): 316-337.
42. Clemenson, H.A.; Lane, B. Niche markets, niche marketing and rural employment. In Rural Employment: An International Perspective; Bollman, R.D., Bryden, J.M., Eds.; CAB International: Wallingford, UK, 1997; pp. 410–426.
43. Costa C. A. and Chalip L. Adventure sport tourism in rural revitalization: An ethnographic evaluation //European Sport Management Quarterly. 2005. 5 (3).257-279
44. Dashper K. Rural tourism: Opportunitites and Chalenges. የግንባታ: Rural Tourism: An International perspective, Cambridge Scholars Publishing, UK 2014, p.421.
45. Development Committee on Tourism Secretariat. Tourism Strategies and Rural Development; OECD: Paris, France, 1994,pp9
46. Dimitrovski D.D., Todorovic A.T. and Valjarevic A.D. Rural tourism and regional development: Case study of development of rural tourism in the region of Gruta, SERBIA //Procedia Environmental Science, 2012, 14: 288-297
47. Europe in figures. Eurostat. Yearbook 2010. [http : //epp. Eurostat.ec.europa.eu.g3.388](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/g3/388)
48. European Commission. Marketing Quality Rural Tourism, Leard Technical Dossier, March 1995
49. Fotiadis K.Anestis. A comparative analysis of rural tourism development in Hungary and Greece //African Journal of Business Management. 2011. Vol. 5 (19) pp. 7954-7963
50. G. Howard Poteet Starting Up Your Own Busines:Expert Advice from the U.S.Small Business Administration, publised 1995. By McGraw-Hill,Inc. pp.215
51. Gartner W.C. A Perspective on Rural Tourism Development //This paper was presented as part of the Presidential Simposium at the 2004 Annual Meetings of the Mid – continent Regional Science Assotiation.
52. Gulcan Y., Kuctepeli Y. and Akgngngor S. Public and development of the tourism industry in the Aegean region //European Planing Studies. 2009, 17 (10). 1509-1523
53. Hall D., Roberts L. and Mitchell M. Tourism and the countryside: Dynamic relations. New directions in rural tourism. Aldershot: 2003, Ashgate, 3-18.
54. Harris J.M. Basic Principles of Sustainable Development. Global Developman and Environment Institute, 2000. G-DAE Working Paper No,00-04: „Basic Princinles of Sucmainable Development”. pp.1-24
55. Idziak, W.; Majewski, J.; Zmy’slony, P. Community participation in sustainable rural tourism experience creation: A long-term appraisal and lessons from a thematic villages project in Poland. J. Sustain. Tour. 2015, 23, 1341–1362;

56. Irshad H. Rural Tourism: An overview- Government of Alberta. Agriculture and Rural Development. Rural Development Division. October 2010
57. Jack Carlsen and Stephen Charters Global Wine Tourism, Research, Management and Marketing. 2006 pp.1325].
58. Katsitadze N. „Ties Between Wine Industry and Tourism and Their Possibilities“, Foresight Management:: Formation and Transformation Adaptive Business Organizations, , *International collective monograph Volume 2*, Tbilisi-Kherson, 2017
59. Kavita, E.; Saarinen, J. Tourism and rural community development in Namibia: Policy issues review. *Fennia-Int. J. Geogr.* 2016, 194, 79–88.
60. Khartishvili L., A Muhar A., Dax T., and Khelashvili I. (2019). Rural Tourism in Georgia in Transition: Challenges for Regional Sustainability. *Sustainability*, 11, 410; pp. 1-20.
61. Knoud I. Rural Tourism: Panacea and Paradox. This abridged version produced for Geography Teachers Curriculum Workshop hosted by the University of Western Sydney, July 2001, pp. 1-46
62. Kurlito M. The specificity of Rural Tourism development From the perspective // *Journal Management Science and Education*, volume 3, 2014, issue 2, p.51-57).
63. Lane B. Rural Tourism: An overview. In T. Jamal and M. Robinson (eds). *The Sage handbook of tourism studies*, London, 2009, Sage.354-370.
64. Latkova P., and C.A. (2012) Residents attitudes toward existing and future tourism development in rural toward existing and futurism development in rural communities. *Journal of Travel Research* 51 (1): 50-67
65. Lazarus R.S. Little hassles can be hazardous to your health. // *Psychology Today*, 1981, July, pp 58-62
66. Lewis J. A Rural Tourism Development Model // *Tourism Analysis*, vol.2, pp 91-105.
67. Lopa J.M. Marecki R. F. The critical role quality in the tourism system // *Pro Quest Science Journals*, 1999, pp.37-42
68. Lynch J. W., Kaplan G.A. & Shema S. J. Cumulative impact of sustained economic hardship on physical, cognitive, psychological, and social functioning // *New England journal of Medicine*. 1997, pp. 1889-1895
69. Macdonald R., Jolliffe L. Cultural rural tourism. Evidence from Canada // *Annals of Tourism Research*. vol. 30, №2, pp. 307-322
70. Martin, P.; Weingarten, P. Farm Tourism: Myth or Reality. In *The Role of Agriculture in Central and Eastern European Rural Development: Engine of Change or Social Buffer?* Institut für Agrarentwicklung in Mittel- und Osteuropa (IAMO): Halle, Germany, 2004; pp. 286–304.

71. McAreavey R.A. and McDonagh J. Sustainable rural tourism: Lesson for rural development. *Sociological Ruralis*. 2010, 51 (2). pp.175-194
72. Murray, A.; Kline, C. Rural tourism and the craft beer experience: Factors influencing brand loyalty in rural North Carolina, USA. *J. Sustain. Tour.* 2015, 23, 1198–1216
73. Ratz T. Rural tourism and Sustainable Development in Hungary // „Rural Tourism Management: Sustainable Option” International Conference /D. Halle L. O Hanolon Scotland, UK. 1998, pp.450-464.
74. Rural Tourism – A Solution for Employment, Local Development and Environment //UNWTO <http://www.wtoelibrary.org/content/igu335/>
75. Safena G., Clark G., Oliver T., Libery B., Conceptualising Integrated Rural Tourism // *Tourism Geographies* 2007. vol 9, №4, pp. 347-370
76. Sharpey R. and Roberts L. Rural tourism: 10 years on. *International Journal of Tourism Research*. 2004. ,№6. pp 119-124
77. Stabler M. J. *Tourism and Sustainability principles to practice*. Wallingford, 1997. Edited by M.Stabler, Department of Economics, university of Reading, UK 416 p.
78. Streimikene D. Bilan Y. Review of Rural Tourism Development Theories // *Transformations in Business & Economics*. 2015. vol 14, №2 (35), pp. 21-34.
79. Torres R. and Momsen J. Planned Tourism Development in Quantana Roo, Mexico: Engine for regional development or prescription for inequitable growth? // *Current Issues in Tourism*. 2005. 8 (4): 259-285.
80. Turner R.K. *Sustainable Environmental Economics and Management: Principles and Practice*. London, 1993
81. Vangjeli E., Zoto S., Xhemo F. Agrotourism the Alternative for a constant rural development (study case Korca,s Region) 2014.
82. Wilson S., Fesenmaier D., Fesenmaier J. and wan Es J.C. Factors for success in rural tourism // *Journal of Travel Research*. 2001. №20. pp132-138
83. Zoto S., Qirici E., Polena e. Agrotourism – A. Sustainable Development for Rural Area of Korea // *European Academic research*. Vol. 1. ISSUE 2. May, 2013. pp 209-223
84. Бабкин А. В. Специальные виды туризма учеб. пос. для вузов. – Ростов-на-Дону. Феникс, 2008, -252 с. с. 96-98
85. Баканова А. А. Формирование и реализация системы развития сельского туризма в регионе (на примере Ленинградской области), Автореферат дис. На соиск. Уч. Ст.к. ек. Наук. Санкт-Петербург -2005. с. 8

86. Быстров С.А., Воронцова М.Г. Туризм: микроэкономика и макроэкономика –СПб. : Издательский дом Герда, 2008.-464 с.
87. Ванная О.И., Харитонова Т.В., Кривошева Т.М. Тенденции в практике менеджмента туристской дестинации //Вестник ассоциации ВУЗ-ов туризма и сервиса. – 2015 – т. 9, № 1, -с. 21-28
88. Вахитова З. Т. Развитие сельского туризма// научно- исследовательские публикации, 2014, № 14 (18) с 10-15
89. Власюк Т. Б. Становление и развитие малого предпринимательство в сфере сельского туризма Автореферат дис.на поиск. уч. ст. к. эк. Наук.Ижевск, 2007, с.5-6
90. Волков С. К. Сельский туризм в РФ: тенденции и перспективы развития ..Экономика, предпринимательство и право. 2012 № 6 (17) с.30-38
91. Волков С. К. Сельский туризм в РФ; тенденции и перспективы развития // Экономика и право,2012, №6,(17) с.30-38.
92. Волкова-Гончарова Т.А., Маркарян С.О. Понятие и социально-экономическая функция сельского туризма //Вестник СГУТ и КД. 2011. № 2 (16) с.22-25
93. Воробчуков С.А. Повышение конкурентоспособности аграрного туризма в России. Автореферат дис. на соиск. уч. степеней канд. эк. наук. – М.: 2007 с.4-5
94. Воскресенский В.Ю. Международный туризм: учеб. Пособие для вузов, 2 –изд. Перераб. и доп. –М.:ЮНИТИ-ДАНА.2013.- 463 с.
95. Гасин Р.С.Организационно-экономические проблемы и перспективы развития Сельского туризма в России // Сельский туризм: состояние и менеджмент. – Калуга, 2006. с. 11-17.
96. Гварлиани Т.Е., Бородин А. Н. Сельский и аграрный туризм как специфические виды туризма. TERRA ECONOMICUS, 2011, т.9,№4, часть 3. с.61-65
97. Гончарова Н.А., Кирьянова Л.Г. Управление жизненным циклом дестинации, Известия Томского политехнического университета, 2011,Т318, №6, с. 52-56
98. Грец О. Р. Малый туристический бизнес в сельской местности: обоснование предпосылок развития//Культура НародовПричерноморья -2009. №10. с.167-170
99. Григорьева М. П. Сельский туризм: понятие, история и тенденции развития //Международный научный журнал „Символ науки” , 2016, №1 с. 91-96

100. Деминг Э. Выход из кризиса: Новая парадигма управления людьми, системами и процессами /Эдвардс Деминг; Пер. с англ. - 2-е изд. - М.: АЛЬПИНА Бизнес Букс, 2009. - 419 с.) с.254
101. Дешевова Н.В. Развитие Ресурсного потенциала аграрного сектора экономики. Диссертация на соиск. уч. ст. канд. эк. наук. М.: 2014
102. Заричная А. А. Европейский опыт развития Сельского туризма // Экономика Крыма. 2011. № 4 (37). 265-269 с.
103. Здоров А. Б. Экономика туризма, - М.: Финансы и статистика. 2007, -272з.
104. Здоров А. Б. Агротуристский комплекс: прогнозирование регионального развития. – М.: РИБ „Турист. 2007. -168, с.149
105. Казьмина Э. Б. Развитие услуг Сельского туризма в Российских регионах. Диссерт. на соиск. Уч. Степ. К. Эк. Науки. Москва. 2012. с.70-81
106. Кундиус В. Ф. Чермянина В. В. Проблемы и перспективы агротуризма в регионе // Известия Адыгейского гос. Университета. 2011, № 2. с. 289
107. Лужанская Т.Ю., Махлинец С. Стебляшкина Л. И. Сельский туризм: история, настоящее и перспективы: учеб. пос. – Киев, кондор, 2008-385с.
108. Миско К.М. Ресурсный потенциал региона (Теоретические и методические аспекты исследования). – М.: Наука, 1991-94с.
109. Мозгунов Н.А. Географические факторы развития сельского туризма в Центральной России. Автореферат дис. На соиск. Уч. Ст. канд. географ. наук. М.: -2010. с.7-8
110. Остапенко И. И. Агротуризм зарубежный опыт и практика // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2013, № 3
111. Панюков А. И. „Агротуризм и „ Сельский туризм. к вопросу о сходстве и различии понятий /А.И. Панюков, Ю.Г. Панюкова // География туризма – 2014. – Вип. 27.-с 30-38. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2014_27_6.
112. Полякова И.Л., Григорьева М.П. Сельский туризм: классификации и особенности организации // Сетевой научный журнал – сервис в России и за рубежом 2017. т. 2, № 5, (75).
113. Пыняев С.В. Специальный потенциал эконаселений и развитие агротуризма в России // Вестник ПАГС. – 2010. с. 182-187.
114. Самуельсон А. Пол., Нордхаус Д. Вильям. Экономика: Пер. с англ. – М.: „Лаборатория Базовых Знаний“. 2000-800с.

115. Святыхо Н.В. Теоретические аспекты понятия „Ресурсный потенциал // Культура народов Причерноморья”.-2009.№161. с. 139-144
- 116.Севастьянов Д. В. Основы страноведения и Международного туризма: учеб. пос. для вузов. – М. :„Академия. 2008. -256 с.
117. Сельский туризм в Европе: опыт, развитие и перспективы. WTO, 2013
118. Сельский и экологический туризм как фактор устойчивого развития территории. Методические рекомендации. Екатеринбург,2011.- 32с.
119. Семиглазова В. А. Оценки развития сельского туризма в Российских регионах //Экономика и социум 2015, №1 (14).
120. Трухачев А.В Типы государственной политики развития сельского туризма: признаки и особенности //Ж. Сервис в России и за рубежом @service-rusjournal 2015. № 5 (61) с. 222- 231
121. Трухачев А.В. Проблемы классификации сельского туризма //журнал „Сервис в России и за рубежом” 15 декабря, 2014. с 56-64
122. Трухачев А.В. Состав и типология ресурсов сельского туризма //Вестник АПК Ставрополя. 2016,№ 1 (21). с. 132-137
123. Шимова О. С. Основы устойчивого туризма.- Минск: БГЭУ, 2011. - 209 с. с.44
124. <http://www2.unwto.org/press-release/2019-03-26/unwto-allies-spain-face-demographic->
125. <https://droa.ge/>
126. <https://commerciant.ge/ge/>
127. <http://agronews.ge/9282-2/>
128. <http://rls.gov.ge/>
129. <https://www.medgeo.net>
130. <http://esida.gov.ge/>
131. <http://acda.gov.ge/index.php/geo/news/show/61/145>
132. http://economicracha.blogspot.com/p/blog-page_18.html
132. <https://www.ambebi.ge> ›
133. <https://mtisambebi.ge>
134. #@www.oni.gov.ge
135. #@ambrolaurimunicipality
136. <http://www.enterprisegeorgia.gov.ge/ka>

137. <https://commerciant.ge>

138. <https://eeas.europa.eu/>

139. <https://www.wto.org>

140. <https://lizthachmw.com/2013/12/06/12-best-practices-in-global-wine-tourism/>

დანართები

დანართი 1

„შარეულას სტუმრებისთვის“

1. ასაკი _____
2. სქესი _____
3. სოციალური მდგომარეობა _____
4. მერამდენედ გვსტუმრობთ? _____
5. სატუმროში დაბინავები თარიღი _____
წელი, თვე რიცხვი
6. ვიზიტის დამთავრების თარიღი _____
წელი, თვე რიცხვი
7. რა მოგეწონათ ყველაზე მეტად _____

8. რის გაუმჯობესებას ისურვებდით? _____

9. გაგიჩნდათ თუ არა განმეორებით სტუმრობის სურვილი _____

შენიშვნა: ანკეტის შევსებასთან დაკავშირებული გაუგებრობის შემთხვევაში შეგიძლიათ მიმართოთ რეგისტრატორს.

გმადლობთ სტუმრობისთვის!

გისურვებთ სასიამოვნო დასვენებას!

დანართი 2

სოფლის ტურისტული პროდუქტის რეალური მწარმოებელი

ბვირფასო რესპონდენტო!

ვიკვლევთ სოფლის ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობებს რაჭის რეგიონში და დაინტერესებული ვარ ამ საკითხის მიმართ სოფლის ტურიზმის მწარმოებლების დამოკიდებულებების შესწავლით. ამ საქმეში დახმარების მიზნით, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ ჩამოთვლილ კითხვებს. ანკეტით შეგროვებული ინფორმაცია გამოყენებული იქნება მხოლოდ აკადემიური მიზნებისათვის. თქვენი გულწრფელი პასუხები დაგვებმარება ამ სფეროში მიმდინარე პროცესების სწორი ანალიზისათვის. ანონიმურობა დაცულია.

წინასწარ გიხდით მადლობას დახმარებისათვის.

1. გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი ასაკი
 - 18-29
 - 30-39
 - 40-49
 - 50-69
 - 70-ზე მეტი
2. გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი სქესი
 - მდედრობითი
 - მამრობითი

3. **გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი ოჯახის საშუალო თვიური შემოსავალი**
 - 100 ლარამდე
 - 100-დან 300 ლარამდე
 - 300-დან 500 ლარამდე
 - 500 ლარზე მეტი
 - მიჭირს პასუხის გაცემა
4. **როგორ უყურებთ საქართველოში ტურიზმის განვითარებას?**
 - დადებითად
 - უარყოფითად
5. **რა ტიპის განთავსების საშუალება შეგიძლიათ შესთავაზოთ სტუმარს?**
 - ცალკე ოთახი სახლში, სადაც ჩემი ოჯახიც ცხოვრობს
 - რამდენიმე ოთახ სახლში, სადაც ჩემი ოჯახიც ცხოვრობს
 - მთელი სახლი (კოტეჯი)
6. **ამ ბიზნესში საქმიანობის რამდენი ხნის გამოცდილება გაქვთ?**
 - ერთ წლამდე
 - ერთიდან ორ წლამდე
 - ორიდან სამ წლამდე
 - სამ წელზე მეტი
7. **საწოლების რაოდენობა თქვენს სასტუმროში**
 - 10-მდე
 - 10-იდან 20-მდე
 - 20-ზე მეტი
8. **კვებითი მომსახურების რომელ მოდელს სთავაზობთ სტუმრებს?**
 - მხოლოდ საუზმე
 - სრული პანსიონი
 - თვითმომსახურება (ვუთმობთ სამზარეულოს, სადაც ტურისტი თვითონ იმზადებს საჭმელს)
9. **ყველაზე მეტად რა აინტერესებთ თქვენს სტუმრებს?**
 - ინტენსიური ქალაქური ცხოვრებისგან თავის დაღწევა და ბუნების წიაღში, წყნარ გარემოში დასვენება
 - სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაცნობა
 - ადგილობრივი სამზარეულოს გაცნობა
 - სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი საშუალებებით სარგებლობა
 - თევზაობა
 - ნადირობა
 - კულტურულ-ისტორიული ღირსშესანიშნაობები
 - ღვინის დეგუსტაცია
10. **რამდენს ხარჯავს ტურისტი საშუალოდ დღეში?**
 - 15-დან 25 ლარამდე
 - 25-დან 40 ლარამდე
 - 40-დან 80 ლარამდე
 - 80-ზე მეტს
11. **როგორია ტურის საშუალო ხანგრძლივობა**
 - ერთი დღე-ღამე
 - 2-3 დღე-ღამე

- 3-დან 5 დღემდე
 - ერთი კვირა
 - ერთ კვირაზე მეტი
- 12. წელიწადში რამდენ ტურისტს ემსახურებით საშუალოდ?**
- 10-დან 20-მდე
 - 20-დან 30-მდე
 - 30-დან 50-მდე
 - 50-დან 100-მდე
 - 100-ზე მეტი
- 13. რა ნედლეულს იყენებთ ტურისტების კვებითი მომსახურებისათვის ?**
- საკუთარ კარ-მიდამოში მოწეულს
 - საკუთარ კარ-მიდამოში მოწეულს და მეზობლისგან შეძენილს
 - საკუთარ კარ-მიდამოში მოწეულს და ადგილობრივ ბაზარზე შეძენილს
- 14. ტურისტების წარმომავლობა (რომელი ქვეყნიდან არიან ტურისტები)**
- საქართველოდან
 - ყოფ. საბჭოთა კავშირის ქვეყნებიდან
 - აზიის ქვეყნებიდან
 - ევროპის ქვეყნებიდან
 - სხვა ქვეყნებიდან
- 15. შეაფასეთ თქვენს ობიექტში მომსახურების სანიტარულ-ჰიგიენური პირობები შემდეგი კრიტერიუმებით:**
- არსებობს მხოლოდ საერთო სარგებლობის საშხაპე-საპირფარეშო - „3”
 - არსებობს ინდივიდუალური სარგებლობის საშხაპე-საპირფარეშო - „4”
 - არსებობს ინდივიდუალური სარგებლობის საშხაპე, საპირფარეშო და სააბაზანო - „5”
- 16. რა სახის დახმარება გჭირდებათ?**
- ფინანსური
 - ტრენინგი ბიზნეს-ოპერირების სფეროში
 - ტრენინგი უცხო ენის შესწავლისთვის

დანართი 3

ადგილობრივი მარნების მფლობელთა კითხვარი

მეირფასო რესპონდენტო!

ვიკვლევთ ღვინის ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობებს რაჭის რეგიონში და დაინტერესებული ვარ ამ საკითხის მიმართ ღვინის ტურიზმის მწარმოებლების დამოკიდებულების შესწავლით. ამ საქმეში დახმარების მიზნით, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ ჩამოთვლილ კითხვებს. ანკეტით შეგროვებული ინფორმაცია გამოყენებული იქნება მხოლოდ აკადემიური მიზნებისათვის. თქვენი გულწრფელი პასუხები დაგვეხმარება ამ სფეროში მიმდინარე პროცესების სწორი ანალიზისათვის. ანონიმურობა დაცულია.

წინასწარ გიხდით მადლობას დახმარებისათვის.

1. სქესი

- მდედრობითი
- მამრობითი

2. ასაკი
 - 18-24;
 - 25-34;
 - 35-44;
 - 45-54;
 - 55-64
 3. განათლება:
 - არასრული საშუალო;
 - საშუალო
 - საშუალო სპეციალური;
 - უმაღლესი
 4. რა ტიპის საწარმოს ფლობთ?
 - დიდი ღვინის კომპანია
 - საოჯახო ტიპის მარანი
 5. რამდენი წელია მოღვაწეობთ ტურისტულ ბაზარზე?
 - 0-2 წელი;
 - 3-5 წელი;
 - 6 და მეტი
 6. რა სახის მომსახურებას სთვალთ ტურისტებს?
 - დაბინავებას
 - კვებას;
 - გღვინის დეგუსტაციას
 - მარნის დათვალიერებას
 - რთველში მონაწილეობას
 - ველოტურებს;
 - საცხენოსნო ტურებს;
 - სხვა
 7. რა ტიპის პროდუქტებზეა განსაკუთრებული მოთხოვნა?

 8. თქვენი აზრით რა განაპირობებს ამ მოთხოვნებს?

 9. თქვენი ოჯახის წევრები ჩართულები არიან თუ არა ამ საქმიანობაში?
 - ადიახ;
 - არა
 10. რამდენი წევრია ოჯახიდან დასაქმებული აღნიშნულ ბიზნესში(საოჯახო ბიზნესში)?
-
11. წელიწადში რამდენ ტურისტს ემსახურებით საშუალოდ?
 - 50-მდე
 - 50-დან 100-მდე
 - 100-200
 - 200-ზე მეტს
 12. საიდან არიან ძირითადად ტურისტები?
 - ევროპიდან
 - ამერიკიდან

- აზიიდან
- საქართველოდან
- ყოფილი საბჭოთა კავშირის ქვეყნებიდან;
- სხვ.

13. მათი ასაკი?

- 18 -25
- 25 -35
- 35 -45
- 45 -55
- 55- ზე ზევით

14. რა ხანგრძლივობით გრძელდება საშუალოდ ტური?

- ერთი დღე-ღამით;
- 2-3 დღით;
- 3-5 ღმით

15. როგორია ტურის საშუალო ღირებულება კაცზე?

- 50-100 ლარი;
- 100-150 ლარი
- 150-ზე მეტი

16. რა სახის რეკლამას იყენებთ თქვენი საწარმოს გასაპიარებლად?

- სოციალური ქსელი;
- მეილი;
- გამოფენები;
- ბეჭდვითი მედია;
- სხვადასხვა სახის რეკლამას

17. ხართ თუ არა „ღვინის გზის“ პროექტის მონაწილე?

- დიახ;
- არა

18. თქვენი აზრით რა ღონისძიებებია საჭირო ღვინის ტურიზმის სათანადო დონეზე განსავითარებლად საქართველოში?

- სახელმწიფოს მხარდაჭერა;
- ქვეყნის პოპულარიზაცია;
- სათანადო მომსახურების შეთვაზება
- ეკადრების გადამზადება

19. ინსტრუქციონალურ ორგანოსთან კავშირის შემთხვევაში იყო თუ არა გათვალისწინებული თქვენი საწარმოს ინტერესები?

- დიახ;
- არა

20. საჭიროებთ თუ არა ტურიზმის ერვწულ ადმინისტრაციასთან თანამშრონლობას?

- დიახ;
- არა

21. რა სახის დახმარება გჭირდებათ სახელმწიფოს მხრიდან?

22. თქვენ რა საშუალებებით გეგმავთ მომავალში ღვინის ტურიზმის ვიზიტორების რიცხვის გაზრდას?

- მარნის გაფართოებით

- სპეციალური პროდუქტის შეთავაზებით
- საფასო პოლიტიკით

დანართი 4

კითხვარი სოფლის ტურისტული პროდუქტის პოტენციური მწარმოებლის გამოკვლევისათვის

ბვირფასო რესპონდენტო!

ვიკვლევთ სოფლის ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობებს რაჭის რეგიონში. დაინტერესებული ვარ ამ საკითხის მიმართ სოფლის ტურიზმის პოტენციური მწარმოებლების დამოკიდებულების შესწავლით, რამდენად არის მზად პოტენციური მასპინძელი სოფლის ტურიზმის ბიზნესში ჩაბმისათვის. ამ საქმეში დახმარების მიზნით, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ ჩამოთვლილ კითხვებს. ანკეტით შეგროვებული ინფორმაცია გამოყენებული იქნება მხოლოდ აკადემიური მიზნებისათვის. თქვენი გულწრფელი პასუხები დაგვეხმარება ამ სფეროში მიმდინარე პროცესების სწორი ანალიზისათვის. ანონიმურობა დაცულია.

წინასწარ გიხდით მადლობას დახმარებისათვის

- 1. გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი ასაკი**
 - 18-29
 - 30-39
 - 40-49
 - 50-69
 - 70-ზე მეტი
- 2. გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი სქესი**
 - მდედრობითი
 - მამრობითი
- 3. გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი ოჯახის საშუალო თვიური შემოსავალი**
 - 100 ლარამდე
 - 100-დან 300 ლარამდე
 - 300-დან 500 ლარამდე
 - 500 ლარზე მეტი
 - მიჭირს პასუხის გაცემა
- 4. როგორ უყურებთ საქართველოში ტურიზმის განვითარებას?**
 - დადებითად
 - უარყოფითად
 - არ მაქვს პოზიცია
- 5. გაქვთ თუ არა ბიზნესისრომელიმე სფეროში გამოცდილება?**
 - დიახ
 - არა
- 6. გსურთ თუ არა ჩაებათ სოფლის ტურისტულ ბიზნესში?**
 - დიახ
 - არა
 - არ ვიცი

7. გაქვთ თუ არა გაცნობიერებული ის, რომ ტურისტულ ბიზნესში ჩაბმა თქვენგან მოითხოვს ოჯახში დამკვიდრებული ცხოვრების რეჟიმის ნაწილობრივ შეცვლას?
- კი
 - არ ვარ ჩამოყალიბებული
8. შეძლებთ თუ არა მასპინძლობასთან დაკავშირებული დამატებითი სამუშაოსათვის დამოუკიდებლად თავის გართმევას?
- შევძლებ
 - ვერ შევძლებ
9. გაქვთ თუ არა საკმარისი ემოციური სიმტკიცე იმისათვის, რომ გაუძლოთ სისტემატური სტუმარ-მასპინძლობით გამოწვეულ დაძაბულობას?
- კი
 - არა
10. გაქვთ თუ არა იმის იმედი, რომ გვერდით დაგიდგებათ მთელი ოჯახი?
- კი
 - არა
11. ღამის გათევისა და კვებითი მომსახურების გარდა რა შეგიზღვიათ შეთავაზოთ სტუმრებს?
- მეგზურობა ღირსშესანიშნაობების გაცნობის დროს
 - დახმარება სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობის გაცნობის დროს
 - მეგზურობა კვების პროდუქტების ადგილობრივი წარმოების გაცნობის დროს
 - ვასწავლი ადგილობრივი კერძების მომზადებას
 - მეგზურობა სოკოსა და გარეული ხილის შეგროვების დროს
 - მეგზურობა თევზაობისას
 - მეგზურობა ნადირობისას
 - კონსულტაცია ღვინის დეგუსტაციის დროს
 - მეგზურობა საფეხმავლო ტურების დროს
 - მეგზურობა საცხენოსნო ტურების დროს
 - დახმარება საოჯახო წვეულებების მოწყობაში (დაბადების დღეები და მისთ)
12. რომელი სტუმრის მომსახურებას შეძლებს თქვენო ოჯახი?
- რომელსაც სურს ცალკე ოთახის დაქირავება
 - რომელსაც სურს რამდენიმე ოთახის დაქირავება
 - რომელსაც სურს მთელს სახლის დაქირავება
13. რამდენი ხნით შეგიძლიათ გასწიოთ მასპინძლობა?
- მთელი სეზონის განმავლობაში
 - ერთ თვემდე
14. კვების რომელ ვარიანტის შეთავაზება შეგიძლიათ?
- მხოლოდ საუზმე
 - სრული მომსახურება (საუზმე, სადილი, ვახშამი)
 - თვითმომსახურება (დავუთმობ სამზარეულოს, სადაც ტურისტი თვითონ მოამზადებს საჭმელს)
 - სტუმრის სასურველი ვარიანტი
15. გაითვალისწინეთ სტუმარმასპინძლობის ჩამოყალიბებული პრაქტიკა და შეაფასეთ რა დონეზე შეუძლია თქვენს ოჯახს გამასპინძლება?
- საშუალო დონეზე
 - საშუალოზე დაბალ დონეზე

- მაღალ დონეზე
- 16. რა არის საჭირო იმისათვის, რომ თქვენთან სტუმარმა თავი კომფორტულად იგრძნოს?**
 - სახლის საფუძვლიანი შეკეთება
 - სახლის კოსმეტიკური შეკეთება
 - არაფერი არ არის საჭირო
- 17. რა სახის დახმარება დაგჭირდებათ ბიზნესის დასაწყებად?**
 - ფინანსური
 - დახმარება ბიზნეს-გეგმის შედგენაში
- 18. რა ნედლეულს გამოიყენებთ სტუმრის კვებითი მომსახურებისათვის ?**
 - მხოლოდ საკუთარ კარ-მიდამოში მოწეულს
 - საკუთარ კარ-მიდამოში მოწეულს და მეზობლისგან შეძენილს
 - საკუთარ კარ-მიდამოში მოწეულს და ბაზარზე შეძენილს
- 19. თქვენი შეფასებით რამ შეიძლება შეუშალოს ხელი სოფლის ტურისტული ბიზნესის განვითარებას?**
 - ადგილობრივი მოსახლეობის მოუმზადებლობამ ბიზნესის წარმოების სფეროში
 - სოფლის ტურიზმის ცნობადობის დაბალმა დონემ
 - ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების მხარდაჭერის უკმარისობამ
 - უცხო ენის მცოდნეთა დეფიციტმა

დანართი 5

სოფლის ტურიზმის პოტენციური მომხმარებელი

ძვირფასო რესპონდენტო!

ვიკვლევთ სოფლის ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობებს რაჭის რეგიონში და დაინტერესებული ვარ ამ საკითხის მიმართ მომხმარებლების დამოკიდებულების შესწავლით. ამ საქმეში დახმარების მიზნით, გთხოვთ, უპასუხოთ ქვემოთ ჩამოთვლილ კითხვებს. ანკეტით შეგროვებული ინფორმაცია გამოყენებული იქნება მხოლოდ აკადემიური მიზნებისათვის. თქვენი გულწრფელი პასუხები დაგვეხმარება ამ სფეროში მიმდინარე პროცესების სწორი ანალიზისათვის. ანონიმურობა დაცულია. წინასწარ გიხდით მადლობას დახმარებისათვის

- 1. გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი ასაკი**
 - 18-29
 - 30-39
 - 40-49
 - 50-69
 - 70-ზე მეტი
- 2. გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი სქესი**
 - მდედრობითი
 - მამრობითი
- 3. გთხოვთ მიუთითოთ თქვენი ოჯახის საშუალო თვიური შემოსავალი**
 - 500 ლარამდე
 - 500-100 ლარამდე
 - 100-1500 ლარამდე
 - 1500 ლარზე მეტი
 - მიჭირს პასუხის გაცემა

- 4. როგორ შეაფასებდით საქართველოში ტურიზმის განვითარებას?**
- დადებითად
 - უარყოფითად
 - არ ვიცი
- 5. გსმენიათ თუ არა რაიმე სოფლის ტურიზმის შესახებ?**
- პირველად ვგებულობ ახლა
 - მაქვს ბუნდოვანი წარმოდგენა
 - გამიგია და მისარგებლია
- 6. რომელ ვარიანტს აირჩევდით საქართველოში დასასვენებლად?**
- რომელიმე ბრენდულ კურორტზე დასვენებას
 - სოფელში დასვენებას, სადაც ბუნების წიაღში შესაძლებელია სხვადასხვაგვარი ტურისტული აქტივობის განხორციელება
 - არცერთს (დავრჩებოდი შინ)
- 7. ჩამოთვლილიდან რომელია თქვენთვის ყველაზე სასურველი?**
- ქალაქური ორომტრიალიდან თავის გარიდება და სოფლის იდილიურ, წყნარ, ეკოლოგიურად სუფთა გარემოში დასვენება
 - მევენახეობა-მეღვინეობის გაცნობა და ღვინის დეგუსტაცია მარანში („ქვევრის თავზე“)
 - სამკურნალო-გამაჯანსაღებელი სამუალებებით სარგებლობა
 - ადგილობრივი ტრადიციული სამზარეულოს გაცნობა
 - ადგილობრივი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაცნობა და სურვილისამებრ მასში მონაწილეობის მიღება
 - კულტურულ-ისტორიული და სხვა ღირსშესანიშნაობების ნახვა
 - თევზაობა
 - ნადირობა
- 8. რომელი მოტივი უფრო მნიშვნელოვანია თქვენთვის სოფლად დასვენებისათვის გადაწყვეტილების მიღების დროს?**
- სიაფე
 - ძირითად საცხოვრებელთან სიახლოვე
 - იაფი და ნატურალური სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტების შეძენის შესაძლებლობა
- 9. შემოთავაზებულიდან რომელ ვარიანტს აირჩევდით სოფლად დასვენების შემთხვევაში?**
- ცალკე ოთახს („სასტუმრო ოთახს“) სახლში, სადაც იმავდროულად მასპინძელიც ცხოვრობს
 - აპარტამენტს (რამდენიმე ოთახს) სახლში, სადაც იმავდროულად მასპინძელიც ცხოვრობს
 - მთელ სახლს (კოტეჯს) გლეხის საკარმიდამოში, სადაც მხოლოდ დამქირავებელი ცხოვრობს
- 10. რამდენი ხნით ისურვებდით სოფლად დარჩენას?**
- 2-3 დღით
 - 3-5 დღით
 - ერთი კვირით
 - ერთ თვემდე
- 11. კვებითი მომსახურების რომელ ვარიანტს აირჩევდით?**

- მხოლოდ საუზმე („საწოლი და საუზმის” მოდელი)
- სრული მომსახურება (საუზმე, სადილი, სამხარი, ვახშამი)
- თვითმომსახურება (სტუმრის განკარგულებაშია სამზარეულო, სადაც თვითონ ამზადებს საჭმელს)
- მომსახურება შეკვეთის შესაბამისად (მაგალითად, მხოლოდ საუზმე, ან საუზმე და ვახშამი და ა. შ.)